د هجرت او پناه اخیستنې احکام

(د اسلامي فقهې او نړیوالو تړونونو په رڼا کې)

څېړونکی : لطیف الله قمري

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بســـم الله الـــرحمان الـــرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډيز

هجرت او پناه اخېستنه د انسانانو په ژوند کې د ډېر لوی اهميت څخه برخمند دي چې د هجرت او پناه اخېستنې له تصور سره انسان کولی شي چې خپل نظريات په ډاډ او اطمينان سره څرگند کړي او که د نظرياتو په اساس ورته مشکلات متوجه کيږي نو خپل مسکن پريږدي او بل هېواد ته هجرت کوي او هلته پناه اخلي او دا چې مسلمانان د مختلفو اسبابو له کبله نورو هېوادونو ته هجرت کولو ته مجبوريږي نو د دې لپاره چې پوه شو کله هجرت او پناه اخېستل جائز او کله ناجائز دي او کله مهاجرين او پناه اخېستونکي کولی شي خپل هېواد ته راستانه شي نو د دې څېړنې تر سره کولو ته ضرورت محسوس ؤ.

هجرت په لغوي لحاظ سره د جلا والي په معنی دی او شرعا هجرت د الله جل جلاله په لار کې له دار کفر څخه دار اسلام ته تلل او يا د هغه دار څخه تلل چې فتنة پکې ډېره سخته وي هغه دار ته چې فتنه پکې کمه وي تللو ته هجرت وايي او پناه اخيستنه هغه قانوني حمايه ده چې يودولت يې د بل دولت د اعمالو په مقابل کې يو شخص ته ورکوي ، د بشريت په تاريخ کې هميشه د هجرتونو لړۍ روانه وه چې قرانکريم هم مونږ ته د ډېرو انبياؤ او صالحاتو د هجرت قصې نقلوي ، د ابراهيم عليه السلام هجرتونه ، د موسی عليه السلام هجرتونه ، د اصحاب کهف او نور ډېرو هجرتونو څخه يادونه کوي.

که څوک په کفري هيواد کې نشي کولی چې ديني احکام تر سره کړي يا د دين اظهار وکړي او په هجرت قادر وي نو هجرت پرې واجب او دغسې يوه هېواد ته هجرت کول او هلته پناه اخېستل حرام دي ، دا چې نن

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ په ټوله نړۍ کې د دين ازادي ده نو نن ورځ د سوداګرۍ او تحصيل لپاره کفري هېواد ته تلل جائز دي. خو په ناقانونه لارو چې د مرګ خطر لري هجرت ناروا ګرځي ، په ناقانونه توګه بل هېواد کې استوګنه کول ناجائز دي ځکه دغه عمل د نړۍ امنيت له ګواښ سره مخ کوي ، مهاجر خپل هېواد ته تر هغې نشي راستنېدلی تر څو چې فتنه له منځه نه وي لاړه او هېواد کې امنيت برقرار نه وي، خو که فتنه له منځه لاړه د مهاجر او پناه اخېستونکي راستنېدل جائز دي ، د شوروي اتحاد د اشغال پر مهال په زيات شمېر کې افغانانو ايران او پاکستان ته هجرت وکړ ، چې دغه هجرت يې شرعا او قانونا مشروع ؤ ، دا چې اوس هم په افغانستان کې امنتي وضعه برقراره نده نو افغان مهاجرينو ته پکار دي چې پرته له فشار څخه افغانستان ته رستانه نشي ، مهاجرتونه او پناه اخېستنه زيات شمير سياسي ، اقتصادي او ديني سلبي او ايجابي تاثيرات لري خو مهاجر او پناه اخېستونکي ته پکار ده چې د تاثيراتو په اړوند له احتياط څخه کار واخلي او د مهاجر منونکي او پناه ورکوونکي هيواد لخوا تر اثر لاندې رانشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

موضوع مخ

سریزه 1
لومړی فصل..11
د هجرت ، پناه اخیستنې او نړیوالو تړونونو پیژندنه او تاریخچه یې 11
لومړی مبحث : د هجرت او پناه اخیستنې پیژندنه او د هجرت اقسام 12
لومړی مطلب : د هجرت او پناه اخیستنې پیژندنه 12
لومړی پراگراف : د هجرت پیژندنه 12
دویم مطلب : د هجرت اقسام 27
دویم مبحث : د نړیوالو تړونونو تعریف ، اقسام او د موضوع اړوند نړیوالو تړونونه 32
لومړی مطلب : د نړیوالو تړونونو تعریف 32
دویم مطلب : د نړیوالو تړونونو اقسام..............................36
دریم مطلب : د هجرت او پناه اخیستنې په رابطه نړیوالو تړونونو ته لنډه کتنه 38
دریم مبحث : د هجرت تاریخچه 43
لومړی مطلب : د بعثت څخه وړاندې د هجرت تاریخچه 44
دویم مطلب : په نبوي دور کې د هجرت تاریخچه..............................56
دویم فصل..61
د هجرت او پناه اخیستنې مقام ، حکم او د مهاجر او پناه اخیستونکي راستنیدل 61
لومړی مبحث : په اسلامي شریعت او نړیوالو تړونونو کې د هجرت او پناه اخیستنې مقام 62

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مطلب : د هجرت او پناه اخیستنې مقام په اسلامي فقه کې 62

دويم پراګراف : نبوي احاديثو کې د هجرت او پناه اخیستنې مقام......69

دويم مطلب : د هجرت او پناه اخیستنې مقام په نړیوالو تړونونو کې.... 73

مقارنة 77

لومړی مطلب : د هجرت او پناه اخیستني اسباب 78

دويم پراګراف : د پناه اخیستنې اسباب 82

دويم مطلب : د هجرت او پناه اخېستنې حکم 84

د دويم نظر دلائل : 106

د دلائلو ارزونه : 120

دويم پراګراف : د هجرت او پناه اخېستنې حکم د نړیوالو تړونونو په رڼا کې147

دريم مبحث : د مهاجر او پناه اخیستونکي د راستنیدلو حکم او اسباب يې 158

لومړی مطلب : د مهاجرينو او پناه اخېستونکو راستنیدلو اسباب 158

دويم مطلب : د مهاجرينو او پناه اخېستونکو راستنیدلو حکم 161

دريم فصل.. 185

ايران او پاکستان ته د افغانانو هجرت او راستنیدل يې 185

لومړی مبحث : ايران او پاکستان ته د افغانانو هجرت 186

لومړی مطلب : ايران او پاکستان ته د افغانانو د هجرت عوامل........ 186

دويم مطلب : له ايران او پاکستان څخه د افغان مهاجرينو راستنیدلو حکم193

دويم مبحث : له ايران او پاکستان څخه د افغان مهاجرينو راستنیدل 208

لومړی مطلب : له ايران او پاکستان څخه د افغان مهاجرينو راستنیدلو اسباب
208 ....

دويم مطلب : له ايران او پاکستان څخه د افغان مهاجرينو راستنیدلو حکم213

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم فصل 228
د مهاجر او پناه اخیستونکي حقوق او د هجرت او پناه اخیستنې تاثیرات........... 228
لومړی مبحث : د مهاجرینو او پناه اخېستونکو حقوق............................. 229
لومړی مطلب : په اسلامي فقه کې د مهاجرینو او پناه اخېستونکو حقوق229
دویم مطلب : په نړیوالو تړونونو کې د پناه اخېستونکي او مهاجر حقوق234
دویم مبحث : د هجرت او پناه اخیستنې تاثیرات 246
لومړی مطلب : کفري هیوادونو ته د هجرت او پناه اخیستنې تاثیرات 246
دویم مطلب : اسلامي هیوادونو ته د هجرت او پناه اخیستنې تاثیرات 256
دریم مبحث : د مهاجرینو او پناه اخیستونکو د راستنیدلو تاثیرات 263
لومړی مطلب : له اسلامي هیوادونو څخه د مهاجرینو او پناه اخېستونکو د راستنیدلو تاثیرات 263
دویم مطلب : له کفري هیوادونو څخه د مهاجرینو او پناه اخېستونکو د راستنیدلو تاثیرات 268
پایله 271
د پایلې مناقشه.. 274
وړاندیزونه.. 276
مصادر او مراجع 278
انټرنیټي منابع 296

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

بسم الله ، الحَمْدُ للهِ عَلَى نِعْمَةِ التَّوحِيد، والصَّلاة والسَّلام على المبعوثِ رحمةً للعالمين، وعلى آله وأَصحابه ، ومن تبعهم بإِحسان إِلى يوم الدين.

أَمَّا بعد:

انسان د ازدایو څخه په ښه ډول د ګټې اخستلو لپاره مجبور دی کله کله خپل ټاټوبی ترک کړي او په بل هیواد کې پناه واخلي ، ډیر ځله مونږ ته قرانکریم د انبیاؤ قصې رانقل کوي چې هغوی د حق د دعوت له کبله مجبور شوي تر څو خپله خاوره ترک کړي او د دعوت لپاره بل ځای انتخاب کړي ، د دې په لړ کې نن ورځ مسلمانان تر هر وخت ډیر محتاج دي له خپلو هیوادونو څخه هجرت وکړي ، په نورو اسلامي او یا هم غیر اسلامي هیوادونو کې پناه واخلي ، کله خو د اقتصادي ګټو لپاره کفري هیوادونو ته پناه وړي چې هغې ټولنه کې اسلامي عقائد او اخلاق د ضعف حالت کې وي ، ټولنه په عقیدوي لحاظ وروسته پاتي او په اخلاقي لحاظ تباه کیدونکي ده ، نو دلته ده چې د مسلمانو پناه اخیستونکو په عقایدو ، افکارو او اخلاقو هم بدغه اغیزه کوي ، خو ډیر ځله هغه مهاجرین او پناه اخیستونکي چې له اسلامي عقیدې څخه په پوره ډول برخمن وي ؛ د علم په لحاظ د شبهاتو د دفع توان ولري او اسلامي عقیدې ته ژمن وي د اسلام په خپراوي کې هم پوره ونډه لري.

د هجرت په مقام او منزلت باندې ګڼ شمیر ایاتونه او احادیث دلالت کوي او اسلامي فقه کې د هجرت مختلف اسباب په ګوته شوي چې بعض اسباب یې د هجرت واجبوونکي او بعضي یې حراموونکي دي ، همدغه شان په بعضي اسبابو سره یې هجرت مستحب او په بعضو سره مباح ګرځي ، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله طرفه نړیوالوتړونونو کې هم د هجرت او پناه اخېستلو مختلف اسباب ذکر شوي چې بعضې اسباب یې هجرت قانوني او د پناه اخېستنې قانونیت په ګوته کوي خو بعضي نور بیا داسې ندي.

په عام ډول باندې په اسلامي فقه کې د هجرت کولو څخه ورسته د مهاجر بیرته خپل ټاټوبي ته د راستنیدل یو نا مشروع عمل ګڼل کیږي خو د بعضي حالاتو او سبابو د موجودیت په صورت کې د مهاجر راستنیدل مباح او ان مستحب ګرځي او په نړیوالو تړونونو کې هم د هجرت د پای لپاره مختلف اسباب ذکر شوي چې د هغې اسبابو د موجودیت په صورت کې هجرت پای مومي.

څو لسیزې پخوا افغانان د مختلفو اسبابو کبله پاکستان او ایران ته مهاجر شول او هلته یې پناه واخسته چې زیات شمیر یې اوس هم په ایران او پاکستان کې د هجرت سختې ورځې او شپې صباح کوي ، او افغان مهاجرین بیرته خپل وطن ته راستنیدو ته مجبوروڵ کیږي ، چې دغلته بعضي حالاتو کې د میلمه هیواد لخوا څخه نړیوال تړونونه تر پښو لاندې کیږي او افغان مهاجرین مجبور دي چې خپل هیواد ته راستانه شي ، چې دغه راستنیدنه یې د اسلامي فقهې او نړیوالوتړونونو له نظره څېړل شوې.

او کله چې یو مهاجر یا پناه اخېستونکی کوم هیواد ته هجرت کوی یا پناه اخلي نو هلته د یو سلسله حقوقو لرونکی دی ، چې دغه حقوق هم په اسلامي فقه او هم په نړیوالو تړونونو کې بیان شوي ، چې ډیر ځله افغان مهاجرینو ته دغه حقوق ندي ورکړل شوي او په عین حال کې دغه عمل هم د اسلامي شریعت او هم د نړیوالوتړونونو خلاف دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا هم باید ووایو چې د هجرت کول او له هجرت څخه راستنیدل ځانګړي ، دیني، سیاسي اقتصادي او اجتماعي تاثیرات لري ، چې دغه تاثیرات کله منفي او کله هم مثبت کیدلی شي.

چې پدې بحث کې کوښښ شوي تر څو (د هجرت او پناه اخېستنې احکام د اسلامي فقهي او نړوالو تړونونو په رڼاء کې) په تفصیل سره وڅېړل شي.

د موضوع د اختیار لاملونه :

دا چې زه د ننګرهار پوهنتون د شرعیاتو پوهنځي د فقه او قانون څانګه کې د ماسترۍ محصل یم او د ماسترۍ علمي درجې د لاسته راوړلو لپاره علمي څېړنه (تیزس) لیکل شرط دي نو ځکه مجبور وم چې یوه موضوع وڅېړم تر څو د ماسترۍ علمي درجه لاسته راوړم.

په همدې سلسله کې ما د خپل ګران استاذ پوهنوال دوکتور مصطفی نیازي حفظه الله سره مشوره وکړه او هغه ځیني موضوعات چې څېړنې ته ضروروت ولري را په ګوته کړل چې یوه پکې همدا د (هجرت او پناه اخېستنې احکام د اسلامي فقهې او نړوالوتړنونو په رڼاء کې) وه ، کله چې ما نوموړې موضوع وکته نو ماته ډېره جالبه وه ځکه چې :

1. له یوه طرفه مسلمانان د مختلفو اسبابو په سبب اسلامي او غیر اسلامي هیوادونو ته پناه وړي چې دغه پناه اخېستنه یې ځینې شرعي او قانوني جنبه لري خو ځینې یې بیا غیر شرعي دي چې د اسلامي امت بشري قوه له منځه وړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

2. همدارنګه په عام ډول باندې د مهاجر او پناه اخېستونکی بیرته راستنیدل یو غیر شرعي امر ګڼل کیږي چې په همدې اساس هغه افغان مهاجرین چې په ایران او پاکستان کې هستوګنه لري او په مختلفو اسبابو دې ته مجبوریږي چې بیرته افغانستان ته راستانه شي خو هغوی سره دا فکر موجود وي که بیرته خپل هیواد ته راستنیږي نو د هجرت ثواب خو به یې نه ختمیږي او ایا راختیا هم بیرته راستنیدل جرم دی؟.

3. په نړیوال لحاظ باندې د مهاجرینو او پناه اخېستونکو د حقوقو د خوندیتوب لپاره نړیوال تړونونه ترسره شوي چې د دې مقارنه له اسلامي فقهې سره زما لپاره یوه جالبه موضوع وه.

نو دا راته غوره ښکاره شوه تر څو پدې موضوع د ماستري تیزس ولیکم او د الله جل جلاله په توفیق او د خپل محبوب لارښود استاذ پوهنوال دکتور مصطفی نیازي حفظه الله په مرسته مې دغه رساله تکمیل کړه.

د څېړنې اهمیت :

د دې څېړنې اهمیت پدې کې دی چې د اسلامي امت بشري قوه د اسلامي امت د بیا ژوندي کولو په خاطر استعمال شي نه دا چې د اسلامي امت بشري قوه د نورو د ګټو لپاره استعمال شي ، چې په خلص ډول یې اهمیت په لاندې نقطو کې خلاصه کولی شو:

1. د دې څېړنې اهمیت دا دی چې : شرعي او قانوني هجرتونه وپیژندل شي او په نتیجه کې له غیر شرعي او غیر قانوني هجرتونو څخه ډډه وشي او د اسلامي امت ځوانان په غیر شرعي او غیر قانوني ډول د نورو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهدافو لپاره استعمال نشي او د اسلامي امت بشري قوه به د اسلامي امت د اهدافو لپاره استعمال شي.

2. افغان مهاجرين او پناه اخېستونكي په پاكستان او ايران كې له ګڼو ستونزو سره لاس او ګريوان دي او له بله پلوه په دې مهاجرينو كې داسې علمي غړي هم شته ، چې خپل وطن دوی ته ضرورت لري او بايد خپل وطن په فكري ، سياسي ، اقتصادي او اجتماعي ډول ورغوي خو دوی سره دا فكر موجود دی ، كه افغانستان ته راستنېږي نو د هجرت له ثوابونو څخه به محروم شي نو د دې څېړنې اهميت پدې كې دی چې د مهاجر ينو او پناه اخېستونكو د راستنيدلو اسباب بيان په كې بيان شوي او په نتيجه كې د راستنيدلو حكم هم څرګند شوی دی.

3. همدارنګه د دې څېړنې اهميت پدې كې دی چې : د هجرت او پناه اخېستنې تاثيرات په كې څرګند شوي او په نتيجه كې به مسلمانان پدې پوه شي چې كوم هجرت ښه او كوم بد تاثيرات لري نو د كومو هجرتونو چې تاثيرات ښه وي ؛ نو مسلمانان به هغې ته ترغيب شي او كوم چې بدې پايلې ولري له هغې به ډډه وكړي.

د څېړنې اهداف :

1. د هجرت او پناه اخېستنې احكام د اسلامي فقهې او نړيوالو تړونونو په رڼاء كې څرګندول او د غير شرعي هجرتونو څخه ډډه كول او شرعي هجرتونو ته د ضرورت په وخت كې د مسلمانانو تشويق كول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

2. په عام ډول باندې د مهاجر او پناه اخېستونکی راستنیدلو اسباب او حکم څرګندول او په خاص ډول د افغانانو راستنیدلو حکم له پاکستان او ایران څخه.

3. د هجرت شرعي اصطلاح بیا راژوندئ کول ، پس له هغې چې د هجرت لفظ پاتې او مفهوم یې ورک دی.

4. د اسلامي فقهې او نړیوالو تړونونو په رڼاء کې د مهاجر او پناه اخېستونکي حقوق پېژندل ؟

5. په ټولنه کې د هجرت کولو او له هجرت څخه د مهاجر راستنیدلو تاثیرات پیژندل.

د څیړنې فرضیه :

د څیړنې د روښانتیا لپاره څو فرضي وړاندې کیږي

1. کله چې یو مسلمان ونه شي کولی په خپل هېواد کې دیني مقدسات په څرګنده تر سره کړي نو په دغه حالت کې د هجرت حکم څه دی ؟

جواب : کله چې یو مسلمان ونه شي کولی په خپل هېواد کې دیني مقدسات په څرګنده تر سره کړي او په هجرت قادر وي نو هجرت پرې واجب دی ، البته که د هجرت کولو قدرت ونلري نو د هجرت وجوب ورڅخه ساقطیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

2. کله چې یو مسلمان د یو سلسله اسبابو له کبله هجرت وکړي ، بېرته ورته خپل هېواد ته راستنېدل څه حکم لري ؟

جواب : کله چې یو مسلمان د یو سلسله اسبابو لکه د دین عدم ازادي او یا د نفس عدم خوندي والي له کبله هجرت بل هیواد ته هجرت وکړي ، تر څو چې دغه اسباب له منځه نه وي تله لي دغه مهاجر ته خپل هیواد ته راستنیدل جائز ندي ، خو که دغه اسباب له منځه لاړ شي ، پدې معنی چې په دغه هېواد کې د دین ازادي او د نفس خوندیتوب تضمین شي نو بیا ورته راستنیدل جائز دي.

د څېړنې حدود :

په دې څېړنه کې د هجرت تاریخي پس منظر په مختصر ډول څېړل شوی او بیا د هجرت د اسبابو پر مټ د هجرتونو احکام بیان شوي او همدارنگه د هجرت پای او د مهاجر راستنیدل هم پکې څرگند شوي او اسلامي او غیر اسلامي هیوادنو ته د هجرت تاثیرات هم په کې څرگند شوي.

دا چې د پناه اخېستنې په اړوند گڼ شمیر تړونونه شوي خو ترټولو مهم او لومړنی يې د ۱۹۵۱ م کال د جینوا تړون دی او افغانستان په کې عضویت لري او د افغانستان عدلي وزارت په رسمي مجلة کې نشر شوې نو په همدې اساس دغه څېړنه د اسلامي فقه او د پناه اخېستنې په اړوند د نړوالو تړونو له جملې څخه د ۱۹۵۱م کال کې د جینوا تړون سره مقارنه شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په دې رساله کې د هجرتونو څخه راولاړ شوي حقوقي مسایل ، مثلا ، مفقود مسایل ، د تقادم او مرور الزمان مساله د میراث د ویش یو شمیر قضایاء او یو شمیر نورو عقودو نو څخه بحث ندی شوی.

د څیړنې کړنلاره :

۱ - پدې څیړنه کې د کتابتونې میتود څخه استفاده شوې.

۲ - دا څیړنه پرتلیزه څیړنه ده پداسې شکل چې :

أ. د اسلامي فقهي قدیمي او معاصرو مراجعو ته رجوع شوی تر څو د هجرت احکام د اسلامي نصوصو او معاصرو حالاتو سره سم څرګند شوي او څرګنده شوې چې د معاصرو هجرتونو او پناه اخیستنې ترمنځ څه رابطه ده؟.

ب. او د اسلامي فقهي د راجح نظر له څرګندیدو څخه ورسته بیا د نړیوالو تړونونو سره مقارنه شوی ، چې پدې مقارنه کې د ۱۹۵۱م کال د جینوا تړون کوم چې د پناه غوښتونکو د اوضاع په رابطه شوي او ترڅنګ یې نور نړیوال اصول په نظر کې نیول شوي.

۳ – د احایثو تخریج په کې شوی : که چیرته یو حدیث په صحیحینو (بخاري او مسلم) کې موجود ؤ نو له نورو مصادرو څخه تخریج ندی شوی ، تر څو بې فایدې او سترې کوونکی اوږوالی رانشي ، ځکه امت د دې دواړو په صحت اتفاق کړی.

که چیرته پدې دواړو کې یو حدیث موجود نه ؤ له نورو معتمدو کتابونو څخه تخریج شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنگه که په صحیحینو کې کوم حدیث نه ؤ نو د صحت او ضعف د څرگندولو لپاره د جرح او تعدیل علماؤ اقوال ذکر شوي خو دغه اقوال په لنډ ډول ذکر شوي د حدیث سند ندی ځیړل شوی او یواځې د جرح او تعدیل د علماؤ د صحت او ضعف قول نقل شوی.

۴ – د قرانکریم د ایاتونو عزوه په دې شکل شوې ، سورت / ایات .

مخکنۍ لیکنې :

د رسول الله صلی الله علیه وسلم په هجرت باندې فقهاؤ مختلف کتابونه لیکلي چې اکثره یې تاریخي جنبه لري او بعضي علماؤ بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هجرت درسونه او عبرتونه هم څرگند کړي .

خو ما په قدیمي فقه کې داسې کوم کتاب ونه مونده چې د هجرت فقهي احکام دې په کې ځیړل شوې وي ، مگر پخوانیو فقهاؤ په خپلو کتابونو کې د هجرت احکام په شندلي ډول ځیړلي ځکه هغه وخت فقهاؤ دې موضوع ته ضرورت نه احساسه ولو.

همدارنگه ما په معاصرو لیکنو کې هم داسې کومه ځیړنه ونه موندله چې د هجرت او پناه اخیستنې موضوع باندې په فقهي او قانوني ځیړنه کړې وي.

مگر د نن عصر خپل سري او غیر قانوني هجرتونو په رابطه دکتور ابراهیم بن عبدالله سلقیني د (الهجرة واحکامها دراسة شرعیة لواقع الهجرة العشوائیة) ، تر عنوان لاندې د ماسترۍ رساله لیکلې ، چې په نوموړې رساله کې د مسلمانانو عشوائي هجرتونو اسباب احکام او تاثیرات ځیړل شوي ، نوموړي په خپله رساله کې د هجرت پاي او د مهاجر راستنیدلو د حکم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابطه چپ پاتې شوي ، چې دا يوه مهمه موضوع ده چې څېړنې ته ضرورت لرلو او همدارنگه د هجرت په رابطه نړيوالو حقوقو ته يې هيڅ توجه نده کړې.

او بله ليکنه چې د (حق اللجوء بين الشريعة الاسلامية والقانون الدولي للاجئين) په عنوان د دکتور أحمد أبو الوفا له خوا شوي ، دغه ليکنه کې د پناه اخېستونکي د پناه قبلولو شروط او د پناه اخېستونکو حقوق او د هغه حالات چې پناه اخېستنه پرې له منځه ځي د اسلامي فقهي او نړيوال قانون له نظره څېړل شوي ، چې دغه ليکنه کې ندي په گوته شوي چې مسلمان په کومو حالاتو کې کفري هيوادونو کې پناه اخېستلی شي او په کومو کې نه ، همدارنگه په دغه ليکنه کې له هجرت څخه بحث ندی شوی بلکې يواځې د پناه اخېستنې موضوع د امان له عقد سره مقارنه شوې.

او همدارنگه په پښتو ژبه کې د شرعي او يا هم د غير شرعي هجرتونو احکامو باندې ما هيڅ کوم کتاب ونه مونده.

او په اخر کې له الله عزوجل څخه غوښتنه کوم چې دا ليکنه زما لپاره د اخرت توخه وگرځوي او په سبب يې مسلمانان د هجرت او پناه اخېستنې په سم مفهوم پوه شي او په نتيجه کې يې له غير شرعي هجرتونو څخه ډډه وکړي او شرعي هجرتونو تشويق شي ، وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلم تسليما.

وبالله التوفيق وبه نستعين

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فصل

د هجرت ، پناه اخيستنې او نړيوالو تړونونو پيژندنه او تاريخچه يې

پدې فصل کې به د هجرت او پناه پيژندنه او د هجرت اقسام ، د نړيوالو تړونونو تعريف ، اقسام او د موضوع اړوند نړيوالو تړونونه او د دې ترڅنګ به د : د هجرت په تاريخچه بحث وشي.

په همدې اساس دا فصل په درې مبحثونو مشتمل دی

لومړی مبحث

د هجرت او پناه اخيستنې پيژندنه او د هجرت اقسام

دويم مبحث

د نړيوالو تړونونو تعريف ، اقسام او د موضوع اړوند نړيوالو تړونونه

دريم مبحث : د هجرت تاريخچه

چې لدې څو موضوعاتو څخه به جلا جلا بحث وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مبحث : د هجرت او پناه اخیستنې پیژندنه او د هجرت اقسام

دا مبحث په دوه مطلبونو مشتمل دی :

لومړي مطلب کې به د هجرت او پناه اخيستني پيژندنه ذکر کيږي

دويم مبحث کې به د هجرت اقسام و پيژنو.

لومړی مطلب : د هجرت او پناه اخیستنې پیژندنه

په دې مطلب کې به لومړی د هجرت لغوي تعريف وشي او بيا به د هجرت اصطلاحي تعريف د بشري جغرافيه ، اسلامي فقهي او د نړيوال قانون له نظره روښانه شي.

همدارنگه به د پناه اخيستني لغوي تعريف ذکر شي او بيا به د اسلامي فقهي او نړيوالو تړونونو له نظره د پناه اخيستني اصطلاحي تعريف وشي.

لومړی پراگراف : د هجرت پیژندنه

لومړی جز : د هجرت لغوي پيژنه :

هجرت يوه عربي کلمة ده ، (اصلي توري يې (هـ جـ ر) دي چې په دوه معنی گانو باندې راځي يو معنی يې قطع او جلا کول او بل معنی يې د يوه شي تړل دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اول يې الهَجر د وصل ضد دی لکه الهِجْران او . « وهاجَرَ القومُ مِن دارٍ إلى دارٍ: تَرَكُوا الأولى للثانية، كما فَعَل المهاجِرُون حين هاجروا من مكة إلى المدينة ». : [يوه قوم له يوه ځای څخه بل ځای ته هجرت وکړ يعني اول ځای يې د دويم ځای لپاره پريخود ، لکه مهاجرينو هم همداسې وکړل ، کله چې له مکې نه مديني ته مهاجر شول [1]].

علامة ابن منظور هم وايي چې (هـ جـ ر) د وصل ضد دی « وَالْاسْمُ الهِجْرَةُ. وَفِي الْحَدِيثِ:

لَا هِجْرَةَ بَعْدَ ثلاثٍ ؛ يُرِيدُ بِهِ الهَجْر ضدَّ الوصلِ ...... والهِجْرَةُ والهُجْرَةُ: الْخُرُوجُ مِنْ أَرض إِلى أَرض» [د هجر اسم يې هجرت راځي او په حديث کې راځي له درې ورځو ورسته د مسلمان سره متارک روا نده يعني دلته هم هجر د وصل ضد دی ... او الهِجْرَةُ والهُجْرَةُ په فتحي او ضمي سره دواړه له يوه ځای څخه بل ځای ته وتلو ته وايي [2]]

الازهري وايي:« وأَصل المُهاجَرَةِ عِنْدَ الْعَرَبِ خروجُ البَدَوِيّ مِنْ بَادِيَتِهِ إِلى المُدنِ» [عرب اصلا د اترافيانو وتل ښارونو ته مهاجرة ګڼي] [3].

---

1 - ابو الحسين ، أحمد بن فارس بن زكريا (١٣٩٩هـ ـ ١٩٧٩م) : معجم مقاييسُ اللّغة : تحقيق : عبدالسلام محمد هارون ، بيروت ـ لبنان، دار الفكر لطباعة والنشر والتوزيع ٦ / ٣٤ .

2 - ابن منظور ، محمد بن مكرم (١٤١٩هـ ـ ١٩٩٩م) : لسان العرب : تصحيح امين محمد عبدالوهاب و محمد الصادق العبيدي ، بيروت ـ لبنان ، دار احياء التراث العربي موسسة التاريخ العربي ، ١٥ / ٣١ – ٣٢ .

3 - هماغه مصدر ، ص ٣٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورته تحقيق څخه څرګنديږي چې : هجرت په لغوي لحاظ سره د جلا والي په معنی دی او اصلا يي عربان د يوځای څخه جلا کيدل او بل ځای پورې پيوستون کې استعمالوي.

دويم جز : د هجرت اصطلاحي تعريف :

د هجرت کلمة د هر علم له نظره ځانګړې معنی او مفهوم لري ، د هجرت کلمه بشري جغرافيه کې جلا او په شرعي علومو کې جلا مفهوم لري.

الف : د هجرت تعريف په بشري جغرافيه کې :

په بشري جغرافيه کې د هجرت متعدد تعريفات ذکر دي ، چا د هجرت په تعريف کې د داخلي او خارجي هجرت خيال ساتلی ، چا د جبري او اختياري او چا هم د قانوني والي او غير قانوني والي له حيثه هجرت تعريف کړی او چا هم د دايمي او مؤقتي والي له حيثه هجرت راپيژندلی ، خو دلته هدف دا دی چې په سکاني علم کې د هجرت عام تعريف ذکر شي نو له همدې کبله په بشري جغرافيه کې دلته دوه تعريفات نقل کيږي :

الدکتور ابراهيم سعيد هجرت داسې تعريف کوي : هجرت د اوسيدونکو انتقالي عمليه ده چې له يوه ځای څخه بل ته ، برابره خبره ده چې د همدغې اقليم په حدودو کې وي او که خارج وي ، د لږ خت لپاره وي او که ډير ، مؤقت وي او که دائم ، مګر پدې شرط چې د دغه فرد او ډلې په خپل اختيار سره تر سره شي.[1]

---

[1] - سعيد ، ابراهيم (١٤١٨ه ـ ١٩٩٧م) : أسس الجغرافية البشرية والاقتصادية ، حلب ـ سوريه ، منشورات جامعة حلب كلية الأدب والعلوم الانسانية ، (**www.esraahussein.wordpress.com**) ، ص ٧٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي تعریف کې د ډله ایز او فردي هجرتونو خیال ساتل شوی ، همدارنګه پکې داخلي او خارجي هجرتونو ته اشاره شوې ، البته د هجرت یو سبب پکې په نظر کې نیول شوي چې هغه اختیاري هجرت دی.

عیسا حنا یې داسې تعریف کوي : هجرت هغه سکاني حرکت دی چې په فردي یا ډله ایز ډول باندې د اصلي وطن څخه نوي ته د متعددو اسبابو په نتیجه کې صورت نیسي[1].

په دې تعریف کې د هجرت اسباب په ګوته شوي (د متعددو اسبابو په نتیجه کې) خو داخلي هجرت پکې له پامه غورځول شوی ؛ همدارنګه پکې د هجرت د وخت خیال ندی ساتل شوی نو دا هم څرګنده نه شوه چې هجرت مؤقت دی او که دایمي .

چې د پورته تعریفاتو څخه یو جامع تعریف پداسې ډول په لاس راځي : (هجرت هغه انتقالي عملیه ده چې د یوه مکان اوسیدونکي پکې په ډله ایز او یا هم فردي شکل باندې د خپل اصلي وطن داخلي یا خارجي حدود پریږدي او یا یې پریخودلو ته مجبورول کیږي او په بل مسکن کې په دایمي او یا هم مؤقت ډول باندې د دیني ، اقتصادي ، امني ، علمي ، او سیاسي اسبابو په وجه استوګنه اختیاروي [2])

د تعریف شرح : (په ډله ایز او یا هم فردي شکل باندې) چې دا جمله ډله ایز او فردي هجرتونو څخه یاونه کوي

---

[1] - حنا ، عیسى: هجرة المسیحین الفلسطینیین ، موقع الهیئة الاسلامیة المسیحیة لنصرة الأقصى والمقدسات

[2] - ابوعلیان ، عبدالله یوسف (۱۴۳۲هـ ـ ۲۰۰۱م): الهجرة الى غیر بلاد المسلمین وحکمها واثارها المعاصرة في الشریعة الاسلامیة ، غزة ، جامعة الاسلامیة ، ص ۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(داخلي او يا خارجي حدود) چې دا جمله داخلي او خارجي هجرتونو ته اشاره کوي.

(پرېږدي او يا يې پرېخودلو ته مجبورول کېږي) چې پدې کې هجرت اختياري او جبري ته تقسيم شوي.

(چې په بل مسکن کې په دايمي او يا هم مؤقت ډول باندې) چې پدې کې د دايمي او مؤقتي هجرتونو څخه يادونه شوي.

(د د ديني ، اقتصادي ، امني ، علمي ، او سياسي اسبابو په وجه) پدې جمله کې د هجرت اسباب په خلص ډول باندې ياد شوي.

د تعريف د جامع والي وجه دا ده چې : په دغه تعريف کې د هجرت د ټولو اقسامو څخه يادونه شوې يعني پدغه تعريف کې د داخلي ، خارجي او اجباري هجرتونو څخه يادونه شوې او همدارنګه په دغه تعريف کې د هجرت اسباب هم په ګوته شوي.

ب : د هجرت تعريف په شرعي اصطلاح کې :

په اسلامي فقه کې د هجرت مختلف تعريفات ذکر دي ؛ چا د هجرت تعريف د يوې معين وخت پورې منحصر کړی ؛ چا د دار په اساس د هجرت تعريف کړی او چا هم د هجرت څخه پراخه مفهوم اخستی ، چې په لاندې ډول د هجرت متعدد تعريفات د مختلفو ليد لورو څخه نقل کؤ:

١ – د هجرت تعريف په اعتبار د مکې څخه مديني ته :

د دې تعريف څښتنانو له انده کله چې شرعي هجرت مطلق ذکر شي نو مراد ورڅخه د رسول الله صلی الله عليه وسلم په دور کې له مکې څخه مديني ته هجرت کول دي ، دوی د هجرت تعريف داسې کوي : د مکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پریخودل او مدیني ته انتقالیدل دي د رسول الله او مسلمانانو د تائید ؛ تقویت او لدوی سره د کفارو پروړاندې جنګ کې مرستي کولو لپاره.[1]

چې پدې تعریف کې یواځې له مکې څخه مدیني ته تللو ته هجرت ویل شوی.

۲ – د هجرت تعریف د دار په اعتبار سره :

د هجرت کلمة په پخوانیو او معاصرو کتابونو کې د هجرت اطلاق د دار کفر او دار حرب څخه دار اسلام ته انتقال باندې شوی او کله لا د هجرت اطلاق له دار حرب څخه انتقال باندې شوی .

خو بعضي فقهاؤ بیا د هجرت دایرة پراخه کړیده او ویلي یې دي : هجرت د الله جل جلاله په لار کې له دار کفر څخه دار اسلام ته تلل او یا د هغه دار څخه تلل چې فتنة پکې ډیره سخته وي هغه دار ته چې فتنه پکې کمه وي[2].

پورته تعریف پراخه مفهوم لري ، پدې تعریف کې هجرت د دار کفر او دار حرب څخه دار اسلام ته منحصر شوی ندی ؛ بلکې کله هجرت د هغه کفري هیواد څخه چې فتنه پکې ډیره وي بل کفري هیواد ته چې هغې کې فتنه کمه وي صورت نیسي : لکه حبشي ته هجرت ، چې حبشه خپله یو کفري هیواد ؤ او همدغه رنګه مکه هم په دغه وخت کې کفري هیواد ؤ نو له مکې

---

[1] - السیوطي ، جلال الدین(١٤٢٢ه ـ ٢٠٠١م) : حاشیة السیوطي والسندي على السنن ، بیروت ـ لبنان ، دار المعرفة للطباعة والنشر والتوزیع ، ٥ / ٤٦٥.

2 - حلیمة ،عبد المنعم مصطفى(ب.ت):الهجرة مسائل وأحكام (**http://www.abubaseer.bizland.com/books.htm**، ص ١١

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه حبشي ته هجرت کول دا راپه ګوته کوي چې مکه کې مسلمانان په فتنه کې ښکيل وه او حبشه کې بيا مسلمانان له ظلم ځخه مصؤن وه.

او يا کله د اسلامي هيواد ځخه چې اسلامي مقدساتو ته پکې پاملرنه نه کيږي يا بدعات پکې موجود وي بل هغه اسلامي هيود ته چې اسلامي مقدسات او سنتو خيال پکې ساتل کيږي ؛ يا د دار کفر ځخه دار عهد ته او يا د اسلامي هيواد ځخه کفري هيواد ته هجرت کول.

ج : د هجرت تعريف په نړيوال قانون کې :

په نړيوال قانون کې هم د هجرت متعدد تعريفات ذکر شوي د مثال په ډول :

نظام الدين عبدالله د هجرت تعريف داسې کوي : کډوال يا مهاجر هغه اشخاص دي چې په دواطلبانه ډول خپل هيواد په بل ځای کې د اقامت په منظور ترک کوي.[1]

پورته تعريف باندې نيوکه دا ده چې دلته د اقامت اندازه نده مشخص شوې ، يعني د دايمي يا کم تر کمه ډير وخت لپاره استوګنه بايد ذکر شوې وه.

همدارنګه په ۱۹۵۲ ميلادي کال د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د بشر حقوقو د هئيت راپور له اوريدلو ورسته کډوال يا مهاجرو د حقوقو ځخه د ملاتړ لپاره يو پريکړه ليک صادر کړ ، چې د هغې سند په اساس مهاجر داسې تعريف شوی : مهاجر اصطلاح په هغه اشخاصو اطلاق کيږي ، چې خپل پلارنی

---

[1] - عبدالله ، نظام الدين (۱۳۹۱هـ ش) : حقوق بين المللي خصوصي ، کابل ـ افغانستان ، انتشارات سعيد ، ص ۸۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټاټوبی یا هیواد یي د اقتصادي شرایطو د نشتوالي او محدود والي او د ټولنیزو شرایطو د نشتوالي له امله پریښې وي او په نورو هیوادونو کې د اقتصادي شرایطو د ښه والي لپاره د خپلې کورنۍ سره یو ځای او یا په ځانګړي توګه استوګن کیږي.[1]

په پورته تعریف کې د هجرت یو ډول اسباب په ګوته شوی چې هغه اقتصادي اسباب دي سیاسي ، دیني او ټولنیز اسباب یې ندي په ګوته کړي.

معجم القانون کې هجرت داسې تعریف شوی : هجرت چې انګلیسي کې ورته (**Emigration**) وایي : هجرت د خپل متبوع هیواد سرحدات پریخودل او د بل هیواد سرحداتو ته د دایمي استوګنی یا کم تر کمه د ډیروخت لپاره د اوسیدو په نیت داخلیدلو ته وایي[2].

دا تعریف نسبتا جامع ښکاري ځکه د اقامت وخت پکې مشخص شوی ، اګر که د هېواد سرحدات پکې هم په تکرار سره ذکر شوي او د هجرت اسباب ندي په ګوته شوي خو د اسبابو مجهول پریښودلو کې په خپله ټول هغه اسباب داخلیږي چې مهاجر هجرت کولو ته اړباسي.

---

[1] - ستیز ، ملک : بې ځایه شوي کډوال او پناه اخیستونکي ، ژباړن : سید محي الدین هاشمي ، کابل : د مدني ټولني او بشر حقوقو شبکه ، ص ۱۴

[2] - الهیئة العامة لشئون المطابع الآميرية (۱۴۲۰هـ ـ ۱۹۹۹م) : معجم القانون ، القاهرة ، مجمعة اللغة العربية ، ص ٦٨٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم پراګراف : د پناه اخیستنې (اللجوء) پیژندنه :

لومړی جز : د پناه اخیستني (اللجوء) لغوي مفهوم

پناه اخیستنه چې په عربي ژبه کې ورځخه په اللجوء باندې تعبیر کیږي او اللاجي (پناه اخیستونکی) یې اسم فاعل دی د لَجَأً لَجْأً ځخه اصلي ماده یې له (لام ؛ جیم او همزه) ځخه یوه کلمة ده همدارنګه اللجأ او الملجأ یې اسم مکان هغه ځای چې پناه وروړل کیږي همدانګه وایي لجأتُ والتجأتُ ، پناه مې وروړله[1].

همدارنګه قرانکریم کې الله عزوجل فرمایي : (لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَـًٔا أَوْ مَغَـٰرَٰتٍ أَوْ مُدَّخَلًا لَّوَلَّوْا۟ إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾)[2]

ژباړه : که هغوې کوم د پناه ځای ومومي، یا کومه سمځه یا د ننوتلو ځای، نو وبه ځغلي او په هغه کښې به ځانونه پټ کړي.

خلاصه دا چې : مصدر یې لَجْئاً او لُجُوءً یعني پناه اخیستنه او اسم فاعل یې اللاجي پناه اخیستونکی او الملجأ یې اسم مکان هغه ځای چې پناه وروړل کیږي.

دویم جز : د پناه اخیستني (اللجوء) اصطلاحي پیژندنه

دا چې د پناه اخیستني په مفهوم ښه پوه شو نو غوره به وي چې لومړی په اسلامي فقه او بیا یې په نړیوالو تړونو کې تعریف کړو :

---

[1] - ابو الحسین ، أحمد بن فارس بن زکریا : معجم مقاییس اللغة ، ٥ / ٢٣٥

[2] - التوبة / ٥٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف : د پناه اخيستني (اللجوء) اصطلاحي تعريف په اسلامي فقه کې : دا چې د پناه اخيستني او اللجوء اصطلاح يوه معاصره او نوي اصطلاح ده له همدې کبله په قديمي فقه کې همدغه کلمة په عين شکل نده استعمال شوي ، خو د اسلامي فقهي معاصر پوهان وايي چې د همدې کلمې مترداف الفاظ په قديمي فقه کې موجود دي ، دا چې د اللجوء مترادف لفظ په قديمي فقه کې هجرت دی او که عقد الامان نو پدې اړوند معاصر فقهاء دوه نظره لري:

لومړی نظر : پناه اخيستنه په قديمي فقه کې د هجرت له کلمي سره په يوه معنی استعماليږي ، چې دغه نظر د دکتور زياد بن عابد المشوخي او دکتور احمد ابو الوفاء دی[1].

دا چې د هجرت تعريف مخکې په تفصيل سره ذکر شوی دلته يې تکرار ته ضروت نه ليدل کيږي.

دويم نظر : خو بعضي نور څيړونکي بيا په دې اند دي چې پناه اخيستنه په حقيقت کې د اسلامي فقهي د عقد الامان سره مترادف دی ؛ ځکه کله چې مونږ په اسلامي فقه کې د عقد الامان او يا د مُستأمنينو په اړوند خبره کؤ نو هغه د پناه اخيستني د معناه سره يو شان وي. ، چې دغه نظر د ، سليمان محمد توبولياک او محمد بن عبدالله حليبه دی.[2]

---

[1] - المشوخي ، زياد بن عابد (١٤٣٣هـ ـ ٢٠١٢م) :الاستضعاف واحکامه في الفقه الاسلامي ، الرياض ، دار کنوز اشبيليا للنشر والتوزيع ، ص ١٧١ او أبو الوفا ، أحمد(١٤٣٠هـ ـ ٢٠٠٩م): حق اللجوء بين الشريعة والقانون الدولي للاجئين، الرياض ـ المملکة العربية السعودية ، جامعة نايف العربية للعلوم الامنية ، ص ٢٤٢.

[2] - توبولياک ، سليمان محمد (١٤١٨ه ـ ١٩٩٧م) : الاحکام السياسة للاقليات المسلمة في الفقه الاسلامي ، عمان ، دار البيارق ، ص ٥٦ او حليبة ، محمد بن عبدالله(١٤٢٢هـ ـ ٢٠٠١م)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د هجرت او پناه اخیستنې له تعریفاتو داسې معلومیږي چې : د هجرت او پناه اخیستنې اصطلاح په نړیوالو قانون کې سره توپیر لري او هغه دا چې هجرت اختیاري وي او پناه اخیستنه د هغه ډار له کبله وي چې یو شخص ورسره مخامخ وي.

او د اسلامي فقهي له لیده که مسلمان پناه اخیستنې ته مجبوریږي نو هجرت ورته ویلی شو او که پناه اخیستونکی غیر مسلم وي نو بیا د مستامن په نوم سره یادیږي.

نو دلته باید د عقد الامان تعریف ذکر شي تر څو په اسلامي فقه کې د مستامن حقیقت څرګند شي.

ابن عرفة[1] د امان تعریف داسې کوي : د امان عقد د حربي کافر سره د معاهدې په اساس د هغه مال ؛ وینه او نفس په امان ګرځول خو پدې شرط چې د معین وخت لپاره به د اسلامي نظام تر حاکمیت لاندې ژوند غوره کوي.[1]

: حق اللجوء السياسي بين الشريعة الاسلامية والأنظمة الوضعية ، الرياض ، اكاديمية نايف العربية للعوم الامنية ص ١٦٥.

[1] - ابن عرفه : اصلی نوم یي محمد بن قاسم الأنصاري، أبو عبد الله، الرصاع دامام مالك رحمه الله دمذهب دسترعالمانو له جملی څخه دی په تونس کی قاضی وو په تلمسان کی زیږیدلی دی ، ټول ژوند یی په تونس کی تیر کړی دی چه په (۸۳۱) کال کی وفات شو.دژوند په اخر شیبو کی په جامع الزیتونه کی خطیب وو ، همدارنګه په جامع الزیتونة کی د افتاء دنده او فقهی او لغة عربی استاذي هم په غاړه درلوده .څلورم نیکه یی نجار وو چی ممبرونه یی جوړول له دی وجی په الرصاع باندی شهرت موندلی دی .مشهور تالیفات (التسهيل والتقريب والتصحيح لرواية الجامع الصحيح، تذكرة المحبين في شرح أسماء سيد المرسلين ، الجمع الغريب في ترتيب آي مغني اللبيب، الهداية الكافية في شرح

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو له پورته تعریف داسې معلومیږي چې امان د مسلمان لخوا حربي کافر ته ورکول کیږي ، اسلامي دولت د همدغه حربي کافر نفس ؛ مال او وینه په امن گڼي او همدغه حربي کافر بیا د اسلامي دولت تر حکم لاندې ژوند کوي خو په تعریف کې د هغه مسلمان په اړوند ابهام ښکاري چې کفري هیواد څخه د امان غوښتنه کوي او هغوی د ده دا غوښتنه قبله وي ؛ دغه کفري هیواد د دغه مسلمان نفس ، مال او وینه په امن گڼي او دغه مسلمان د هغوی د دولت مخالفت نه کوي.

خو فقهاؤ د هغه مسلمان چې کفري هیواد ته پناه وړي او هلته استوگنه اختیاروي احکام په وضاحت سره بیان کړي او د مستامن په تعریف کې یې مسلم او غیر مسلم دواړو ته ځای ورکړی ؛ لکه احناف د مستامن تعریف داسې کوي : (هو من یدخل دار غیره بأمان) مسلما کان أو حربیا.[2]

یعني دا هغه شخص دی چې د بل چا دار ته په امان سره داخلیږي (داخلیدونکی شخص مسلمان وي او که حربي کافر).

خو مسلمان چې کفري دولت ته پناه وړي او هغوی پناه ورکوي ده ته مهاجر ویل کیږي ، چې مونږ به دریم مبحث کې د صحابه کرامو هجرت حبشي ته ذکر کړو او هلته به معلومه شي چې هغوی د کومو دلایلو له کبله

الحدود الفقهیة لابن عرفة. وگورۀ: زرکلي، خیر الدین بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (۲۰۰۲م): الأعلام ٥ /٧

1 - الأنصاري ، محمد بن قاسم (1350هـ) : شرح حدود ابن عرفة للانصاري ، المکتبة العلمیة ، ص ۱۴۳.

2- ابن عابدین ، محمد أمین بن عمر بن عبد العزیز(۱۴۲۸هـ ـ ۲۰۰۷م) : رد المحتار علی الدر المختار ، تحقیق : عبدالمجید طعمه حلبي ، بیروت ـ لبنان ، دار المعرفة ، ص ٦ / ١٦٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حبشي ته پناه وړي او پناه يې د حبشي د پاچا له لوري قبوله شوي خو هغوی ته په اسلامي فقه کې مهاجرين ويل شوي.

ب : د پناه اخيستنی تعريف په نړيوالو تړونونو کې :

دا چې د پناه اخيستنې حق په مختلفو تړونونو کې ذکر شوی او ځيني تړونونو پناه اخيستني ته ځانګړي شوي ، له همدې کبله هر تړون له پناه اخيستني څخه جلا تعريف لري چې دلته يي درې تعريفونه ذکر کيږي او بيا غوره تعريف ته ځای ورکول شوی.

د بشرحقوقو نړيواله اعلامية ۱۴ ماده کې د پناه اخيستنه داسې تعريفه وي: هر فرد حق لري چې بل هيواد ته پناه يوسي او يا ورڅخه پناه وغواړي د زورونې له ويرې څخه[1].

د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند ګنوانسيون (د ۱۹۵۱م د جولای ۲۸) لومړی ماده دويم بند کې د پناه اخيستني مفهوم داسې روښانه کوي: پناه اخيستونکی هغه شخص دی چې د خپل متبوع هيواد پريخودلو ته مجبوريږی د هغې ويرې په سبب چې د عنصري ، ديني ، قومي او يا يوې اجتماعي طايفي ته د نسبت په سبب او يا هم د يوې سياسي نظريي په وجه ده لره برات ورکوي او د نومورې ويرې په وجه نشي کولی او يا نه غواړي د دې دولت د حمايې تر سيوري لاندې ژوند وکړي.[2]

---

[1] - ناصري ، صفي الله (۱۳۹۵ل ـ ۲۰۰٦ز): نړيوال سندونه (د ملګرو ملتونو منشور ، د بشر حقونو نړيواله اعلاميه ، د بشر حقونو اسلامي اعلاميه) ، کابل ـ افغانستان ، ميهن خپرندويه ټولنه ، ص ٥٦.

[2] - د عدلي وزارت رسمي جريده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسيون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲) ، لومړی ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو پدې تعریف یوه نیوکه دا ده چې نوموړي تعریف د پناه اخیستنی اسباب پوره ندي ذکر کړي ، مثلا هغه اشخاص چې د خپل ژوند د بچاؤ په خاطر بل ملک ته پناه وړي ؛ د کورني جنگونو په سبب یا د بحرنۍ مداخلي او اشغال په سبب یې ژوند له خطر سره مخ وي نوموړي تعریف کې ندي ځای شوي.

له همدې کبله پناه اخیستونکولپاره د افریقې اتحادې نړیوال تړون چې په ۱۹٦۹ز کې ترسره شوی د پناه اخیستونکي تعریف کې داخلي جنگونه او خارجي مداخلې هم شاملې کړي او وایي

د افریقا اتحادیه د پناه اخېستونکو په تړون کې پناه اخېستونکی داسې تعریف کړې: پناه اخیستونکی هغه شخص دی چې د بحرني تجاوز ، د نورو لاس وهنې او یا د نورو د اشغال او یا هم د هغو واقعاتو په بناء چې په خطرناک ډول د هیواد په یوه برخه یا ټول هیواد کې واقع کیدو په سبب د خپل ملک پریخودلو ته مجبورول کیږي[1].

دکتور برهان امرالله پناه اخیستنه داسې تعریفوي :

پناه اخیستنه هغه قانوني حمایه ده چې یودولت یې د بل دولت د اعمالو په مقابل کې یو شخص ته ورکوي ؛ دا حمایه د دولت په حدودو کې او یا هم نورو هغه ځایونو کې چې د دې دولت تابع وي ترسره کیږي ؛ دا حمایه یواځې هغه اجنبي شخص ته ورکول کیږی چې خاص صفات ولري او د نورو

[1] - اتفاقیه منظمة الوحدة الافریقیة التي تحکم المظاهر الخاصة بمشکلات اللاجئین في افریقیا (**http://www.pal-monitor.org/UpLoad/uploads/dce4f24c2c.pdf**).

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجانبو سره یې توپیر وشي پدې شکل چې پدې اجنبي باندې د پناه اخیستونکي (اللاجئ) وصف د نړیوال قانون مطابق صادق شي[1].

په لومړني تعریف باندې نیوکه دا ده چې د بشر حقوقو نړیوالي اعلامي په ۱۴ ماده کې د پناه اخیستنې د حق یادونه کوي او وایي چې د زورونې څخه دتیښتې له کبله بشر حق لري بحرني دولت ته پناه یوسي او د پناه اخیستني مفهوم یې ندی واضح کړی.

په دویم او دریم تعریف : دا نیوکه ده چې په نوموړو تعریفونو کې د پناه اخیستونکي بیان شوی خو د پناه اخیستني مفهوم پکې ندی ذکر شوی.

له همدې کبله څلورم تعریف چې دوکتور برهان امر الله ذکر کړی تر ټولو مناسب تعریف دی ځکه چې دا تعریف د نړیوالو تړونو له احکاماتو سره ډیر ورته والی لري دا لدې کبله چې :

- پناه اخیستنه یې یو قانوني حق ګرځولی چې پناه غوښتونکي ته ورکړل شوی او پدې سره د پناه اخیستنې درست وصف هم بیان شوی چې هغه قانوني حمایه ده.
- په نوموړی تعریف کې د پناه اخیستنې اماکنو ته اشاره شوی یعني ټول هغه ځایونه چې له یوه ملک څخه پکې غوښتنه متصوره وي.

---

[1] - الحلیبة ، محمد بن عبدالله (۱۴۲۲ه ـ ۲۰۰۱م) : حق اللجوء السیاسي بین الشریعة الاسلامیة والأنظمة الوضعیة، الریاض ، اکادیمیة نایف العربیة للعلوم الأمنیة ، ص ۱۸۱ ، نقل د (برهان امرالله :حق اللجوء السیاسي) څخه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم مطلب : د هجرت اقسام

هجرت د مختلفو علومو په لید کې مختلف تعریفات لري ؛ له بله پلوه هر علم یې د مختلفو لیدلورو څخه اقسام او انواع ذکر کوي ، دلته به د هجرت اقسام د د اسلامي فقهي او نړیوالو تړنونو په رڼاء کې ذکر شي.

لومړی پراګراف : د اسلامي فقهي له نظره د هجرت اقسام

بشري جغرافية د مکان له حیثه هجرت داخلي هجرتونه اوخارجي هجرتونو ته تقسیموي.

الف : داخلي هجرتونه : هغه هجرتونه دي چې د یوه ملک د حدودو په دخل کې تر سره کیږي ؛ پرته لدې چې مسافه په نظر کې ونیول شي ، لکه د یوه ولایت څخه بل ولایت ته یا د اطرافو څخه ښارونوته او داسې نور.

ب : خارجي هجرتونه : هغه هجرتونه دي چې د یوه دولت څخه بل دولت ته تر سره کیږي ، چې مهاجر پکې د اجتماعي او اقتصادي ظروفو د تغیر سره مخ کیږي[1].

خو په اسلامي فقه کې د هجرت اقسام د مکان له حیثه تر ټولو ښکلی تقسیم ابن العربي مالکي[2] ذکر کړی ، چې هجرت شپږ اقسامو ته تقسیموي(:

---

[1] - ابوعیانة ، فتحي محمد (۱۹۸۹م): د راسات في الجغرافیا البشریة ، دار المعرفة الجامعیة الاسکندریة ص ۱۴۸- ۱۵۰ په اختصار.

[2] - أبو بكر ابن العَرَبي ، اصلی نوم یی محمد بن عبد الله بن محمد المعافري الإشبيلي مالکي مذهبی دی ، دوخت قاضی وو، دحدیثو دحافظانو له جملی څخه دی . په إشبيلية کی زیږیدلی دی ، دادب او تقوی خاوند وو ، په تفسیر ،حدیث ،فقه ، اصول فقه،ادب او تاریخ کی تالیفات کړی دی په فاس سمه کی وفات اودفن شوی دی . مشهور تالیفات العواصم

(c) ketabton.com: The Digital Library

١ – دار هجرت نه دار اسلام ته هجرت : نوموړی هجرت د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دور کې فرض ؤ او دا هجرت تر قیامته فرض دی او چېرته چې رسول الله استوګنه لري هلته هجرت کول اوس منسوخ شوی ؛ څوک چې دار حرب کې اسلام قبول کړي دار اسلام ته هجرت کول پرې فرض دي ؛ که دار حرب کې پاتې شو نو ګناه کار شمیرل کیږي او دا حکم د ده حالت ته په کتو بدلونه مودلی شي.

٢ – د بدعت له خاورې څخه هجرت کول : ابن القاسم[1] وایي : مالک رحمه الله څخه مې واوریدل چې ویل یې : په کومه ځمکه کې چې سلفو ته کنځلې کیږی هلته هیڅ کس ته استوګنه جایز نده او دا سمه خبره ده ؛ کله چې منکر تغیر ولې نه شې نو هغه ځای باید ترک کړې ، الله عزوجل فرمایي :

﴿وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِىٓ ءَايَـٰتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا۟

من القواصم ، عارضة الأحوذي في شرح الترمذي ، أحكام القرآن ، القبس في شرح موطأ ابن أنس ، الناسخ والمنسوخ ، المسالك على موطأ مالك ، الإنصاف في مسائل الخلاف او نور وګورهٔ : زرکلي ، خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (٢٠٠٢م) : الأعلام ٦ / ٢٣٠

[1] - ابن القاسِم ، اصلی نوم یې عبد الرحمن بن القاسم بن خالد بن جنادة العتقيّ المصري، أبو عبد الله، مشهور په ابن القاسم سره دی : فقيه او ذاهد عالم وو ،. فقه یې دامام مالک رحمه الله څخه اخستې ، پیداښت او وفات یې په مصر کی شوی دی . مشهور تصنف یی المدونة ، چی دامام مالک رحمه الله دمذهب رښانه کوونکی کتاب دی ، او دامام مالک رحمه الله څخه یی روایتونه نقل کړی دی ، زرکلي ، خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (٢٠٠٢م) : الأعلام ٣ / ٣٢٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِۦۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ ٱلشَّيْطَٰنُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ ٱلذِّكْرَىٰ مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٨﴾)[1]

ژباړه : او ای محمده (ص) ! کله چې ته وګورې چې خلك زمونږ په ایتونو کښې نکتې لټوي نو د هغو له څنګ نه پاڅېږه تر دې پورې چې هغوی دا بحثونه پرېږدي په نورو خبرو پېل وکړي. او که کله شیطان تا په هېره کښې واچوي نو چې څه وخت دا خطا احساس کړې له هغه وروسته بیا ددې ظالمانو څنګ ته مه کښېنه.

۳ – له هغه ځایه هجرت چې حرام پکې عام شوي وي : ځکه د حلالو طلب په هر مسلمان فرض دی.

۴ – د بدني تکلیف څخه هجرت : دا د الله عزوجل فضل دی چې کله یو څوک په یوه ځای کې ویرېږي نو الله عزوجل ورته د دې ځای څخه د هجرت کولو اجازه ورکړېده او لدې ځایه تیښته یې ورته مشروع کړې تر څو لدې مشکلاتو ځان خلاص کړي.

مونږ ته تر ټولو لومړی د ابراهیم علیه السلام قصه یاده ده چې کله د خپل قوم نه وویریده نو وه یې ویل : (وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّيٓ ۖ [2]) ژباړه : او ابراهیم وویل : زه د خپل رب لوري ته هجرت کوم او وه یې ویل : (وَقَالَ إِنِّي

---

[1] - الانعام / ٦٨.

[2] - العنکبوت / ٢٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾ [1]) ژباړه : ابراهیم (ع) وویل : زه دخپل رب لوري ته ځم، هغه به ماته لارښوونه وکړي

او د موسی علیه السلام څخه یې راته وویل : (فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ ۖ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾ [2]) ژباړه : د دې خبرله اورېدلو سره سم موسی (ع) وېرېده او په څارنه څارنه اندېښمن ووت او دادعا یې وکړه چې ((ای زما ربه! ماله ظالمانو څخه وژغوره))

او داسې نور ډېر

٥ – له هغه ځایه هجرت چې امراضو پکې حالات ترنګلي کړي وي : هغه ځای ته چې لدې امراضو پاک وي ؛ کله چې شپنو باندې د مدینې هوا بده ولګیده نو رسول الله صلی الله علیه وسلم اجازه ورکړه چې چراګاه ته لاړ شي او هلته و اوسیږي تر څو چې صحیت مند شي او لدې حالت څخه طاعون مستثنی دی ؛ ځکه دا استثنی په صحیح حدیث ثابته ده[3] ، مګر زمونږ علماء وایي چې لدغه حالت څخه تیښته مکروه ده.

---

[1] - الصافات / ٩٩.

[2] - القصص / ٢١.

[3] - له صحیح حدیث څخه مقصد دا حدیث دی چې رسول الله فرمایي : («إِذَا سَمِعْتُمْ بِالطَّاعُونِ بِأَرْضٍ فَلاَ تَدْخُلُوهَا، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلاَ تَخْرُجُوا مِنْهَا» [تاسو که د طاعون په اړوند په کوم ځای کې واوریدل نو هلته مه داخلیږئ او که کله هغه ځای کې طاعون واقع شو چې تاسو هلته موجود وئ نو له هغه ځایه مه وځئ] متفق علیه ، البخاري ، کتاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦ – په خپل مال د ویرې په حالت کې هجرت : د مسلمان مال د هغه د نفس او عرض په څیر محترم دی او یا لدې څخه هم زیات محترم دی. [1])

دویم پراګراف : د نړیوالو تړونونو له نظره د هجرت اقسام

نړیوال تړونونه هجرت په دوه قسمه ویشي ، یو ته یې قانوني هجرت او بل ته یې غیر قانوني هجرت وایي .

قانوني هجرت : هغه هجرت ته وایي چې د دوه دولتونو په موافقه د اصلي دولت څخه میلمه دولت ته مهاجرین انتقال شي[2].

غیر قانوني هجرت : هغه هجرت ته وایي چې ؛ مهاجرین یوه دولت ته بغیر له ویزې او اجازه لیک څخه داخلیږي[3].

الطب ، باب مایذکر في الطاعون او صحیح مسلم کتاب السلام ، باب الطاعون والطیرة والکهانة ونحوها.)

[1] - ابن العربي ، ابوبکر محمد بن عبدالله المالکي (١٤٢٥هـ ٢٠٠٤م): احکام القران ، تحقیق و تخریج عبدالرزاق المهدي ، بیروت ـ لبنان ، دار الکتاب العربي ، ١ / ٤٩٧ـ ٤٩٨.

[2] - نور ، عثمان الحسن محمد او المبارک ، یاسر عوض الکریم(١٤٢٩هـ ؛ ٢٠٠٨م) : الهجرة غیر المشروعة والجریمة ، ریاض ، جامعة نایف العربیة للعلوم الأمنیة ، ص ١٧.

3 - هماغه مصدر ، ص ١٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم مبحث : د نړیوالو تړونونو تعریف ، اقسام او د موضوع اړوند نړیوالو تړونونه

دا مبحث په درې مطلبونو مشتمل دی :

لومړی مطلب : د نړیوالو تړونونو تعریف

دویم مطلب : د نړیوالوتړونونو اقسام

دریم مطلب : د هجرت او پناه اخیستنې په رابطه نړیوالوتړونونو ته لنډه کتنه

چې په پورته درې موضوعاتو به په دې مبحث کې لنډه رڼاء واچول شي.

لومړی مطلب : د نړیوالو تړونونو تعریف

حقوق پوهانو د نړیوالو تړونونو بیلا بیل تعریفونه کړي ، چې دلته یې له څو تعریفونو څخه یادونه کیږي او مشکلات یې په ګوته کیږي او بیا به غوره تعریف په ګوته شي:

دکتور عصام عطیة نړیوال تړون داسې تعریف کړی : تړون عبارت د دوه یا زیاتو اشخاصو اتفاق څخه چې دا اشخاص د عام نړیوال قانون تابع وي او معین قانوني اثار پرې مرتب کیږي[1].

---

[1] - العطية ، عصام (۱۹۹۲م) : القانون الدولي العام ، طبع على نفقه جامعة بغداد ، ص ۷۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته تعريف کې د اشخاصو کلمة تکرارا ذکر شوی چې په تعريف کې سکته ګي رامنځ ته کوي او د دې ترڅنګ د تړون کتبي والي ته پکې هيڅ اشاره نده شوې.

د محمد رضاء ضيائي بيګدلي[1] تعريف : تړون د نړيوالو حقوقو د تابعانو يا وګړو (هيوادونو او نړيوالو سازمانونو) ترمنځ هر ډول کتبي لاسليک شوي توافق دی ، په دې شرط ، چې د نړيوالو حقوقو د مقرراتو سره سم تنظيم شوی وي او دغه مقررات په هغه توافق باندې حاکم وي او په پايله کې ، مشخص حقوقي اغيزې رامنځ ته کړي.

په پورته تعريف کې د تړون طرفونه (هيوادونه او يا هم نړيوال سازمانونه) په ګوته شوي ، همدارنګه د تړون کتبي والي هم پکې ذکر شوی او په تړون باندې مرتبه نتيجه هم په ګوته شوې (مشخص حقوقي اغيزې رامنځ ته کوي) .

ولې دلته هم له تکرار څخه ځان ندی ساتل شوی او د (نړيوالو حقوقو) کلمه په تکرار ډول ذکر شوي.

نو پورته نواقصو ته په کتو سره نړيوال تړونونه په دقيق ډول داسې تعريفولی شو :

---

1 - محمد رضا ضيائی بيګدلي ، په ۱۳۲۱ هـ ش کې په تهران کې پيدا شوی ، ۱۳۴۰هـ ش کې د تهران پوهتون د حقوقو پوهنځي ته لار ومونډله ، په ۱۳۴۴هـ ش کې د کې فرانسې ته ولاړ او هلته يې په عمومي بين المللي حقوقو کې تر دکتوری پورې زده کړې وکړې او اوس په دانشگاه علامه طباطبايی کې استاذ دی.(**http://tabyincenter.ir**)

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره تعریف : دا هغه لیکل شوی توافق دی چې د دوه یا زیاتو نړیوالو شخصیتونو ترمنځ ، د نړیوالو حقوقو تر سیوري لاندې تر سره کیږي او په نتیجه کې یې دواړو لوریو ته حقوق او التزامات رامنځ ته کوي [1].

دغه تعریف غوره ښکاري ځکه چې په نوموړي تعریف کې د نړیوال تړون ټول جواب په پام کې نیول شوي ، چې عبارت دي له :

أ. تړون باید لیکلی توافق وي ، که لیکلی توافق نه وي نو د تړون په تفسیر کې د لانجې د راپیدا کیدو په وخت کې مشکلات پیدا کیږي ؛ ځکه داسې کومه مرجع به نه وي موجوده چې طرفین ورته رجوع وکړي او شخړه پرې حل کړي.

ب. تړون باید د نړیوالو شخصیتونو (دولتونو او نړیوالو سازمانونو) ترمنځ اجرا شوې وي ، که داسې نه وي هغه نړیوال تړون نه ګڼل کیږي ، لکه د دوه قومونو او ډلو ترمنځ تړونونه ، د زواج تړون چې د کورنۍ د جوړه ولو لپاره تر سره کیږي اګر که د یوه هیواد د ریس جمهور له خوا د بل هیواد له ریس جمهورې سره تر سره هم شي ، همدغه رنګه که د یوه هیواد لخوا د عادي افرادو سره د قرضونو یا نور تړنونه تر سره کیږي.

ج. د نړیوالو حقوقو تر سیوري لاندې باید تر سره شي.

د. او په نتیجه کې باید حقوق او التزامات رامنځ ته کړي.

د اسلامي فقهي له نظره د تړون تعریف :

---

[1] - شکري ، محمد عزیز: القانون الدولي العام ، دمشق ، دار الفکر ، ص ٦٩.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي فقهي د پوهانو په عباراتو کې تړونونه (معاهدات) په لغوي معنی ډیر استعمالیږي : لکه بعضي فقهاء یې د مصالحي په معنی استعمالوي : (د جنګیالیانو سره د معین وخت لپاره د جنګ د بندولو صلحه کول دي د عوض په مقابل کې یا بلا عوضه [1])

بعضي فقهاء بیا د موادعي (جنګ بندول او صلحه کول) په لفظ سره استعمالوي په فتح القدیر کې راځي (کله چې امام د جنګیالیو سره یا د یوې ډلې سره یې موادعه [صلح] کول وغواړي او په دې کې مسلمانانو ته مصلحت وي نو کولی یې شي[2])

کله د الهدنة په لفظ سره استعمالیږي : لکه ابن قدامة رحمه الله وایي : (د الهدنة معنی دا ده چې د جنګیالیانو سره د جنګ د بندولو عقد تر سره شي د یوه وخت لپاره د عوض په مقابل کې وي او که بلا عوضه وي او دې ته مهادنة ، موادعه او معاهدة ویل کیږي[3])

د پورته ټولو عباراتو په کتو سره دا نتیجه لاسته راځي چې متقدمینو فقهاؤ په عباراتو کې د تړون مختلف الفاظ استعمال شوي او دا ټول الفاظ د تړون په یوه خاص معنی باندې دلالت کوي چې هغه د کفارو سره د جنګ بندۍ تړون دی.

---

1 - الشربيني ، شمس الدين محمد بن أحمد الشافعي(١٤١٥هـ ـ ١٩٩٤م) : مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج ، دار الكتب العلمية ٦ / ٨٦

2 - السيواسي ، كمال الدين محمد بن عبد الواحد ابن الهمام : فتح القدير ، بيروت ، دار الفكر ، (٥/٤٥٧)

3 - المقدسي ابن قدامة ، أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد(ب.ت): المغني ، القاهرة ، مكتبة (١٠/٥١٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته بعضي معاصر علماء تړونونه په عامه معنی سره داسې تعریف کړې ، دکتور وهبه الزحیلي[1] وایي : تړون د دوو لوریو ترمنځ هغه تر سره شوی عهد دی چې دواړه لوري یې د شرایطو په پوره کولو مجبور وي[2].

د اسلامي شریعت له نظره بیا د تړون مفهوم ډېر پراخه دی او دا ځکه چې تړون د دواړو لوریو د ارادو اتفاق دی پرته له دې چې د تړون شکل او د پلي کیدو څرنګوالی څه ډول دی؟.

دویم مطلب : د نړیوالو تړونونو اقسام

د نړیوال قانون شارحین نړیوال تړونونه په مختلفو تقسیماتو تقسیموي ، ځکه د تړونونو اقسام د نړیوال قانون د مصدر په حیث کیدلو کې زیات رول لري.

لومړی : د ذیدخلو اعضاؤ له حیثه د نړیوالو تړونونو تقسیم

له دغه حیثه تړون دوه اړخیز (ثنائیة) او څو اړخیز (جماعیة) ته تقسیم کیږی کله چې یو تړون د دوه دولتونو (یا نړیوالو مؤسسو) ترمنځ تر سره شي نو دې ته دوه اړخیزه (**Bilateral**) تړون وایي او که د څو دولتونو

---

[1] - دکتور وهبه الزحیلي د دمشق په دیر عطیه سیمه کې په کال ۱۹۳۲ز کې زیږیدلی ، ابتدایي زده کړې یې په خپل پلارني کلي کې ترسره کړي ، په ۱۹۵۲ز کې د مشق له پوهنتون څخه د شرعیاتو په پوهنځي کې شپږ کاله زده کړې کړي ، په فقه المقارن کې یې د جامعه الازهر څخه ماستري او دکتوری کړې **(http://www.fikr.com)**.

[2] - الزحیلي ، وهبه (۱۳۹۵ل ـ ۲۰۱۶ز) : نړیوالې اړیکې د اسلام او نړیوالو حقوقو پرتلیزه لوستنه ، ژباړن : معراج الدین امینزی ، جلال اباد افغانستان ، یار خپرندویه ټولنه ، ص ۱۸۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمنځ تړون وشي نو بیا دا په څو اړخیز (**Multilateral**) تړون سره مسمی کولی شو[1].

دویم : د حقوقي قاعدې د جوړه ولو له حیثه د د نړیوالو تړونو تقسیم :

ټول نړیوال تړونونه د حقوقي قاعدې د جوړه ولو له حیثه په دوه قسمه تقسیم شوي یو ته یې قانوني قاعدې جوړه وونکي (المعاهدات الشارعة) او بل ته یې قانوني قاعدې نه جوړه وونکي (المعاهدات العقدية) ویل کیږي.

الف : د قانوني قاعدې جوړه وونکي نړیوال تړون : کله کله نړیوال تړونونه قانوني قاعدې جوړه وونکي وي یعني د امضاء کوونکو دولتونو هدف دا وي چې دا تړون دی د نړیوال قانون یو مصدر په حیث وپیژندل شي نو له همدې کبله بیا دغه تړونونو ته نور غړي هم داخلیدلی شي[2].

ب : د قانوني قاعدې نه جوړووونکي نړیوال تړون : دا هغه تړونونو ته ویل کیږي چې د امضاء کوونکو هیوادونو ترمنځ خاص وي او همدغه هیوادونو ته حقوق او وجائب رامنځ ته کوي ، نورو ته یې تاثیرات نه غزیږي[3].

د تړونونو د ډولونو او موخو په اړوند ډاکټر وهبه الزحيلي وايي : د موخو او اهدافو له مخې تړونونه بیلابیل ډولونه لري ، د بیلګې په ډول کله د سوداګریزو موخو لپاره تړون تر سره کیږي ، کله د اسلامي بلنې او اسلامی

---

1 - العطية ، عصام : القانون الدولي العام ، ص ٨۴.

2 - البصيصي ، صلاح (ب.ت) : المعاهدة الدولية والرقابة عليها في ظل الدستور العراقي الجديد ، جامعة كربلاء كلية القانون ، ص ٢۴٣.

3 - العطية ، عصام : القانون الدولي العام ، ص ٨٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمدن د خپریدا لپاره او کله بیا د نورو انساني او ټولنیزو موخو لپاره د بیلګې په ډول د اسیرانو د تبادلې لپاره ، د ټپیانو د درملنې لپاره او د مړو د سپارلو او دفن کولو لپاره تړونونه تر سره کیږي .

همدارنګه کله کله د سیاسي موخو لپاره او کله بیا د جنګ بندۍ لپاره هم تړونونه تر سره کیږي ، چې تر څو امن او سوله قایمه شي او شخړې له بیخه ووځي. همدارنګه کله کله د ګاونډیانو سره د اړیکو د پیاوړتیا او مرستو د زیاتیدا په موخه هم تړونونه تر سره کیږي[1].

دریم مطلب : د هجرت او پناه اخیستنې په رابطه نړیوالو تړونونو ته لنډه کتنه

لومړی : د بشر دحقوقو نړیواله اعلامیه ۱۹۴۸ز کال[2]

د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه چې یوه سریزه او دیرش مادې لري د ۱۹۴۸ز کال د دسامبر په لسمه نیټه د ملګرو ملتونو د سازمان لخوا تصویب شویده ، دغه اعلامیه چې په هغې کې د بشر ذاتي او اساسي حقونه تسجیل شوي ، د هجرت او پناه اخیستنې په اړوند هم ځانکړې وړاندوینې لري ، بشر ته د هجرت او پناه اخیستني له حق څخه یادونه کوي ، لکه د نوموړ اعلامې په دیارلسمه ماده کې راځي (الف : هر څوک حق لري چې د هر هیواد په دننه کې ازادانه تګ او راتګ وکړي او د استوګنې ځای انتخاب کړي.

1- الزحیلي ، وهبه : نړیوالې اړیکې د اسلام او نړیوالو حقوقو پرتلیزه لوستنه ، ص ۴.

2 - ناصري ، صفي الله : نړیوال سندونه (د ملګرو ملتونو منشور ، د بشر حقونو نړیواله اعلامیه ، د بشر حقونو اسلامي اعلامیه) ، ص ۵۰ – ۶۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب : هر څوک حق لري ، چې د خپل هیواد په ګډون هر هیواد پرېږدي او یا خپل هیواد ته راستون شي.)

چې پورته ماده بشر ته د داخلي او خارجي هجرتونو حق ثابتوي.

همدارنګه ۱۴ ماده داسې صراحت لري : (الف : هر څوک حق لري ، چې د ځورونې او تعقیب په وړاندې په نورو هیوادونو کې د پناه په لټه کې شي او په نورو هیوادونو کې پناه واخلي.

ب : له دغه حق څخه په هغه وخت کې ګټه نه شي اخیستل کیدای ، که چیرته تعقیب د غیر سیاسی جرم او یا د داسې اعمالو د ترسره کولو له امله وي چې د ملګرو ملتونو له موخو او اصولو سره توپیر لري.)

پورته ماده بشر ته د پناه اخیستني حق ثابتوي او څرګنده وي چې پناه اخیستنه د سیاسی جرایمو پروړاندې ورکول کیدای شي او غیر سیاسي جرامو څخه د تیښتې په حال کې پناه نشي ورکول کیدلی.

دویم : د جینوا څلورم تړون ۱۹۴۹ز

د جینوی څلورم تړون چې په ۱۲ د اګست ۱۹۴۹ز کال د ملګرو ملتونو د عمومي مجمع لخوا تصویب شوه ، یوه سریزه څلور بابونه او ۱۵۹ مادې لري .

دغه تړون په لومړی باب دویمه برخه کې چې د ۳۵ څخه تر ۴۶ مادو پورې په برکې نیسي د هغو اجانبو د خوندیتوب په اړوند بحث کوي چې د جګړې د طرفونو په هیوادونو کې تر ساتنې او پناه لاندې ژوند کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه تړون د دغه اشخاصو د ژوند تضمين په امضاء كوونكو هيوادونو باندې لازم ګڼي[1].

دغه تړون تول ټال ۱۹۵ هيوادونو امضاء كړی افغانستان نوموړی تړون په ۸ / ۱۲ / ۱۹۴۹ز كې امضاء او په ۲٦ / ۹ / ۱۹۵٦ز كې تصديق كړ[2].

دريم : د بشر حقوقو اسلامي اعلاميه ۱۹۹۰ز كال[3]

دغه اعلاميه چې يوه مقدمه او ۲۵ مادې لري ، د اسلامي هيوادونو د بهرنيو چارو وزيرانو په غونډه كې د قاهرې په ښار كې تصويب شوي ده .

نوموړې اعلاميه كې هم د اسلامي اصولو په اساس د بشر اساسي حقوق يادونه شوي او د هغې ساتل عبادت ګڼل شوي ، چې نوموړي اعلاميه په دولسمه ماده كې د اخلي او خارجي هجرت حق څخه يادونه كوي او پناه وروړنكي هيواد مكلفيت په ګوته كوي او پناه اخيستني بايد د شرعي جرايمو په مقابل كې نه وي ، نوموړي ماده داسې صراحت لري: (هر انسان له شريعت سره مطابق په خپل هيواد او يا له خپل هيواد څخه بهر د استوګنې لپاره د ټاټوبي د انتقال او انتخاب حق لري او په هغه صورت كې چې د ظلم تر فشار لاندې راځي كوم بل هيواد ته كډه كولای شي ، پر هغه هيواد چې كډوال ورځي ، واجب ده چې له هغوی سره ښه چلند وكړي تر څو چې پناه وركول

---

1 - عتلم ، شريف او عبدالواحد ، محمد ماهر (۲۰۰۲م) : موسوعة اتفاقيات القانوني الدولي الانساني (النصوص الرسمية للاتفاقيات والدول المصدقة والموقعه) القاهره ، اصدار بعثة اللجنة الدولية للصليب الاحمر ، ص ۱۸۸ ـ ۲۴۳.

2- هماغه مصدر ، ص ۲۵۱ ـ ۲۵۸.

3 - ناصري ، صفي الله : نړيوال سندونه (د ملګرو ملتونو منشور ، د نشر حقونو نړيواله اعلاميه ، د بشر حقونو اسلامي اعلاميه) ، ص ٦۳ – ۷٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته برابر شي ، په دې شرط چې د شرعي مطابق د جرم د کولو له امله کډوالۍ ته نوي اړ شوي.)

څلورم : د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) [1]

دغه تړون چې د پناه اخیستني پورې خاص احکام په بر کې نیسي او په جینوا کې په ۲۸ د جولای ۱۹۵۱ز کال تر سره شو ، دغه تړون د لاسلیک لپاره په جینوا کې په ۲۸ د جولای ۱۹۵۱ز کې کیښودل شو او له هغې ورسته د ملګرو ملکتونو د سازمان د سرمنشي ته و سپارل شو او د ۲۸ د جولای نه تر ۳۱ د اګست ۱۹۵۱ز پورې د ملګرو ملتونو سازمان اروپایي دفتر کې او د ۱۷ سپتامبر ۱۹۵۱ز څخه تر ۳۱ دسامبر ۱۹۵۲ز پورې د ملګرو ملتونو سازمان په مقر کې د لاسلیک لپاره پرنستي ؤ.

دغه تړون یوه سریزه ، اوه فصلونه او ۴۶ مادې لري.

د نوموړي تړون په سریزه کې د تړون مبنی په اړوند راغلي چې (دې ته په پام سره چې د ملګرو ملتونو منشور او د بشر د حقوقو نړیواله اعلامیه چې د ۱۹۴۸ د دسامبر په ۱۰ د عمومي مجمع په تصویب رسیدلی ، پردې اصل یې تاکید کړی دی چې د بشر ټول افراد باید پرته له تبعیضه له بشري حقوقو او بنسټیزو ازادیو څخه برخمن شي.

دې ته په پام سره چې ملګرو ملتونو په مختلفو مواقعو کې د پناه وړونکو د وضع په نسبت زیاته مینه ښودلې او هڅه یې کړیده څو پناه وړونکو

---

1 - د عدلي وزارت رسمي جریده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ممکنه پراخه توګه له بشري حقوقو او بنسټيزو ازدايو څخه برخمن کيدل تضمين کړي.)

دغه تړون د پناه وړنکي د تعريف په برخه کې په لومړی ماده الف برخه ۲ بند کې وايي (د ۱۹۵۱ د جنوري له لومړی نيټي د مخه پيښو په پايله کې او لدې څخه د موجهې ويرې له امله چې د توکم [نژاد] مذهب ، په خاصو ټولنيزو ډلو کې د غړيتوب يا سياسي عقيدې په لړلو پورې په اړوند علتونو تر شکنجي لاندې ونيول شي.) هغه پيښې چې د ۱۹۵۱ د جنوري له لومړی نيټې څخه د مخه واقع شوي دا عبارت په ب برخه کې دا سې واضع شوی (الف ـ هغه پيښې چې د ۱۹۵۱ د جنورې له لومړۍ څخه په اروپا کې رامنځ ته شوي دي ، ب ـ ؛ يا هغه پيښې چې د ۱۹۵۱ د جنورې له لومړۍ څخه په اروپا يا په بل ځای کې رامنځته شوې دي.) چې له دغه عبارت څخه په څرګنده معلوميږي چې پناه وړنکی يواځې هغو اشخاصو ته ويل کيدلی شول چې د د ۱۹۵۱ د جنورې له لومړۍ څخه تر مخه پښو په پايله کې د پناه وړونکی په توګه رامنځته شوي دي.

پنځم : د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند پروتوکول (۱۹٦۷ د جولای ۳۱)[1]

دغه پوتوکول په ۱۹٦۷ د جولای ۳۱ باندې رامنځ ته شو ، چې د نوموړي پروتوکول په سريزه کې د دې پروتوکول د ايجاد ضرورت داسې بيان شوی (دې ته په پام سره چې د پناه وړونکو په وضعي پورې اړوند کنوانسيون چې [د ۱۹۵۱ د جولای په ۲۸ نيټه په ژينو کې لاسليک شوی دی [او لاندې د کميسون په نوم ياديږي] فقط د هغو اشخاصو په هکله اجراء کيږي چې د

---

[1] - د عدلي وزارت رسمي جريده ، (۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند پروتوکول (۱۹٦۷ د جولای ۳۱) ، پرله پسي نمبر (۹۰۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۵۱ د جنوري له لومړۍ نیټې څخه د مخه پیښو په پایله کې د پناه وړونکو په توګه رامنځته شوی دی ، دې ته په پام سره چې د پناه وړونکو نورې نوې طبقې د کنوانسیون له انعقاد وروسته رامنځته شوی دي په همدې علت ممکنه ده دغه ډله پناه وړونکي د کنوانسیون له کتهو څخه برخمن شي.)

همدغې ستونزې د حل لپاره د پناه وړونکي تعریف په د دغه پروتوکول په اوله ماده کې داسې تعدیل شو (پدې پروتوکول کې د [پناه وړونکي] په اصطلاح کې د دې مادې ۳ فقرې د اجرائي مواردو په استثنی هغه ټول افراد شامل دي چې د کنوانسیون په لومړۍ ماده کې د درج شوي تعریف مصداق دي پدې شرط چې د لومړۍ مادې د الف برخې په ۲ فقره کې درج [د هغو پیښو په پایله کې چې د ۱۹۵۱ د جنوری له لومړۍ نېټې د مخه پېښې شوې دي] عبارت او [د دغه ډول پېښو له پېښېدو ورسته] عبارت حذف شوي وګڼل شي.)

چې دغه پروتوکول یوه سریزه او ۱۱ مادې لري. او په ۱۱ ماده کې بیان شوي چې دا پروتوکول په یوه نسخه چې انګلیسي ، چیني ، اسپانوي ، فرانسوي ، او روسي متن یې په برابره توګه معبر دي او د عمومي مجمع د رئیس او ملګرو ملتونو د سازمان سرمنشي لاسلیک کړی.

دریم مبحث : د هجرت تاریخچه

دا مبحث په دوه مطلبونو ویشل شوی :

لومړی مطلب : د بحث څخه مخکې د هجرت تاریخچه

دویم مطلب : په نبوي دور کې د هجرت تاریخچه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مطلب : د بعثت څخه وړاندې د هجرت تاریخچه

په دې مطلب دا په ډاګه کیږي چې هجرت د انبیاؤ او نیکانو طریقه ده ، چې د نمونې په ډول به د ابراهیم ، لوط ، موسی علیهم السلام او اصحاب کهف هجرتونو څخه یادونه وشي.

لومړی پراګراف : د ابراهیم علیه السلام هجرت

د ابراهیم علیه السلام د هجرتونو اړوند اهل السیر له درې هجرتونو څخه یاونه کوي چې :

اول : شام ته د ابراهیم علیه السلام هجرت

دویم : مصر ته د ابراهیم علیه السلام هجرت او بیرته شام ته راستنیدل

دریم : مکې مکرمې ته د ابراهیم علیه السلام هجرتونه

چې په خلص ډول به پرې دلته بحث وشي.

اول : شام ته د ابراهیم علیه السلام هجرت

کله چې ابراهیم علیه السلام ډاډ تر لاسه کړ چې ؛ خپل دعوت یې رسولی ، خو د قوم په زړونو او عقلونو کې یې د شرک ریښې عمیقې دي ، قوم یې د ده د دعوت پروړاندې د دښمنۍ او جنګ موقف غوره کړ او د ده د سوزولو لپاره راجمعه شول ، نو نوموړي علیه السلام له خپل قوم څخه د وتلو اراده وکړه ، تر څو خپل عبادت ، د دین خپرول او د الله لور ته د خلکو بلنه په سمه توګه تر سره کړای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو خپل وطن ، اهل او کورنۍ یې پریخول او شام طرف ته یې مخه کړه ، پدې هجرت کې ورسره یوه ډله مسلمانان هم موجود وه چې ، د ابراهیم علیه السلام بي بي سارة ، وراره یې لوط ، ورور یې ناحور او ورندار ملکا څخه عبارت وه ، دا خبره ابن کثیر نقل کړېده[1].

لکه الله عزوجل فرمایي : (وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾)[2]

ژباړه : ابراهیم (ع) وویل : زه دخپل رب لوري ته ځم، هغه به ماته لارښوونه وکړي.

ابراهیم علیه السلام په بحران کې چې خلکو یې د بوتانو او ستورو عبادت کاوه ؛ د الله جل جلاله لورته بلنه وکړه خو کله چې پوه شو د ده دعوت اثر نلري او نوموړي قوم د ده دعوت ته لبیک ونه وایه ، نو بیا د کنعانیانو ځمکې ته روان شو ؛ چې هغه د بیت المقدس ځمکه وه ـ همدا هغه مبارکه ځمکه وه ـ چې دا خبره هم ډیرو مفسرینو نقل کړیده[3]. الله عزوجل لدې پیښې

1- ابن کثیر ، إسماعیل بن عمر(۱۴۰۸هـ ۱۹۸۸م) :البدایة والنهایة ، المحقق: علي شیري ، دار احیاء التراث العربي ۱ / ۱۴۰

2 - الصافات / ۹۹

3 - القرطبي ، محمد بن أحمد بن أبي بکر (۱۳۸۴هـ ـ ۱۹۶۴م): الجامع لاحکام القران ، تحقیق : أحمد البردوني او ابراهیم أطفیش ، القاهرة ، دار الکتب المصریة ، ۱۵ / ۹۷ ، او الرازي ، فخر الدین (۱۴۲۰ هـ) : التفسیر الکبیر ، بیروت ، دار إحیاء التراث العربي ، ۲۲ / ۱۹۰ او الألوسي ، شهاب الدین محمود ابن عبد الله الحسیني (۱۴۱۵هـ ق) : رح المعاني في تفسیر القران العظیم والسبع المثاني ، بیروت ، دار الکتب العلمیة ، ۱۷ / ۷۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې يادونه کوي: ﴿وَنَجَّيۡنَٰهُ وَلُوطًا إِلَى ٱلۡأَرۡضِ ٱلَّتِي بَٰرَكۡنَا فِيهَا لِلۡعَٰلَمِينَ ٧١﴾[1]

ژباړه : او مونږ هغه او لوط وژغورل د هغه هېواد لوري ته مو بوتلل چې په هغه کښې مونږ د نړيوالو له پاره برکتونه ايښي دي.

دويم : مصر ته د ابراهيم عليه السلام هجرت

بيا ابراهيم عليه السلام مصر ته هجرت پيل کړ ، د الله عزوجل ايراده وه چې ابراهيم عليه السلام د خپلې ميرمنې ساره په اړوند و ازمائي[2] دا چې دغه ازموينه او هجرت څرنگه تر سره شو ؟ د امام مسلم رحمه الله دغه حديث چې د ابوهريره رضى الله عنه په روايت يې نقل کوي داسې راځي (ابراهيم عليه السلام د يوه ظالم پاچاهۍ ته روان ؤ او سارة ورسره وه او دا تر ټولو خلکو ښکلې وه ، هغې ته يې وويل : که دغه ظالم پوه شي چې ته زما ميرمن يې نو زما څخه دې په زور اخلي ، کچيرته يې درڅخه وپوښتل نو ورته ووايه چې ته مې خور يې ، ځکه ته زما اسلامي خور يې ، ما ته ستا او ځان څخه بل مسلمان ندى معلوم ، کله چې د ظالم پاچا ځمکې ته داخل شوه نو د دې ظالم بعضي خلکو سارة وليده او دې ظالم لره راغلل ورته يې وويل : ستا ځمکې ته داسې يوه ښځه راغلې چې ستا نه غير بل چا سره مناسبه نده ، هغې پسې يې خلک وليږل او ده ته يې راوسته ، ابراهيم عليه السلام په لمانځه وه دريده ، کله چې سارة ور داخله شوه نو هغه ايراده وکړه چې لاس وروړاندې کړي خو لا پرې قادر شوى

---

[1] - الانبياء / ٧١

[2] - ابن كثير ، إسماعيل بن عمر(١٤٠٨هـ ١٩٨٨م) :البداية والنهاية ، ١ / ١٥٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه ؤ چې ، سخت ډول باندې ونیول شو نو هغې ته یې وویل : له الله څخه دعاء وغواړه چې لاس مې خوشې شي زه درته ضرر نه رسوم هغې ورته دعاء وکړه ، هغه بیا همداسې بده ایراده وکړه ؛ نو له اول ځل څخه هم سخت ونیول شو ، بیا یې ورته همداسې وویل هغې بیا دعاء وکړه ده بیا همدا بده ایراده وکړه ، بیا له لومړیو دوه ځلو څخه هم سخت ونیول شو ، بیا یې ورته وویل : الله څخه وغواړه چې لاس مې خوشي کړي ، الله شاهد او ضامن دی چې ضرر درته نه رسوم ، هغې دا کار وکړ او لاس یې خوشې شو ، بیا یې هغه شخص را وغوښت چې سارة یې راوستې وه ، هغه ته یې وویل : تا خو ماته شیطان راوستی ؤ نه انسان ، دا ځما له ځمکې وباسه او هاجره یې ورته ورکړه ، سارة دوباره راروانه وه کله چې ابراهیم علیه السلام ولیده مخ یې ورڅخه واړوه ورته یې وویل څه وشول ؟ هغې وویل خیر دی ؛ الله عزوجل د فاجر لاس بند کړ او خادمه یې هم راکړ[1].)

دریم : مکې ته د ابراهیم علیه السلام هجرتونه

ابراهیم علیه السلام د هاجرې او اسماعیل علیه السلام په ملییا مکې ته هجرت وکړ ، چې دغلته هیڅ شین بوټي او اوبه نه تر سترګو کیدلې ، هاجره او اسماعیل علیه السلام یې هلته پریښودل او خپله ورڅخه ولاړ هاجرې په تکرار ډول له شاه غږونه ورپسې کول چې : ته مونږ دلته پریږدې او ته چیرته ځې !؟ ، هغه جواب نه ورکاوه ، اخر هاجرې وپوښتل : (الله جل جلاله درته امر کړی !؟) هغه مبارک وویل : هو ، څه وخت وروسته ابراهیم علیه السلام بیا مکې ته راغې ، اوس نو هلته د جرهم قبیله د هاجرې په اجازه میشته شوې وه او اسماعیل له هغوی څخه واده هم کړې ؤ ، ابراهیم علیه السلام د خپل ځوئ

[1] - رواه مسلم ، کتاب الفضائل ، باب من فضائل ابراهیم الخلیل صلی الله علیه وسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کور ته لاړ او هلته يې هغه ونه مونده خو د هغه له ميرمن سره يې ملاقات وشو ، د هغې د شکايت له کبله يې ورته وويل چې اسماعيل راغې نو ورته ووايه چې دروازه دې بدله کړه ، اسماعيل عليه السلام په شفر پوه شو ؛ دا ميرمن يې طلاق کړه او بله ښځه يې له جرهميانو په نکاح کړه ، ابراهيم عليه السلام بيا راغى ، دا ځل نو د اسماعيل عليه السلام دويمې ميرمنې له ژونده رضايت څرگند کړ او د الله حمد يې بيان کړ ، بيا يې اسماعيل ته د دې ښځې په نکاح کې د باقي ساتلو امر وکړ ، په دريم ځل بيا ابراهيم عليه السلام مکې ته هجرت وکړ او الله عزوجل په امر يې د اسماعيل عليه السلام سره يو ځاى د بيت الله د ودانۍ کار پيل کړ چې دا واقعه په تفصيل سره امام بخاري د ابن عباس په راويت نقل کړيده[1].

دويم پراگراف : د لوط عليه السلام هجرت

له نصوصو معلوميږي چې لوط عليه السلام هم دوه ځلې هجرت کړې ، يو هجرت يې د ابراهيم عليه السلام سره شام ته تر سره کړې ؤ چې د دې هجرت يادونه (شام ته د ابراهيم عليه السلام هجرت) کې وشوه.

د نبوت څخه وروسته د لوط عليه السلام هجرت : کله چې لوط عليه السلام داسې قوم ته وليږل شو چې هغوى نارينه د نارينه ؤ څخه شهوت پوره کولو ، لوط عليه السلام سره له ډيرو هلو ځلو پدې بريالى نه شو چې دغه قوم ته قناعت ورکړي ځکه د دې قوم په سترگو دشهوت پردې پرتې وې نو الله عزوجل د دې قوم د هلاکت اراده وکړه او لوط عليه السلام ته يې د هجرت امر وکړ الله عزوجل فرمايي : (قَالُواْ يَٰلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَن يَصِلُوٓاْ إِلَيۡكَۖ

[1] - رواه البخاري ، كتاب أحاديث الأنبياء ، باب يزفون : النسلان في المشى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿فَأَسۡرِ بِأَهۡلِكَ بِقِطۡعٖ مِّنَ ٱلَّيۡلِ وَلَا يَلۡتَفِتۡ مِنكُمۡ أَحَدٌ إِلَّا ٱمۡرَأَتَكَۖ إِنَّهُۥ مُصِيبُهَا مَآ أَصَابَهُمۡۚ إِنَّ مَوۡعِدَهُمُ ٱلصُّبۡحُۚ أَلَيۡسَ ٱلصُّبۡحُ بِقَرِيبٖ ۝٨١﴾[1]

ژباړه : په دې وخت کښې پرښتو هغه ته وویل' ای لوطه ع! مونږ ستا درب لیږل شوې پرښتې یو، دا خلك به تا ته هیڅ ضرر ونشي رسولای، نو چې یو څه شپه پاتې شي د خپل کور غړي دې درسره واخله وځه، او ګوره، له تاسې څخه دې هیڅوك شاته نه ګوري. مګر ستا مېرمن (به ملګرتیا درسره ونه کړي) ځکه چې پر هغې هم هغه څه راتلونکي دي چې پردې خلکو راتلونکي دي ددوی د تباهۍ له پاره دسهار وخت ټاکل شویدی. ایا سهار نژدې ندی.

دریم پراګراف : د موسی علیه السلام هجرت

موسی علیه السلام د خپل ژوند په کشمکش کې دوه ځل هجرت کولو ته اړ شوی چې لومړی ځل مخکې له نبوته او دویم ځل ورسته له نبوته.

لومړی هجرت : د نبوت څخه مخکې د قتل له ویرې هجرت

د موسی علیه السلام لومړنی هجرت د خپل نفس او ژوند د بچاؤ په خاطر ؤ ځکه نوموړي علیه السلام په مصر کې یو قبطي وژلی ؤ چې دا واقعه قرانکریم په تفصیل سره داسې بیانوي : (**وَدَخَلَ ٱلۡمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفۡلَةٖ مِّنۡ أَهۡلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيۡنِ يَقۡتَتِلَانِ هَٰذَا مِن شِيعَتِهِۦ وَهَٰذَا مِنۡ عَدُوِّهِۦۖ**

[1] - هود / ۸۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَٱسۡتَغَـٰثَهُ ٱلَّذِى مِن شِيعَتِهِۦ عَلَى ٱلَّذِى مِنۡ عَدُوِّهِۦ فَوَكَزَهُۥ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيۡهِ ۖ قَالَ هَـٰذَا مِنۡ عَمَلِ ٱلشَّيۡطَـٰنِ ۖ إِنَّهُۥ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ [1]

ژباړه : (يوه ورځ) هغه ښارته په داسې وخت کښې ننووت چې. د ښار خلك په غفلت کښې وو. هلته هغه وميندل چې دوه تنه په جګړه دي. دا يود هغه د خپل قوم څخه ؤ او دا بل دهغه د دښمن په قوم پورې مربوط ؤ. د هغه دقوم سړي د دښمن د قوم دوګړي پرخلاف له هغه نه مرسته وغوښتله موسى هغه يوسوك وواهه او دهغه کاريې پاى ته ورساوه. (د دې حرکت له صادرېدلو سره سم) موسى وويل ((دادشيطان په لمسون کار دى، هغه سخت دښمن اوښکاره بېلارې کوونکى دى)) .

کله چې فرعونيان د خبر شول نو د موسى عليه السلام د قتل اراده يې وکړه ، الله عزوجل فرمايي : وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنۡ أَقۡصَا ٱلۡمَدِينَةِ يَسۡعَىٰ قَالَ يَـٰمُوسَىٰٓ إِنَّ ٱلۡمَلَأَ يَأۡتَمِرُونَ بِكَ لِيَقۡتُلُوكَ فَٱخۡرُجۡ إِنِّى لَكَ مِنَ ٱلنَّـٰصِحِينَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنۡهَا خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ ۖ قَالَ رَبِّ نَجِّنِى مِنَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٢١﴾ [2]

ژباړه : (له هغه وروسته) يو سړى دښار له لېرې ګوښې نه په منډه راغى او ويې ويل : ((اى موسى! سرداران په خپلو کې ستا په هکله مشوره کوي چې تا ووژني، له دې ځايه ووځه، زه ستا خواخوږى يم)) د دې خبرله اورېدلو

---

[1] - القصص / ١٥ .

[2] - القصص / ٢٠ – ٢١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سم موسی (ع) وېرېده او په ځارنه ځارنه اندېښمن ووت او دادعا یې وکړه چې ((ای زما ربه! ماله ظالمانو څخه وژغوره)) .

کله چې موسی علیه السلام له مصر څخه مدین طرف ته روان شو نو دا دعاګانې یې له ځان سره تکرارولې (وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَىٰ رَبِّيٓ أَن يَهْدِيَنِي سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ﴿٢٢﴾ [1])

ژباړه : (له مصرنه په وتلو سره) چې کله موسی دمدین خواته مخه کړه نو ویې ویل : هیله ده چې زما رب ما پرسمه لاره سیخ کړي.

الله عزوجل یې دعاء قبوله کړه او د مدین لار یې وروښودله کله چې مدین ته ورسید نو هلته یې یوه ډله خلک ولیدل چې خپل مالونه خړوبه وي خو دوه جنکۍ څنګ ته ولاړې دي ، دا واقعه الله عزوجل داسې بیانوي : (وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ ٱلنَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ ٱمْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ ۖ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا ۖ قَالَتَا لَا نَسْقِى حَتَّىٰ يُصْدِرَ ٱلرِّعَآءُ ۖ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾ فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰٓ إِلَى ٱلظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّى لِمَآ أَنزَلْتَ إِلَىَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾ فَجَآءَتْهُ إِحْدَىٰهُمَا تَمْشِى عَلَى ٱسْتِحْيَآءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِى

[1] - القصص / ٢٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَدۡعُوكَ لِيَجۡزِيَكَ أَجۡرَ مَا سَقَيۡتَ لَنَاۚ فَلَمَّا جَآءَهُۥ وَقَصَّ عَلَيۡهِ ٱلۡقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفۡۖ نَجَوۡتَ مِنَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٥﴾)[1]

ژباړه : او کله چې هغه د مدين ښاته ورسېده نو ويې ميندل (ويې ليدل) چې ډېر خلك خپل څاروي او به کوي او له هغو نه بېلې يوې خواته دوه ښځې خپل څاروي ايساروي موسى له دغو ښځونه پوښتنه وکړه ((تاسې ووايئ څنګه انديښمنې يئ؟ هغوی وويل مونږ خپلو څارويوته اوبه نشو ورکولی ترڅو پورې چې دغه شپانه خپل څاروي بونځي، او زمونږ پلار ډېر زيات سپين ږيری سړی دی.

(د دې په اورېدلو سره) حضرت موسى (ع) دهغو څاروي اوبه کړل، بيا يوه سيوري ځای ته لاړ او ويې ويل : پروردګاره! هره ښېګڼه چې تا پرما نازله کړې زه هغې ته اړيم.

(څه ځنډلانه ؤشوی چې) له هغو دو وښځو څخه يوه په شرم او حيا سره راروانه، ده ته راغله او ويې ويل ((زما پلار تاغواړي تر څو تا چې زمونږ لپاره څارويوته اوبه ورکړيدی دهغه اجر درکړي)) موسى عليه السلام چې کله هغه ته ورغی او هغه ته يې خپله ټوله قصه واوروله نوهغه وويل هېڅ مه ويرېږه، اوس ته له ظالمانو څخه ژغورل شوی يې.

کله چې موسى عليه السلام خپله وعده پوره کړه نو بيرته د خپلې کورنۍ سره مصر ته روان شو او جبل طور سره په نبوت مبعوث شو الله عزوجل فرمايي (۞ فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى ٱلۡأَجَلَ وَسَارَ بِأَهۡلِهِۦٓ ءَانَسَ مِن جَانِبِ ٱلطُّورِ

[1] - القصص / ۲۳ ـ ۲۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ ٱمْكُثُوٓاْ إِنِّيٓ ءَانَسْتُ نَارًا لَّعَلِّيٓ ءَاتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ ٱلنَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّآ أَتَىٰهَا نُودِيَ مِن شَٰطِيِٕ ٱلْوَادِ ٱلْأَيْمَنِ فِي ٱلْبُقْعَةِ ٱلْمُبَٰرَكَةِ مِنَ ٱلشَّجَرَةِ أَن يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّيٓ أَنَا ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٠﴾)[1]

ژباړه : کله چې موسى (عليه السلام) موده پوره کړه اوهغه له خپل اهل اوعيال سره روان شو نو د طور خواته يو اور په نظر ورغی. هغه خپلو کوروالاؤ ته وويل: ((تاسې اوسئ مااورليدلی دی ښائی زه له هغه ځايه څه خبر درته راوړم ياله هغه اورنه کومه سکروټه راواخلم چې تاسې پرې تاوده شئ)) .

هلته چې ورسېده نو د ناؤ د ښي غاړې په برکتي ټوټه ځمکه کښې له يوې ونې څخه غږ وشوچې ((ای موسی همدا زه الله يم، دعالمونو مالك)) .

موسى عليه السلام سلام مامور شو چې فرعون ته دعوت ورکړي تر څو له شرک لاس واخلي او بني اسرائيل له خپلې غلامۍ خلاص کړي : (وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰفِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾ حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَن لَّآ أَقُولَ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُم بِبَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٠٥﴾)[2]

---

[1] - القصص / ٢٩ ـ ٣٠.

[2] - الأعراف / ١٠٤ ـ ١١٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه : موسی وویل 'ای فرعونه، زه د کائناتو د څښتن له خوا استازی راغلی یم ، زما دنده دا ده چې زه به دالله د نوم په اخیستلو له حقه پرته هېڅ کومه خبره نه کوم ، زه تاسې ته ستاسې د رب له لوري د ماموریت له څرګند دلیل سره راغلی یم نو له دې امله بني اسرائیل له ما سره ولېږه.

کله چې فرعون او قوم یې د موسی علیه السلام او د هغه قوم ته د شر ایراده څرګنده کړه نو الله عزوجل موسی علیه السلام ته امر وکړ چې د قوم سره دې یوځای د شپې لخوا هجرت وکړه الله عزوجل د دا خبره او د بني اسرایلو د هجرت قصه داسې کوي : (**وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِىٓ إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ۝٥٢**)[1]

ژباړه : او مونږ موسی ته وحی ولیږله چې د شپې شپې زما بندګان درسره واخله ووځه، تاسې به تعقیب کړای شئ.

نو معلومه شوه چې بني اسرائیل د فرعونیانو له ویرې هجرت کولو ته مجبور کړای شول.

څلورم پراګراف : د اصحاب کهف هجرت :

قرانکریم لومړی اصحاب کهف راپېژني او بیا یې د هجرت یادونه کوي الله عزوجل فرمایي (**نَّحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِٱلْحَقِّ ۚ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ ءَامَنُوا۟ بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَـٰهُمْ هُدًى ۝١٣ وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا۟ فَقَالُوا۟ رَبُّنَا رَبُّ**

---

[1] - الشعری / ٥٢ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ لَن نَّدۡعُوَاْ مِن دُونِهِۦٓ إِلَـٰهًاۖ لَّقَدۡ قُلۡنَآ إِذٗا شَطَطًا ﴿١٤﴾
هَـٰٓؤُلَآءِ قَوۡمُنَا ٱتَّخَذُواْ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةٗۖ لَّوۡلَا يَأۡتُونَ عَلَيۡهِم بِسُلۡطَٰنِۭ بَيِّنٖۖ فَمَنۡ
أَظۡلَمُ مِمَّنِ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبٗا ﴿١٥﴾ وَإِذِ ٱعۡتَزَلۡتُمُوهُمۡ وَمَا يَعۡبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ
فَأۡوُۥٓاْ إِلَى ٱلۡكَهۡفِ يَنشُرۡ لَكُمۡ رَبُّكُم مِّن رَّحۡمَتِهِۦ وَيُهَيِّئۡ لَكُم مِّنۡ أَمۡرِكُم مِّرۡفَقٗا ﴿١٦﴾
)[1]

ژباړه : مونږ د هغو اصلي قصه تاته اوروو. هغوی ځوتنه زلمیان ووچې پر خپل پروردګار يې ايمان راوړی وء اومونږ هغو ته په هدايت کې پرمختګ ورپه برخه کړی و.

مونږ د هغو زړونه په هغه وخت کښې محکم کړل چې کله هغوی پاڅېدل او اعلان يې وکړ چې''زمونږ رب خو فقط همغه ذات دی چې د اسمانونو او زمکې رب دی، مونږ به له هغه پرته نور کوم معبودان ونه بلو، که مونږ دغسې وکړو نو بيخي بابېزه خبره به مو کړې وي، (يا هغوی په خپلو مينځو کښې سره وويل) ''زمونږ دغه قوم خو د کائناتو له رب نه پرته نور په خدائۍ نيولي دي، دوی د هغو په معبود والي باندې کوم ځرګند دليل ولې نه راوړي؟ نو له هغه چانه غټ ظالم بل څوک کيدای شي چې پر الله دروغ وتړي؟

کله چې اوس تاسې له هغو او د هغو له غير الله معبودانو څخه خپلې اړيکې پريکړې دي، نو ځئ فلانۍ څمځې ته پناه يوسئ ستاسې رب به پرتاسې دخپل رحمت لمن پراخه کړي او ستاسې د کار له پاره به لارې چارې برابرې کړي.

---

[1] - الكهف / ١٣ـ ١٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې دوی ولې ځمځې ته پناه وړلو ته مجبور شول !؟ نو الله عزوجل د دوی له قوله وايي (إِنَّهُمۡ إِن يَظۡهَرُواْ عَلَيۡكُمۡ يَرۡجُمُوكُمۡ أَوۡ يُعِيدُوكُمۡ فِي مِلَّتِهِمۡ وَلَن تُفۡلِحُوٓاْ إِذًا أَبَدٗا ﴿٢٠﴾[1])

ژباړه : که د هغو لا س پر تاسې برشي نو سنگسار به مو کړي يابه مو بېرته په زوره خپل دين ته واړوي، او که داسې وشول، نو تاسې به هېڅکله برى ونشئ ميندلاى.

همدغه رنگه نور ډېر هجرتونو څخه په قرانکريم او نبوي احاديثو کې يادونه شوې چې مشهور يې پورته ذکر شول.

دويم مطلب : په نبوي دور کې د هجرت تاريخچه

په نبوي دور کې دوه ځلې حبشې هجرت شوي او له هغې ورسته بيا مديني منورې ته چې د هر يو اسباب او تاريخي واقعې ته اشاره کؤ :

لومړى پراگراف : حبشې ته هجرت :

الف : حبشې ته لومړى هجرت : د سيرت ليکونکو دا په ډاگه کړې چې حبشې ته په لومړي ځل د بعثت په پنځم کال د رجب په مياشت کې[2] دولس سړيو او څلور ښځو هجرت وکړ[3] .

---

[1] - الكهف / ٢٠.

[2] - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (١٤٢٤هـ ـ ٢٠٠٤م) : فتح الباري ، القاهرة ، دار الحديث ، ٧ / ١٨٨.

[3] - ابن سعد ، محمد بن سعد بن منيع الهاشمي (١٤٠٨هـ) : الطبقات الكبرى ، المحقق : زياد محمد منصور ، المدينة المنورة ، مكتبة العلوم والحكم ، ١ / ٢٠٤.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې مهاجرينو ته خبر ورسيد چې قريشو اسلام قبول کړ [1]، دوی بيرته د همدې کال د شوال مياشت کې مکې ته راستانه شول ، کله چې دوی مکې ته نژدې شول نو خبر شول چې دوی ته رسيدلی خبر باطل ؤ او تکليف لا هم جاري دی او امتحان لا هم باقي دی ، نو دوی د مکې په شاؤ خوا سيمو کې وه او مکې ته داخل نه شول ، غير له ابن مسعود څخه چې هغه هم ډير ژر بيرته حبشي ته ستون شو[2].

ب : حبشي ته دويم هجرت : عبدالله بن مسعود د دويم هجرت اړوند وايي (مونږ رسول الله نجاشي ته وليږلو او مونږ ۸۰ کسان ؤ. [3])

دا چې د رسول الله دا درانه ملګري ولي حبشي ته هجرت وکړ!؟ نو اسباب يې حضرت جعفر رضی الله عنه خپله نجاشي ته داسې بيان کړ (ای ملکه ! مونږ داسې قوم ؤ چې د بوتانو عبادت مو کاوه ، مردارې مو خوړلې ، زنا ګانې مو کولې ، خپلولي مو قطع کوله ، ګاونډيانو سره مو بد کول ، زمونږ قوي به زمونږ ضعيف خوړلو ، مونږ لا همداسې حالت کې ؤ چې الله عزوجل زمونږ څخه مونږ ته يو استازې راوليږه چې مونږ ته يې نسب ، رښتينولي ، امانتداري او پاکلمني معلومه وه ، هغه مونږ راوبله لو چې يواځې د يوه الله عبادت وکړو ، له هغه پرته چې مونږ او زمونږ پلرونو چاته عبادت کولو د تيږو او بوتانو له جملې څخه هغه پريږدو ، مونږ ته يې په رښتيا وينا ، د امانت په اداکولو ، د خپل ولۍ په وصل کولو ، ښه ګاونډيتوب ، له بديو لاس اخستلو ، له وينې تويه

---

[1] - ابن الأثير ، علي بن أبي الكرم محمد بن محمد بن عبد الكريم(١٣٩٨هـ) : الكامل في التاريخ ، بيروت ـ لبنان ، دار الفكر ٢ / ٥٣.

[2] - ابن سعد : الطبقات الكبرى ، ١ / ٢٠٦.

3 - رواه احمد ، مسند المكثرين من الصحابه ، مسند عبدالله بن مسعود .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولو په لاس اخستلو امر وکړ او مونږ يې له زنا ، له درواغو وينا ، د يتيم مال له خوړلو ، پاک لمنه باندې له تور پورې کولو څخه منع کړو او مونږ ته يې په لمونځ ، زکات او روژه امر وکړ، [د اسلام امور يې ورته وشمارل] مونږ د هغه تصديق وکړ ، ايمان مو پرې رواړ ، هغه چې څه راوړي وه د هغې تابعداري مو وکړه ، د يوه الله عبادت مو وکړ ، هيڅ څوک مو ورسره شريک نه کړ ، هغه څه مو حرام وګڼل چې هغه راته حلال معرفي کړي وه ، مونږ باندې مو قوم تجاوز وکړ ، تعذيب يې کړو ، په دين کې يې راباندې سخت امتحانونه وکړل تر څو له دين څخه واوړو او د بوتانو عبادت وکړو او د الله عبادت پريږدو ، او هغه خبايث چې مخکې مونږ مخکې حلال ګڼل هغه حلال وګڼو ، کله چې راباندې غالب شول او ظلم يې راباندې وکړ ، سختيو کې راګير شو ، زمونږ او زمونږ د دين په منځ کې پرده شول ، مونږ ستا ښار ته راغلو ، په نورو مو ته غوره وګڼلې ، ستا څنګ مو غوره کړ ، اي ملکه ! اميد مو درلود چې ستا په څنګ کې به په مونږ ظلم نه کيږي[1].

دويم پراګراف : مديني ته هجرت :

مديني منورې ته د رسول الله له هجرت څخه وړاندې د رسول الله تره ابوطالب چې د رسول الله کلک ملاتړی او مدافع ؤ ، او د هغه ميرمن خديجة الکبری وفات شوه او دا دوړه واقعات په يوه کال تر سره شول ، د ابوطالب له وفات وروسته ورته مشرکانو سخت تکليفونه رسول ، ځکه اوس نو ابوطالب ژوندی نه ؤ چې رسول الله يې د مشرکانو له شره ژغورلی وی ، رسول الله د خلکو د مددت تر لاسه کولو لپاره طائف ته ولاړ تر څو د ده ملاتړ وکړي ، خو هغوی نه يواځې دا چې دعوت يې قبول نه کړ بلکې د رسول الله پسې يې خپل

---

[1] - رواه احمد ، مسند اهل البيت ، حديث جعفر بن ابي طالب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشومان او ناپوهان کړل ، رسول الله ته یې کنځلې کولې او شپیلي یې ورپسې وهل له هغې ورسته بیرته مکې ته راوګرځید[1].

د طائف له سفره وروسته په قومونو ګرځیده ، د قومونو له شریفو خلکو سره یې خبرې کولې او له هغوی یې د ملاتړ غوښتنه کوله تر څو د دعوت پروړاندې یې خنډونه ختم شي او ویل به یې (لَا أُكْرِهُ أَحَدًا مِنْكُمْ عَلَى شَيْءٍ بَلْ أُرِيدُ أَنْ تَمْنَعُوا مَنْ يُؤْذِينِي حَتَّى أُبَلِّغَ رِسَالَةَ رَبِّي) ستاسو په هیڅ یو ؛ هیڅ څه په زور نه منم ، زه غواړم څوک چې ماته تکلیف رسوي هغه راڅخه منع کړئ ، تر څو د خپل رب پیغام ورسولی شم ، چاچې پیغام ته په هو جواب ور نه کړ[2].

بالاخره : رسول الله د حج په موسم کې له شپږو خزرجیانو سره وکتل د دین دعوت یې ورکړ او هغوی هم قبول کړ ، یثرب ته له واپسۍ ورسته یې د اسلام په خپرولو لاس پوری کړ په یثرب کې داسې کورنۍ پاتې نه شوه، چې پکې د رسول الله پلویان نه وو[3].

د بعثت پر لسم کال دولس کسیز پلاوی راغی او په عقبه کې یې له رسول اکرم سره وکتل او لومړی تړون یې تر سره کړ ، دا دولس تنه له پوره ایمان سره مدینې ته ستانه شول او د اسلام په خپراوي یې لاس پورې کړ او په راتلونکي کال کې ۷۳ تنه نارینه او دوه ښځینه ؤ د رسول الله سره په منی کې

---

1 - المعافري ، عبد الملك بن هشام بن أيوب الحميري (١٤١١هـ) : السيرة النبوية لابن هشام ، تحقيق طه عبد الرءوف سعد ، بيروت ، دار الجيل ، ١ / ٤١٦

2 - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (١٤٢٤هـ ـ ٢٠٠٤م) : فتح الباري ، ٧ / ٢٢٠.

3 - الطبري ، محمد بن جريرى بن يزيد بن كثير (١٣٨٧هـ) : تاريخ الطبري ، بيروت ، دار التراث ، ٢/٨٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکتل او رسول الله ورڅخه بيعت واخست چې (زما داسې دفاع وکړئ ؛ لکه چې د خپلې کورنۍ چې کوئ.) براء رضي الله عنه ورته وويل:(موږ د جګړې او مبارزې زامن يو او د جګړې په ډګر کې روزل شوي يو،چې دا مو ميراثي ځانګړنې دي.) کله چې رسول الله له دغه تړون تر سره کړ نو صحابه کرامو ته يې مديني ته د هجرت امر وکړ ، او ورته يې وويل (الله عز وجل تاسې ته ورونه درکړي او د امن کورونه يې درته چمتو کړي دي) او رسول الله خپله مکه کې د الله عزوجل د امر په طمعه ؤ چې د هجرت په اړوند ورته وشي[1].

کله چې قريش پوه شول چې اوس نو مسلمانان د امن ځای لري او ډله ؛ ډله مديني ته هجرت کوي او يوه ورځ به محمد صلى الله عليه وسلم هم ور مهاجر شي نو په دار الندوة کې يې مشوره وکړه ، دغې مشورې ته شيطان د نجد د يوه ملک په بڼه حاضر شو ، د مشورې په جريان کې هر نظر د شيطان لخوا رديده ، بالاخره د ابوجهل نظر چې د هر قوم څخه به يو ځوان واخلو او ټول به په يو دم په محمد صلى الله عليه وسلم د تورې ګزار وکړي او په شريکه به يې په قتل ورسؤ د شيطان لخوا د تائيد وړ وګرځيد او د رسول الله د قتل فيصله وشوه ، لدې ورسته الله عزوجل ؛ رسول الله ته د هجرت اجازه وکړه ، رسول الله د الله جل جلاله امر ته لبيک ووايه ؛ د ابوبکر صديق رضی الله عنه په ملتيا له مکې څخه د مديني په طرف د شپې په تياره کې روان شو ، په غار ثور کې يې درې شپې تيرې کړې ، کله چې قريش د هغوی له نيولو مايوسه شول نو ، دوی هم له غار ثور څخه ووتل او د مديني په طرف روان شول[2].

---

1 - المعافري ، عبد الملك بن هشام : السيرة النبوية لابن هشام ، ۱ / ۴۴۲.

2 - هماغه مصدر ، ۱ / ۴۴۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له پورته واقعاتو معلومېږي چې رسول الله او صحابه کرام هجرت کولو ته د مکې مشرکينو لخوا مجبور کړای شوي وه .

دويم فصل

د هجرت او پناه اخيستنې مقام ، حکم او د مهاجر او پناه اخيستونکي راستنيدل

پدې فصل کې به د هجرت او پناه اخېستنې په مقام ، د هجرت او پناه اخېستنې اسباب او حکم او د دې ترڅنگ به د مهاجر او پناه اخيستونکي د راستنيدلو اسباب او حکم د اسلامي فقهې او نړيوالو تړونونو په رڼا کې وڅيړل شي.

په همدې اساس دا فصل په درې مبحثونو مشتمل دی

لومړی مبحث :په اسلامي شريعت او نړيوالو تړونونو کې د هجرت او پناه اخيستنې مقام

دويم مبحث : د هجرت او پناه اخيستنې حکم او اسباب يې

دريم مبحث : د مهاجر او پناه اخيستونکي د راستنيدلو حکم او اسباب يې

چې لدې څو موضوعاتو څخه به جلا جلا بحث وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مبحث : په اسلامي شریعت او نړیوالو تړونونو کې د هجرت او پناه اخیستنې مقام

دا مبحث په دوه مطلبونو مشتمل دی :

لومړی مطلب : د هجرت او پناه اخیستنې مقام په اسلامي فقه کې

دویم مطلب : د هجرت او پناه اخیستنې مقام په نړیوالو تړونونو کې

چې په هر یو به یې دلته لنډ بحث وشي.

لومړی مطلب : د هجرت او پناه اخیستنې مقام په اسلامي فقه کې

دا چې قرانکریم او نبوي احادیث د اسلامي فقهي لومړني او اتفاقي مصادر دي ، له همدې کبله د هجرت او پناه اخیستنې د مقام اړوند قراني او نبوي دلایل په لنډ ډول ذکر کیږي.

لومړی پراگراف : په قرانکریم کې د هجرت او پناه اخیستنې مقام :

په قرانکریم کې په متعددو ځایونو کې د هجرت اوچت شان او مقام ته ، په مختلفو اسلوبو اشاره شوې ، په گڼو ایاتونو کې په ترتیب سره د ایمان ، هجرت او جهاد د سعادت او نیک بختۍ سباب او د خلاصون لار گڼل شوې د مثال په ډول:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – الله جل جلاله فرمايي : ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أُوْلَٰٓئِكَ يَرۡجُونَ رَحۡمَتَ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٢١٨﴾ ﴾[1]

ژباړه : ددې پر خلاف کومو خلکو چې ايمان راوړيدی او چاچې د خدای په لار کښې خپل کور وطن پريښی او جهاد يې کړيدی، هغوی حق لري چې د خدای د رحمت هيله من وي او الله د هغو د خطاوو ښښونکی او پر هغو د خپل رحمت پېرزو کوونکی دی.

ابن سعدي[2] رحمه الله د دې ايات په تفسير کې فرمايي :

دغه درې اعمال د سعادت عنوان او د عبادت محور دی ، پدې سره د انسان کته او تاوان معلوميږي ، د ايمان د فضيلت په اړوند خو هيڅ پوښتنه مه کوه ! ته به د هغه څه په اړه څه وه پوښتې چې هغه د نيک بخته او بدبخته او د جنتي او جهنمي ترمنځ جلا کوونکی دی !؟ ايمان هغه څه دی چې کله له انسان سره ؤ نيک اعمال يې قبليږي او که ور سره نه ؤ نو توبه او فديه ، همدارنګه فرض او نفل يې نه قبليږي ، د هجرت په اړوند : هجرت الله د رضاء لپاره د خپل خوښې او مينې پريښول دي ، مهاجر خپل وطن ، مال ، کورنۍ او دوستان الله لره د نزديکت له کبله او د هغه د دين د نصرت له کبله پريږدي ،

1 - البقرة / ۲۱۸

2 - عبد الرحمن بن ناصر بن عبدالله ، عالم او مفسر دی ، د سعودي په القصيم کې زيږيدلی ، د لس کلو ؤ چې پلار يې وفات شو ، قرانکريم او متون يې حفظ کړل ، الله جل جلاله ورته لوړه مرتبه ورکړه ، ډير ګټور کتابونه يې ليکلي ، اکثر يې په تفسير او علوم القران کې دي، مشهور يې، تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان (http://www.mawsoah.net)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جهاد په اړوند : جهاد د دښمنانو په ټکولو کې خپل کوشش مصرفول دي او د الله د دين په نصرت کې پوره هڅه ده ، د شيطان د دين سپکول دي ، د نيکو اعمالو بوکان دی ، بدله يې تر ټولو نيکه بدله ده ، اسلام د دائرې د پراخوالي سبب دی ، د بوتانو عبادت کوونکو لره بې مرستندويه کوونکی دی ، د مسلمانانو د نفسونو ، مالونو او اولادونو په امن کوونکی دی ، چا چې دغه درې کاره (ايمان ، هجرت او جهاد) وکړل ، د دې د اوچت شان او تکليف له کبله ، دغه اشخاص واقعا همدوی د الله د رحمت اميدوار دي ، ځکه دوی د رحمت واجبوونکی اعمال سر ته ورسولو[1].

امام شوکاني[2] د دې ايات اړوند ليکي : الله عزوجل دا سورت د مولات په ذکر کولو سره ختم کړ ، تر څو هره ډله خپل دوستان وپيژني او مرسته ورځخه وغواړي[3].

٢ – همدغه رنګه ايمان ، هجرت او جهاد د مغفرت او عزتمند رزق سبب ذکر شوی او هجرت د ايمان د ثبوت په ډول بيان شوي ، الله عزوجل

---

1 - السعدي ، عبد الرحمن بن ناصر بن عبد الله (١٤٢٠هـ ٢٠٠٠ م) : تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان ، تحقق: عبد الرحمن بن معلا اللويحق ، مؤسسة الرسالة، ص ٩٨.

2 - محمد بن علي بن محمد بن عبدالله الشوكاني اليمني ، فقيه او مجتهد دی ، د يمن له لويو علماؤ شمارل کيږي ، د يمن په شوکان سيمه کې پيدا شوی او په صنعاء کې لوی شوی ، د قضاء ، افتاء او د دعوت په چارو کې مصروف ؤ کله چې پکې د اجتهاد شرائط پوره شول تقليد يې ترک کړ ، او د صنعاء په ښار کې وفات شو ، مشهور مؤلفات يې دا دی : نيل الأوطار په حديثو کې ، فتح القدير په تفسير کې. (الموسوعة العربية العالمية http://www.mawsoah.net)

3 - السيواسي ، کمال الدين محمد بن عبد الواحد ابن الهمام : فتح القدير ، ٢ / ٣٧٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرمائي : ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ حَقّٗاۚ لَّهُم مَّغۡفِرَةٞ وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ ﴿٧٤﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنۢ بَعۡدُ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ مَعَكُمۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ مِنكُمۡ﴾[1]

ژباړه : کومو خلکو چې ایمان راوړ او د الله په لار کښې یې هجرت وکړ او جهاد یې وکړ او کومو خلکو چې پناه ورکړه او مرسته یې وکړه هماغوی ریښتیني مؤمنان دي. د هغو لپاره د گناهونو بښنه او ډېره ښه روزي ده.

او کومو کسانو چې وروسته ایمان راوړ او بیایې هجرت وکړ او له تاسې سره یو ځای یې په جهاد لاس پورې کړ هغوی هم له تاسې څخه دي.

ابن سعدي رحمه الله فرمائي : مخکني ایاتونه د مهاجرو او انصارو مؤمنانو ترمنځ د مولاة د عقد په اړوند وه او دا ایاتونه د دوی د مدح او ثواب په اړوند دي ، [أُولَـٰئِكَ هُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ حَقّ] یعني مهاجرین او انصار رښتیني مؤمنان دي ، ځکه دوی خپل ایمان په هجرت او له یوه بل سره په کومک ، دوستئ او د دکفارو او منافقانو سره په جهاد کولو سره ثابت کړ ، [لَّهُم مَّغْفِرَةٌ] دوی ته د الله له لوري بښنه ده ، چې په هغې سره به یې گناهونه محوه شي او سهوې به یې پرې ورژیږي او دوی ته به جنت کې لوي خیر ورسیږي[2].

همدغه رنگه گڼ شمیر ایاتونو کې د مهاجرینو د ثوابونو او اوچت مقام څخه یادونه شوې: لکه الله عزوجل فرمایي ﴿وَٱلَّذِينَ هَاجَرُواْ فِي ٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ

---

1 - الأنفال / ۷۵-۷۴

2 - السعدي ، عبد الرحمن بن ناصر بن عبد الله (۱۴۲۰هـ ۲۰۰۰ م) :تیسیر الکریم الرحمن في تفسیر کلام المنان ، ص ۳۲۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مَا ظُلِمُواْ لَنُبَوِّئَنَّهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٗۖ وَلَأَجۡرُ ٱلۡأٓخِرَةِ أَكۡبَرُۚ لَوۡ كَانُواْ يَعۡلَمُونَ ﴿٤١﴾ ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمۡ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾ [1])

ژباړه : کومو خلکو چې د ظلم له زغملو نه وروسته د الله په خاطر هجرت کړېدی هغو ته به مونږ په همدې دنیا کښې ښه استوګنځی ورکړو او د اخرت ثواب خو ډېر لوی دی. کاشکې هغه مظلومان وپوهېږي چې صبر يې کړېدی او د خپل رب په توکل کار کوي (چې څه ډول عاقبت د هغو په انتظار کښې دی.).

ابن جرير الطبري[2] رحمه الله د دې ايات په تفسير کې فرمايي : الله جل جلاله فرمايي ، هغه کسانو چې خپل قوم ، کورونه او وطنونه د دوی سره د دښمنۍ له کبله پريخول چې دغه دښمني دوی سره د الله جل جلاله باندې د کفر له کبله وه او د (**وَلَأَجۡرُ ٱلۡأٓخِرَةِ أَكۡبَرُۚ لَوۡ كَانُواْ يَعۡلَمُونَ**) په اړوند وايي : او الله جل جلاله چې دوی ته د هجرت بدله کې کوم ثواب ورکوي هغه ډېر

---

[1] - النحل / ۴۱ – ۴۲.

2 - ابن يزيد بن کثير ، امام ؛ عالم او مجتهد دی ، اسم کنيه يې ابو جعفر او لقب يې طبري وه ، د طبرستان اوسيدونکی دی ، ۲۲۴هـ کې زيږيدلی ، د زمانې عالم او ذکي شخص ؤ ، ګڼ کتابونه يې وليکل ، په ۳۱۰هـ کې د شوال په مياشت کې وفات او په بغداد کې دفن شو. (الذهبي ، شمس الدين أبو عبد الله (۱۴۲۷هـ ـ ۲۰۰٦م) : سير أعلام النبلاء ، القاهرة ، دار الحديث ، ۱۱ / ۱۷۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی دی ، ځکه په جنت کې چې الله دوی ته کوم ثواب ورکوي هغه جنت دی چې نعمتونه دوام داره او نه زړیدونکي دي[1].

همدارنګه فرمايي (ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُواْ مِنۢ بَعۡدِ مَا فُتِنُواْ ثُمَّ جَٰهَدُواْ وَصَبَرُوٓاْ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعۡدِهَا لَغَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١١٠﴾ [2])

ژباړه : ددې پر خلاف د کومو کسانو چې دا حال دی چې کله (د ايمان راوړلو له امله) وځورول شول؛ نو هغوی کور کلی پريښود، هجرت يې وکړ، د خدای په لياره کښې يې جهاد وکړ او له صبر نه يې کار واخيست، د هغو لپاره په يقيني ډول ستا رب په پايله کې ښونکی رحم کوونکی دی.

همدارنګه فرمايي (وَٱلَّذِينَ هَاجَرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوٓاْ أَوۡ مَاتُواْ لَيَرۡزُقَنَّهُمُ ٱللَّهُ رِزۡقًا حَسَنٗاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهُوَ خَيۡرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿٥٨﴾ [3])

ژباړه : اوکوموکسانو چې دالله په لاره کښې هجرت وکړ، بيا ووژل شول يا په خپل مرګ مړه شول، الله به هغوته غوره روزي ورکړي، او بېشکه يوازې الله ډېر ښه روزي ورکوونکی دی.

ابن جرير رحمه الله د دې ايات اړوند فرمائي : کومو خلکو چې وطن او قوميان د الله جل جلاله د رضاء ، اطاعت او د الله د دښمنانو سره د جهاد له

---

1 - الطبري ، محمد بن جرير بن يزيد بن كثير بن غالب الآملي (١٤٢٢هـ ـ ٢٠٠١م) : جامع البيان في تأويل القرآن ، تحقيق: الدكتور عبد الله بن عبد المحسن التركي ، دار هجر للطباعة والنشر والتوزيع والإعلان ، ١٤ / ٢٢٣.

2 - النحل / ١١٠.

3 - الحج / ٥٨.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کبله پریښودل ، بیا ووژل شوه او یا په خپل مرگ مړه شول او دوی په خپل حالت کې وه نو الله عزوجل به د قیامت په ورځ په جنت کې ښایسته رزق ورکړي او د رزق حسن څخه ډیز زیات ثواب مراد دی[1].

لکه څرنگه چې مخکې دا ذکر شوې وه چې ، هجرت او پناه اخیستنه په اسلامي شریعت کې سره څه توپیر نلري ، البته که غیر مسلم د اسلامي هیواد څخه پناه غواړي نو دېته په اسلامي فقه کې مستامن ویلی شو نه مهاجر چې قرانکریم په دې اړوند وائي : (**وَإِنۡ أَحَدٌ مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ٱسۡتَجَارَكَ فَأَجِرۡهُ حَتَّىٰ يَسۡمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ أَبۡلِغۡهُ مَأۡمَنَهُۥۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَعۡلَمُونَ ٦**)[2]

ژباړه : او که له مشرکانو نه کوم څوك په پناه غوښتلو تا ته راشي (تر څو چې د الله کلام واوري) نو هغه ته پناه ورکړه تر دې پورې چې د الله کلام واوري. بیا هغه د هغه دامن تر ځایه ورسوه. دا ددې له پاره باید وشي چې دوی علم نلري.

له پورته ایاتونو د هجرت او مهاجرینو لوړ مقام معلومیږي ، همدغه رنگه گڼ شمیر ایاتونه نور هم د هجرت د عالي مقام اړوند شته چې د بحث د اوږدیدو له کبله ترې تیریږو.

---

1 - الطبري، محمد بن جرير بن يزيد بن كثير بن غالب الآملي (١٤٢٢هـ ـ ٢٠٠١م) :جامع البيان في تأويل القرآن ، **16/ ١٩٦**.

2 - التوبه / ٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم پراگراف : نبوي احاديثو کې د هجرت او پناه اخيستنې مقام

د هجرت او مهاجر د لوړ مقام اړوند په نبوي احايثو کې هم ګڼ شمير څرګندونې شته چې دلته يې د مثال په ډول له څو رواياتو يادونه کيږي:

١ – امام مسلم رحمه لله د عمرو بن العاص[1] رضی الله له قوله نقل کوي: (فَلَمَّا جَعَلَ اللَّهُ الْإِسْلَامَ فِي قَلْبِي أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ ابْسُطْ يَمِينَكَ فَلْأُبَايِعْكَ فَبَسَطَ يَمِينَهُ قَالَ فَقَبَضْتُ يَدِي قَالَ مَا لَكَ يَا عَمْرُو قَالَ قُلْتُ أَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِطَ قَالَ تَشْتَرِطُ بِمَاذَا قُلْتُ أَنْ يُغْفَرَ لِي قَالَ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ الْإِسْلَامَ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ وَأَنَّ الْهِجْرَةَ تَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلِهَا وَأَنَّ الْحَجَّ يَهْدِمُ مَا كَانَ قَبْلَهُ [2])

ژباړه : کله چې الله جل جلاله زما په زړه کې اسلام ته ځای ورکړ ، رسول الله ته راغلم ورته مې وويل ښي لاس را اوږد کړه بيعت در سره کوم ، ښي

---

[1] - عمرو بن العاص بن وائل بن هاشم ، اسم کنيه يې ابو عبدالله وه ، احزاب له غزا وروسته حبشي ته ولاړ او هماغلته مسلمان شو او نجاشي ته يې د خپل ايمان څرګندونه وکړه ، عمرو بن العاص ، خالد بن وليد او عثمان بن طلحه مدينې ته رسول الله ته مهاجر شول ، لومړی خالد بن وليد او بيا عمرو بن العاص له رسول الله سره بيعت وکړ ، په مصر کې والي ؤ او په ۴۳هـ په مصر کې د وړوکي اختر په ورځ د سل کالو په عمر وفات شو او جنازه يې خپل ځوی عبدالله وکړه ، وګورۀ ، أبو نعيم أحمد بن عبد الله بن أحمد الأصبهاني: معرفة الصحابة ، تحقيق: عادل بن يوسف العزازي ، دار الوطن للنشر، الرياض ، لومړی چاپ ، (۱۴۱۹ هـ - ۱۹۹۸ م) ۴ / ۱۹۸۷.

2 - رواه مسلم ، كتاب الايمان ، باب كون الإسلام يهدم ما قبله وكذا الهجرة والحج .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس يې را اوږد کړ ، لاس مې يې وه نيوه ، راته يې وويل : [څه درباندې شوي اى عمرو !] ورته مې وويل : غواړم يو شرط کيږدم ، هغه مبارک وفرمايل : [څه شرط] ورته مې وويل : چې ښښنه راته وشي ، رسول الله راته وفرمايل : [تا ته پته نشته چې ، اسلام مخکني گناهونه له منځه وړي ، هجرت مخکني گناهونه ختموي او حج وړاندني گناهونه له منځه وړي.

٢ – مهاجرين به لومړنۍ ډله وي چې بې حسابه جنت ته داخليږي :
عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عمرو[1] رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَتَعْلَمُ أَوَّلَ زُمْرَةٍ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي؟» قَالَ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ فَقَالَ: " الْمُهَاجِرُونَ يَأْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى بَابِ الْجَنَّةِ وَيَسْتَفْتِحُونَ ، فَيَقُولُ لَهُمُ الْخَزَنَةُ، أَوَ قَدْ حُوسِبْتُمْ، فَيَقُولُونَ بِأَيِّ شَيْءٍ نُحَاسَبُ، وَإِنَّمَا كَانَتْ أَسْيَافُنَا عَلَى عَوَاتِقِنَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، حَتَّى مِتْنَا عَلَى ذَلِكَ، قَالَ: فَيُفْتَحُ لَهُمْ، فَيَقِيلُونَ فِيهِ أَرْبَعِينَ عَامًا قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَهَا النَّاسُ [2].

ژباړه : عبدالله بن عمرو رضى الله عنه فرمائي ، رسول الله صلى الله عليه وسلم راته وفرمايل : [هغه ډله پيژنې چې زما د امت څخه اول جنت ته

[1] - عبدالله بن عمرو بن العاص بن وائل ، اسم کنيه يې ابو محمد يا ابونُصَيْر يا ابو عبدالرحمن ؤ ، د ورځې به يې روژې نيولې او د شپې به يې تهجد کول او ښځو سره به نه يوځاى کيده ، رسول الله ورته وويل چې روژه هم نيسه او افطار هم کوه ، تهجد هم کوه او خوب هم کوه او ښځو سره هم يوځاى کيږه ، او هرو اوو ورځو کې يوځل قرانکريم ختم کوه ، ٦٣هـ يا ٦٥هـ يا ٦٨هـ کې وفات شو او څوک وايي چې مکه کې څوک وايي په طايف او يا مصر کې وفات شوى وګورۀ ، أبو نعيم أحمد بن عبد الله بن أحمد الأصبهاني: معرفة الصحابة ، ٣ / ١٧٢١.

2 - رواه الحاکم في المستدرک ، کتاب الجهاد ، حديث نمبر ٢٣٨٩ ، حاکم وائي دا حديث صحيح دى او د شيخينو (بخاري او مسلم) په شروطو برابر دى خو هغوئ ندى تخريج کړى او امام ذهبي په تلخيص الذهبي کې دا خبره تصديق کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخلیږي ؟] ورته مې وویل الله او د هغه رسول ښه پوهیږي ، راته یې وفرمایل [دا مهاجرین دي چې جنت ته به راځي او د جنت دروازې به ورته خلاصې وي]. ساتونکي ورته وائي : حساب در سره وشو !؟ ، دوی به ورته ووائي : د کوم شي حساب به راسره کیږي ؟ تورې مو د الله په لار کې په اوږو وې ، تر دې چې په همدې حالت کې مړه شو رسول الله وفرمایل : [بیا ورته دروازه خلاصه شي ، دوی به پکې څلویښت کاله خوب وکړي مخکې لدې چې نور خلک جنت ته داخل شي].

۳ – هجرت د مشکلو عباداتو له جملې څخه دی : عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ[1] رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ أَعْرَابِيًّا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الهِجْرَةِ، فَقَالَ: «وَيْحَكَ، إِنَّ شَأْنَهَا شَدِيدٌ، فَهَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ تُؤَدِّي صَدَقَتَهَا؟» قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: «فَاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ البِحَارِ، فَإِنَّ اللَّهَ لَنْ يَترِكَ مِنْ عَمَلِكَ شَيْئًا»[2]

ژباړه : د ابو سعید خدري رضی الله عنه څخه روایت دی ، یو اعرابي له رسول الله څخه د هجرت اړوند پوښتنه وکړه ، رسول الله ورته وفرمایل : [غرق نشې ، هجرت خو ډیر سخت کار دی ، اوښان لرې ؟ او زکاة یې ورکوې ؟]] هغه ورته وویل : هو ، رسول الله ورته وفرمایل : [له ښارونو لرې اوسیږه ، الله عزوجل ستا له اعمالو هیڅ هم نه کموي]

---

[1] - سعد بن مالک بن سنان بعضي وائي عبید بن ثعلبة بن عبد مشهور په ابو سعید الخدري ، په مدینه کې یې استوګنه لرله او همدې مدینه کې د جمعې په ورځ ۷۴هـ کې د ۸۴ کالو په عمر وفات او په بقیع کې دفن شو وګورۀ ، أبو نعیم أحمد بن عبد الله بن أحمد الأصبهاني: معرفة الصحابة ، ۳ / ۱۲۶۱.

[2] - رواه البخاري ، کتاب الزکاة ، باب زکاة الابل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (إِنَّ شَأْنَ الْهِجْرَةِ شَدِيدٌ) مقصد دا دی چې : د هجرت حق اداء کول سخت دي ، د دې حق لږ خلک ادا کولی شي ، کیدای شي په پوښتنه کوونکي باندې دا کار سخت تمامیده1.

۴ – عامو مسلمانانو ته حق ورکړل شوی چې په فردي شکل پناه غوښتوونکو ته پناه ورکړي لکه د علي رضی الله عنه دا حدیث پدې خبره څرګند دلالت کوي : (عَنْ عَلِيٍّ[2] رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: مَا كَتَبْنَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا القُرْآنَ وَمَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «المَدِينَةُ حَرَامٌ مَا بَيْنَ عَائِرٍ إِلَى كَذَا، فَمَنْ أَحْدَثَ حَدَثًا أَوْ آوَى مُحْدِثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالمَلاَئِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لاَ يُقْبَلُ مِنْهُ عَدْلٌ وَلاَ صَرْفٌ، وَذِمَّةُ المُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ، يَسْعَى بِهَا أَدْنَاهُمْ .الخ[3])

ژباړه : د علی رضی الله عنه څخه روایت دی چې وه یې فرمایل : مونږ د رسول الله څخه څه ندي لیکلی مګر قرانکریم او هغه څه چې پدې صحیفه کې دي ، رسول الله فرمایي : [مدینه حرامه ده د عائر غر څخه تر دې ځایه ، چا چې بد کار وکړ او یا یې یوه جنایت کار ته پناه ورکړه په هغه دې د الله ،

---

[1] - العظيم آبادي ، محمد أشرف بن أمير بن علي بن حيدر (١٤١٥هـ) : عون المعبود شرح سنن أبي داود ، بيروت ، دار الكتب العلمية ، ٧ / ١١١.

[2] - على بن ابي طالب بن عبد المطلب بن هاشم په بدر کې یې په ۲۰ کلنۍ کې برخه اخیستې وه ، درې میاشتې کم پنځه کاله خلافت یې وکړ په ۴۰هـ د ٦٣ کالو په عمر د ابن ملجم المرادي لخوا د کوفي په مسجد کې د سهار لمانځه پرمحال د جمعې په ورځ د رمضان میاشت کې په توره ووهل شو او د شنبې په ورځ کې په شهادت ورسیدو او خپل ځوئ حَسَن بن علي ورباندې جنازه وکړه . وګورۀ ، أبو نعيم أحمد بن عبد الله بن أحمد الأصبهاني: معرفة الصحابة ، ۴ / ١٩٦٨

3 - رواه البخاري ، كتاب الجزية ، باب إثم من عاهد ثم غدر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملايکو او ټولو انسانانو لعنت وي ، لده څخه به فرض او نوافل قبول نشي ، د مسلمانانو عهد يو دی ، چې ادنی شخص ته هم شامل دی [کله چې يوه مسلمان چاته امان وکړ په ټولو مسلمانانو يې احترام واجب دی] .

چې له پورته حديث څخه په څرګنده معلوميږي چې ادنی مسلمان هم کولی شي په فردي شکل يوه پناه غوښتونکی ته پناه ورکړي.

چې دغه پورته ټول نبوي دلايل د هجرت او پناه اخيستني په عالي مقام دلالت کوي او دا په ګوته کوي چې اسلامي فقې د هجرت او پناه اخيستنې ضرورت درک کړی.

دويم مطلب : د هجرت او پناه اخيستنې مقام په نړيوالو تړونونو کې

دا يو ثابت حقيقت دی چې د هر شي اهميت هغه شي ته د ضرورت څخه معلوميدلی شي ، څومره چې يو شي ته ضرورت وي هماغه اندازه يې اهميت هم وي ، د هجرت او پناه اخېستنې د حق اهميت ته دکتور مصطفی نيازي داسې اشاره کوي : تر هغې پورې د انسان حقوق او ازادۍ نه بشپړيږي تر څو چې د دې احساس ورسره نه وي پيدا شوی چې دې په انتقال کې ازاد دی ، هيڅ ډول قيودات ورباندې نشته ، هر ځای چې د هيواد په دننه کې د خپل ژوند د اوسيدنې لپاره مناسب ګڼي هم هلته ووسئ ، دارنګه حق لري چې هر هيواد پريږدي او بل ښار ته لاړ شي ، نو دا چې پدغو حقوقو کې نيمګړتيا نه وي راغلي او هم نړيواله بڼه خپله کړي ، نو يو شخص کولی شي په بل هيواد کې د ځان لپاره ځآی وګوري په تيره بيا هغه مهال چې په خپل هيواد کې له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګواښونو سره مخ وي ، برابره خبره ده که دا هر راز ګواښونه وي ، خو په ځانګړي ډول د حکومت له لوري ګواښونه[1].

په همدې اساس نړیوالو تړونونو هجرت او پناه اخېستنه د بشر له اساسي حقوقو څخه یو حق ګڼلی ، چې لدغه تړونونو څخه یې اساسي تړون د بشري حقوقو نړیواله اعلامیه ده ، نوموړی اعلامیه د هجرت حق په اړوند په دیارلسمه ماده کې وائي : (الف : هر څوک حق لري چې د هر هیواد په دننه کې ازادانه تګ او راتګ وکړي او د استوګنې ځای انتخاب کړي.

ب : هر څوک حق لري ، چې د خپل هیواد په ګډون هر هیواد پریږدي او یا خپل هیواد ته راستون شي.[2])

چې پورته ماده بشر ته د داخلي او خارجي هجرتونو حق ثابتوي ، بشر د هیواد په داخل کې د ازاد تګ راتګ حقدار بولي او همدارنګه بشر ته حق ورکوي چې د خپل هیواد څخه بهر هجرت وکړي او یا خپل هیواد ته راستون شي .

همدارنګه ۱۴ ماده کې د پناه اخیستنې په اړوند وایي: (الف : هر څوک حق لري ، چې د ځورونې او تعقیب په وړاندې په نورو هیوادونو کې د پناه په لټه کې شي او په نورو هیوادونو کې پناه واخلي.

---

1 - نیازی ، محمد مصطفی (۱۳۹۰المریز) : د بشري حقوقو نړیواله اعلامیه د اسلام په رڼا کې ، جلال اباد ـ افغانستان ، حکمت خپرندویه ټولنه ، ص ، ۹۷.

² - ناصري ، صفي الله : نړیوال سندونه (د ملګرو ملتونو منشور ، د بشر حقونو نړیواله اعلامیه ، د بشر حقونو اسلامي اعلامیه) ص ۵۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب : له دغه حق څخه په هغه وخت کې ګټه نه شي اخيستل کيدای ، که چيرته تعقيب د غير سياسی جرم او يا د داسې اعمالو د ترسره کولو له امله وي چې د ملګرو ملتونو له موخو او اصولو سره توپير لري.[1])

دغه ماده بشر ته د تعقيب په وړاندې د پناه غوښتنې حق ثابتوي ، البته دا هم ورته په ګوته کوي چې بشر نشي کولی د غير سياسي جرايمو او يا هغه جرايمو په مقابل کې د پناه غوښتونکی شي چې د ملګرو ملتونو له موخو او اصولو سره توپير ولري ، تر څو بشر و نشي کولی په خلاص مټ جرايم تر سره کړی او بل هيواد کې پناه واخلي.

همدغه رنګه د : د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسيون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) [2] ايجاد د پناه اخيستنی حق ته په درنده د کتلو په معنی دي ، چې پدغه کنوانسيون کې د پناه وړونکو ځانګړي حقوق او وجايب په پام کې نيول شوي او همدغه رنګه د ژمنو دولتونو وظائف پکې په نظر کې نيول شوي ، چې دا خپله د پناه وړونکو حقوقو ته په درنده کتل او د هغوی حقوق تظمينوي.

د دې ترڅنګ د :د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند پروتوکول(۱۹۶۷ د جولای ۳۱)[3]

تر سره کول هم د دې لپاره شوي تر څو چې د پناه وړونکو حقوق خوندي شي او د دوی حقوق ته زيان ونه رسيږي .

---

[1] - هماغه مرجع ، ص ٥٦.

2 - د عدلي وزارت رسمي جريده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسيون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

[3] - د عدلي وزارت رسمي جريده ، (۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند پروتوکول (۱۹۶۷ د جولای ۳۱) ، پرله پسي نمبر (۹۰۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه ژمن دولتونه مکلف ګڼل شوي چې د د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) احکام بغیر له تبعیضه اجراء کړي ، نوموړی کنوانسیون په دریمه ماده کې وايي (ژمن دولتونه به د پناه وړونکو په هکله د دې کنوانسیون مقررات د توکم [نژاد] یا مذهب یا اصلي قلمرو له لحاظ له تبعیض پرته اجراء کړي. 1)

او تر ټولو مهمه دا چې د ملګرو ملتونو د ګډوالو عالي کمشنري ایجاد د دې لپاره شوې تر څو د مهاجرینو او پناه وړونکو ستونزو ته په غوره توګه د حل لار ولټوي ، تر څو په نړۍ کې د هجرت او پناه اخیستنې پدیدې ته په سمه توګه جواب ورکړای شي.

د ملګرو ملتونو د ګډوالو عالي کمشنري (**UNHCR**) د ملګرو ملتونو د عمومي مجمع لخوا په ۱۹۴۹ز کال تصمیم ونیوه چې یوه د ګډوالو لپاره عالي کمشنري جوړه کړي ، د اساسنامې له تصویب څخه وروسته د ملګرو ملتونو د عالي کمشنري دفتر عملا خپل کار په ۱۹۵۱ز کې پیل کړ ، د دې سازمان مقر په جینوا کې دی ، د دې سازمان وظیفه په نړیواله سطحه د کډوالو حمایت دی همدارنګه دا کمشنري پدې هڅه کې ده چې د کډوالۍ مشکل ته د پای ټکی کیږدي[2].

1 - د عدلي وزارت رسمي جریده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

[2] - موسی زاده ، رضا (۱۳۹۳هـ ش) : سازمان های بین المللي ، بنیاد حقوقي میزان ، ص ۲۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقارنة

د اتفاق نقطې :

په دنيا وي لحاظ اسلامي فقه او نړيوال تړونونه انسان ته د هجرت حق ورکوي او د مهاجرينو د ژوند د خونديتوب لپاره کار کوي ، هجرت د بشر له اساسي حقوقو څخه يو حق ګڼي او په همدغه اړخ کې دواړه موافق دي.

د اختلاف نقطې : اسلامي فقه کې په هجرت او پناه اخيستنې باندې دنياوي او اخروي نتايج مرتب کيږي ، مثلا : په اخروي لحاظ د الله د رحمت اميد ، تر ټولو مخکې جنت ته داخليدل ، د مغفرت سبب ګرځيدل او د اخرت د لويو اجرونو طمعه ورکول ، همدارنګه په دنياوي لحاظ د عزتمند رزق سبب ګڼل شوی ، په دنيا کې دايمان او مسلمانانو سره دمولاة ثبوت دی ، له همدې کبله اجرايوي ضمانت يې ډير قوي او پياوړی دی.

خو په نړيوالو تړونونو کې بيا يواځې همدا چې هجرت او پناه اخيستنه د انسان يو له اساسی حقوقو څخه ګڼل شوی او د مهاجرينو او پناه وړونکو مشکلاتو لپاره يوه نړيواله شبکه جوړه شوې او طبعا اخروي اړخ يې له پامه غورزول کيږي ، په همدې لحاظ اجرايوي ضمانت يې ډير کم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم مبحث : د هجرت او پناه اخیستنې حکم او اسباب یې

په دې مبحث کې به د هجرت او پناه اخېستنې په اسبابو او حکم رڼاء واچول شي په همدې خاطر دا مبحث په دوه مطلبونو مشتمل دی :

لومړی مطلب : د هجرت او پناه اخیستني اسباب

دویم مطلب : د هجرت او پناه اخیستې حکم

چې هر یو یې دلته جلا جلا مطالعه کؤ.

لومړی مطلب : د هجرت او پناه اخیستني اسباب

دا چې د هجرت او پناه اخیستني اصطلاح په نړیوال قانون کې سره توپیر لري او هغه دا چې هجرت اختیاري وي او پناه اخیستنه د هغه ډار له کبله وي چې یو شخص ورسره مخامخ وي.

او د اسلامي فقهي له لیده که مسلمان پناه اخیستني ته مجبوریږي نو هجرت ورته ویلی شو او که پناه اخیستونکی غیر مسلم وي نو بیا د مستامن په نوم سره یادیږي ، په همدې اساس لومړی د هجرت اسباب او بیا د پناه اخېستنې اسباب مطالعه کؤ :

لومړی پراګراف : د هجرت اسباب

هجرت ګڼ شمیر اسباب لري چې دلته پرې بحث کیږي :

لومړی سبب : د دین او نفس ساتنه (حفظ الدین او حفظ النفس)

کله چې د یوه انسان نفس او ځان ته خطر متوجه وي ، یا یې دین ته خطر متوجه وي او نشي کولی خپل دیني شعایر او ژوند په عادي حالت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمخ يو سي ، مجبوريږي چې لدغې خاورې هجرت وکړي او په بل هيواد کې پناه واخلي ، لکه صحابه کرامو حبشي ته لومړی او دويم هجرت د ديني شعايرو په سمه توگه تر سره کولو او د ځان ساتنې لپاره تر سره کړ [1]، همدارنگه اصحاب کهف د ديني شعارئرو په سمه توگه تر سره کولو او د ځان ساتنې په خاطر ځمځې ته پناه ويوړه[2].

اسلامي شريعت د درې ډوله مقاصدو د لاسته راوړلو لپاره وضع شوی ، چې د ضروريات ، تحسينيات او حاجياتو [3]څخه مراد دی ، لومړی قسم يې بيا پنځمه خبرې په بر کې نيسي ، د دين حفاظت د نفس حفاظت ، د نسل حفاظت ، د مال حفاظت او د عقل حفاظت دی[4] ، چې دلته په ډاگه

---

[1] - په دې اړوند د همدې بحث (۴۵ - ۴۶) صفحه وگوره.

[2] - په دې اړوند د همدې بحث (۴۴ - ۴۵) صفحه وگوره.

[3] - ضروريات : چې د دين او دنيا د مصالحو لپاره حتمي وي ، په دې طريقه چې کله له منځه لاړ شي نو د دنيا مصالح خوندي نه وي بلکې په فساد او فتنو کې ښکيل شي او ژوند له منځه لاړ شي او په اخرت کې خلاصون او نعمتونه فوت شي او انسان څرگند تاوان سره مخ شي.
او حاجيات : په ژوند کې د پراخۍ راولي او د تنگوالي مخه نيسي او په فوت سره يې انساني ژوند په تکليف او مشقت کې تيريږی.
او تحسينيات : د ښايسته عاداتو د اخستلو او د چټلو عاداتو د ختمولو په معنی دی او دا ښايسته اخلاق گڼل کيږي ، وگوره : الشاطبي ابو اسحاق ، إبراهيم بن موسى اللخمي الغرناطي المالكي (ب.ت): الموافقات في اصول الشريعة ، دار الفكر العربي ، ۲ / ۱۷ ، ۲۱ ، ۲۲.

[4] - وگوره : الشاطبي ابو اسحاق ، إبراهيم بن موسى اللخمي الغرناطي المالكي : الموافقات في اصول الشريعة ، ۲ / ۸ ـ ۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومیږي چې د شریعت د پنځه مقاصدو څخه لومړی مقصد د دین او دویم مقصد د نفس ساتنه ده.

ابن العربي رحمه الله هجرت شپږ اقسامو ته تقسیم کړی چې عبارت دي له : دار کفر نه دار اسلام ته هجرت ، د بدعت له خاورې څخه هجرت کول ، له هغه ځایه هجرت چې حرام پکې عام شوي وي ، د بدني تکلیف څخه هجرت ، له هغه ځایه هجرت چې امراضو پکې حالات ترنګلي کړي وي ، په خپل مال د ویرې په حالت کې هجرت[1].

چې د لومړنیو درې اقسامو سبب یې د دیني شعائرو ساتنه ده.

او د څلورم او پنځم قسم سبب یې د نفس ساتنه ده.

او شپږم یې د مال ساتنې لپار هجرت کول دي.

دویم سبب : د مسلمانانو تقویه او غیر مسلمو کمزوري کول (جهاد)

د هجرت یو سبب هم د مسلمانانو تقویه او غیر مسلمو کمزوري کول دي ، قرانکریم په ګڼو ځایونو کې هجرت او جهاد یوځای ذکر کړي لکه په دغه ایات کې[2] ، ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ حَقّٗاۚ لَّهُم مَّغۡفِرَةٞ وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ ٧٤﴾[3]

---

[1] - په دې اړوند د همدې بحث (۲۳ - ۲۵) صفحې وګوره.

2- طنطاوي ، محمد سید: التفسیر الوسیط للقران الکریم ، الفجالة – القاهرة ، دار نهضة مصر للطباعة والنشر والتوزیع ، ٦ / ١٨٥.

3 - الأنفال / ۷۵-۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه : کومو خلکو چې ایمان راؤړ او د الله په لار کښې یې هجرت وکړ او جهاد یې وکړ او کومو خلکو چې پناه ورکړه او مرسته یې وکړه هماغوی ریښتیني مؤمنان دي. د هغو لپاره د گناهونو ښښنه او ډېره ښه روزي ده.

دریم سبب : د دعوت نشر

د انبیاؤ د هجرت اصلي سبب همدا ؤ ، همدارنگه هغه صحابه چې د نړۍ په مختلفو سیمو کې دفن شوي ؛ د همدې سبب له کبله یې هجرت کړې ؤ ، په مسجد حرام کې د لمانځه ثوابونه یې د دې ثواب لپاره ترک کړي وه ، خپل کورونه او ښارونه یې د دعوت د رسولو لپاره پریخي وه [1].

څلورم سبب : اقتصادي ضرورتونه

په قرانکریم کې د قریشو له دوه هجرتونو یادونه شوې چې په ژمي کې یمن او اوړي کې شام ته د تجارت لپاره تر سره کیدل[2]. الله عزوجل فرمائي :

(لِإِيلَٰفِ قُرَيۡشٍ ۝١ إِۦلَٰفِهِمۡ رِحۡلَةَ ٱلشِّتَآءِ وَٱلصَّيۡفِ ۝٢)[3]

ژباړه : له دې امله چې قریش مینه ناك شول، (یعنې) دیخنۍ او تودوخې دپردېسیو مینه ناك.

چې دغه د قریشو دغه دوه سفرونو څخه په لغوي لحاظ سره په هجرت سره تعبیر کیدلی شي.

1 - حلیمة ،عبد المنعم مصطفی(ب.ت):الهجرة مسائل وأحکام، ص ١٥.

2 - ابن کثیر ، إسماعیل بن عمر القرشي الدمشقي (١٤٢٠هـ ١٩٩٩م) : تفسیر القرآن العظیم ، المحقق : سامي بن محمد سلامة ، دار طیبة للنشر والتوزیع ، ٨ / ٤٩١.

3 - القریش / ١ ـ ٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم سبب : تعليم او تعلم

يو سبب د هجرت له اسبابو څخه د تعليم او تعلم لپاره هجرت کول دي ، لکه رسول الله صلى الله عليه وسلم لخوا مصعب بن عمير رضى الله عنه د انصارو سره مدينې ته وليږل شو تر څو هغوى ته د دين تعليم ورکړي[1].

دويم پراګراف : د پناه اخيستنې اسباب

د پناه وړونکى په وضع پورې اړوند کنوانسيون کوم چې ۱۹۵۱ز کې تر سره شوې په لومړۍ ماده (الف) برخې [۲] فقره کې د پناه اخيستنې اسباب داسې راپه ګوته کوي (لدې څخه د موجه ويرې له امله چې د توکم [نژاد] مذهب ، په خاصو ټولنيزو ډلو کې د غړيتوب يا د سياسي عقيدې په لرلو پورې په اړوندو علتونو تر شکنجې لاندې ونيول شي ، د خپل تابعيت له هيواد څخه په بهر کې ژوند کوي او نشي کولاى يا د ويرې په علت نوموړى نه غواړي ځان د هغۀ هيواد تر ملاتړ لاندې راولي.)

له پورته عبارت څخه داسې نتيجه اخستلاى شو چې د پناه اخيستنې اسباب هغه ويره دې چې د دې لاندې اسبابو له کبله منځ ته راځي :

لومړى سبب : خاص نژاد له کبله پيدا شوې ويره

دويم سبب : خاص دين ته د نسبت له کبله پيدا شوې ويره

دريم سبب : خاص اجتماعي ډلې ته د د نسبت له کبله پيدا شوې ويره

څلورم سبب : خاص سياسي نظريې له کبله پيدا شوې ويره

---

1 - ابن كثير ، إسماعيل بن عمر(۱۴۰۸هـ ۱۹۸۸م) :البداية والنهاية ، ۳ / ۱۸۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه نور هغه اسباب چې انسان ته د ويرې سبب جوړيږي ، لکه د پناه اخيستونکو لپاره د افريقې اتحادې نړيوال تړون چې په ۱۹٦۹ز کې ترسره شوی داسې وايي : پناه اخيستونکی هغه شخص دی چې د بحرني تجاوز ، د نورو لاس وهنې او يا د نورو د اشغال او يا هم د هغو واقعاتو په بناء چې په خطرناک ډول د هيواد په يوه برخه يا ټول هيواد کې واقع کيدو په سبب د خپل ملک پريخودلو ته مجبورول کيږي[1].

کله چې د نسب ، اجتماعي ډلې ته د نسبت ، سياسي نظريې او يا هر سبب له کبله چې وي خو د انسان نفس ته خطر متوجه وي ، پداسې حالت کې اسلامي فقه د دې ځای ترک کول او امن ځای ته د پناه وړلو امر کوي ، چې دا موضوع د هجرت په لومړی سبب کې بيان شوه.

خو د دې تر څنګ اسلامي فقه غير مسلمو ته په اسلامي هيواد کې پناه ورکوي حتی که د قرانکريم د اوريدلو لپاره هم وي[2] ، لکه قرانکريم کې الله عزوجل فرمائي : (**وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ٱسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَـٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُۥ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾**[3])

---

[1] - اتفاقيه منظمة الوحدة الافريقية التي تحكم المظاهر الخاصة بمشكلات اللاجئين في افريقيا (http://www.pal-monitor.org/UpLoad/uploads/dce4f24c2c.pdf).

[2] - أبو الوفا ، أحمد(۱۴۳۰هـ ـ ۲۰۰۹م): حق اللجوء بين الشريعة والقانون الدولي للاجئين، الرياض ـ المملكة العربية السعودية ، جامعة نايف العربية للعلوم الامنية ، ص ۲۲۳.

[3] - التوبه / ٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه : او که له مشرکانو نه کوم څوک په پناه غوښتلو تا ته راشي (تر څو چې د الله كلام واوري) نو هغه ته پناه ورکړه تر دې پورې چې د الله کلام واوري. بيا هغه د هغه دامن تر ځايه ورسوه. دا ددې له پاره بايد وشي چې دوی علم نلري.

دويم مطلب : د هجرت او پناه اخېستنې حکم

د هجرت او پناه اخېستنې اسبابو له ذکر کولو څخه وروسته به د هجرت او پناه اخستنې حکم ته تم شؤ ، لومړی به د هجرت او پناه اخيستنې حکم په اسلامي فقه او بيا به نړيوالو تړونونو کې مطالعه کړو.

لومړی پراگراف : په اسلامي فقه کې د هجرت او پناه اخېستنې حکم

تر هر څه لومړی به په اسلامي فقه کې د هجرت او پناه اخېستنې اتفاقي صورتونه په گوته شي ، بيا به هغه صورت څېړنه وشي چې د علماء کرامو پکې د نظر اختلاف موجود دی ، د هر قول له ذکر کولو وروسته به د هغې قول دلايل او د دلايلو څېړنه وشي ، د دلايلو د ارزونې به نتيجه کې به راجح حکم څرگند شي.

لومړی جز : د هجرت اتفاقي صورتونه

دلته څو هغه صورتونه چې علماء يې په حکم کې اتفاق لري څرگنديږي او د اتفاقي صورتونو له معرفي کولو وروسته به اختلافي صورتونه څرگند شي.

لومړی اتفاقي صورت : له مکې څخه مدينې ته هجرت کول منسوخ دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی له مکې څخه مدينې ته هجرت کول منسوخ دی او دليل يې درسول الله دا قول دی چې فرمائي : (عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ هِجْرَةَ بَعْدَ الفَتْحِ، وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، وَإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا»[1])

ژباړه : د ابن عباس رضی الله عنه څخه روايت دی چې فرمايي ، رسول الله وفرمائل : [د فتح څخه ورسته هجرت نشته ، مگر جهاد او نيت باقي پاتې ، کله چې در څخه امام لخوا د وتلو غوښتنه وشوه نو و وځئ.

ابن حجر[2] رحمه الله د دې حديث په تشريح کې ليکي : (لاَ هِجْرَةَ بَعْدَ الفَتْحِ) څخه مراد د مکې فتحه ده ، خطابي[3] او نور وايي : د اسلام په ابتدا کې

[1] - متفق عليه : صحيح البخاري ، کتاب الجهاد والسير ، باب فضل الجهاد والسير. او صحيح مسلم ، کتاب الامارة ، باب مبايعة بعد فتح مکة على الاسلام ، کې پدې لفظ نقل کړی («لَا هِجْرَةَ، وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، وَإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا»)

[2] - أحمد بن علي بن محمد الكناني العسقلاني ، أبو الفضل بن حجر العسقلاني چې په کال ۷۷۳هـ پيدا او په کال ۸۵۲هـ وفات شوی دی چې د امام شافعي د فقهاؤ له جملې څخه دی مشهور تصانيف يي عبارت دی له: فتح الباري شرح صحيح البخاري، الدراية في منتخب تخريج أحاديث الهداية، تلخيص الحبير ، زرکلي ، خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (۲۰۰۲م) : الأعلام ۱ / ۱۷۶ - ۱۷۸

[3] - الخطابي ، اصلی نوم يی حمد بن محمد بن إبراهيم ابن الخطاب البستي، أبو سليمان: فقيه او محديث دی ، بست دخلکو څخه دی چه بست دکابل يوه سمه ده (من بلاد كابل) دنسل سلسله يی زيد بن الخطاب ته منسب ده (أخي عمر بن الخطاب) ، مشهور تاليفات (معالم السنن) في شرح سنن أبي داود، و (بيان إعجاز القرآن) و (إصلاح خطأ المحدثين) و (غريب الحديث)و (تفسير أحاديث الجامع الصحيح للبخاري) په بست سمه کی وفات شوی دی ، گورهٔ : زرکلي ، خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (۲۰۰۲م) : الأعلام ۲ / ۲۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مسلمانانو هجرت فرض ؤ ، ځکه مدينه کې مسلمانان کم وه او د مسلمانانو اجتماع ته ضرورت وه ، کله چې الله عزوجل مکه فتحه کړه او خلک ډلې ؛ ډلې په دين کې داخليدل نو له مکې څخه مدينې ته د هجرت کولو حکم منسوخ شو[1].

بدر الدين العيني[2] وائي : (لاَ هِجْرَةَ بَعْدَ الفَتْحِ) څخه مقصد د مکې څخه مدينې ته د هجرت نسخه ده ، خو که کوم ځای کې د دين احکام نه شي تطبقيدلی نو له هغه ځايه اتفاقا هجرت واجب دی[3].

دويم اتفاقي صورت : که څوک په کفري هيواد کې نشي کولی چې ديني احکام تر سره کړي يا د دين اظهار وکړي او په هجرت قادر وي ؛ نو هجرت پرې واجب دی.

---

[1] - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (١۴٢۴هـ ـ ٢٠٠۴م) : فتح الباري ، ٦ / **45**.

[2] - بدر الدين العَيْني ، اصلي نوم يې محمود بن أحمد بن موسى بن أحمد، أبو محمد، بدر الدين العيني الحنفي:علامة مؤرخ، او دلويو محدثينو څخه وه ، اصلاً دسورى د حلب ښار وه او په عينتاب نومى قريه کى په(٧٦٢هـ ق) کال کى دى دنيا ته سترگى پرانستى ديلږ وخت يى په حلب ، مصر ، دمشق اوالقدساو په(٨۵۵هـ ق) کال کى په قاهر کى وفات شوى دى ، په قاهر کى د الحسبة اوقضاء چارى په مخ وړليبيا يى پورتنى وظايف ترک کړل او په تدريس پيل وکړ دژوند تر پاى. مشهور کتابونه يې عمدة القاري في شرح البخاري ، مغاني الأخيار في رجال معاني الآثار ، العلم الهيب في شرح الكلم الطيب ، عقد الجمان في تاريخ أهل الزمان ، البناية في شرح الهداية ، رمز الحقائق ، المقاصد النحوية ، فرائد القلائد او نور... ، وگوره : إعلام النبلاء ۵/٢۵۵

3 - العيني ، بدر الدين (ب.ت) : عمدة القاري ، بيروت ، دار إحياء التراث العربي ، ١۴ / ٨٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس نو د علماؤ اتفاق دی که یو څوک په دار کفر[1] کې د دین له پلوه په فتنه کې لویده یا د دین له اظهار عاجز وي او یا یې د دین احکام نه شوای

[1] - دار کفر او دار اسلام پیژندنه : د دار کفر په تعریف کې د متقدمینو فقهاؤ له عباراتو دوه نظریات معلومیږي :
لومړی نظر : یوه دار ته د کفر یا اسلام نسبت کول د ظهور او غلبې په علت سره کیدلی شي ، پدې معنی که د کفر غلبه پکې وه نو دار کفر او که د اسلام د احکامو غلبه پکې وه نو دار اسلام دی ، امام کاساني وايي : (د دار نسبت کفر او اسلام ته د کفر یا اسلام د غلبې له کبله کیږي او ظهور د کفر یا اسلام د کفر یا اسلام د احکامو د غلبې له کبله کیږي ، کله چې د کفر احکام په کوم دار کې غالب شول نو دار کفر گرځي او له همدې کبله کله چې د اسلام احکام په کوم دار کې څرگند شي نو دار اسلام نومول کیږي پرته له بل شرطه (وگوره الکاساني ، علاء الدین أبو بکر بن مسعود بن أحمد (١٤٠٦هـ ١٩٨٦م) : بدائع الصنائع في ترتیب الشرائع ، دار الکتب العلمیة ، ٧ / ١٣١)
او شوکاني وايي : (دار اسلام هغه دی چې دوه گواهیانې (د الله منل او د رسول الله منل) او لمونځ پکې تر سره کیږي او کفري خصلتونه پکې څرگند نه وي اگر که تاویلا وي مگر په امان سره، که داسې نه وي نو دار کفر دی(وگوره: الشوکاني محمد بن علي بن محمد بن عبد الله (ب.ت) : السیل الجرار المتدفق علی حدائق الأزهار، دار ابن حزم ، ص ٩٧٦.) د دې لید له نظره دار کفر د کفر د احکامو د څرکندیدو په علت سره معلول دي ، که داسې نه ؤ نو هغه دار اسلام گڼل کیږي
دوهم نظر : دا نظر د دار د تسمیې علت امن او خوف گڼي ، بدائع الصنائع کې وايي : (که کوم دار کې مسلمانانو ته علی الاطلاق امان ؤ او کافرانو ته ډار نو دا دار اسلام دی او که کافرانو ته علی الاطلاق امان ؤ او مسلمانانو ته علی الاطلاق ډار ؤ نو دا دار کفر دی (وگوره : الکاساني ، علاء الدین أبو بکر بن مسعود بن أحمد (١٤٠٦هـ ١٩٨٦م) : بدائع الصنائع في ترتیب الشرائع ، ٧ / ١٣١.)
شیخ محمد أبو زهرة رحمه الله دا دواړه رائي ذکر کوي او بیا د امام ابوحنیفه رحمه الله رایه غوره گڼي چې : مدار د حکم د مسلمانانو امان دی ، که چیرته مسلمان پدې وصف چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تطبيقولی او په هجرت قادر وي ؛ نو له هغه ځايه هجرت کول واجب دی ، پدغه حالت کې د هجرت د وجوب اجماع ؛ ابن کثير [1]، بدر الدين العينی او علاء الدين المرداوي[2] رحمهم الله نقل کړی[3].

مسلمان دی په امان ؤ نو دا دار اسلام دی او که داسې نه وي دا دار کفر دی ، او بيا وايي : دا نظر د اسلام معنی ته ډېر نژدې دی او دا د اسلامي جنګونو د فکرې له اصل سره موافق دی ، او دا جنګونه د تجاوز د دفع لپاره وه (وګوره : ابو زهرة ، محمد (۱۴۲۹هـ ـ ۲۰۰۸م) : نظرية الحرب في الاسلام ، قاهرة ـ مصر ، جمهوريت مصر العربية وزارة الاوقاف المجلس الاعلی للشؤن الاسلامية ،ص ۴۹)

معاصرو فقهاؤ کې دکتور وهبه الزحيلي وايي : هغه سيمه چې د اسلامي واکمني له حدودو څخه د وتلو له امله هلته د اسلام ديني او سياسي احکام نه نافذيږي يعني هغه سيمه چې د کفارو د ولکې او قدرت لاندې وي (وګوره : الزحيلي وهبه: نړيوالې اړيکې د اسلام او نړيوالو حقوقو پرتليزه لوستنه ، ص ۱۴٦)

[1] - إسماعيل بن عمر بن كثير بن ضوء بن كثير بن درع القرشي الأموي البصروي الشيخ عماد الدين چې په کال ۷۰۰هـ په بصره کې پيدا او په کال ۷۷۴هـ وفات شوی دی چې په تاريخ ، تفسير او حديث کې ډېر لوی عالم ؤو ، مشهور تصانيف يي : البداية والنهاية، الفصول في السيرة، تفسير ابن كثير، السيرة النبوية لابن كثير، قصص الأنبياء، معجزات النبي ، او داسې نور، وګوره: زرکلي ، خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (۲۰۰۲م) : الأعلام ، ۱ /۳۲۰.

[2]- علاء الدين المرداوي : علاء الدين علي بن سليمان بن أحمد المرداوي الدمشقي : د حنبلي فقهاؤ له جملې څخه ؤ ، دنابلس په مردا نومی سيمه کی ۸۱۷هـ ق کال کی پيدا شوی بيا دمشق ته انتقال شوی او هلته په ۸۸۵هـ ق کال کی وفات شوی دی ، وګوره : زرکلي ، خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (۲۰۰۲م) : الأعلام ۴/۲۹۲

[3] - ابن كثير ، إسماعيل بن عمر القرشي الدمشقي (۱۴۲۰هـ ۱۹۹۹م) : تفسير القرآن العظيم ، ۳ / ۴٦۲. او العيني ، بدر الدين (ب.ت) : عمدة القاري ، ۱ / ۲۹. او علاء الدين المرداوي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د دې اجماع ګڼ شمير دلايل شته ، چې دلته يې فقط دوه دلايل ، يو له قرانكريم او بل له نبوي سنتو څخه نقل كيږي :

الله عزوجل فرمائي : ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلۡمَلَـٰٓئِكَةُ ظَالِمِيٓ أَنفُسِهِمۡ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمۡۖ قَالُواْ كُنَّا مُسۡتَضۡعَفِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ قَالُوٓاْ أَلَمۡ تَكُنۡ أَرۡضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً فَتُهَاجِرُواْ فِيهَاۚ فَأُوْلَـٰٓئِكَ مَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُۖ وَسَآءَتۡ مَصِيرًا ٩٧﴾[1]

ژباړه : كومو خلكو چې پر خپلو نفسونو (دهجرت په نه كولو) ظلم كاوه پرښتو له هغو څخه د هغو د سا اخيستلو په وخت كښې پوښتنه وكړه چې تاسې په څه حال كښې اخته وئ؟ هغوى ځواب وركړ چې مونږ په ځمكه كښې كمزوري او مجبور وو پرښتو وويل، ايا د خداى ځمكه پراخه نه وه چې تاسې په هغې كښې هجرت كړى واى؟ دا هغه خلك دي چې استوګنځى يې دوزخ دى او هغه ډېر بد استوګنځى دى.

شوكاني رحمه الله د دې ايات په تفسير كې ليكي : لدې اياته داسې استدلال شوى چې : هجرت په هر هغه چا واجب دى كوم چې په دار شرک يا داسې ځاى كې اوسي چې هلته ګناهونه په علني ډول تر سره كيږي ؛ كله چې په هجرت كولو قادر وي او د مستضعفينو له جملې څخه نه وي ، ځكه دا ايات

المرداوي ، علاء الدين : الإنصاف في معرفة الراجح من الخلاف ، ار إحياء التراث العربي ، ۴ / ۱۲۱.

[1] - النساء / ۹۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عام دی اگر که سبب یې خاص دی ، ظاهر یې داسې دی چې د یوه مکان توپیر د بل مکان سره نشته او د یوه زمان توپیر د بل زمان سره[1].

ابن قدامة المقدسي[2] رحمه الله وایي : دا سخت وعید په وجوب دلالت کوي ، او د دین واجب تر سره کول په هغه چا چې طاقت یې لري واجب دی ، هجرت د واجبو د تر سره کولو لپاره ضرورت او وسیله ده او دا قاعده ده ، کله چې واجب بغیر له کومې وسیلې څخه نه تر سره کیدل نو دا وسیله هم واجب ده[3].

همدغه رنګه دغه حدیث هم پدې اجماع دلیل دی چې رسول الله فرمائي : («أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ؟ قَالَ: «لَا تَرَاءَى نَارَاهُمَا»[4])

---

[1] - الشوكاني ، محمد بن علي بن محمد بن عبد الله (١٤١٤هـ) : فتح القدير ، دار ابن كثير ، دمشق ـ بيروت ، دار الكلم الطيب ، ١ / ٥٠٤.

[2] - ابن قُدَامَة المَقْدِسي ، محمد بن أحمد بن عبدالهادي بن عبدالحميد بن عبدالهادي ، داحادیثو حافظ، د ادب عارف او دحنبلی مذهب لوی فقیه عالم دی ، دهجرت په ٧٠٥ کال کی دنیا ته سترگی پرانستی ، د امام ابن التیمیة شاگرد ؤ ، مشق کی دهجرت په (٧٤٤ هـ ق)کال وفات شوی دی. وگوره : الذهبي ، شمس الدين أبو عبد الله (١٤٢٧هـ ـ ٢٠٠٦م) : سير أعلام النبلاء ، ١٦ / ١٤٩.

3 - المقدسي ابن قدامة ، أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد(ب.ت): المغني ، ٩ / ٢٩٤.

[4] رواه ابو داود في سننه ، كتاب الجهاد ، باب النهي من اعتصم بالسجود .
الباني رحمه الله د دې حدیث په تعلیق کې لیکي (صحيح) (أبو داود سليمان بن الأشعث السِّجِسْتاني : سنن أبي داود ، تحقيق : محمد محيي الدين عبد الحميد ، المكتبة العصرية، صيدا – بيروت.)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه : [زه د هر هغه مسلمان څخه بري يم چې د مشركانو منځ کې استوګنه کوي] ، صحابه ؤ پوښتنه وکړه ، څومره لرې استوګنه وکړي ؟ ، رسول الله وفرمائل : [چې د يو د بل اور ونه ګوري].

صنعاني[1] رحمه الله د دې حديث په تشريح کې ليکي : دا حديث پدې دليل دی چې دار شرک څخه هجرت کول واجب دی بغير له مکې څخه(ځکه مکه اوس دار شرک ندی)[2].

نووي[3] رحمه الله وايي : مسلمان چې په دار کفر کې ضعيف وي او د دين په اظهار قادر نه وي نو هلته ورته اوسيدل حرام دي او دار اسلام ته وربانديې هجرت واجب دی که په هجرت قادر نه ؤ نو دا شخص معذور دی تر

---

1 - الصنعاني : محمد بن اسماعيل بن صلاح بن محمد الحسيني الصنعاني ، د كحلان په ښار کې پيدا شوی او په صنعاء استوګن ؤ او وفات شوی هم همدلته دی ، وګورهٔ : زرکلي ، خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (٢٠٠٢م) : الأعلام ، ٦ / ٣٨.

2 - الصنعاني، السيد محمد بن اسماعيل(ب.ت): سبل السلام شرح بلوغ المرام من ادلة الاحكام ،دار الحديث، ٢ / ٤٦٢.

3 - سمحي الدين بن شرف النووي يانواوي،(٦٧٦-٦٣١هـ)اسم كنيه يې أبوزكريا ده،دمشق دجنوبي کلي نوی اوسيدونکې وو،په شافعي فقه،احاديثو اولغت کې علامه وو،په دمشق کې يې تعليم کړی اويوځه موده پکې پاتی شوی دی؛کتابونه يې:المجموع شرح المهذب؛روضة الطالبين اوالمنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج دي ، وګوره: زرکلي ، خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (٢٠٠٢م) : الأعلام : ٩ / ١٨٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو چې په هجرت قادر شي ، که دا ښار مسلمانانو فتح کړ نو هجرت ورڅخه ساقط شو[1].

دکتور محمد مصطفی نیازی لیکي : له دار کفر څخه دار اسلام ته هجرت پدې پورې تړلی چې په دار کفر کې مسلمان په کومه اندازه کولای شي اسلامي شعائر په ډاډمنه فضاء کې تر سره کړي او خپل دین ، اولاد او کورنۍ په هکله له هیڅ راز فتنې څخه په ویره کې نه وي ، که چیري د دین په ښکاره کیدو قادر نه وي ، یا په خپل ځان دین ، زامنو او کورنۍ باندې له فتنې څخه په ویره کې وي نو پدغسې حالت کې هجرت واجب دی[2].

دریم اتفاقي صورت : کله چې ټولو هیوادونو کې د دین اظهار ممکن نه وي نو هجرت فرضیت ساقطیږي همدارنگه که چا سره د هجرت طاقت نه وي هم هجرت وجوب ساقطیږي.

خطیبي شربیني[3] رحمه الله پدې اړوند وایي : کله چې ټول ښارونه د دین په اظهار کې د نه قدرت له حیثه یو شان وه لکه زمونږ په وخت کې ، نو

---

1 - النووي ، أبو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف (١٤١٢هـ / ١٩٩١م) : روضة الطالبين وعمدة المفتين ، تحقيق: زهير الشاويش ، بيروت دمشق عمان ، المكتب الإسلامي ، ١٠ / ٢٨٢.

2 - نیازی ، محمد مصطفی (١٣٩٦هـ ش): معاصر فقهي قضایا ، کابل ـ افغانستان ، نوی مستقبل خپرندویه ټولنه ٢ / ٢١۴.

3 - الخطیب الشربیني : محمد بن أحمد الشربیني ، شمس الدین ، شافعي فقیه دی ، له قاهرې څخه ؤ ، په ٩٧٧هـ کې وفات شوی مشهور کتابونه یې السراج المنیر په تفسیر کې او مغني المحتاج شرح منهاج الطالبین للنووي، وگوره : زرکلي ، خیر الدین بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (٢٠٠٢م) : الأعلام ، ٦ / ٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجرت اتفاقا واجب ندی همدارنگه که چا د هجرت طاقت نه درلود نو هجرت واجب ندی[1].

دلیل : ﴿ إِلَّا ٱلۡمُسۡتَضۡعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلۡوِلۡدَٰنِ لَا يَسۡتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهۡتَدُونَ سَبِيلاً ﴿٩٨﴾ ﴾[2]

ژباړه : هو، کوم نارينه، ښځې او ماشومان چې په ريښتيا بېوسې دي او د وتلو کومه لاره او وسيله نه مومي، هغوې مستثنا دي

دکتور مصطفی نيازی ليکي : ﴿ إِلَّا ٱلۡمُسۡتَضۡعَفِينَ ﴾ د الله پاک له لوري د هغو لپاره عذر دی چې دهجرت توان نلري ، هغه لدې امله چې يا کمزوري نارينه يا بي وزله ښځې او يا هم ماشنومان وي ، دوی په هيڅ توگه د مشرکانو له لاسونو څخه ځانونه نشي خلاصولی[3].

دويم جز اختلافي صورت :

دلته به هغه صورت باندې بحث وشي چې فقهاء پکې د نظر اختلاف لري ، لومړی به د نزاع محل ، بيا د فقهاؤ اقوال ، بيا د هر قول دلايل ، بيا د دلايل ارزونه او بيا ترجيح ذکر شي.

---

1 - الشربيني ، شمس الدين محمد بن أحمد الشافعي(١٤١٥هـ ـ ١٩٩٤م) : مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج ، ٦ / ٥٥.

2 - النساء / ٩٨.

3 - نيازی ، محمد مصطفی (١٣٩٦هـ ش): معاصر فقهي قضايا ، ٢ / ٢١٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې مسلمان په کفري هیوادونو کې کولی شي چې د دین اظهار وکړي ، د دین احکام عملي کړي او د دین له پلوه له فتنې څخه نه ویریږي ، په دې صورت کې د هجرت د حکم په اړوند د علماؤ دوه قوله دي :

لومړی قول : اصلا په دار کفر یا دار حرب کې استوګنه حرامه ده ، دا قول د مالکیانو[1] ، ابن حزم الظاهري[2] او بعضي معاصرینو علماؤ[3] دی.

ابن العربي رحمه الله فرمایي : (څوک چې دار حرب کې مسلمان شو ، دار اسلام ته پرې هجرت کول واجب دي ، که هجرت یې ونه کړ ؛ نو ګناه یې وکړه.[4])

ابن رشد[5] رحمه الله پدې موضوع کې ډیر سخت نظر لري او دار کفر ته تلل د عدالت سره منافي یو عمل ګڼي ، هغه وایي (هیڅ مسلمان ته جایز

---

1 - القرطبي ، محمد بن أحمد بن رشد ، (١٤٠٨ هـ ١٩٨٨ م) : المقدمات المهدات ، دار الغرب الإسلامي ٢ / ١٥١.

2 - الأندلسي ، علي بن أحمد بن سعيد بن حزم (ب.ت) : المحلى بالاثار ، بیروت ، دار الفكر ، / ٤١٨ ـ ٤١٩.

3 - الشيخ محمد بن عبدالوهاب ، عيون الرسائل والأجوبة على المسائل ١ / ٢١٣ .

4 - ابن العربي : احكام القران ، ١ / ٤٨٤.

5 - ابن رشد القرطبی ، اصلی نوم یې : أبو الوليد محمد بن أبي القاسم أحمد ابن شيخ المالكية أبي الوليد محمد بن أحمد بن أحمد بن رشد القرطبي دی، په خپل وخت لوی فیلسوف ؤ ، په (٥٢٠) هـ کې پیدا شوی ، علم یې د ابو مروان بن سمرة او ځینو نور علماؤ څخه حاصل کړی ؤ ، او په فقه کې یې پوره مهارت درلوده ، طب علم یې د أبو مروان بن حزبول څخه یاد کړی ؤ ، مختلف کتابونه یې لیکلي چې ځیني یې دادي: په فقه کې یې بداية المجتهد ، په اصول فقه کې یې مختصر المستصفى او په طب علم کې الكليات او ځینی نور کتابونه یې لیکلي ... په قرطبه کې د قاضي په صفت یې دنده تر سره کړی، او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ندی چې دار الشرک ته د تجارت او یا بل کار لپاره لاړ شي ، مگر د مسلمان د گټې لپاره تله لای شي ، که لدې څخه غیر بل کار لپاره په خپله خوښه لاړ ؛ دا د ده په عدالت جرحه ده ، امامت او شهادت یې نه قبلیږي .1) او بیا وائي : (نو د مسلمانانو په والي باندې واجب ده چې خلک د دار حرب څخه منع کړي کوم چې د تجارت لپاره هلته ځي.[2])

ابن حزم وائي : (څوک چې د کافرو خاورې ته د جهاد او یا د امیر د پیغام وړلو څخه غیر داخل شو ، نو یو ساعت اقامت یې هم اقامت دی او حرام دی[3])

دویم قول : اصل اباحت دی او کله چې یو شخص له فتنې په امن وي په دار کفر او دار حرب کې استوگنه جایز ده ، دا د جمهورو نظر دی له احنافو حنابله ؤ او مالکیانو څخه[4].

د لومړی نظر دلائل :

مراکش کې وفات شوی وگورهٔ : الذهبي ، شمس الدين أبو عبد الله (١٤٢٧هـ ـ ٢٠٠٦م) : سير أعلام النبلاء ٤١ / ٢٩١ ـ ٢٩٢.

[1] - القرطبي ، محمد بن أحمد بن رشد ، (١٤٠٨ هـ ١٩٨٨ م) : المقدمات المهدات ، ٢ / ١٥١

[2] - نفس مرجع ، ٢ / ١٥٢.

[3]- الأندلسي ، علي بن أحمد بن سعيد بن حزم (ب.ت) : المحلى بالاثار ، ٥ / ٤١٩.

4- الماوردي ، علي بن محمد بن محمد بن حبيب البغدادي (١٤١٩هـ ـ ١٩٩٩م) : الحاوي الكبير ، المحقق : الشيخ علي محمد معوض او الشيخ عادل أحمد عبدالموجود ، بيروت ـ لبنان ، دار الكتب العلمية ، ١٤ / ١٠٣ ، المقدسي ابن قدامة ، أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد(ب.ت): المغني ١٠ / ٥١٥ ، الوزاني ، سيدي المهدي (١٤١٧هـ ـ ١٩٩٦م): النوازل الجديدة الكبرى ، المغرب ، وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية ، ٣ / ٣٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی دله علماء چې اصلا په دار کفر کې استوګنه حرامه ګڼي په قراني او نبوي احاديثو استدلال کوي چې دلته به يې مشهور ورڅخه ذکر شي.

١ - : الله عزوجل فرمايي : (إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنفُسِهِمْ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمْ ۖ قَالُواْ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ قَالُوٓاْ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً فَتُهَاجِرُواْ فِيهَا ۚ فَأُوْلَـٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا ٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُوْلَـٰٓئِكَ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾ [1])

ژباړه : کومو خلکو چې پر خپلو نفسونو (دهجرت په نه کولو) ظلم کاوه پرښتو له هغو څخه د هغو د سا اخيستلو په وخت کښې پوښتنه وکړه چې تاسې په څه حال کښې اخته وئ؟ هغوی ځواب ورکړ چې مونږ په ځمکه کښې کمزوري او مجبور وو پرښتو وويل، ايا د خدای ځمکه پراخه نه وه چې تاسې په هغې کښې هجرت کړی وای؟ دا هغه خلك دي چې استوګنځی يې دوزخ دی او هغه ډېر بد استوګنځی دی.

هو، کوم نارينه، ښځې او ماشومان چې په ريښتيا بېوسې دي او د وتلو کومه لاره او وسيله نه مومي، هغوې مستثنا دي

[1] - النساء / ٩٧ ـ ٩٩.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوکېدای شي چې الله هغو ته ښښنه وکړي، الله لوی ښښونکی او تیرېدونکی دی.

دا ایاتونه د هغه کسانو په اړوند نازل شوي چې له رسول الله څخه مکه کې پاتې شول او د مشرکانو سره د بدر غزا ته راغلل ، د مشرکانو ډله ورباندې غتېه شوې وه ، لکه دا خبره ابن عباس رضی الله عنه هم کوي ، لدغه ډله کسانو څخه بعضو ته يې تکليف ورسيد ، نو دا اياتونه عام د هغه چا په اړوند نازل شول چې د مشرکانو منځ کې استوګنه کوي او په هجرت قادر هم وي ، دغه شخص ظالم شميرل کيږي او په اجماع سره د کبيره ګناه مرتکب دی[1].

د استدلال وجه : دغه ايتونو کې الله عزوجل هغه کسانو ته سخت وعيد وفرمايلو کومو کسانو چې مکة کې د مشرکانو ترڅنګ استوګنه کوله او مديني ته مهاجر نه شول ، د دوی عذر يې قبول نه کړ ، ځکه دغه وخت کې مکة دار شرک ؤ او مدينه دار اسلام ، نو لدغه اياتو نو څخه له دار شرک څخه دار اسلام ته د هجرت وجوب معلوميږي.

شوکاني رحمه الله فرمائي : ([فَأُوْلَـٰٓئِكَ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ

[نوکېدای شي چې الله جل جلاله هغو ته ښښنه وکړي]] د طمع صيغه يې نقل کړه تر څو د هجرت په موضوع تاکيد وکړي ، څوک چې ګمان کوي هجرت پرې واجب ندی دا يې ګناه ده او د توبې مطالبه ورڅخه کوي.[2])

---

[1] - ابن کثير ، إسماعيل بن عمر القرشي الدمشقي (١٤٢٠هـ ١٩٩٩م) : تفسير القرآن العظيم ، ٢ / ٣٢٩.

[2] - السيواسي ، کمال الدين محمد بن عبد الواحد ابن الهمام : فتح القدير ، ١ / ٧٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم دليل : الله عزوجل فرمايي : ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيۡءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْۚ وَإِنِ ٱسۡتَنصَرُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ فَعَلَيۡكُمُ ٱلنَّصۡرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٞۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٧٢﴾﴾[1]

ژباړه : کومو خلکو چې ايمان راوړ او هجرت يې وکړ او د الله په لاره کښې په خپل سر او مال وجنګېدل، او کومو خلکو چې مهاجرينو ته ځای ورکړ او له هغو سره يې مرسته وکړه، هماغوی په اصل کښې يو د بل دوستان دي. پاتې شول هغه خلك چې ايمان يې راوړی دی خو (دار اسلام ته يې) هجرت نه دی کړی نو له هغو سره ستاسې کومه دوستانه اړيکه نشته تر څو پورې چې هغوی هجرت نه وي کړی. هو که هغوی ددين په باب له تاسې نه مرسته وغواړي نو د هغوی مرسته کول پر تاسې فرض دي خو ديوداسې قوم پر خلاف نه چې له هغه سره ستاسې تړون وي. تاسې چې څه کوئ الله هغهويني.

مفسرين د دې ايات په تفسير کې ليکي : پدغه وخت کې مؤمنان په څلور قسمه وه :

[1] - الانفال / ۷۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی قسم : لومړني مهاجرين چې الله عزوجل د دې کسانو څلور صفات بيانوي ، په الله جل جلاله ايمان لرل ، د رسول الله سره هجرت کول ، په نفسونو او مالو هجرت کول او دې اعمالو ته له نورو وړاندې والی کول.

دويم قسم : انصار کوم چې مهاجرينو ته يې پناه ورکړه او د علماؤ په اتفاق سره دوی له مهاجرينو څخه په دويمه درجه کې دي ، ځکه مهاجرين لومړني مؤمنان دي او انصارو د مهاجرينو پسې اقتدا کړې.

دريم قسم : هغه مؤمنان دي چې په رسول الله يې ايمان درلوده ، خو هجرت يې ورسره ونکړ او مکه کې پاتې شول.

څلورم قسم : هغه کسان چې له رسول الله سره يې هجرت کې ملګرتيا ونکړه خو وروسته د حديبي له صلحي يا بعضو له انده وروسته د بدر له عزا او بعضي وائي وروسته د دې ايات له نزول او تر ټولو قوي قول بيا دا دی چې د لومړني هجرت څخه وروسته يې هجرت وکړ[1].

پدې ايات کې د استشهاد محل دا الفاظ دي (**وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيۡءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْ**) چې امام فخر الدين رازي د پورته اقسامو څخه دريم قسم په اړوند وائي : (د دې خلکو څخه الله عزوجل د مؤمنانو دوستي او ولا يعني تعظيم او اکرام نفي کړ او دا د نصرت

---

[1] - الرازي ، فخر الدين (١٤٢٠ هـ) : التفسير الكبير ، ١٥ / ٥١٥ ، أ ابن كثير ، إسماعيل بن عمر القرشي الدمشقي (١٤٢٠هـ ١٩٩٩م) : تفسير القرآن العظيم ، ٣ / ٣٥ ، ٣٤٢ ، المراغي ، أحمد بن مصطفى (١٣٦٥ هـ ١٩٤٦ م) : تفسير المراغي ، مصر ، شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابى الحلبي وأولاده ، ١٠ / ٤١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مغاير عمل دی ... او د مؤمنانو ملگرتيا قطع کولو څخه مقصد د هجرت کولو ته هڅونه او ترغيب دی ، ځکه مسلمان چې کله دا واوري چې الله عزوجل فرمائي : که هجرت و نه شو د ده او د مؤمنانو ترمنځ ملگرتيا هم قطع شوه ، که هجرت يي وکړ نو د ده او مؤمنانو ترمنځ ملگرتيا برقراره ده ، نو حتما دا د هجرت لپاره تر ټولو قوي ترغيب دی[1].

معلومه شوه چې په دغه وخت کې هجرت واجب وه ، ځکه چې د هجرت کول يې د مؤمنانو د ملگرتيا ، ولا او دوستۍ نښه او د هجرت نه کول د دې هر څه قطع کوونکی وگڼلو.

دريم دليل : الله عزوجل فرمايي : (وَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ كَمَا كَفَرُواْ فَتَكُونُونَ سَوَآءٗۖ فَلَا تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ أَوۡلِيَآءَ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۚ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَخُذُوهُمۡ وَٱقۡتُلُوهُمۡ حَيۡثُ وَجَدتُّمُوهُمۡۖ وَلَا تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾)[2]

ژباړه : هغوی خو دا غواړي لکه چې څنگه په خپله کافران دي هماغسې تاسې هم کافران شئ تر څو تاسې او هغوی ټول سره برابر شئ. له دې امله له هغو نه هېڅوك خپل دوستان مه نيسئ ترڅو چې هغوی د خدای په لار کښې هجرت ونه کړي، او که هغوی له هجرت نه منع راوړي؛ نو چېرته يې چې

---

[1] - الرازي ، فخر الدين (۱۴۲۰ هـ) : التفسير الكبير ، ۱۵ / ۵۱۵ .

[2] - النساء / ۸۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وومومئ وېې نيسئ او وېې وژنئ او له هغوی نه هيڅ يو خپل دوست او مرستندوی مه گرځوئ.

د استدلال وجه : الله جل جلاله مؤمنانو ته امر کوي ؛ کوم کسان چې دار شرک کې استوگنه لري او رسول الله ته يې هجرت ندی کړی ؛ له هغوی سره دوستي قطع کړئ ، ځکه څوک چې رښتيني مؤمنان وي هغوی رسول الله صلی الله عليه وسلم خطر کې نشي ليدلی ، که د ضعف حالت کې نه وي نو هغه ته هجرت کول نه پرېږدي ، الله عزوجل لدې څخه مخکې ايات کې فرمائي ﴿ فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُم بِمَا كَسَبُوا ﴾[1] [نو دا پر تاسې څه شويدي چې د منافقانو په باب ستاسې په مينځ کښې دوه مفکورې مېندل کېږي، په داسې حال کښې کومې بدۍ چې هغو گټلې دي د هغو له امله الله هغوی بېرته په شا گرځولي دي]][2]

نو له ايات څخه د هجرت وجوب او همدارنگه چې دار شرک يا دار کفر کې ايمان راوړي نول هلته د استوگنې عدم جواز معلومېږي.

دويم له نبوي سنتو څخه دلائل:

د لومړي نظر څښتنان کوم چې د کفري هيوادونو څخه د هجرت په وجوب قائل دي ، د خپل نظر د اثبات لپاره په ځيني نبوي احاديثو هم استدلال کوي چې دلته ورڅخه يادونه کيږي.

---

[1] - النساء ۸۸.

[2] - المراغي ، أحمد بن مصطفى (١٣٦٥ هـ ١٩٤٦ م) : تفسير المراغي، ٥ / ١١۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١ – (عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرِيَّةً إِلَى خَثْعَمٍ فَاعْتَصَمَ نَاسٌ مِنْهُمْ بِالسُّجُودِ، فَأَسْرَعَ فِيهِمُ الْقَتْلَ قَالَ: فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ لَهُمْ بِنِصْفِ الْعَقْلِ وَقَالَ: «أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ؟ قَالَ: «لَا تَرَاءَى نَارَاهُمَا»[1])

ژباړه : د جرير بن عبدالله څخه روايت دی ؛ دا فرمائي : رسول الله د خثعم علاقې ته يوه سريه وليږله ، يوه ډله خلکو هلته په سجدې سره يې ځان په پناه کې داخل کړ ، خو د دوی په وژلو کې چالاکی وشوه [ووژل شول] ، جرير بن عبدالله وايي دا خبره چا رسول الله ته ورسوله ؛ رسول الله امر وکړ چې دوی ته نيمائي ديت ورکړئ او وه يې فرمائل : [زه د هر هغه مسلمان څخه ناراضه يم چې د مشرکانو منځ کې اوسيږي] صحابه کرامو پوښتنه وکړه ، څومره اندازه لرې ورڅخه واوسي هغه وفرمائل : [د يو بل اور ونه ګوري]

د استدلال وجه : له پورت حديث څخه د استدلال وجه څرګنده ده ، پدې شکل چې دلته رسول الله څرګند فرمائلي ؛ چې مسلمان بايد له مشرکانو دومره لرې استوګنه وکړي چې يو د بل اور ونه ګوري.

مبارکفوري[2] رحمه الله په النهاية کې ليکي : مسلمان باندې لازم دي چې د مشرکانو څخه لرې استوګنه وکړي او هغه ځای کې بايد ونه اوسي چې

[1] - رواه ابو داود ، کتاب الجهاد ، باب النهي عن قتل من اعتصم بالسجود ،

[2] - حافظ ابو العلي محمد عبدالرحمن بن الحاج عبدالرحيم بن الحاج الشيخ بهادر المبارکفوري ، ١٢٨٣هـ کې د هند په مبارکفور قريه کې زيږيدلی ، او له حسام الدين المئوی ، فيض الله المئوي او شمس الحق عظيم ابادي او نورو څخه يې علم زده کړی ، علم الحديث کې يې مشهور تاليفات عبارت دي له : تحفة الاحوزي ، ابکار المنن في تنقيد الاثار السنن ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دا اور بل کړي او مشرک د ده اور وګوري ، یعني له مسلمانانو سره باید واوسي او دا په هجرت کولو باندې ترغیب ورکول دي[1].)

۲ – (عَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ، وَلَا تَنْقَطِعُ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا»[2])

ژباړه : د معاویه رضی الله عنه څخه روایت دا وائي له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه مې واوریدل ، چې فرمائل یې : [هجرت تر هغې نه قطع کیږي تر څو چې توبه نه وي قطع شوي او توبه تر هغې نه قطع کیږي تر څو چې لمر له مغرب څخه نه وي راپور ته شوی.]

امام البغوي په شرح السنة کې لیکي : ([لَا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ] څخه مقصد دا دی چې څوک چې دار کفر کې مسلمان شو ؛ دار اسلام ته پرې هجرت کول فرض دي[3].)

کتاب الجنایز او نور الابصار او ضیاء الابصار په اردو ژبه دي ، ١٦ / شوال / ١٣٥٣هـ موافق د ١٩٥٣ز سره وفات شوی وګورهٔ : مقدمة تحفة الاحوذي.

[1] - المبارکفوري ، محمد عبد الرحمن ابن عبد الرحيم (ب.ت) : تحفة الاحوذي ، بیروت، دار الكتب العلمية ٥ / ١٩٥.

[2] - رواه ابوداود في سننه، کتاب الجهاد ، باب في الهجرة هل انقطعت ؟ ، الالباني رحمه الله د دې حديث په تعليق کې وایي د نصف العقل له کلمې څخه پرته نور حديث صحيح دی.

[3] - البغوي ، الحسين بن مسعود بن محمد بن الفراء (١٤٠٣هـ ١٩٨٣م) : شرح السنة ، تحقيق: شعيب الأرنؤوط محمد زهير الشاويش ، دمشق، بيروت ، المكتب الإسلامي ، ٧ / ٢٩٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استدلال وجه : له دار کفر څخه دار اسلام ته هجرت کول تر قیامت ورځې پورې باقي دي ځکه پورته حدیث کې هجرت د توبې پورې متعلق شوی او توبه د لمر له مغرب څخه راپورته کیدو پورې او لمر له مغرب څخه د قیامت په ورځ راپورته کیږي.

ابن حجر رحمه الله د ابن عمر قول نقل کوي چې ویل یې : (تر څو چې په دنیا کې دار کفر موجود وي تر هغې به په هغه چا هجرت فرض وي چې دار کفر کې مسلمان شي او هلته په ویره کې وي چې په دین کې راباندې امتحان ونشي ، پدې مفهوم چې که فرض کړو چې په دنیا کې دار کفر نشته نو هجرت به قطع شي ځکه د هجرت سبب ختم شو.[1])

٣ – (عَنْ سَمُرَةُ بْنُ جُنْدَبٍ, عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا تُسَاكِنُوا الْمُشْرِكِينَ وَلَا تُجَامِعُوهُمْ , فَمَنْ سَاكَنَهُمْ أَوْ جَامَعَهُمْ فَهُوَ مِثْلُهُمْ»[2])

ژباړه : سمرة بن جندب له رسول الله څخه روایت کوي چې فرمائل یې : له مشرکینو سره استوګنه مه کوئ مه ورسره یوځای کیږئ ، څوک چې ورسره و اوسیده او یا ورسره یو ځای شو دا د همدوی په څیر دی.

او بل روایت کې راځي («مَنْ جَامَعَ الْمُشْرِكَ وَسَكَنَ مَعَهُ فَإِنَّهُ مِثْلُهُ»[3]) چا چې د مشرک سره یوځای له هغه سره استوګنه وکړه دا د هغه په څیر دی.

---

[1] - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (١٤٢٤هـ ـ ٢٠٠٤م) : فتح الباري ، ٧ / ٢٢٩ ، ٢٣٠.

[2] - رواه الترمذي ، ابواب السير ، باب ما جاء في كراهية المقام بين أظهر المشركين ،

[3] - رواه ابوداود ، كتاب الجهاد ، باب في الاقامة بارض الشرک ، الباني رحمه الله د دې حدیث په تعلیق کې کوم چې په سنن ابي داود کړی د دې حدیث په صحت فیصله کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استدلال وجه : له مشرکانو سره په دار کفر کې استوګنه د مشرک په څېر کیدلو په معنی ده ، دا تر ټولو شدید وعید دی د هغه چا لپاره چې د مشرکانو سره استوګنه کوي.

شوکاني رحمه الله وائي : ([فَإِنَّهُ مِثْلُهُ] د مشرکانو سره د استوګنی په حرمت او د هجرت په فرضیت څرګند دلیل دی ، اګر که حدیث ضعیف دی خو د قرانکریم دا ایات [**فَلَا تَقْعُدُواْ مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِۦٓ**[1] « هلته مه کښېنئ تر هغه چې خلك په کومه بله خبره کښې مصروف شي. »] یې شاهد دی.[2])

ابن العربي رحمه الله فرمائي : (د رسول الله په وخت کې هجرت فرض عین ؤ او دا فرضیت د قیامت تر ورځې باقي پاتې دی ، کوم چې په فتح سره قطع شوی هغه رسول الله ته قصد کول ؤ ، څوک چې دار حرب کې پاتې شي ګناه ګار دی.[3])

دا د هغه چا دلائل وه چې دار کفر کې استوګنه حرامه ګڼي ، ابن رشد رحمه الله وائي :(کله چې د الله په کتاب ، د رسول الله په سنتو سره ثابته شوه چې چا په دار کفر کې اسلام قبول کړ ، نو دار اسلام ته پرې هجرت کول واجب دی او دار اسلام ته به ځي ، مشرکانو څخه به جلا کیږي او د مسلمانانو

---

[1] - النساء / ۱۴۰.

[2] - الشوکاني ، محمد بن علي بن محمد بن عبد الله (۱۴۱۳هـ ـ ۱۹۹۳م) : نیل الاوطار ، تحقیق : عصام الدین الطبابطي ، مصر ، دار الحدیث، ۸ / ۲۵.

[3] - ابن العربي : احکام القران ، ۱ / ۴۸۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره به استوګنه کوي ، تر څو د کافرانو احکام پرې جاري نشي ، نو څنګه به د تجارت یا بل څه لپاره دار کفر ته تګ جایز شي تر څو د کافرانو احکام پرې جاري شي ، امام مالک رحمه الله په هغه ښار کې استوګنه مکروه ګڼله چې هلته سلفو ته بدرد ویل کیدل ، نو هلته به استوګنه څنګه جائز وي چې رحمان ذات باندې کفر کیږي او د غیر الله عبادت پکې کیږي!؟.[1])

د دویم نظر دلائل :

د دویم نظر څښتنان کوم چې د فتني څخه د امن په حالت کې له کفري هیوادونو څخه هجرت کول واجب نه ګڼي او د فتني څخه د امن په حالت کفري هیواد ته هجرت کول حرام نه ګڼي ، د اول نظر په څیر له قراني او نبوي دلایلو څخه استدلال کوي ترڅنګ یې د دلائلو لنډه شرحه او د استدلال وجه څرګندیږي.

قراني دلائل :

دلته هغه دلایلو څخه یادونه کیږي کوم چې د دویم نظر څښتنان پرې د خپل نظر د تائید لپاره استدلال کوي :

١ – (إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِيٓ أَنفُسِهِمۡ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمۡۖ قَالُواْ كُنَّا مُسۡتَضۡعَفِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ قَالُوٓاْ أَلَمۡ تَكُنۡ أَرۡضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةٗ فَتُهَاجِرُواْ فِيهَاۚ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَأۡوَىٰهُمۡ جَهَنَّمُۖ وَسَآءَتۡ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا ٱلۡمُسۡتَضۡعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ

[1] - القرطبي ، محمد بن أحمد بن رشد ، (١٤٠٨ هـ ١٩٨٨ م) : المقدمات المهدات ، ١ / ١٥٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وَٱلنِّسَآءِ وَٱلۡوِلۡدَٰنِ لَا يَسۡتَطِيعُونَ حِيلَةٗ وَلَا يَهۡتَدُونَ سَبِيلٗا ٩٨ فَأُوْلَٰٓئِكَ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَعۡفُوَ عَنۡهُمۡۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَفُوًّا غَفُورٗا ٩٩﴾[1]

ژباړه : کومو خلکو چې پر خپلو نفسونو (دهجرت په نه کولو) ظلم کاوه پرښتو له هغو څخه د هغو د سا اخیستلو په وخت کښې پوښتنه وکړه چې تاسې په څه حال کښې اخته وئ؟ هغوی ځواب ورکړ چې مونږ په ځمکه کښې کمزوري او مجبور وو پرښتو وویل، ایا د خدای ځمکه پراخه نه وه چې تاسې په هغې کښې هجرت کړی وای؟ دا هغه خلك دي چې استوګنځی یې دوزخ دی او هغه ډېر بد استوګنځی دی.

هو، کوم نارینه، ښځې او ماشومان چې په ریښتیا بېوسې دي او د وتلو کومه لاره او وسیله نه مومي، هغوې مستثنا دي ، نوکېدای شي چې الله هغو ته ښښنه وکړي، الله لوی ښښونکی او تیرېدونکی دی.

دا ایات مخکې د لومړۍ ډلې په استدلال کې ذکر شو ، له همدې کبله دلته یې تفسیر نه ذکر کیږي یواځې د استدلال وجهې ته اشاره کیږي.

د استدلال وجه : له پورته ایات څخه ځرګندیږي چې سره له قدرة او طاقته د هجرت د وجوب علت فتنه او په دین ویره ده ، له همدې کبله دا ایات په مفهوم مخالف سره د دې ځرګندونه کوي چې کله فتنه نه وه ؛ نو د هجرت وجوب هم نشته[2].

[1] - النساء / ۹۷ ـ ۹۹.

[2] - سلیمان توبوک : احکام السیاسة للاقلیات المسلمة ، ص ۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد عبده همدې خبرې ته اشاره کوي : (په دار کفر کې اوسيدونکي شخص ته چې کله تکليف نه رسول کيږی ، په دين د عمل کولو څخه نه منع کيږي ، ټول احکام په ښه توگه تر سره کولی شي ، په ده باندې هجرت کول واجب ندي ، لکه اوس وخت کې د انگريزانو په خاوره کې د مسلمانانو استوگنه ، بلکې ډير ځله دا استوگنه د اسلام د محاسنو د څرگنديدو باعث جوړيږي او خلک دين ته مخه کوي.[1])

۲ – (﴿ وَمَن يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ يَجِدْ فِي ٱلْأَرْضِ مُرَٰغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ۚ وَمَن يَخْرُجْ مِنۢ بَيْتِهِۦ مُهَاجِرًا إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ يُدْرِكْهُ ٱلْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٠﴾[2])

ژباړه : څوك چې د الله په لار كښې هجرت وكړي هغوی به په ځمكه كښې د پناه اخيستلو ډېر ځايونه او د ژوند تېرولو له پاره ډېره پراخي ومومي، او څوك چې له خپله كوره د الله او پيغمبر خوا ته د هجرت كولو له پاره ووځي، بيا په لاره كښې ورته مرگ راشي د هغه ثواب د الله پر ذمه واجب شو، الله ډېر ښښونكى او رحيم دى.او كله چې تاسې په سفر ووتلئ نو څه باك نشته كه په لمانځه كښې لنډوالى وكړئ (په تېره بيا) كله چې تاسې سره دا وېره وي چې كافران به مو وځوروي ځكه چې كافرانو په ښكاره څرگنده ستاسې دښمنۍ ته ملا تړلې ده.

[1] - رشيد رضاء : تفسير منار ، ٥ / ٣٥٧.

[2] - النساء / ١٠٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ايات د سبب نزول په اړوند ابن عباس رضی الله عنه فرمائي : (حمزة بن جندب رضی الله عنه د خپل کور څخه هجرت پيل کړ او د خپل قوم څخه يې غوښتنه وکړه چې ما د شرک له ځمکې بهر کړئ ، په لار کې مخکې لدې چې رسول الله ته ورسيږي وفات شو ، الله عزوجل د ده په اړوند دا اياتونه نازل کړل.[1])

د دې ايات مقصد دا دی : څوک چې له يوه ښاره څخه بل ښار ته لاړ د هغه خير او برکت له کبله چې په دويم ښار کې موجود دی ؛ تر څو د دښمنانو د شرمنده کولو لپاره کوم چې ده سره په خپل ښار کې اوسيدل ، ځکه کله چې يو څوک پردې ښار ته لاړ شي او هلته يې کار جوړ شي ؛ اصل ښار ته خبر راشي ، د اصل ښار اوسيدونکی په هغه بده رويه خجالته شي کومه چې يې لدغه مهاجر شخص سره کوله او دوی شرمنده شي ، د (**مُرَاغَمًا**) له يوې ځمکې څخه بلې ځمکې ته تلل ، (**مُهَاجِرًا**) د هغه ځای نوم چې هلته ورته پناه ورکړل شوه ، ځکه له رغام څخه دی او رغام خاورې ته وائي ، ابن قاسم وائي : له مالک رحمه الله څخه مې واوريدل ويل يې : له المراغم څخه مقصد په ځمکه کې گرځيدل دي[2].

---

[1] الطبري : المعجم الكبير ، ١١ / ٢٧٢.

[2] - وگورهٔ ، ابن كثير ، إسماعيل بن عمر القرشي الدمشقي (١٤٢٠هـ ١٩٩٩م) : تفسير القرآن العظيم ، ٢ / ٣٧١ ، القرطبي ، محمد بن أحمد بن أبي بكر (١٣٨٤هـ ـ ١٩٦٤م): الجامع لاحكام القران ، ٥ / ٣٤٨ ، الماوردي ، علي بن محمد بن محمد بن حبيب البغدادي (١٤١٩هـ ـ ١٩٩٩م) : الحاوي الكبير ، ١٤ / ١٠٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استدلال وجه : پدې ایات کې هجرت په في سبیل الله سره موصوف شوی ، دا داسې کلمة ده چې ټولو د خیر خبرو او غوره نیتونو ته شامله ده ، لکه د حج په نیت هجرت کول ، د رزق په نیت هجرت کول ، د عبادت په نیت هجرت کول ، د فتنو څخه د بچاؤ په نیت هجرت کول ، دا هجرت چې هر ځای ته وي ؛ ځکه (ٱلۡأَرۡض) مطلق دی ، او دائي په تاکید سره وویل (وَسَعَة) په دې کې دوه قوله دي ، پراخ رزق ورڅخه مراد دی چې دا قول د ابن عباس او جمهورو دی او یا ورڅخه مقصد د دین اظهار باندې قدرت لرل دي ، داقول بیا د قتاده دی.[1]

۳ – (وَإِذِ ٱعۡتَزَلۡتُمُوهُمۡ وَمَا يَعۡبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ فَأۡوُۥٓاْ إِلَى ٱلۡكَهۡفِ يَنشُرۡ لَكُمۡ رَبُّكُم مِّن رَّحۡمَتِهِۦ وَيُهَيِّئۡ لَكُم مِّنۡ أَمۡرِكُم مِّرۡفَقٗا ﴿١٦﴾)[2]

ژباړه : کله چې اوس تاسې له هغو او د هغو له غیر الله معبودانو څخه خپلې اړیکې پریکړې دي، نو ځئ فلانۍ څمڅې ته پناه یوسئ ستاسې رب به پرتاسې دخپل رحمت لمن پراخه کړي او ستاسې د کار له پاره به لارې چارې برابرې کړي.

قرطبي رحمه الله فرمائي : دا ایات د دین د حفاظت له کبله په فرار کې صریح دی ، همدارنګه فتنې له ویرې او هغه تکلیفونو له کبله چې انسان ورسره مخ کیږي د میرمنې ، بچیو ، خپلوانو ، ملګرو ، وطن او اموالو په ترک

[1] - ابن جوزي : زاد المسیر في علم التفسیر ، ۳ / ۱۷۹.
[2] - الکهف / ۱٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو کې صریح دی رسول الله او ملګري یې د دین د سلامت ساتلو په امید او د کافرانو د فتنې څخه د خلاصون په هیله خپل وطن یې پریښود ، خپله ځمکه یې ترک کړه[1].

د استدلال وجه : ایات کریمه د هغه چا ستاینه کوي چې د فساد او منکراتو له ځمکې وتښتیدل ، غره ته یې پناه ویوړه ، هلته چې دین او نفس یې په امان وه ، ګڼ شمیر نصوص پدې دلالت کوي چې د فساد په وخت کې هجرت کول او امن ځای ته پناه وړل مستحب عمل دی دغه نصوص عام دي هیڅ مکان ئې خاص کړی ندی ، کومه سیمه یې په ګوته کړې نده ، چې هلته ځئ او هلته مه ځئ ، چیرته چې د مسلمانانو دین او نفس په امان وي هلته دی ولاړ شي ، غر ، صحرا ، سواحل او هر ځای چې وي ، د دغه نصوصو څخه یو د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا ارشاد دی چې فرمائي : (يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرَ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمٌ يَتْبَعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ يَفِرُّ بِدِينِهِ مِنْ الْفِتَنِ[2])

ژباړه : زر ده چې د مسلمان غوره مال به هغه وړین مال وي چې د غرونو په سرونو او باراني سیمو کې ورپسې وي او په دین کې د فتنې له ویرې تښتي.

دا او دیته ورته ټول نصوص مطلق دي کوم خاص مکان پکې مقید شوی ندی.

---

[1] - قرطبي : الجامع لاحکام القران ، ۱۰ / ۳٦۰.

[2] - رواه البخاري ، کتاب الفتن ، باب التعرب في الفتن

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ – (يَٰعِبَادِيَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّ أَرۡضِي وَٰسِعَةٞ فَإِيَّٰيَ فَٱعۡبُدُونِ ﴿٥٦﴾)[1]

ژباړه : ای زما مؤمنو بندگانو! زما ځمکه پراخه ده، نو تاسې همدا زما بندگی وکړئ.

ابن کثير رحمه الله وائي : الله جل جلاله خپلو مؤمنو بندگانو ته امر شوی ، چې هلته هجرت وکړئ چیر ته چې ستاسو ديني امور تر سره کولی شي ، دا الله جل جلاله ځمکه پراخه ده هر چیرته چې وئ خو چې د يوه الله عبادت وکړئ ، څنگه ئې چې در ته امر کړی[2].

د استدلال وجه : د لته د هجرت امر صريح دی ؛ هغه چاته چې د ديني اوامر نشي تر سره کولی ، مسلمانانو ته لار ښوونه کوي چې الله عزوجل ځمکه پراخه ده هر چیرته چې ديني شعائر تر سره کولی شئ او نفس مو په امان وي هماغلته هجرت وکړئ ، يو مشخص مکان يې په گوته نکړ ، پراخه ځمکې څخه يې يادونه وکړه هر چيرته چې امن وي هلته استوگنه وکړئ ، اگر که اوسيدونکي يې کافران وي ، دا يو څرگند حقيقت دی چې ټوله اسلامي نړۍ د مسلمانانو لپاره سره تبۍ گرځيدلې هيڅ اسلامي هيواد مسلمان پناه غوښتونکو ته د پناه ورکولو جوگه ندی ، هر چېرته دهشت او وهشت خپور دی ـ والی المشتکی ـ .

---

[1] - العنكبوت / ٥٦.

[2] - ابن كثير ، إسماعيل بن عمر القرشي الدمشقي (١٤٢٠هـ ١٩٩٩م) : تفسير القرآن العظيم ، ٣ / ٤٢٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعید بن جبیر فرمائي : کله چې یو ځمکه کې ګناهونو تر سره کیږي له هغې ځایه وتښته بیا یې دا ایاتونه تلاوت کړل (**أَلَمۡ تَكُنۡ أَرۡضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً فَتُهَاجِرُواْ فِيهَا** [1]) او دا ایات یې د شاهد په حیث ذکر کړ (وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ[2] [او دخدای ځمکه پراخه ده])[3].

د نبوي سنتو څخه دلائل :

دویمه ډله علماء د خپل نظر د تائید لپاره په بعضي احادیثو باندې استدلال کوي ؛ چې احادیث او د استدلال وجه یې دلته مطالعه کولی شئ.

١ – عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ أَعْرَابِيًّا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الهِجْرَةِ، فَقَالَ: «وَيْحَكَ، إِنَّ شَأْنَهَا شَدِيدٌ، فَهَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ تُؤَدِّي صَدَقَتَهَا؟» قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: «فَاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ البِحَارِ، فَإِنَّ اللَّهَ لَنْ يَتِرَكَ مِنْ عَمَلِكَ شَيْئًا»[4]»

ژباړه : د ابو سعید خدري رضی الله عنه څخه روایت دی ، یو اعرابي له رسول الله څخه د هجرت اړوند پوښتنه وکړه ، رسول الله ورته وفرمایل : [غرق نشې ، هجرت خو ډیر سخت کار دی ، اوښان لرې ؟ او زکاة یې ورکوې ؟

---

[1] - النساء / ٩٧.

[2] - الزمر / ١٠.

[3] - القرطبي ، محمد بن أحمد بن أبي بکر (١٣٨٤هـ ـ ١٩٦٤م): الجامع لاحکام القران ، ٥ / ٣٤٧.

4 - مخکې یې تخریج ذکر شوی (وګورهٔ ص)

(c) ketabton.com: The Digital Library

]] هغه ورته وویل : هو ، رسول الله ورته وفرمایل : [له سمندرونو لرې اوسیږه ، الله عزوجل ستا له اعمالو هیڅ هم نه کموي]

د استدلال وجه : رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه اعرابي ته په خپل ځای کې د استوګنې امر کوي او د یوه الله عبادت باندې ورته ټینګا کوي او د هجرت امر ورته نه کوي ، څرګنده ده چې دغه اعرابي د ارکفر د ترک اړوند رسول الله څخه پوښتنه کوي.

السندي په الحاشیه کې لیکي : (فَاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ البِحَارِ) یعنې ټول د خیر کارونه کوهٔ ، اګر که د بحرونو څخه هاخوا ته استوګنه کوي ، تا ته د مسلمانانو څخه لرې اوسیدل ضرر نشي رسولی ، بلکې هر ځای کې چې نیک اعمال تر سره کوی اجر پرې در کول کیږي[1].

ابن حجر رحمه الله د دې حدیث په تشریح کې لیکي : (فَاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ البِحَارِ) مبالغه ده پدې خبره کې چې ته په هر حال کې یې د نیکو کارونو اجر دې در کول کیږي[2].

٢ – (عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ زُرْتُ عَائِشَةَ مَعَ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ اللَّيْثِيِّ فَسَأَلْنَاهَا عَنْ الْهِجْرَةِ فَقَالَتْ لَا هِجْرَةَ الْيَوْمَ كَانَ الْمُؤْمِنُونَ يَفِرُّ أَحَدُهُمْ بِدِينِهِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَإِلَى رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَخَافَةَ أَنْ يُفْتَنَ عَلَيْهِ فَأَمَّا الْيَوْمَ فَقَدْ أَظْهَرَ اللَّهُ الْإِسْلَامَ وَالْيَوْمَ يَعْبُدُ رَبَّهُ حَيْثُ شَاءَ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ[3])

---

[1] - النسائي ، بشرح السندي ، ٨ / ١٦٦.

[2] - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (١٤٢٤هـ ـ ٢٠٠٤م) : فتح الباري ، ٧ / ٣٠٥.

[3] - رواه البخاري ، کتاب المناکب ، باب هجرة النبي صلی الله علیه وسلم وأصحابه إلی المدینة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه : عطاء بن أبي رباح وائي : د عبيد بن عمير الليثي سره مې يو ځای د عايشې رضی الله عنها ملاقات وکړ ، د هجرت په اړوند مو ورڅخه پوښتنه وکړه ، هغې وويل : نن ورځ هجرت نشته ؛ وړاندې به مؤمنانو څخه هر کس د خپل دين له کبله الله او رسول ته هجرت کولو ؛ په دين کې د فتنې له ويرې ؛ مگر نن ورځ الله عزوجل اسلام غالب کړ ، نن ورځ چر ته چې د چا خوښه وي د الله عبادت دې کوي ، مگر جهاد او نيت باقي پاتې دی.

د استدلال وجه : عايشه رضی الله عنها پوښتنه کونکی ته خبر ورکوي چې له دار شرک څخه درا اسلام ته هجرت کول د مکې له فتحې وروسته ختم شوی دی ، اوس نو د مخکې په څير واجب ندی ، خو د ضرر ، فتنې او ويرې څخه تيښته اوس هم مشروع ده ، پس د مکې له فتحې څخه هر ځای کې چې اوسې او دالله عبادت کوی الله جل جلاله يې نيکه بدله درکوي ، چې دا خبره لدې جملې څخه څرگنديږي (وَالْيَوْمَ يَعْبُدُ رَبَّهُ حَيْثُ شَاءَ).

ابن حجر رحمه الله ليکي : عايشه رضی الله عنها د هجرت مشروعيت ته اشاره وکړه او د هجرت علت يې د فتنې څخه ويره وگڼله او حکم د علت سره څرښي ، د دې معنی دا ده څوک چې د الله عبادت کولی شي هر ځای کې چې وي ؛ له هغه ځايه هجرت واجب ندی ، که عبادت دې په سمه توگه نشو تر سره کولی هجرت واجب دی ، همدغه رنگه ماوردي رحمه الله وايې : د کفارو په يوه ښار کې دې د دين اوامر تر سره کولی شول پدې سره دغه ښار دار اسلام گرځي ، پدې ښار کې استوگنه د هجرت څخه بهتره ده ، ځکه اوميد دی نور خلک ځان سره اسلام کې داخل کړي[1].

[1] - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (۱۴۲۴هـ ـ ۲۰۰۴م) : فتح الباري ، ۷ / ۲۷۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٣ – (عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَّرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ، أَوْ سَرِيَّةٍ، أَوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللهِ، وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا، ثُمَّ قَالَ: «اغْزُوا بِاسْمِ اللهِ فِي سَبِيلِ اللهِ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللهِ، اغْزُوا وَلَا تَغُلُّوا، وَلَا تَغْدِرُوا، وَلَا تَمْثُلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ - أَوْ خِلَالٍ - فَأَيَّتُهُنَّ مَا أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ، وَكُفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَإِنْ أَجَابُوكَ، فَاقْبَلْ مِنْهُمْ، وَكُفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحَوُّلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ، وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ، وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ، فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا مِنْهَا، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ، يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ، وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ، الخ»[1])

ژباړه : سليمان بن بريدة د خپل پلار څخه روايت کوي وائي : (رسول الله صلى الله عليه وسلم به چې کله د کوم لښکر يا سريې امير ته امر کولو ؛ نو د الله جل جلاله څخه په تقوى او د مسلمانانو سره په ښه چلد ورته وصيت وکړ بيا به يې ورته فرمائل : [د الله په نوم د الله په لار کې غزا پيل کړه ، هغه چا سره وجنگيږه چې په الله کافر وي ، غزا کوه ، غلو ، خيانت او مثله کول مه کوه ، ماشومان مه وژنه ، کله چې د مشرکانو د ښمنانو سره مخ شوې درې خبرو ته يې راوبله ، هره يوه يې چې قبوله کړه ، ته يې هم ورڅخه ومنه او جنگ ورسره مه کوه ، لومړى يې اسلام ته راوبله ، که وه يې منلو ، ورڅخه يې قبول کړه او جنگ ورسره مه کوه ، بيا يې د دوى له استوگنځاى څخه د مهاجرينو استوگن

---

[1] - رواه مسلم ، كتاب الجهاد والسير ، باب تآمير الأمراء على البعوث ، وصيته اياهم باداب الغزو وغيرها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای ته راوبله ، که چېرته یې انکار وکړ ، نو بیا یې خبر کړه چې تاسو به د بانډه چیانو مؤمنانو په څیر یئ ، الله هغه احکام به پرې عملي کیږي کوم چې په مؤمنانو عملي کیږي مگر په غنیمت او فئ کې به حصه ونلري ، مگر که جهاد کې برخه وال وه نو بیا به له غنیمت څخه هم برخه ولري. تر اخر د حدیث ...])

د استدلال وجه : په پورته حدیث کې پدې جمله (فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا مِنْهَا، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ) استدلال کیږي ، چې رسول الله نوی مسلمانانو ته په دار شرک او دار کفر کې د استوگنې اجازه ورکړه ، نو دا پدې دلیل دی چې دار اسلام ته د هجرت کولو امر د استحباب لپاره ؤ نه د وجوب لپاره.

صنعاني رحمه الله د دې حدیث په تشریح کې لیکي : دا پدې دلیل دی چې دوی د اسلام څخه وروسته هجرت کولو ته بلل شوي ، نو هجرت استحبابا جایز شو ، ځکه په حدیث کې بیرته د هجرت د نه کولو اجازه هم راغلې[1].

امام شافعي رحمه الله فرمایي : رسول الله خپلو لښکرو ته امر کوي چا چې اسلام قبول کړ هغوی ته ووایئ : که هجرت مو وکړ د هاغو حقوقو لرونکي یاست چې مهاجرین یې لري او هغه وجایب به دربانډې وي کوم چې مهاجرینو باندې دي ، که هجرت مو ونکړ نو د بانډچیانو مسلمانانو په څیر به یئ ، رسول الله دوی ته هغه څه خبر ورکړوي چې دوی ته جائز دی[2].

---

[1] - الصنعاني، السید محمد بن اسماعیل(ب.ت): سبل السلام شرح بلوغ المرام ، ۲ / ۴۶۷.

2 - أبو بکر البیهقي: أحکام القرآن للشافعي ، مکتبة الخانجي - القاهرة ، لومړی چاپ ، (۱۴۱۴ هـ - ۱۹۹۴ م) ، ۲ / ۱۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ – (عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ هِجْرَةَ بَعْدَ الفَتْحِ، وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، وَإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا»[1])

ژباړه : ابن عباس رضی الله عنه څخه روایت دی دا وایي ، رسول الله وفرمایل : [د فتح څخه وروسته هجرت نشته ، مګر جهاد او نیت باقي دی ، کله چې در څخه د وتلو غوښتنه وشوه نو ووځئ.

د استدلال وجه : په پورته حدیث کې د استشهاد محل (لاَ هِجْرَةَ بَعْدَ الفَتْحِ) دی پدې معنی چې واجبې هجرت د مکې له فتحې وروسته ساقط شو ، وجوب یې نسخه او استحباب یا جواز لا باقي پاتې شو ، له همدې کبله د دار شرک یا دار کفر په استوګنو دار اسلام ته هجرت واجب ندی.

الخطابي رحمه الله همدې خبرې ته اشاره کوي وایي : د اسلام په اوایلو کې رسول الله ته هجرت کول مطلوب وه ، بیا دا هجرت فرض وګرځول شو تر څو د مسلمانانو په نفعه په جهاد کې برخه واخلي ، علم حاصل کړي ، تر څو چې دا موضوع په مختلفو ایاتونو کې په ټنګار سره وشوه ، حتی چې د هجرت د نه کولو په سبب یې د مسلمانانو موالات او دوستي قطعه اعلان کړه ، الله عزوجل فرمایي (إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيۡءٍ حَتَّىٰ

[1] - متفق علیه ، رواه البخاري ، کتاب الجهاد والسیر ، باب فضل الجهاد والسیر او باب وجوب النفیر ، ما یجب من الجهاد والنیة ، رواه مسلم عن عایشة ، کتاب الامارة ، باب المبایعة بعد فتح مکة علي الاسلام.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يُهَاجِرُواْ﴾[1] ژباړه : کومو خلکو چې ايمان راوړ او هجرت يې وکړ او د الله په لاره کښې په خپل سر او مال وجنګېدل، او کومو خلکو چې مهاجرينو ته ځای ورکړ او له هغو سره يې مرسته وکړه، هماغوی په اصل کښې يو د بل دوستان دي. پاتې شول هغه خلك چې ايمان يې راوړی دی خو (دارالاسلام ته يې) هجرت نه دی کړی نو له هغو سره ستاسې کومه دوستانه اړيکه نشته تر څو پورې چې هغوی هجرت نه وي کړی]) کله چې مکه فتحه شوه د ټولو قبائلو څخه خلک په اسلام کې داخل شوه واجبي هجرت ساقط شو او استحباب يې باقي پاتې شو[2].

نو د هجرت د وجوب علت د اسلام په ابتدا کې د مسلمانانو تکثير او د کافرانو د طاقت له منځه وړل وه ، کله چې مکه فتح شوه علت ختم شو او مدينې ته د هجرت کولو حکم هم ختم شو ، ځکه نور نو اسلام قوي شوی ، مګر کله که مسلمانان اتفاق وکړي په بعضي وختونو کې چې مسلمانان کم دي او کافرانو طاقت زيات دی او يوه هيواد ته راټول شي ، تر څو د کافرانو طاقت ختم کړي نو په دغه وخت کې په مسلمانانو هجرت لازم دی ، ځکه اوس نو له مکې څخه مدينې ته د هجرت علت دوباره را واپس شو[3].

پدې ډول سره د دواړو ډلو مشهور دلائل سره د لنډې شرحې او د استدلال وجه ذکر شول ، د دې لپاره چې چې اوس راجح نظر ته لار پيدا کړای

---

[1] - الانفال / ۷۲.

[2] - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (۱۴۲۴هـ ـ ۲۰۰۴م) : فتح الباري ، ۷ / ۲۷۰ – ۲۷۱.

[3] - الرازي ، فخر الدين (۱۴۲۰ هـ) : التفسير الکبير ، ۱۱ / ۱۶۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي ؛ غوره به وي تر څو د دواړو ډلو دلائل د قوت او ضعف ، صراحت او خفاء له حيثه و ارزول شي او په نتيجه کې راجح نظر څرګند شي.

د دلائلو ارزونه :

الف : د لومړۍ ډله دلائلو ارزونه :

لومړۍ ډله علماء چې مالکيان ، ابن حزم الظاهري او بعضي معاصرين پکې داخل دي او په دار کفر کې استوګنه اصلا حرامه ګڼي د دوی په دلائلو باندې بعضي اعتراض واردیږي چې دلته ورته په ترتيب سره اشاره کيږي:

١ - د قراني دلائلو ارزونه :

لومړی دليل : (إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِيٓ أَنفُسِهِمۡ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمۡۖ قَالُواْ كُنَّا مُسۡتَضۡعَفِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ ... [1])

ژباړه : کومو خلکو چې پر خپلو نفسونو (دهجرت په نه کولو) ظلم کاوه پرښتو له هغو څخه د هغو د سا اخيستلو په وخت کښې پوښتنه وکړه چې تاسې په څه حال کښې اخته وئ؟ هغوی ځواب ورکړ چې مونږ په ځمکه کښې کمزوري او مجبور وو.

د سبب نزول څخه څرکنديږي چې په پورته ايات کې د هجرت امر له مکې څخه مدينې ته متوجه ۇ ، خو اصولي قاعدې په بناء چې [اعتبار د لفظ عام والي ته دی نه د مورد خاص والي ته] د ايات حکم عام دی ، البته حکم په

---

[1] - النساء / ٩٧ ـ ٩٩.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه علم باندې معلول دی ؛ يعني مکه کې مسلمانان د دين له کبله په فتنه کې لويدل ؛ امر ورته وشو چې مدينې ته هجرت وکړئ تر څو مو دين په امان شي ، نو د هجرت حکم معلول دی په يوه علت پورې کله چې علت موجود شو معلول به موجوديږي ، يعني کله چې د دين يا نفس د نقصان ويره وي نو د هجرت وجوب به راځي او دا خو اتفاقي صورت دی.

همدې خبرې ته امام شافعي رحمه الله داسې اشاره کوي : (نبوي سنت پدې دلالت کوي چې د هجرت فرضيت په هغه چا دی چې طاقت يې لري او کوم ښار کې چې مسلمان شوی ؛ هلته د دين په لحاظ فتنه کې گرفتاريږي ، ځکه رسول الله بعضي کسانو ته په مکه کې د استوگنې اجازه ورکړې ، لکه عباس بن عبدالمطلب رضى الله عنه او نور ، ځکه دوی له فتنې څخه په امان وه...[1])

نو پورته ايات له مدعى سره مطابقت نلري پدې معنى چې مدعى دا وه چې اصل له دار شرک او دار کفر څخه هجرت دی خو دليل وايې چې کله فتنه موجوده وه د هجرت فرضيت به موجوديږي.

دويم دليل : (**إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ** ... [2])

---

[1] - القرطبي ، محمد بن أحمد بن أبي بكر (١٣٨٤هـ ـ ١٩٦٤م): الجامع لاحكام القران ، ٢ / ١٧٠.

[2] - الانفال / ٧٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه : کومو خلکو چې ایمان راؤړ او هجرت یې وکړ او د الله په لاره کښې په خپل سر او مال وجنګېدل...

په دغه دلیل هم هماغه اعتراض دی ، چې هجرت اصل ندی بلکې د یوه علت له کبله ؤ ، لکه فخرالدین الرازي رحمه الله د دې ایات په تفسیر کې لیکي : (د هجرت څخه مقصود د مسلمانانو اجتماع ، تکثیر او یو دبل امداد ؤ او د مینې ، طاقت او عدم تفرقي موضوع وه[1].)

نو پدې ایات هم هلته استدلال کیدلی شي چې مسلمانان کمزوري وي ، په یوه ځای کې راټولیدل ورته ضرورت وي ، د دین له کبله په فتنه کې وي ، نفسونه یې په امان نه وي.

دریم دلیل : (وَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ كَمَا كَفَرُواْ فَتَكُونُونَ سَوَآءٗۖ فَلَا تَتَّخِذُواْ مِنۡهُمۡ أَوۡلِيَآءَ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِۚ ... [2])

ژباړه : هغوی خو دا غواړي لکه چې څنګه په خپله کافران دي هماغسې تاسې هم کافران شئ تر څو تاسې او هغوی ټول سره برابر شئ. له دې امله له هغو نه هېڅوك خپل دوستان مه نیسئ ترڅو چې هغوی د خدای په لار کښې هجرت ونه کړي.

دغه ایاتونه هم د هغه چا اړوند نازل شوي چې مکه منوره کې یې استوګنه لرله او مدینې ته یې هجرت ونکړ ، هلته هم د هجرت ځانکړي اسباب او علتونه موجو وه ، لکه د مسلمانانو تقویه او جهاد کول ، د دین اړوند له فتنې

---

[1] - الرازي ، فخر الدین (۱۴۲۰ هـ) : التفسیر الکبیر ، ۵ / ۱٦۷.

[2] - النساء / ۸۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه خوندي توب ، د دين زده کړه ، نيل الاوطار کې د خطابي رحمه الله له قول څخه د مکې څخه مدينې ته د هجرت اسباب داسې په ګوته کوي : (کله چې رسول الله مديني ته هجرت وکړ نو په مسلمانانو هم مدينې ته هجرت واجب شو ، د رسول اله په ملګرتيا قتال کې برخه اخستل ، د دين زده کړه او دا خبره په ډيرو اياتونو کې په تاکيد ذکر شوی ده ، چې د مسلمانانو ترمنځ يې موالات قطع کړ کوم چې مهاجر وه او کووم چې مهاجر نه وه ، الله عزوجل فرمايي [إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍۚ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمْ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْۚ][1] کله چې مکه فتحه شوه د ټولو قبائلو خلک په اسلام کې داخل شول نو واجبي هجرت قطع شو او استحباب پاتې شو.[2])

۲ - د احاديثو څخه دلايلو ارزونه :

لومړی دليل : («أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ»[3] [زه د هر هغه مسلمان څخه ناراضه يم چې د مشرکانو منځ کې اوسيږي])

له پورته حديث څخه په استدلال کولو دوه اعتراضه راځي :

---

[1] الانفال / ۷۲.

[2] - الشوکاني ، محمد بن علي بن محمد بن عبد الله (۱۴۱۳هـ ـ ۱۹۹۳م) : نيل الاوطار ، ۸ / ۲۹.

[3] - مخکې يې تخريج وشو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی اعتراض : د سند په حيثه : په پورته حديث کې د جرح او تعديل علماؤ کلام کړی ، لکه دا خبره خطابي کړې ، ابن حجر رحمه الله بيا وايي : دا حديث صحيح دی او امام بخاري يې ارسال ته ترجيح ورکړې.[1]

خو غوره دا بريښي چې حديث صحيح دی او استدلال پرې درست دی[2].

دويم اعتراض د متن په لحاظ : کله چې سند درست دی او د استدلال وړ دی نو دلته بيا بل اعتراض متوجه کيږي ، هغه دا چې دغه حديث د يوه خاص علت له کبله ويل شوی دی ، پدې معنی چې هاغه سيمه کې چې دغه مسلمانان کمزوري وه ، د دين اظهار يې نشو کولی او په هجرت قادر وه ، نو سره لدې هجرت نه کول يې جرم وګڼل شو او رسول الله ورڅخه بې زاري اعلان کړه.

لکه همدغه خبره ابن حجر رحمه الله پدې حديث باندې په تعليق کې کوي : دا حديث د هغه چا په مورد کې محمول دی چې د دين په اړوند له فتنې څخه په امن نه وي او د مشرکانو منځ کې استوګنه کوي [3].

دويم دا چې د دې حديث په مفهوم کې درې احتمالات موجود دي او کله چې احتمال راشي استدلال باطل ګرځي ، لکه تحفة الاحو ي له خطابي

---

[1] - مباركفوري ، صفي الرحمن (١٤١٨هـ ـ ١٩٩٧م) : اتحاف الكرام شرح بلوغ المرام، دار السلام ،٢ / ٣٨٣.

[2] - أبو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف النووي (ب.ت) : المجموع شرح المهذب ، تحقيق : محمد نجيب المطيعي ، جدة ـ المملكة العربية السعودية ، مكتبة الارشاد ، ١٩ / ٢٦٣.

[3] - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (١٤٢٤هـ ـ ٢٠٠٤م) : فتح الباري ، ٦ / ٤٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمه الله[1] څخه نقل کوي : د دې حديث په معنی کې درې اقوال دي ، څوک وايي دا دواړه په حکم کې يو شان ندي ، چا ويلي چې دلته د دار کفر او دار اسلام ترمنځ فرق بيان شوی او مسلمانانو ته جايز ندي چې د کفارو په سيمه کې استوګنه ولري ، بعضي وايي : مسلمانان بايد د مشرکانو په څير او شکل ژوند ونه کړي يعني مشابهت بايد ونکړي[2].

پورته تحقيق ته په کتو دا حديث پدې ځای کې د استدلال وړ ندی ، يو خو دا چې د دې حديث حکم د يوه علت له کبله ؤ او دويم دا چې د دې حديث په مفهوم کې احتمالات موجود دي.

دويم دليل : («لَا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ، وَلَا تَنْقَطِعُ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا[3]» [هجرت تر هغې نه قطع کيږي تر څو چې توبه نه وي قطع شوي او توبه تر هغې نه قطع کيږي تر څو چې لمر له مغرب څخه نه وي راپور ته شوی.])

د دې حديث په وړاندې دا اعتراض کيدلی شي ، چې دا هم په خاصو حالاتو او ظروفو پورې خاص دی ، لکه د مسلمانانو او غير مسلمو ترمنځ د

---

[1] - الخطابي ، اصلی نوم يی حمد بن محمد بن إبراهيم ابن الخطاب البستي، أبو سليمان: فقيه او محديث دی ، بست دخلکو څخه دی چه بست دکابل يوه سمه ده ، دنسل سلسله يی زيد بن الخطاب ته منسوب ده ، مشهور تاليفات معالم السنن في شرح سنن أبي داود، و بيان إعجاز القرآن او إصلاح خطأ المحدثين او غريب الحديث او تفسير أحاديث الجامع الصحيح للبخاري په بست سمه کی وفات شوی دی ، ګورۀ : زرکلي ، خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (۲۰۰۲م) : الأعلام ۲ /۲۷۳

[2] - المباركفوري ، محمد عبد الرحمن ابن عبد الرحيم (ب.ت) : تحفة الاحوذي ، ۵ / ۱۹۰ - ۱۹۱.

[3] - مخکې يې تخريج وشو ، ص

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنگ حالت کې او مسلمانان د هغه کسانو باندې په ویره کې وي کوم چې د مشرکانو سیمه کې استوګنه لري د دې تر څنګ پدې حدیث کې له کوم ځایه هجرت وشي !؟ ، چېرته وشي !؟ دا موضوع روښانه نده ، نو د لومړي نظر لپاره پکې کوم حجت هم نشته.

لکه صنعاني رحمه الله د دې حدیث په تعلیق کې وایي : ... دا حدیث د هجرت په وجوب دلالت نه کوي او د هجرت د ثواب په اړوند پکې څه نشته[1].

دریم دلیل : " لَا تُسَاكِنُوا الْمُشْرِكِينَ وَلَا تُجَامِعُوهُمْ , فَمَنْ سَاكَنَهُمْ أَوْ جَامَعَهُمْ فَهُوَ مِثْلُهُمْ»[2])

پدې حدیث کې هم دوه قسمه نیوکې لیدل کیږي ، لومړی د سند په لحاظ دغه حدیث ضعیف دی امام ذهبي رحمه الله وایي : دا سند توره تیاره دی ، حجت پرې نشي نیول کیدلی[3].

دویم د متن په لحاظ : که چېرته حدیث صحیح هم وګڼو نو بیا هم دلته پرې استدلال نشي کیدلی ځکه ، حدیث د حکم د یوه علت سره تړلی چې هغه د فتنې څخه ویره ده او دلته زمونږ خبره د امن په حالت کې استوګنه ده.

لکه اللجة الدائمة د دې حدیث علت ته داسې اشاره کوي : حدیث (فَمَنْ سَاكَنَهُمْ أَوْ جَامَعَهُمْ فَهُوَ مِثْلُهُمْ) او ((«أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ

---

[1] - الصنعاني، السید محمد بن اسماعیل(ب.ت): سبل السلام شرح بلوغ المرام ، ۴ / ۴۵.

[2] - مخکې تخریج وشو ، ص

[3] - أبو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف النووي (ب.ت) : المجموع شرح المهذب ، ۱۹ / ۲۶۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ) دغه دوه حديثونه د سخت وعيد او د مشرکانو سره د استوګنی په تحريم دلالت کوي ، لکه دغه دوه حديثونو د مشرکانو له استوګن ځای څخه د هجرت کولو فرضيت څرګندېږي ، خو دا د هغه چا په حق کې چې د دين اظهار وه نه شي کولی[1].

ب : د دويمه ډله علماؤ د دلائلو ارزونه :

دغه رنګه د دويمه ډله علماء چې وايي ، په استوګنه کې اصل اباحت دی او کله چې يو مسلمان په امن کې وي نو په دار کفر کې استوګنه جايز ده او دا قول د جمهورو احنافو ، حنابله ؤ او مالکيانو نظر دی د دوی دلائلو باندې هم يو څه اعتراضات شته چې دلته په لنډ ډول ورته اشاره کيږي :

١ - : د قراني دلايلو ارزونه :

لومړی دليل (**إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِيٓ أَنفُسِهِمۡ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمۡۖ قَالُواْ كُنَّا مُسۡتَضۡعَفِينَ** ...[2])

ژباړه : کومو خلکو چې پر خپلو نفسونو (دهجرت په نه کولو) ظلم کاوه پرښتو له هغو څخه د هغو د سا اخيستلو په وخت کښې پوښتنه وکړه چې تاسې په څه حال کښې اخته وئ؟ هغوی ځواب ورکړ چې مونږ په ځمکه کښې کمزوري او مجبور وو...

لدې دليل څخه جواب دا دی چې ايات په يوه خاصه واقعه کې راغلی چې هغه له مکې څخه مدينې ته هجرت کول وه[1].

---

[1] - مجلة البحوث الاسلامية ، ګڼه ٦٠ ، ص ٦١.

[2] - النساء / ٩٧ ـ ٩٩.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مکه دار کفر ؤ او مدينه دار اسلام نو له همدې کبله دار کفر څخه دار اسلام ته د هجرت امر شوی ؤ نه د فتني له کبله.

دويم دليل : (﴿ وَمَن يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ يَجِدْ فِي ٱلْأَرْضِ مُرَٰغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ...﴾[2])

ژباړه : څوك چې د الله په لار کښې هجرت وکړي هغوی به په ځمکه کښې د پناه اخيستلو ډېر ځايونه او د ژوند تېرولو له پاره ډېره پراخي ومومي...

د دې ايات کريمه له سبب نزول څخه معلوميږي چې جندب رضی الله عنه په سخت حالت کې هجرت وکړ لکه څنګه چې مخکې هم ورته اشاره وشوه ، کچيرته درا کفر څخه دار اسلام ته هجرت کول واجب نه وی نو ده به دومره مشقت نه برداشت کولو.

دريم دليل :(﴿وَإِذِ ٱعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ فَأْوُۥٓا۟ إِلَى ٱلْكَهْفِ...﴾[3])

ژباړه : کله چې اوس تاسې له هغو او د هغو له غير الله معبودانو څخه خپلې اړيکې پريکړې دي، نو ځئ فلانۍ ځمځې ته پناه يوسئ...

---

[1] - الرازي ، فخر الدين (۱۴۲۰ هـ) : التفسير الکبير ، ۱۱ / ۱۱۷ او القرطبي ، محمد بن أحمد بن أبي بکر (۱۳۸۴هـ ـ ۱۹۶۴م): الجامع لاحکام القران ، ۵ / ۳۴٦.

[2] - النساء / ۱۰۰.

[3] - الکهف / ۱٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې دليل په وړاندې هم يو څو اعتراضونه کيدلی شي :

لومړی : دا د مخکني شريعتونو حکم دی او د مخکنيو شريعتونو په حجيت کې د علماؤ اتفاق ندی موجود.

دويم : که مخکني شريعتونه قابل د استدلال هم وګرځي ، نو بيا هم زمونږ لپاره دليل دی (لومړی نظر لپاره) پدې معنی چې دوی له دار کفر څخه هجرت وکړ او دا پدې دليل دی چې په دار کفر کې استوګنه ممنوع ده.

څلورم دليل : (يَٰعِبَادِيَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّ أَرۡضِي وَٰسِعَةٞ فَإِيَّٰيَ فَٱعۡبُدُونِ ۝٥٦)[1]

ژباړه : ای زما مؤمنو بندګانو! زما ځمکه پراخه ده، نو تاسې همدا زما بندګی وکړئ.

لدې ايات څخه داسې جواب کيدلی شي چې اګر که دې ايات د هجرت مګان ندی مشخص کړی خو ډير نصوص پدې دال دي چې دار شرک کې استوګنه منع ده ، چې دا دلايل مخکې د لومړي نظر په دلايلو کې تير شول.

٢ -: احاديثو څخه دلايلو ارزونه :

لومړی دليل : («فَاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ البِحَارِ، فَإِنَّ اللَّهَ لَنْ يَترِكَ مِنْ عَمَلِكَ شَيْئًا»...[2] [له ښارونو لرې اوسيږه ، الله عزوجل ستا له اعمالو هيڅ هم نه

---

[1] - العنکبوت / ٥٦.

[2] - مخکې يې تخريج وشو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کموي)]

دلته اعرابي مدينې ته د هجرت پوښتنه کړې او هغه هجرت خو د فتح مکې سره منسوخ شوی دی ، نو دلته خو په دار کفر کې د استوګنې د جواز کوم دليل نشته.

ابن حجر رحمه الله پدې حديث تعليق کې ليکي : دا واقعه د فتح مکې څخه وروسته واقع شوی ، ځکه مخکې خو هجرت فرض عين ؤ او له فتح مکې څخه وروسته يې فرضيت په (لاهجرة بعدا الفتح) منسوخ شو[1].

دويم دليل : د عايشي رضی الله عنها اثر چې فرمايي (لَا هِجْرَةَ الْيَوْمَ كَانَ الْمُؤْمِنُونَ يَفِرُّ أَحَدُهُمْ بِدِينِهِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَإِلَى رَسُولِهِ...[2] [نن ورځ هجرت نشته ؛ وړاندې به مؤمنانو څخه هر کس د خپل دين له کبله الله او رسول ته هجرت کولو...])

دلته د (لَا هِجْرَةَ الْيَوْمَ) څخه مقصد له مکې څخه مديني ته هجرت کول دي ، چې دا نن ورځ منسوخ شوی ، خو له دار کفر څخه دار اسلام ته هجرت کول خو لا هم باقي دی لکه مخکې مو چې دلائل څرګند کړل.

دريم دليل : (ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحَوُّلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ...[3] [بيا يې د دوی له استوګنځای څخه د مهاجرينو استوګن ځای ته راوبله])

لدې څخه داسې جواب کيږي چې درا المهاجرين څخه مدينه مراد ده او د مکې له فتحي څخه وروسته مديني ته هجرت کول مستحب وه ، خو د

---

[1] - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (۱۴۲۴هـ ـ ۲۰۰۴م) : فتح الباري ، ۷ / ۳۰۷.

[2] - مخکې يې تخريج وشو

[3] - مخکې يې تخريج وشو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دار کفر څخه دار اسلام ته د هجرت د فرضیت بقاء د قیامت تر ورځې ده ، د هغه دلائلو له کبله چې مونږ مخکې ذکر کړل.

څلورم : «لاَ هِجْرَةَ بَعْدَ الفَتْحِ...[1] [د فتح څخه وروسته هجرت نشته]]

دا حدیث هم له دار شرک څخه دار اسلام ته د هجرت دوجوب مانع نه گرځي ، ځکه لدې حدیث څخه د مکې نه مدیني ته د هجرت نسخ معلومیږي ، ماوردي رحمه الله د دې حدیث په مفهوم کې دوه قوله نقل کړي :

لومړی : له مکې څخه هجرت نشته ځکه دا نور دار اسلام ورگرځیده.

دویم : نن ورځ د هجرت هغه فضیلت نشته کوم چې پرون له مکې څخه مدیني ته ؤ ، ځکه هلته تکلیف ډیر زیات ؤ[2].

ترجیح :

د دواړو لورو دلایلو له ارزونې څخه دا نتیجه لاسته راځي چې ، پورته ذکر شي دلائل په دوه کته گورۍ تقسیم شي ، لومړی قراني دلائل او دویم نبوي دلائل چې هر یو یې څخه یې لاندې نقاط په لاس راځي :

قراني دلائل :

١ – له مکې څخه مدیني ته د هجرت وجوب په هغه چا چې په هجرت قادر وي.

---

[1] - مخکې یې تخریج وشو

[2] - الماوردي ، علي بن محمد بن محمد بن حبیب البغدادي (١٤١٩هـ ـ ١٩٩٩م) : الحاوي الكبير ، ١٦ / ١٠٥. او النووي ، أبو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف (١٣٩٢هـ) : المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج ، بيروت ، دار إحياء التراث العربي ٩ / ١٢٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – څوک چې په هجرت قادر نه وي ، په هجرت نه کولو مجرم نه شميرل کيږي.

۳ – له دار ظلم څخه دار امن ته هجرت کول هر چېرته چې وي.

۴ – د دين ، نفس ، مال او اهل د حفاظت له کبله د هجرت مشروعيت.

نبوي دلائل :

۱ – د رسول الله په دور کې له دار شرک (مکې) څخه دار اسلام (مديني) ته د هجرت وجوب په هغه چا چې په هجرت قادر وي.

۲ – له دار کفر څخه دار اسلام ته د هجرت مشروعيت کله چې فتنه موجوده وي د قيامت تروځې باقي دی.

۳ – د دار کفر اصلي اوسيدونکو ته په دار کفر کې د استوګنې جواز کله چې فتنه نه وي موجوده.

۴ – دار ظلم څخه دار امن ته هجرت کولو مشروعيت لکه حبشې ته هجرت.

بالاخره دې نتيجې ته رسيږو چې : د بحث لاندې صورت يعني کله چې په دار کفر کې فتنه نه وي موجوده يعني دين ، نفس ، مال او اهل يې خوندي وي د هجرت حکم څه دې ؟ د لومړی ډلې دلائل چې په وجوب يې نقل کړي وه په زير بحث موضوع کې وارد نه وه ، ځکه دغه دلائل ټول د فتني په علت سره معلل وه ، نو کله چې علت موجو وه حکم به موجوديږي ، همدې نقطې ته په کتو سره داسې ويلی شو چې په کفري هيوادونو کې استوګنه يا ورته هجرت کول هلته جواز لري چې فتنه نه وي مو جوده او ضرورت هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجود وي د دې لپاره چې فتنه نفي شي او ضرورت موجودیت ثابت شي څو شرطونه ضرور دي ، محمد بن صالح العثیمین رحمه الله دغه شرطونه داسې په ګوته کوي :

لومړی شرط : چې انسان سره به دومره علم وي چې شبهات پرې دفع کړي.

دویم شرط : دیني جنبه یې دومره قوي وي چې د شهواتو څخه ځان وژغوري.

دریم شرط : دغه هجرت ته به ضرورت موجود وي[1].

همدارنګه په کفري هیوادونو کې د اقامت په اړوند دکتور محمد مصطفی نیازي د څو شرطونو څخه په داسې ډول یادونه کوي:

۱ – شرعي ضرورت به موجود وي تر څو په کفري هیواد کې پاتې او هلته میشت شي ، چې دغه چاري به په اسلامي هیوادونو کې نشي تر سره کولای ، لکه سوداګري ، دعوت ، د خپل مسلمان هیواد نماینده ګي ، علمي زده کړه چې په اسلامي هیوادونو کې هغسې نه وي موجوده ، په خپل ځان له وژنې ، زندان او شکنجي څخه ویریدل او داسې نور ، یا هم داسې چې په اسلامي هیواد کې په خپل اولاد ، کورنۍ او شتمنۍ ویریدل ، د دغو لاملونو په موجودیت سره کولای شي په کفري هیواد کې پاتې شي.

۲ – په کفري هیواد کې به یې پاتې کیدل مؤقت وي ، دائمي بڼه به نه غوره کوي ، ان چې د تل پاتې ژوند نیت به هم نه کوي ، بلکې د مؤقت وخت

---

[1] - العثیمین، محمد بن صالح(ب.ت) : شرح الأصول الثلاثة، اسكندرية، دار الايمان للطبع والنشر والتوزيع، ص١٣١ ـ ١٣٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیت به ور سره وي ، ځکه دا دائمي اوسیدنې یا نیت معنی دا ده چې له دار د اسلام څخه یې دار کفر ته پناه وړې ، او دغه کړنه د اسلامي حکم او مقرراتو سره په ټکر کې ده هغه دا چې هجرت به له دار کفر څخه دار اسلام ته کیږي.

د مؤقت وخت تیریدل به په داسې توگه وي چې د کوم حاجت لپاره تللي چې کله هغه هم پوره شي نو کفري هیواد به پریږدي او خپل اسلامي هیواد ته به ستنیږي.

۳ – په کوم کفري هیواد کې چې پاتې کیږي هغه هیواد به دار حرب نه وي بلکې تعهد به ورسره شوي وي او که دار حرب وو بیا پکې پاتې کیدل جواز نلري ، دار حرب پدې معنی چې هیواد وال یې د مسلمانانو سره جنگیږي.

۴ – په هماغه کفري هیواد کې به د دین بشپړه ازادي موجوده وي تر څو مسلمانان وکولای شي د خپل دین شعائر په ښکاره او سمه توگه سرته ورسوي.

۵ – د دې وړتیا به موجوده وي چې په هماغه هیواد کې اسلامي تعلیمات زده کړي ، که چیرې د دې شونتیا نه وي بیا هلته پاتې کیدل جواز نلري ، ځکه چې پدغه حلت کې د الله پاک له دین څخه سرغړاوی دی.

٦ – د ده غالب گمان به دا وي چې د خپل دین ساتنه کولای شي ، د دې سر بیره د خپل اولاد او کورنۍ ساتنه هم د اسلام په چوکاټ کې کولای شي ، که داسې نه وي بیا پاتې کیدل جواز نلري[1].

---

[1] - نیازی ، محمد مصطفی (١٣٩٦هـ ش): معاصر فقهي قضایا ، ٢ / ٢٢٦ – ٢٢٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې کفري هيوادونو ته د هجرت حکم څرګند شو ، اوس به بعضې هغه مسائلو ته اشاره وشي چې نن ورځ ورسره مسلمانان لاس او ګريوان دي ، په هغه حالاتو به لنډ بحث وشي چې مسلمان ضرورت احساسوي تر څو د هغې اهدافو د تر لاسه کولو لپاره کفري هيوادونو ته هجرت وکړي.

لومړی مساله : غير اسلامي هيوادونو ته د تعليم او سوداګرۍ لپاره هجرت کول

دا چې غير اسلامي هيوادونو ته د سوداګرۍ لپاره او يا هم د تعليم لپاره د هجرت کولو حکم څه دی نو په دې اړوند بعضې معاصرو علماؤ اقوالو باندې اکتفاء کوو :

١ ـ محمد بن صالح العثيمين رحمه الله وايي : کفري هيوادونو ته هجرت کول او هلته استوګنه اختياره ول مختلف اقسام لري او هر قسم يې ځانګړي شرايط چې په لاندې ډول دي :

لومړی قسم : د اسلام لور ته بلنه او تر غيب ، دا يو قسم جهاد دی او حکم يې فرض کفائي دی په هغه چا چې قدرت يې ولري ، پدې شرط چې بلنه امکان ولري او د بلنه منع کيږي نه او خلک يې قبلوي هم ، ځکه اسلام لور ته بلنه د ديني واجباتو څخه ده.

دويم قسم : د کافرانو د احوالو د څيړنې لپاره تر د هغوی عقيدوي ، اخلاقي او اجتماعي اوضاع فساد خلکو ته څرګند ګړي ، دا هم يو ډول جهاد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم قسم : د اسلامي دولت د حاجت له کبله تر څو د اسلامي او کفري هيواد ترمنځ روابط وساتي لکه د سفارتونو مؤظفين ، پدې سره د مسلمانانو مصلحت ساتل کيږي.

څلورم قسم : د مباحو کارونو د تر سره کولو لپاره ضرورت وي لکه د تجارت تر سره کول چې د حاجت په اندازه هلته استوګنه مباح ده.

پنځم قسم : د تحصيل او تعليم لپاره ، اګر که دا هم د مخکې قسم يعني د مباح کارنو د ترسره کولو لپاره په اقامه کې راځي مګر دا له هغې څخه ډير خطر ناک دی ، ځکه دا استوګنه کونکي په دين او اخلاقو اثر لري ، ځکه محصل د خپلې مرتبې د ټيټ والي او د استاذانو د مرتبې د جګ والي احساس کوي ، پدې سره د هغوی تعظيم ورته څرګنديږي او د هغوی د نظرياتو ؛ افکارو او سلوک څخه متاثره کيږي نو د هغوی تقليد کوي مګر هغه څوک چې الله عزوجل يې وژغوري ، همدارنګه د هغوی ته احتياج احساسوي نو د هغوی طرف ته ميلان کوي نو د ددوی په اقامه کې څو نور شروط هم ضرور دي :

لومړی شرط : محصل بايد د لوړ عقلي قوت لرونکی وی چې د ګټې او تاوان توپير پرې وکړای شي ، کوچيان او د کم عقل ښتنان بايد ونه ليږل شي ، ځکه دا ډير زيات اضرار لري کوم چې په د سر په سترګو ليدل شوي دي.

دويم شرط : محصل سره به دومره شرعي علم وي چې حق او باطل پرې وپيژندلی شي .

دريم شرط : دومره ديني قوت ورسره وي چې د کفر او فسق څخه پرې وژغورل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم شرط : حاجت باید موجود وي پدې معنی چې پدې تعلیم کې به مسلمانانو ته ګټه وي او دغه تخصص به په بل اسلامي هیواد کې نشي تر سره کیدلی.

شپږم قسم : د استوګنې لپاره کفري هیواد ته هجرت کول ، چې دا تر پورته قسم هم ډیر خطر ناک دی ځکه پدې سره مینه ، موالاة او د کفارو د ډلې زیادت راځي[1].

۲ - شیخ صالح بن فوزان الفوزان رحمه الله وايي[2].

کفري هېوادونو ته هجرت کول جواز نه لري مګر په لاندې حالاتو کې:

الف: د هغو درملو کولو لپاره چې هغه په اسلامي هېوادونو کې نه کېږي.

ب: د سوداګرۍ لپاره هجرت کولی شي.

ج: او د هغو علومو د زده کړې لپاره هجرت کولی شي چې په اسلامي هېوادونو کې د هغې زده کړه نه کېږي، او مسلمانان د هغې زده کړې ته محتاجه وي.

د: دعوت لپاره تللی شي چې اسلامي شریعت نشر کړي.

۲ـ عبدالله بن عبدالرحمن الجبرین[1] رحمه الله وايي: زده کوونکی غېر اسلامي هېوادونو ته د هغې زده کړې لپاره تللی شي کومه چې په اسلامي هېوادونو کې نه وي خو شرطونه يې په لاندې ډول وضعه کړي دي.

---

[1] - العثیمین، محمد بن صالح(ب.ت) : شرح الأصول الثلاثة ، ص ۱۳۴ ـ ۱۳۸ ، باختصار

[2]- الفوزان، صالح بن فوزان بن عبدالله: المنتقي من فتاوی،(http://www.alfawzan.af.org.sa/node/3071)، ۲/ ۲۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: خپل ديني شعائر به په ښکاره ډول اداء کولی شي.

ب: د کفارو مجالسو کې به ګډون نه کوي.

ج: کفري اخترونه به نه لمانځي.

د: کفارو ته به درناوي نه کوي.

هـ: د درس ختميدلو سره به فوري خپل اسلامي هېواد ته راستنېږي.

و: د فواحشو څخه به ځان ساتي[2]

په خلص ډول ويلی شو چې : کفري هيوادونو ته د سوداګرۍ او تعليم لپاره هجرت کول په پورته شرطونو باندې جائز دي.

دويمه مساله : کفري هيوادنو کې د ښه ژوند د تيرولو لپاره پناه اخېستل

د ښه ژوند د تيرولو څخه هدف دا دی چې : بغير لدې چې شرعي ضرورت موجود وي او يواځې د دې لپاره کفري هيوادونو کې پناه اخېستل چې د ژوند له سهولتونو څخه برخمن شي.

د دې لپاره چې په دغه صورت کې د پناه اخېستلو په حکم باندې پوه شو نو بايد د هغه شروط په نظر کې ونيسو کوم چې په کفري هيوادونو کې د

[1]. عبدالله بن عبدالرحمن بن عبدالله بن ابراهيم بن فهد بن حمد بن جبيرين د بني زيد له قبيلي څخه ، د اسلام بلونکی او فقيه عالم ؤ ، په ۱۳۲۵هـ کې القويعية کې پيدا شوی او د ملک فيصل په روغتون کې په کال ۱۴۳۰هـ کې وفات شوی. **http://www.ahlalhadeeth.com/vb/showthread.php?t=208670** د نشر نېټه ۲۰۱۰/۰٤/۱۹ سهار ۱۰:۵۹ وخت.

[2] _ **http://www.awda.com/pages/articles/default.aspx?id=2072**

http://www.awqaf.gov.ae/fatwa.aspx?sectionID=9&RefID=13314

(c) ketabton.com: The Digital Library

استوګنې ، هلته د هجرت کولو او پناه اخېستلو لپاره علماؤ وضع کړي او مونږ ورته لږ وړاندې اشاره وکړه ، د دې لپاره چې له تکرار څخه مو ځان ساتلی وي د هغې شرطونو خلاصه ذکر کیږي :

محمد بن صالح العثیمین رحمه الله په کفري هیوادونو ته د هجرت لپاره دریم شرط وضع کړی چې : دغه هجرت ته به ضرورت موجود وي ، همدارنګه په کفري هیوادونو کې د اقامت په اړوند دکتور محمد مصطفی نیازي د څو شرطونو څخه یادونه کوي چې لومړی شرط یې دا دی: شرعي ضرورت به موجود وي تر څو په کفري هیواد کې پاتې او هلته میشت شي ، چې دغه چاري به په اسلامي هیوادونو کې نشي تر سره کولای ، لکه سوداګري ، دعوت ، د خپل مسلمان هیواد نماینده ګي ، علمي زده کړه چې په اسلامي هیوادونو کې هغسې نه وي موجوده ، په خپل ځان له وژنې ، زندان او شکنجي څخه ویریدل او داسې نور ، یا هم داسې چې په اسلامي هیواد کې په خپل اولاد ، کورنۍ او شتمنۍ ویریدل ، د دغو لاملونو په موجودیت سره کولای شي په کفري هیواد کې پاتې شي ، شیخ صالح بن فوزان الفوزان رحمه الله او عبدالله بن عبدالرحمن الجبرین هم کفري هیوادونو کې د استوګنې لپاره هغه حالات په ګوته کوي کوم چې په کفري هیواد کې د استوګنې لپاره د مسلمان ضرورت راپه ګوته کوي[1].

دریمه مسائله : په غیر قانوني او قاچاقي لارو هجرتونو حکم او د غیر قانوني هجرتونو د کاروبار حکم

دا چې نن ورځ په نړۍ کې د غیر قانوني او قاچاقي لارو څخه هجرتونه صورت نیسي او دغه هجرتونه ګڼ شمیر مفاسد له ځانه سره لري او د دغې

---

[1] - د دې شرطونو لپاره د دې بحث ۹۲ ـ ۹۳ صفحه وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجرتونو مساعدوونکي اشخاص د خپلو مادي ګټو دلاسته راوړلو لپاره غریب او بې وزله اشخاصو ته دوکه ورکوي او په ناقانونه لارو یې قاچاق کوي نو پکار ده چې د دغه حالت حکم هم څرګند شي.

د لیبیا دار الافتاء ته د غیر قانوني هجرتونو په اړوند یوه استفتاء وړاندې کیږي چې پدغه استفتاء کې د غیر قانوني مهاجرینو او د غیر قانوني هجرتونو د کاروباریانو په اړوند پوښتنه کې او په نتیجه کې نوموړی دار الافتاء په دغه اړوند یوه مستنده او جامع فتوی صادروي چې لنډیز یې دلته لوستلی شئ :

دغه کړنه ـ لکه څنګه چې څرګنده ده ـ ګڼ شمیر مفاسد لري ، شرعا حرام او ډیر لوی ضرر پکې نغښتی ، خاص ضرر غیر قانوني مهاجر ته او عام ضرر یې هېواد ته دی.

خاص ضرر د انسانانو ژوند ته متوجه دی چې د انسان روحونه پکې له منځه ځي ؛ د فقر او غربت له کبله غولول کیږي او د بحر له لارې اروپا ته لیږدول کیږي ، پدې کار سره د انسانانو ژوند او مال دواړه په خطر کې لویږي ، لوټل کیږي ؛ اختطاف کیږي او وژل کیږي.

کوم کسان چې د دغه غیر قانوني هجرتونو کاروبار کوي د مال لاس ته راوړلو لپاره د انسانانو د قتل باعث جوړیږي د دوی دغه کړنه حرامه ده ، ځکه الله عزوجل فرمایي : (وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢﴾ [1])

[1] - المائدة / ٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه : کوم کارونه چې د نیکۍ او خدای پالنې دي په هغو کښې له ټولو سره مرسته وکړئ او کوم کارونه چې د گناه او تیري وي په هغوکښې د هېڅا ملاتړ مه کوئ.

او همدارنگه فرمايي : (مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي ٱلْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحْيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعًا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم بَعْدَ ذَٰلِكَ فِي ٱلْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾ [1])

ژباړه : چاچې یو انسان دوینې له بدلې یا په ځمکه کښې له فساد خورولو پرته (په ناحقه) ووژه داسې وگڼه لکه چې هغه ټول انسانان ووژل او چاچې څوك له مرگه وژغوره داسې وگڼه لکه چې هغه ټولو انسانانو ته ژوند ور وبښه'؛ خو د هغو حال دادی چې هغو ته زمونږ پیغمبران پرله پسې له روښانه څرگندو لار ښودنو سره راغلل سره له دې هم د هغو زیاتره کسان په ځمکه کښې زیاتی کوونکي دي.

او هغه اشخاص چې له غیر قانوني لارو هجرت کوي د دوی دغه کار هم حرام دی ، ځکه دوی په خپله ځان د قتل خولۍ ته غورځوي او الله عزوجل فرمايي : (وَلَا تَقْتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾ [2])

ژباړه : او خپل ځانونه مه وژنئ باور ولرئ چې الله پر تاسې مهربان دی.

---

[1] - المائدة / ٣٢

[2] - النساء / ٢٩

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا عمل داسې يو مفسد عمل دی چې ټولو خلکو باندې لازم ده چې د دغه فساد د مخنوي لپاره کار وکړي[1].

ځلورمه مساله : په غير قانوني ډول استوګنې حکم

په غير قانوني او قاچاقي لارو هجرت کول او غير قانوني استوګنی ترمنځ توپير دا دی چې که يو شخص په قانوني لارو باندې هم هجرت وکړي خو په ميلمه هيواد کې يې د استوګنې قانوني موده پوره شي نو هلته استوګنه يې غير قانوني ګڼل کيږي چې د دې حکم په اړوند دکتور محمد بن موسی بن مصطفی الدالي وايي : د نړۍ د هيوادونو ترمنځ چې په کومو حدودو باندې اتفاق صورت نيولی دی او د يوه حکومت تر تسلط لاندې وي ، هيڅ هيواد او د هيڅ هيواد افرادو ته مناسبه نده چې لدغه حدودو څخه بغير له قانوني اجازې څخه تير شي او يا ورته داخل شي ، د دې خبرې پابندي کول د دولتونو سياسي قدرت ته درناوي کول دي د سيمي امن او امان خوندي کوي او دا د دې دليل دی چې يوه هيواد ته له ناقانونه لارو څخه داخليدل او هلته استوګنه کول مطلقا حرام دی د مؤقت وخت لپاره وي او که د دائم لپاره د سياسي ، ديني او يا نورو مقاصدو لپاره ، ځکه دغه عمل د فساد د خپريدو او نا امنۍ باعث جوړيږي او دا يو قسم اشغال ګڼل کيږي او ډير ځله جنګونو ته هم لاره حواره وي[2].

---

1 - دار الافتاء الليبية (٢٠١٥) المتاجرة في الهجرة غير الشرعية ، (**https://ifta.ly**) ، (د نشر تاريخ ١١ / ٥ / ٢٠١٥)

2 - الدالي ، محمد بن موسى بن مصطفى (ب.ت): الوطن والاستيطان دراسة فقهية ، مكتبة الراشد ناشرون ٢ / ٤٧٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته ډول سره د هجرت حکم په اسلامي فقه کې څرګند شو اوس پکار ده چې اسلامي هیواد کې د غیر مسلمو پناه اخېستلو (عقد الامان) حکم او شروط هم څرګند شي تر څو پوه شو چې اسلامي فقه په اسلامي هیوادونو کې غیر مسلمو ته د استوګني اجازه په کومو شرایطو ورکوي.

د غیر مسلمو ته د پناه ورکولو حکم : قرانکريم چې د اسلامي فقهي لومړنی مصدر دی پدې اړوند فرمايي : (وَإِنۡ أَحَدٞ مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ٱسۡتَجَارَكَ فَأَجِرۡهُ حَتَّىٰ يَسۡمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ أَبۡلِغۡهُ مَأۡمَنَهُۥۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَعۡلَمُونَ ۝٦)[1]

ژباړه : او که له مشرکانو نه کوم څوک په پناه غوښتلو تا ته راشي (تر څو چې د الله کلام واوري) نو هغه ته پناه ورکړه تر دې پورې چې د الله کلام واوري. بیا هغه د هغه دامن تر ځایه ورسوه. دا ددې له پاره باید وشي چې دوی علم نلري.

پورته ایات کریمه څرګند نص دی پدې کې چې کفارو ته د قرانکریم د اوریدلو لپاره امان ورکول واجب دي ، تر د قرانکریم په اوریدلو سره حقائق درک او د اسلامي شریعت حقانیت ومني.

په اسلامي فقه کې غیر مسلمو ته د پناه ورکولو موضوع په دوه ډوله صورت نیسي ، یو یې عام امان دی او بل هم خاص امان چې دلته یې دواړو اقسامو په اړوند د فقهاؤ نظریاتو ته په لنډ ډول اشاره کوو :

الف : عامه پناه (عام امان) :

---

1 - التوبه / ٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامه پناه هغه پناه ته وايي چې يو زيات شمير وګړو ته ورکول کيږي د بيلګې په ډول د يوه ولايت اوسيدونکو ته د پناه ورکول[1].

دا چې عام امان يا عامه پناه ورکول د چا واک دی ، د مسلمانانو د مشر او که د هر مسلمان ؟ نو پدې اړوند د فقهاؤ دوه نظريات دي.

لومړی نظر: عام مسلمانان کولی شي چې عام امان ورکړي ، مګر که مفسده پکې موجوده وه نو بيا صحيح ندی ، دا نظر د احنافو دی[2].

دويم نظر : عام امان د عامو مسلمانانو له لوري نشي ورکول کيدلی بلکې عام امان به د مسلمانانو امير ورکوي ، دا نظر د حنابله ، شوافع او مالکيانو دی[3].

احناف پدې حديث استدلال کوي :(ذِمَّةُ المُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ، يَسْعَى بِهَا أَدْنَاهُمْ [4])

---

1 الزحيلي ، وهبه (١٣٩٥ل ـ ٢٠١٦ز) : نړيوالې اړيکې د اسلام او نړيوالو حقوقو پرتليزه لوستنه ، ص ٢٠٦.

2 - السيواسي ، كمال الدين محمد بن عبد الواحد ابن الهمام : فتح القدير ، ٥ / ٤٦٢

3 - المقدسي ابن قدامة ، أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد(ب.ت): المغني ، ٩ / ٢٤٢ – ٢٤٣.، البهوتى ، منصور بن يونس بن صلاح الدين ابن حسن بن إدريس (ب.ت): كشاف القناع عن متن الإقناع ، دار الكتب العلمية ، ٣ / ١٠٥، الابي ، صالح عبدالسميع (ب.ت) : جواهر الأكليل ، بيروت ، دار الفكر ، ١ / ٢٥٨ ، الشربيني ، شمس الدين محمد بن أحمد الشافعي(١٤١٥هـ ـ ١٩٩٤م) : مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج ، ٦ / ٥١.

4 - متفق عليه رواه البخاري كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة ، باب ما يكره من التعمق والتنازع في العلم، والغلو في الدين والبدع او مسلم كتاب الحج ، باب اب فضل المدينة

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه : د مسلمانانو ذمه برابره ده ، ادنی مسلمان ته هم رسيږي.

د أَدْنَاهُمْ معنی دا ده چې : د مسلمانانو کم هم او کم يو وي ،نو د يوه مسلمان امان هم جائز دی[1].

خو د دې دليل ځخه يې جواب دا دی چې : دا حديث پدې دليل دی چې يو مسلمان کافر ته امان ورکولی شي ، خو پدې معنی ندی چې يو مسلمان زياتو کافرانو ته امان ورکولی شي ، ځکه دا کار د جهاد د تعطيل سبب جوړيږي او د جهاد تعطيل جايز ندی ، همدارنگه پدې کار سره په اسلامي هيواد کې گډوډي رامنځ ته کيدلی شي.

خو جمهور علماء استدلال کوي چې اقليمونو او سيمو ته امان ورکول د امام کار دی ، که افراد دا اجازه ولري نو د امام وظايف به د خنډ سره مخ شي او امام په ټول رعيت باندې ولايت لري ، د مسلمانانو مصالح د امام د نظر او تقدير پورې تړلي نو هيڅ چا ته جايز ندي چې د ده په وظايفو کې گوتې ووهي ، همدارنگه په امان ورکولو سره د جهاد تعطيل راځي او جهاد فرض دی تعطيل يې جائز ندی[2].

او د جمهورو علماؤ استدلال قوي هم ښکاري ، ځکه امان ورکول هلته مشروع دي چې مسلمانانو ته پکې ضرر نه وي متوجه او کله چې افراد ټول هيواد ته پناه ورکوي نو پدې کې ښکاره ضرر متوجه دی.

---

[1] - السيواسي ، کمال الدين محمد بن عبد الواحد ابن الهمام : فتح القدير ، ۵ / ۴۶۲.

[2] - المقدسي ابن قدامة ، أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد(ب.ت): المغني ، ۹ / ۲۴۲ او الابي ، صالح عبدالسميع (ب.ت) : جواهر الأكليل ، ۱ / ۲۵۸ ، الشربيني ، شمس الدين محمد بن أحمد الشافعي(۱۴۱۵هـ ـ ۱۹۹۴م) : مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج ، ۴ / ۲۳۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب : ځانګړې پناه

که چیرې یوه یا له لسو څخه کمو وګړو ته پناه ورکول شي ؛ نو ځانګړې پناه ګڼل کیږي[1].

پورته ډول امان د اسلامي فقهي د ټولو مذاهبو په اتفاق سره هر مسلمان ور کولی شي[2].

البته په دغه پناه کې به مسلمانانو ته ضرر متوجه نه وي ، که مسلمان داسې کافر ته پناه ورکړه چې هغه د کافرانو جاسوس وي او یا پکې مسلمانانو ته بل کوم ضرر وي دغه پناه به غیر قابل د قبول وي[3].

1 - الزحيلي ، وهبه (۱۳۹۵ل ـ ۲۰۱٦ز) : نړیوالې اړیکې د اسلام او نړیوالو حقوقو پرتلیزه لوستنه ، ص ۱۰۵

2 - الكاساني ، علاء الدين أبو بكر بن مسعود بن أحمد (۱۴۰٦هـ ۱۹۸٦م) : بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع ، ۹ / ۷۲۷ ، المقدسي ابن قدامة ، أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد(ب.ت): المغني ، ۹ / ۲۴۳ الابي ، صالح عبدالسميع (ب.ت) : جواهر الأكليل ، ۱ / ۲۵۸ ، الشربيني ، شمس الدين محمد بن أحمد الشافعي(۱۴۱۵هـ ـ ۱۹۹۴م) : مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج ، ٦ / ۵۱.

3 - السيواسي ، كمال الدين محمد بن عبد الواحد ابن الهمام : فتح القدير ، ۵ / ۴٦۴. ، الشربيني ، شمس الدين محمد بن أحمد الشافعي(۱۴۱۵هـ ـ ۱۹۹۴م) : مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج ، ٦ / ۵۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم پراګراف : د هجرت او پناه اخېستنې حکم د نړيوالو تړونونو په رڼا کې

لومړی جز : د هجرت حکم

په نړيوالو تړونونو کې هجرت او پناه اخېستنه يو قانوني حق ګڼل شوی ، هر بشر حق لري چې د کور د ننه يا بهر ته هجرت وکړي ، د بشري حقوقو نړيواله اعلاميه په ديارلسمه ماده کې د هجرت د حق اړوند وائي : (الف : هر څوک حق لري چې د هر هيواد په دننه کې ازادانه تګ او راتګ وکړي او د استوګنې ځای انتخاب کړي.

ب : هر څوک حق لري ، چې د خپل هيواد په ګډون هر هيواد پرېږدي او يا خپل هيواد ته راستون شي.[1])

چې پورته ماده بشر ته د داخلي او خارجي هجرتونو حق ثابتوي ، بشر د هيواد په داخل کې د ازاد تګ راتګ حقدار بولي او همدارنګه بشر ته حق ورکوي چې د خپل هيواد څخه بهر هجرت وکړي او يا خپل هيواد ته راستون شي .

خو البته بشر ته د حق تر څنګ د دې لپاره چې عامه امنيت خوندي وي او نظام په خطر کې نه وي پکار ده چې هجرت په مشروع توګه تر سره شي.

---

[1] - ناصري ، صفي الله :نړيوال سندونه (د ملګرو ملتونو منشور ، د بشر حقونو نړيواله اعلاميه ، د بشر حقونو اسلامي اعلاميه) ص ۵۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانوني هجرتونه : قانوني مهاجرين ، منظم يا ثبت شوي مهاجرين هغه کسان دي چې : د راتللو اقامت او د هغوی استعمال په مهاجر قبلونکي هيواد کې د رسمي دولتي مراجعو لخوا قانوني ګڼل شوی وي[1].

نو خارجی هجرتونه هلته قانوني ګڼل کيږي ، کله چې د دواړو دولتونو ترمنځ د مهاجرينو په انتقال اتفاق تر سره شوی وي ، قانوني هجرتونه هغه دولتونو ته تر سره کيدلی شي چې قوانين يې په مهاجرينو باندې قيودات نه وي لګولي او هلته د تګ لپاره د ويزې ضرورت نه وي ، همدارنګه هغه دولتونو ته تر سره کيدلی شي چې قوانين يې مهاجرينو د قبول لپاره شرايط وړاندې کړي وي ، دغه دولت بيا مهاجرينو ته ويزې ورکوي او په قانوني شکل هجرت صورت نيسي[2].

قانوني هجرتونه بيا په دوه ډولونو تقسيم کيدلی شي ، يو يې دايمي هجرت دی او دويم يې هم مؤقتي هجرتونه :

الف : دايمي هجرتونه : دايمي هجرتونه چې اعطايي هم ورته ويل کيدلی شي په لاندې ډولونو کيدلی شي :

لومړی : د سرمايه ګذارئ په طريقه

د مهاجرينو لخوا په قبلونکی هيواد کې سرمايه ګذاري کول تر څو هغوی د ده مهجارت قبول کړي يو له مشهورترينو او مؤفق ترينو قانوني

---

1 - نمين ، سپيده غفاري(۱۳۹۰هـ ش) : حقوق مهاجرت ، تهران ـ ايران ، انتشارات جنګل جاودانه ، ص ۱۳

2 - نور، عثمان الحسن محمد او المبارک، ياسر عوض الکريم(۱۴۲۹هـ ؛ ۲۰۰۸م): الهجرة غير المشروعة والجريمة، ص ۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجرتونو څخه شميرل کيږي ، دا چې سرمايه گذاري د هيواد په اقتصاد کې مهم رول لري ؛ هيوادونه د دغه ډول مهاجرينو د قبلولو لپاره تمايل پيدا کوي او خپلو پولو ته د داخليدو شرايط اسانه وي.

دويم : د متخصصينو دايمي مهاجرت

هغه افراد چې د تحصيلاتو او يا هم د مناسب شغل په اړوند مناسبه تجربه ولري د دغه دوه امتازاتو له کبله دوی ته د مهاجر قبلونکو هيوادونو لخوا د دايمي مهاجرت پيشنهاد کيږي.

دريم : د کورنۍ په طريقه قانوني مهاجرت

د کورنۍ په طريقه قانوني مهاجرت يوه بله لار ده د قانوني مهاجرت د تر لاسه کولو لپاره [1].

پدې طريقه کې مهاجرين د خپلې کورنۍ هغه افرادو له طريقه چې په مهاجر قبلونکي هيواد کې تابعيت لري د خپل مهاجرت غوښتنه کوي.

ب : مؤقتي قانوني هجرتونه

مؤقتي قانوني مهاجرت چط د دوره يي مهاجرت او اکتسابي مهاجرت اطلاق هم پرې کيږي په لاندې طريقو سره تر سره کيدلی شي :

لومړی : متخصيصنو مؤقت قراردادي مهاجرت

مؤقتي ويزو صدور د متخصصانو د جذب لپاره په مهاجر قبلونکي هيواد کې د بشري قوت د کمبود له کبله صورت نيسي چې په مهاجر قبلونکي هيواد کې د ماهر يا نيمه ماهر اشخاصو کمبود وي.

---

[1] - نمين ، سپيده غفاري(۱۳۹۰هـ ش) : حقوق مهاجرت ، ص ۴۱ ـ ۴۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم : د د خدمتگارانو مهاجرت

دغه ډول هجرت په غير معمولي ډول تر سره کيږي چې کارگران غواړي په مهاجر قبلونکي هيواد کې د کار گر په توگه مؤقتي اقامه واخلي تر څو دا د دايمي اقامې لپاره سبب جوړ کړي.

دريم : د تحصيل او تعليم په طريقه

دا ډول مهاجرت په محدود ډول باندې مهاجر قبلونکی هيواد په معلومو تخصصاتو کې د تحصيل يا تعليم لپاره د مهاجرينو د قبلولو اعلان کوي.

څلورم : توريستي مهاجرت

دغه ډول مهاجرتونه د خپلوانو د ليدلو ، په علمي او تجارتي سيمانارونو کې د گډون په موخه ، د بازار موندنې په موخه او نور ډير...[1].

دويم غير قانوني مهاجرت :

د نړۍ له هرې نقطي څخه بلې نقطې ته انتقال د انسان له غير قابل انکار حقوقو څخه دی ، مگر د شلم ميلادي پيړۍ څخه را پديخوا د دولتونو د سياستونو له کبله پدې حق باندې د پابندي شاهد يو چې د هيوادونو قوانين اشخاصو ته اصول وضعه کړي چې د دې اصولو موافق بايد حرکت وکړي چې تر ډيره د دغې اصولو په مراعت کولو کې انسانان پاتې راغلي ، ځکه بشر تر ډيره داسې حالاتو سره لاس او گريوان کيږي چې نشي کولی دغه اصول مراعت

1 - نمين ، سپيده غفاري(۱۳۹۰هـ ش) : حقوق مهاجرت ، ص ۴۶ ـ ۴۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي ، له همدې کبله هيوادونو ته د هغوی له قوانينو خلاف داخليږي ، چې د دغه عمل په نتيجه کې د اصولو د ماتولو له کبله جرم رامنځ ته کيږي.

نو غير قانوني هجرتونه هغه دي چې مهاجرين هيوادونو ته د ويزې څخه پرته يوه هيواد ته داخليږي او قبلي يا بعدي اجازه يې نه وي اخستي ، ډيرې پرمختللي هيوادونه چې د کاروبار زمينه پکې مساعده وي د دغه ډول مهاجرتونو ښکار دي[1].

د افغانستان د انسان له قاچاق او مهاجرانو له قاچاق سره د مبارزې قانون د مهاجرت له سند څخه پرته يوه هېواد ته د داخليدو به اړوند مرسته د مهاجرانو قاچاق او جرم ګڼي او د مهاجرانو قاچاق داسې تعريف کوي : د پېسو يا د منفعت د ترلاسه کولو په منظور ، د بهرني دولت تبعه يا بې تابعيته شخص ته د هېواد ته د ناقانونه ننوتلو د زمينې برابرول يا د هېواد تبعه يا له تابعيت پرته شخص يا د بهرني دولت تبعه ته له افغانستان څخه بل هېواد ته د مسافرت له سندونو يا مسافرت په تزوير شوو سندونو سره د وتلو د زمينې برابرول[2].

او د مهاجرينو قاچاق ته يې مجازات هم په لاندې ډول په ګوته ګړي :
١ – هغه شخص چې د مهاجرانو د قاچاق د جرم مرتکب شي ، له احوالو سره سم ، له دريو کلونو څخه په زيات حبس محکوميږي.

---

[1] - نور، عثمان الحسن محمد او المبارک، ياسر عوض الکريم(١٤٢٩هـ ـ ٢٠٠٨م): الهجرة غير المشروعة والجريمة، ص١٧.

[2] - عدلي وزارت رسمي جريده ، (١٣٩٥هـ ش کال) د انسان له قاچاق او مهاجرانو له قاچاق سره د مبارزې قانون ، پرله پسې نمبر (١٢٤٤) ٣ ماده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ – هغه شخص چې د مهاجرانو د قاچاق جرم سازماندهي کړي یا نور د هغه سازماندهي ته هدایت کړي ، د متوسط حبس په اکثر حد محکومیږي.

۳ – که چیرې د مهاجرانو د قاچاق جرم د جنایتکارې سازمان موندې ډلې په واسطه ارتکاب شي ، د جنایتکارې سازمان موندې ډلې مشر ، د متوسط حبس د مجازاتو په اکثر حد محکومیږي[1].

دویم جز : د پناه اخېستنې حکم

همدارنګه د بشري حقوقو نړیواله اعلامیه بشر ته حق ورکړی چې د ویرې له کبله په بل هیواد کې پناه واخلي نوموړی اعلامیه په ۱۴ ماده الف بند کې د پناه اخیستنې په اړوند د وایي: (هر څوک حق لري ، چې د ځورونې او تعقیب په وړاندې په نورو هیوادونو کې د پناه په لټه کې شي او په نورو هیوادونو کې پناه واخلي.[2])

خو د دې لپاره چې بشر به لدې حق څخه د امنیت په ګډوډولو کې کار واخلي نو د بشري حقوقو نړیواله اعلامیه په ۱۴ ماده ب بند کې وایي : (له دغه حق څخه په هغه وخت کې ګټه نه شي اخیستل کیدای ، که چیرته تعقیب د غیر سیاسی جرم او یا د داسې اعمالو د ترسره کولو له امله وي چې د ملګرو ملتونو له موخو او اصولو سره توپیر لري.[3])

---

[1] - عدلي وزارت رسمي جریده ، (۱۳۹۵هـ ش کال) د انسان له قاچاق او مهاجرانو له قاچاق سره د مبارزې قانون ، پرله پسې نمبر (۱۲۴۴) ۱۴ ماده.

[2] - ناصري ، صفي الله : نړیوال سندونه (د ملګرو ملتونو منشور ، د بشري حقونو نړیواله اعلامیه ، د بشري حقونو اسلامي اعلامیه) ص ۵۶.

[3] - هماغه مرجع هماغه صفحه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتور مصطفی نیازی د پورته دوه مادو په تشریح کې لیکي : (البته د دې معنی دا نده چې د دې حق په درلودلو سره به ناوړه کړنې تر سره کوي ، شریعت او قانون به د هغه لپاره سزا ټاکي خو دی به ورڅخه بل هیواد ته پناه وړي ، په تیره بیا چې جرم سیاسي هم نه وي او یا هم داسې چارې تر سره کوي چې د هیواد امنیت ، سلامتیا او استقرار د مبادیو سره په ټکر کې وي.[1])

د بشري حقوقو نړیوالې اعلامي ۱۴ ماده د پناه اخېستونکي لپاره دوه شرطونه په ګوته کوي :

لومړی شرط : پناه غوښتونکی به په جنائي جرم متهم نه وي

کله چې د پناه غوښتونکی شخص د خپل هیواد په محاکمو کې په یوه جنائي جرم متهم وي ، د ده دا غوښتنه به نه منل کیږي ، ځکه سیاسي پناه قانوني حمایه ده چې یو دولت یې د پناه غوښتونکي ته ورکوي په هغه صورت کې چې دا شخص د ظالم د ویرې له کبله پناه غوښتې وي ، له همدې کبله هغه اشخاص چې په جنائي جرمونو متهم وي دا ډول حمایه نشي ورکول کیدلی ، خصوصا کله چې پدې شخص دعوی اقامه شوي وي او د جرم د اثبات مدارک هم موجود وي[2].

دویم شرط : پناه غوښتونکی به په هغه جرایمو متهم نه وي کوم چې د ملګرو ملتونو د منشور سره په ټکر کې وي.

---

[1] - نیازی ، محمد مصطفی (۱۳۹۰المریز) : د بشري حقوقو نړیواله اعلامیه د اسلام په رڼا کې ، ص ۹۸.

2 - الصفي ، عبدالفتاح (۱۴۱۵هـ ـ ۱۹۹۵م): الأحكام العامة للنظام الجزائي ، نشر عمادة شؤون المكتبات ، الرياض ـ سعودي ، جامعة الملك سعود، ص ۴۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملګرو ملتونو منشور يو سلسله مبادي او قواعد لري چې د ملګرو ملتونو اعضاء يې په رعايت کولو مکلف دي ، چې د نوموړي منشور په مختلفو نصوصو کې ورته اشاره شويده.

د ملګرو ملتونو د منشور په سريزه کې وايي : (موږ د ټولو انسانانو ، ښځې ، نارينه او ماشومانو پر اساسي حقونو ، روغتيا ، کرامت او د دوی ترمنځ پر حقوقي برابرۍ ټينګار کوو.[1])

همدارنګه د نوموړي منشور په لومړۍ ماده ۳ فقره کې راځي : (له هر ډول توکميز ، جنسيتي ، مذهبي او ژبني توپير پرته د بشري حقوقو هڅول او اساسي ازاديو ته درناوی.[2])

او داسې نور ډير اصول چې بايد په پام کې ونيول شي.

دې ته په پام سره چې ملګرو ملتونو په مختلفو مواقعو کې د پناه وړونکو د وضع په نسبت زياته مينه ښودلې او هڅه يې کړيده څو پناه وړونکو ته په ممکنه پراخه توګه له بشري حقوقو او بنسټيزو ازاديو څخه برخمن کيدل تضمين کړي نو د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسيون (۱۹۵۱ د جولای ۲۸) رامنځ ته شو چې دغه کنوانسيون په لومړۍ ماده (په ۲ بند کې د مقررو شرايطو لرونکی اشخاص پناه وړونکی و ګڼل شي

[۲] لدې څخه د موجه ويرې له امله چې د توکم [نژاد] مذهب ، په خاصو ټولنيزو ډلو کې د غړيتوب يا د سياسي عقيدې په لرلو پورې په اړوندو

1 - ناصري ، صفي الله : نړيوال سندونه (د ملګرو ملتونو منشور ، د بشري حقونو نړيواله اعلاميه ، د بشري حقونو اسلامي اعلاميه) ، ص ۴

2 - نفس مصدر ، ص ٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علتونو تر شکنجې لاندې ونیول شي ، د خپل تابعیت له هیواد څخه په بهر کې ژوند کوي او نشي کولای یا د ویرې په علت نوموړی نه غواړي ځان د هغهٔ هیواد تر ملاتړ لاندې راولي په هغه صورت کې چې د تابیعت نه لرونکی دی او د دغسې پیښو په پایله کې د خپل دایمي استوګنځي هیواد څخه په بهر کې ژوند کوي ، نشي کولای یا د ویرې له امله نوموړی نه غواړي هغه هیواد ته وروګرځي.[1])

دکتور احمد ابو الوفا وایي : (د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند ګنوانسیون ۱۹۵۱او ۱۹٦۷ پروتوکول لومړی ماده کې د پناه وړونکي له تعریف څخه معلومیږي چې د پناه وړنی صفت لپاره دې لاندې شروط ضرور وګڼل شي :

۱ - پناه غوښتونکی شخص به د خپل متبوع هیواد او که بې تابعته شخص وي نو د هغه هیواد چې دا پکې دایمي استوګنه لري له پولو به خارج وي

۲ – پناه غوښتونکی شخص به د هغې موجه ویرې له کبله پناه غواړي چې د توکم [نژاد] مذهب ، په خاصو ټولنیزو ډلو کې د غړیتوب یا د سیاسي عقیدې په لرلو سره ورته پیښه شوي وي.

---

[1] - د عدلي وزارت رسمي جریده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – دغه پناه غوښتونکی شخص به نشي کولی یا به نه غواړي چې د خپل متبوع هیواد او که بې تابعته شخص وي نو د هغه هیواد چې دا پکې دایمي استوګنه لري په حمایه کې راشي.[1])

د اسلامي فقهې او نړیوالو تړونونو مقارنة :

د دې لپاره چې د هجرت او پناه اخېستنې د اسبابو او حکم اړوند ؛ د اسلامي فقهې او نړیوالو تړنونو ترمنځ مقارنه وکړو ؛ غوره به وي چې د اسلامي فقهې او نړیوالوتړنونو اتفاقي نقاط په جلا او اختلافي نقاط یې په جلا عنوان کې په ګوته شي.

اتفاقي نقاط :

اسلامي فقه او نړیوال تړونونه د هجرت او پناه اخېستنې د اسبابو او حکم اړوند لاندې اتفاقي نقاط لري :

الف : اسلامي فقه او نړیوال تړونونه دواړه له ویرې څخه د خلاصون په پار پناه اخېستنه مجاز ګڼي.

ب : اسلامي فقه او نړیوال تړونونه دواړه ، بشر ته د اقتصادي ګټو او تعلیم او تعلم د لاسته راوړلو په پار د هجرت جواز ورکوي.

اختلافي نقاط :

البته اسلامي فقه او نړیوال تړنونه ځیني اختلافي نقاط هم لري ، چې په لاندې ډول ورڅخه یادونه کیدلی شي:

---

[1] - أبو الوفا ، أحمد(۱۴۳۰هـ ـ ۲۰۰۹م): حق اللجوء بين الشريعة والقانون الدولي للاجئين ، ص ۴۱ ـ ۴۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف : په اسلامي فقه کې د قرانکریم د اوریدلو لپاره هم بشر ته پناه ورکول کیدلی شي ، چې دغه موضوع په نړیوالو تړنونو کې د پناه اخېستنې په اسبابو کې داخله نده ، پدې معنی چې په اسلامي فقه کې د پناه ورکونې اسباب ډېر عام دي نسبت نړیوالو تړونونو ته.

ب : په اسلامي فقه کې عام مسلمانان هم کولی شي یوه چاته خاصه پناه ورکړي ، مګر په نړیوالو تړونونو کې پناه ورکوونکي مراجع یواځې دولتي ذي صلاح مراجع دي ، دلته هم لیدل کیږی چې د نړیوالو تړونونو په نسبت اسلامي فقه کې د پناه ورکونې موضوع ډېره پراخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم مبحث : د مهاجر او پناه اخیستونکي د راستنیدلو حکم او اسباب یې

دا مبحث په دوه مطلبونو مشتمل دی :

لومړی مطلب : د مهاجر او پناه اخیستونکي راستنیدلو اسباب

دویم مطلب : د مهاجر او پناه اخیستونکي راستنیدلو حکم

چې هر یو به یې په جلا جلا توګه وڅیړل شي.

لومړی مطلب : د مهاجرینو او پناه اخېستونکو راستنیدلو اسباب

د مهاجرینو او پناه اخېستونکو خپل هیواد ته راستنیدل ګڼ اسباب لري چې دلته ورڅخه په لنډ ډول یادونه کیږي :

لومړی : د کومو مقاصدو لپاره چې هجرت صورت نیولی وي هغه مقاصد لاس ته راتلل

د مهاجرینو او پناه اخېستنونکو د راستنیدلو د مهمو اسبابو له جملې څخه یو هم د هجرت او پناه اخېستنې مقصد لاسته راتلل دي.

لکه ، کوم څوک د تجارت ، تحصیل او نورو مقاصدو لپاره تللی وي او د تجارت یا تحصیل د پای ته رسیدو سره خپل وطن ته راستنیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم : د کومې ويرې له کبله چې هجرت شوی ؤ هغه ويره پای ته رسيدل

لکه صحابه کرامو چې کله حبشي ته هجرت وکړ او هلته خبر شول چې ، مکه کې نور حالات عادي دي او څوک پکې زمونږ دين ته خطر نشي متوجه کولی نو واپس شول.

دا چې ولې په حبشه کې صحابه ؤ داسې فکر کړی ؤ ابن حجر رحمه الله فرمايي (مسلمانانو ته په حبشه کې خبر ورسيد چې د مکې خلک مسلمانان شوي ، بعضي خلک مکې ته راستانه شول چې پدې کې عثمان بن مظعون هم ؤ دوی هغه خبر رښتيا ونه موند ، بيرته واپس شول او يوه ډله نور صحابه هم ورسره ستانه شول[1].)

دريم : اقتصادي اسباب

کله کله اقتصادي اوضاع د دې غوښتنه کوي چې مهاجر بايد خپل وطن ته راستون شي.

د بېلګې په ډول، د ۲۰۰۸ کال راپديخوا په ايران کې د نه ورتګ د ځايونو جوړيدا هغه سيمې چې د کډوالو لپاره د ملي امنيت، عامه ګټو او صحت د لاملونو له امله منع الدخول شميرل شوې دي - د يوې دندې ساتل، د ټولنيزو اړيکو ساتل، ښوونځيو ته د ماشومانو ليږل، او د کورونو د مصرف د عهدې نه وتل ډير ستونزمن کړی دی .

پورته ستونزې چې کله د خوړو او نورو اړتياوو د پيريدلو د څواک د لږيدو د ستونزې سره ضرب شي نو ډيری راستنيدونکې کورنۍ اړباسي چې د

---

[1] - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (۱۴۲۴هـ ـ ۲۰۰۴م) : فتح الباري ، ۷ / ۲۱٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه پلان شوي بیرته راتګ پر ځای یو چټک او ناڅاپي بیرته راتګ اختیار کړي چې ددې پربکړې لامل افسردګي او اروایي خفګان دی[1].

ځلورم : سیاسي اسباب

کله ، کله د مهاجر منونکي او مهاجر قبلونکي هیواد ترمنځ سیاسي اوضاع مهاجر او پناه اخېستونکی دې ته مجبوروي چې له دار هجرت څخه خپل وطن ته راستون شي.

لکه پاکستان کې د افغان مهاجرینو په اړوند په یو راپور کې چې د ۲۰۱۰ کال راهیسي په ساحوي کار کې لیکل شوي راځي : (که څه هم یو وخت د مجاهدینو په نوم افغانان د قهرمانانو په نوم شهرت درلود خو اوس په پاکستان کې افغانانو ته د طالبانو په رڼا کې کتل کیږي او د افغانانو پر وړاندې دې مخ په زیاتیدو کینې د هغوی لپاره ډیري منفي اغیزې د ځانه سره لرلې دي .

په پاکستان کې د افغانانو لپاره د کورونو ضمانت وجود نلري(که په کمپونو کې وي، غیر رسمي سیمې وي او که کرایي کورونه)او د کرایو یو په یو جګیدل یوه معموله پیښه ده .

د اساسي خدمتونو عرضه کول هم بې باوره ده او ځینې غیر دولتي اداري خو د افغانانو په سیمو کې د پانګې اچونې تکل نه لري ځکه چې ویره لري چې دا سیمه به وتړل شي .

1 - ګیلر ، آرمنډو او ایم لاټک ، ماسیج (۲۰۱۴) : د ایران څخه راستنیدل ، د اجباري مهاجرت بیا لیدنه ، پرلپسې ګڼه ۴۶ ، ص ۲٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظمه نیونې، ځورونې، او حتی د افغانانو بیرته افغانستان ته شړل یو عادي کار شمیرل کیږي .

د امنیتي گواښونو د ډیروالي له کبله امنیتي پوستې هم ډیرې شوې دي او د ورځني ژوند یو معمول گرځیدلې دي – او د پیژندنې یو کارډ چې ډیر افغانان یې نه لري اړین دی .

همدارنگه په منظم ډول د افغانانو نښه کول د ډیرو له آنده یوه ستراتیژي ده چې موخه یې د افغانانو د بیرته ستنیدلو تشویق دی[1].)

دویم مطلب : د مهاجرینو او پناه اخېستونکو راستنیدلو حکم

دغه موضوع به په دوه عنوانونو کې تر څېړنې لاندې ونیول شي ، په لومړی عنوان کې به د اسلامي فقهې او په دویم عنوان کې د نړیوالو تړونونو په رڼا کې پرې بحث وشي.

لومړی پراگراف : په اسلامي فقه کې د مهاجر او پناه اخېستونکي راستنیدل

دا چې هجرت او پناه اخېستنه کله اسلامي هیواد او کله هم غیر اسلامي هیواد ته صورت نیسي نو دلته به په دوه عنوانونو کې لومړی په هغه صورت بحث وکړو چې له اسلامي هیواد څخه کفري هیواد ته شوی وي او بیا په هغه صورت چې له اسلامي یا غیر اسلامي هیواد څخه اسلامي هیواد ته شوی وي.

---

1 - الیمیه ، سنا (۲۰۱۴م) : زور زیاتی او آسیب پذیری افغانان په پاکستان کې ، د اجباري مهاجرت بیا لیدنه ، پرلپسې گڼه ۴۶ ، ص ۲۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی صورت : کله که هجرت یا پناه اخېستنه له اسلامي هېواد څخه کفري هېواد ته صورت نیولی وي:

کله که یو څوک په اسلامي هیواد کې د ویرې له کبله په کفري هیواد کې پناه اخلي او د وخت په تیریدو سره دغه ویره له منځه ځي یا یو څوک کفري هیواد ته د اسلامي هیواد څخه د مباحو کارونو یا اهدافو د ترلاسه کولو لپاره هجرت کوي او د وخت په تیریدو سره دغه اهداف تر لاسه کیږي نو پدې صورت کې د مهاجرینو او پناه اخېستونکو راستنیدل نه یواځې جایز دي بلکې ضرور ګڼل کیږي .

له همدې کبله په کفري هیوادونو کې د اقامت په اړوند دکتور محمد مصطفی نیازي د څو شرطونو څخه یادونه کوي چې دویم شرط یې داسې په ګوته کوي : ۲ – په کفري هیواد کې به یې پاتې کیدل مؤقت وي ، دائمي بڼه به نه غوره کوي ، ان چې د تل پاتې ژوند نیت به هم نه کوي ، بلکې د مؤقت وخت نیت به ور سره وي ، ځکه دا دائمي اوسیدنې یا نیت معنی دا ده چې له دار د اسلام څخه یې دار کفر ته پناه وړې ، او دغه کړنه د اسلامي حکم او مقرراتو سره په ټکر کې ده هغه دا چې هجرت به له دار کفر څخه دار اسلام ته کیږي.

د مؤقت وخت تیریدل به په داسې توګه وي چې د کوم حاجت لپاره تللی چې کله هغه هم پوره شي نو کفري هیواد به پریږدي او خپل اسلامي هیواد ته به ستنیږي[1].

---

[1] - نیازی ، محمد مصطفی (۱۳۹٦هـ ش): معاصر فقهي قضایا ، ۲ / ۲۲۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې اساس هغه افغان مهاجرين چې اروپايي او نورو كفري هيوادونو ته د شوروي اتحاد له يرغل څخه وروسته مهاجر شوي وه ، اوس بايد خپل هيواد ته راستانه شي ځكه د نن ورځ د افغانستان اوضاع د كفري هيوادونو له اوضاع څخه ډيره بهتره ده.

دويم صورت : كله كه هجرت يا پناه اخيستنه له كفري هېواد څخه اسلامي هېواد ته صورت نيولى وي او يا يوه اسلامي هيواد څخه چې هلته فتنه موجوده وي بل اسلامي هيواد كې چې فتنه پكې نه وي يا كمه وي هجرت كول يا پناه پكې اخستني صورت نيولى وي ، په خپله رضاء او رغبت سره د راستنيدلو حكم د څرگنده ولو لپاره به د علماؤ اقوال او دلائل په لاندې ډول مطالعه كړو:

دا چې هغه صحابه چې له مكې څخه يې مدينې ته هجرت تر سره كړی او د مكي له فتحي څخه وروسته مكې ته راستنيدل ، هلته استوگنه او راستنيدل جائز وه او كنه !؟ چې په همدې موضوع باندې زمونږ موضوع هم ولاړه ده ، پدې اړوند قاضي عياض رحمه الله وايي : د فتح مكې څخه مخكې چې كومو خلكو مدينې ته هجرت كړې دی ، هغوی ته په مكه كې د فتح مكې څخه وروسته د استوگنې جواز نشته او دا قول يې جمهورو ته منسوب كړی او قاضي عياض[1] رحمه الله وايي ، بعضي علماء وايي چې له فتح مكې څخه وروسته ورته جواز شته[1].

[1] - قاضى عياض ، اصلى نوم يي : عياض بن موسى بن عياض بن عمرون اليحصبي السبتي، أبو الفضل دى ، په(۴۷۶) هـ كې په سبته ښار كې پيدا شوى او په همدى ښار كې قاضي مقرر شو ، او بيا په غرناطه كې قاضى شو ، د مغرب د علماو څخه ؤ ، په خپل وخت كې د حديثو لوى عالم ؤ ، مشهور كتابونه يي دادى: الشفا بتعريف حقوق المصطفى ، الغنية ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ده د نظر د تائد لپاره دغه دلائلو څخه يادونه كولى شو :

لومړی دليل - عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: جَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي وَأَنَا بِمَكَّةَ، وَهُوَ يَكْرَهُ أَنْ يَمُوتَ بِالأَرْضِ الَّتِي هَاجَرَ مِنْهَا[2]»

ژباړه : د سعد بن ابي وقاص رضی الله عنه څخه روايت دی ، دا فرمايي : رسول الله صلى الله عليه وسلم زما د ناروغۍ پوښتنې ته راغی او زه په مكه کې وم ، او هغه دا بده گڼله چې يو شخص دې په هغه ځای کې وفات شي چې له هغه ځايه يې هجرت کړی وي.

(وَهُوَ يَكْرَهُ أَنْ يَمُوتَ بِالأَرْضِ الَّتِي هَاجَرَ مِنْهَا)احتمال لري چې دا جمله د فاعل څخه حال شي او يا هم له مفعول څخه حال شي ځكه هر يو رسول الله او سعد بن ابي وقاص دواړو دا بده گڼله چې هغه ځای ته راشي چې هجرت يې ورڅخه کړی دی[3].

ترتيب المدارك وتقريب المسالك في معرفة أعلام مذهب الإمام مالك ، أربعة أجزاء وخامس للفهارس ، شرح صحيح مسلم ، مشارق الأنوار ، الإعلام بحدود قواعد الإسلام او نور ، او (۵۴۴) هـ کې په مراكش کې وفات شوی زركلي ، خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (۲۰۰۲م) : الأعلام ۵ / ۹۹.

[1] - اليحصبي ، عياض بن موسى بن عياض (۱۴۱۹ هـ - ۱۹۹۸ م) : شَرْحُ صَحِيح مُسْلِمِ لِلقَاضِى عِيَاض (إِكمَالُ المُعْلِمِ بفَوَائِدِ مُسْلِم) ، المحقق: الدكتور يحْيَى إِسْمَاعِيل ، مصر ، دار الوفاء للطباعة والنشر والتوزيع ، ۴ / ۴۶۷.

2 - رواه البخاري ، كتاب الوصايا ، باب أن يترك ورثته أغنياء خير من أن يتكففوا الناس

[3] - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (۱۴۲۴هـ ـ ۲۰۰۴م) : فتح الباري ، ۵ / ۳۶۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم دلیل - عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى سَعْدٍ يَعُودُهُ بِمَكَّةَ، فَبَكَى، قَالَ: «مَا يُبْكِيكَ؟» فَقَالَ: قَدْ خَشِيتُ أَنْ أَمُوتَ بِالْأَرْضِ الَّتِي هَاجَرْتُ مِنْهَا، كَمَا مَاتَ سَعْدُ بْنُ خَوْلَةَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللهُمَّ اشْفِ سَعْدًا، اللهُمَّ اشْفِ سَعْدًا» ثَلَاثَ مِرَارٍ[1].

ژباړه : عامر بن سعد بن ابي وقاص رضی الله عنه له خپل پلار څخه روایت کوي چې رسول الله د سعد د ناروغۍ پوښتنې ته راغی او هغه په مکه کې ؤ ، نو سعد په ژړا شو ، رسول الله ورته وفرمایل : ولې ژاړې ؟ هغه وویل : ویریږم چې په هغه ځای کې مړ شم چې له هغې ځایه مې هجرت کړی ، لکه سعبد بن خوله چې ومړ ، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل : « یا الله سعد ته شفاء ورکړه ، یا الله سعد ته شفاء ورکړه » او دا الفاظ یې درې ځلې تکرار کړل.

په بل روایت کې راځي چې سعد بن ابي وقاص د حجة الوداع په کال کې مریض شو او رسول الله یې پوښتنې ته راغی او په اخر د حدیث کې رسول الله وفرمایل : (اللَّهُمَّ أَمْضِ لِأَصْحَابِي هِجْرَتَهُمْ، وَلاَ تَرُدَّهُمْ عَلَى أَعْقَابِهِمْ، لَكِنِ البَائِسُ سَعْدُ ابْنُ خَوْلَةَ» يَرْثِي لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ مَاتَ بِمَكَّةَ[2]»یا الله زما د ملګرو هجرت باقي پاتې کړې او ته یې په پوندو شاته ومه ګرځوې ، مګر سعد بن خوله فقیر) رسول الله په سعد بن خوله خواشني څرګندده ګړه چې په مکه کې وفات شو.

1 - رواه مسلم ، کتاب الوصية ، باب الوصية بالثلث

[2] - مفق علیه ، رواه البخاري ، كتاب الجنائز ،باب رثاء النبي صلى الله عليه وسلم سعد ابن خولة، رواه مسلم ، کتاب الوصية ، باب الوصية بالثلث.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((اللهم أمض) عرب وايي امضيت الامر يعني كار مې نافذ كړ يعني پوره مې كړ ، (لأصحابي هجرتهم) او د دوی له اجر څخه څه حصه مه كموه او مه يې باطلوه ، (ولا تردهم على أعقابهم) يعني شاته يې مه گرځوه چې خپل وطن ته واپس شي او مدينه ترک كړي تر دې چې مدينه كې وفات شي ، ... او په هغه چا باندې مدينه كې استوگنه لازم شوه چې مديني ته يې هجرت كړی وُ.[1])

بعضي علماء وايي چې سعد بن خوله په مكه كې اسلام قبول كړ خو هجرت يې ونه كړ او هماغلته وفات هم شو ، امام بخاري رحمه الله وايي چې هجرت يې كړی وُ او په بدر او نورو غزاگانو كې يې شركت هم كړی وُ او په حجة الوداع كې وفات شو (يرثي لَهُ)) يعني زړه خوږی يې پرې څرگند كړ او رسول الله ورباندې د رحم غوښتنه كوله (إِن مَاتَ) ځكه هغه ځای كې وفات شو چې له هغه ځايه يې هجر كړی وُ (يَرْثِي لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ مَاتَ بِمَكَّةَ) دا د سعد بن ابي وقاص قول دی او امام بخاري په كتاب الدعوات كې پرې تصريح كړې او ابن بطال[2] وايي : دا د زهري[3] رحمه الله قول دی[1].

---

1 - الأرمي ، محمد الأمين بن عبد الله (١٤٣٠ هـ ٢٠٠٩م) : الكوكب الوهاج شرح صحيح مسلم ، دار المنهاج دار طوق النجاة ، ١٨ / ١٠٦.

[2] - ابن بطال ، اصلی نوم يي: أبو الحسن علي بن خلف بن بطال البكري، القرطبي دی ، په ابن اللجام باندې مشهور وُ ، د صحيح البخاري شارح دی ، مشهور استادان يي: أبو عمر الطلمنكي، وابن عفيف، وأبي المطرف القنازعي، او يونس بن مغيث وُ او په (٤٤٩) هـ كې وفات شوی : الذهبي ، شمس الدين أبو عبد الله (١٤٢٧هـ ـ ٢٠٠٦م) : سير أعلام النبلاء ٣٥ / ٣٧.

[3] - الزُّهْري ، اصلی نوم يي : إبراهيم بن سعد بن إبراهيم بن عبد الرحمن بن عوف، أبو إسحاق الزهري دی په (١٠٩) هـ كې پيدا شوی ، دمدينی منوری د حديث دعلم معتبرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم دلیل : امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله په خپلو صحیحینو کې د العلاء بن الحضرمی په روایت یو حدیث نقل کړی چې مکه کې مهاجرینو د حج له مراسمو څخه وروسته یواځې درې ورځې د استوګنې جواز ورکوي : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ثَلَاثٌ لِلْمُهَاجِرِ بَعْدَ الصَّدَرِ[2]»

ژباړه : مهاجر ته د طواف صدر څخه وروسته درې ورځې استوګنه جائز ده.

او امام مسلم په صحیح مسلم کې همدغه حدیث پدې الفاظو نقل کوي : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لِلْمُهَاجِرِ إِقَامَةُ ثَلَاثٍ بَعْدَ الصَّدَرِ بِمَكَّةَ»، «كَأَنَّهُ يَقُولُ لَا يَزِيدُ عَلَيْهَا[3]»

ژباړه : له رسول الله څخه مې واوریدل چې ویل یې : «مهاجر ته درې ورځې د طواف صدر څخه وروسته په مکه کې اوسیدل دي » «لکه ویل یې چې په دې درې ورځو به نه زیاتوي. »

د دې حدیث په تشریح کې قاضي عیاض رحمه الله لیکی : (وهذا الحدیث حجة لمن منع المهاجر بعد الفتح من المقام بمكة وهو قول الجمهور [1])

علماء کرامو څخه و ، امام بخارى او امام مسلم يي شاګردان دي په بغداد کې قاضي ؤ ، او هملته (۱۸۴) هـ کې وفات هم شو (زرکلي ، خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (۲۰۰۲م) : الأعلام ۱ / ۴۰).

1 - العيني ، بدر الدين (ب.ت) : عمدة القاري ، ۸ / ۹۰.

2 رواه البخاري ، كتاب اصحاب النبي ، باب اقامة المهاجر بمكة بعد قضاء نسكه ،

3 رواه المسلم ، كتاب الحج ، باب جواز الإقامة بمكة للمهاجر منها بعد فراغ الحج والعمرة، ثلاثة أيام بلا زيادة

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه : او دا حدیث دلیل دی د هغه چا لپاره چې مهاجرینو ته مکه کې د فتح مکې څخه وروسته استوګنه منع کوي (ناجایز یې ګڼي) او دا د جمهورو قول دی.

ابن حجر رحمه الله د دې حدیث په تشریح کې لیکي : (د دې حدیث څخه دا پوهیدلی شو چې په مکه کې استوګنه حرامه وه هغه چا ته چې د فتح مکې څخه وړاندې یې ورڅخه هجرت کړی ؤ ، مګر هغه چاته مباح ده چې څوک د حج او عمرې قصد ولري او د حج او عمرې له مراسمو اجرا کولو څخه وروسته درې ورځې هلته استوګنه وکړي خو له درې ورځو به نه زیاتوي ، له همدې کبله د سعد بن خوله په اړوند رسول الله خواشني څرګنده کړه ځکه چې هغه په مکه کې وفات شو[2].)

امام قرطبي رحمه الله وايي : له دې حدیث څخه مراد هغه اشخاص دي چې له مکې څخه یې مدیني ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د نصرت لپاره هجرت کړی ، پدې کې هغه اشخاص ندي شامل چې له مکې څخه غیر له بل ځای څخه یې مدیني ته هجرت کړی وي ، ځکه حدیث د دې اشخاصو په جواب کې راغلی دی کله چې مکه کې تنګ شول ، ځکه دوی دا مکه د الله جل جلاله لپاره ترک کړې وه دوی ته یې پدې سره جواب ورکړ او پوه یې کړل چې درې ورځې استوګنه نه ګڼل کیږي ، بیا وايي : او هغه خلاف چې قاضي عیاض ورته اشاره کړې دا د هغه چا په اړوند دی چې مخکې یې له مکې څخه هجرت کړی ، قرطبي رحمه الله بیا وايي : ایا دا اختلاف په هغه چا

---

[1] - الیحصبي ، عیاض بن موسی بن عیاض (۱۴۱۹ هـ - ۱۹۹۸ م) : إكمال المعْلم بفوائد مسْلم ، ۴ / ۴۶۷.

2 - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (۱۴۲۴هـ ـ ۲۰۰۴م) : فتح الباري ، ۷ / ۳۰۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

تطبیقیږي چې په دین کې د فتني له ویرې وتښتي تر څو دین یې سالم پاتې شي ایا دغه شخص بیرته خپل مسکن ته را گرځیدلی شي !؟ کیدای شي داسې وویل شي ، که چېرته یې الله لپاره پریښی وي (ترکها لله) لکه مکې څخه هجرت کوونکو چې پر یښی ؤ نو دوی ته جائز ندي چې راستون شي او که په دین کې د فتني له ویرې تښتیدلی وي تر څو دین یې سالم پاتې شي او د مسکن د ذات له کبله یې نه وي ترک کړی نو ده ته رجوع جائز ده[1].

او ابن قیم الجوزي رحمه الله له قول څخه هم د قرطبي رحمه الله د نظر تائد معلومیږي (وإنما رخص فيها ثلاثا وذلك لأنهم تركوها لله وما تُرِكَ لله فإنه لا يُعَادُ فيه ولا يسترجع، ولهذا منع النبي صلى الله عليه وسلم من شراء المتصدق لصدقته[2]) دوی ته په مکه کې درې ورځې استوگنې اجازه ورکړل شوه ، ځکه دوی دا مکه د الله لپاره پریښې وه ، کوم څه چې الله لپاره پریښودل شي ؛ هغې ته به دوباره نه راځي نه به واپس کیږي ؛ له همدې کبله رسول الله صلی الله علیه وسلم منع کړی چې صدقه ورکونکی خپله صدقه بیرته واخلي.

ابن عبدالبر مالکي[3] رحمه الله وایي (هجرت د وطن په ترک کولو کې مقتصر ندی او على الابد ورته رجوع حرامه نده مگر یواځې د مکې خلکو لپاره

---

1 - الأستاذ الدكتور موسى شاهين لاشين (ب.ت): فتح المنعم شرح صحيح مسلم ، دار الشروق ، ۵ / ۴۱۹ ، او العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (۱۴۲۴هـ ـ ۲۰۰۴م) : فتح الباري ، ۷ / ۳۰۷.

2 - الجوزية ، محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سعد شمس الدين ابن قيم (۱۴۱۵هـ /۱۹۹۴م) : زاد المعاد في هدي خير العباد ، بيروت ، مؤسسة الرسالة ، الكويت ، مكتبة المنار الإسلامية ، ۱ / ۴۵۲.

3 - ابن عبد البر ، اصلی نوم یې یوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر النمري القرطبي المالکي، أبو عمر: دحدیثو مشران علماء څخه دی ،تاریخ پوه، په قرطبه کی زیږیدلی دی ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومو چې ایمان قبول کړی او د رسول الله اتباع یې کړې په دوی باندې خاصتا هجرت فرض کړی شوی دی او په دوی باندې فرض ده چې چېرته رسول الله وي هلته به اوسیږي ، چېرته چې ځي هلته به ورسره ځي د ده مبارک د نصرت ، ساتنې ، صحبت او د دین د حفاظت لپاره او لده مبارک څخه د دین د رسولو لپاره تر څو پوره فضیلت ورته حاصل شي ، دوی یوه ته هم جائز نده چې خپل وطن ته رجوع وکړي او رسول الله صلی الله علیه وسلم پرېږدي ، ځکه د دار کفر ترک کول چې هر چېرته وي اگر که په هر چا باندې فرض ده څوک چې په دار کفر کې ایمان قبول کړي نو له هغه ځایه به هجرت کوي ، تر څو پده باندې د کفر احکام جاري نشي ځکه رسول الله فرمايي (أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ مُقِيمٍ مَعَ الْمُشْرِكِينَ) زه د هغه مسلمان څخه بري یم چې د کافرانو منځ کې استوگنه کوي ، خو کله چې دغه دار دار ایمان او دار اسلام وگرځي نو هلته رجوع کول او راستنیدل حرام ندي.[1])

عظیم ابادي صاحب سنن ابي داود په شرح کې لیکی : (دغه مهاجرین همدغه درې ورځې د خپلو ضرورتونو د پوره کولو لپاره تیرولی شي لدې ډیرې به نه تیروي ، ځکه دا هغه ځه ته واپس کیدو سره مشابه دی چې یو ځه یې الله لپاره ترک کړی وي ... دا حدیث دلیل دی د هغه چا لپاره چې مهاجرین په مکه کې له استوگنی څخه منع کوي ، سره لدې چې پدې خبره اتفاق دی چې په دوی باندې د مکې له فتحي څخه مخکې هجرت واجب ؤ او

په شبونه او شنترین سمه کی قاضی وو په شاطبه ښار کی وفات شوی . زرکلي ، خیر الدین بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (۲۰۰۲م) : الأعلام ۸ /۲۴۰

1 - النمري ابن عبد البر ، أبو عمر يوسف بن عبد الله(۱۴۱۴ هـ ـ ۱۹۹۳ م) : الاستذكار الجامع لمذاهب فقهاء الأمصار وعلماء الأقطار ، تحقيق: عبدالمعطي امين قلعجي ، دمشق ، دار قتيبة، ۲۳ / ۴۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدوی واجب وه چې مدینه کې به د رسول الله صلی الله علیه وسلم د نصرت او په رسول الله باندې د خپلو ځانونو قربانولو او خپل دین له فتنې څخه ژغورلو لپاره هجرت کوي ، مګر هغه مهاجرین چې د مکې له فتحې څخه وروسته مسلمانان شویدي دوی ته په اتفاق د علماؤ جایز ده چې خپل مسکن کې استوګنه وکړي مکه وي او که بل ځای.[1])

ابن حجر رحمه الله بیا د قرطبي رحمه الله دغه پورته نظر ته ترجیح ورکړی او وایي : (وهو حسن متجه[2]) یعني دا ښایسته نظر دی او توجیه هم لري.

دا چې مکې ته صحابه کرامو راستنیدل بد ګڼل او رسول الله هم ورته د درې ورځو د استوګنې اجازه ورکړې وه دغه حکم د صحابه کرامو پور خاص ؤ چې دا قول اسلام ویب انلاین دار الافتاء[3] هم نقل کړی : (کله چې له یوه هیواد څخه هجرت واجب شي یعني چې مسلمان پکې په ځان وېرېږي او یا د دیني شعائرو د تر سره کیدو قدرت ونلري ، دغه هیواد چې تر څو په همدغه حالت باقي پاتې وي [یعني په ځان ویریږي او یا دیني شعائر په څرګنده نشي تر سره کولی] نو په خپله خوښه ورته راستنیدل جائز ندي ، ځکه اوس هم د حرمت علت موجود دی ، مګر که د هیواد وصف تغیر شو او د استوګنې د

---

1 - العظیم آبادي ، محمد أشرف بن أمیر بن علي بن حیدر (١٤١٥هـ) : عون المعبود شرح سنن أبي داود ٦ / ٣.

2 - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (١٤٢٤هـ ـ ٢٠٠٤م) : فتح الباري ، ٧ / ٣٠٧

3 - اسلام ویب یو علمي او دعوتي سایټ دی چې د قطر هیواد د اوقافو او اسلامي تعلیماتو د وزارت لخوا پر مخ وړل کیږي.(
(http://fatwa.islamweb.net/fatwa/index.php?page=aboutfatwa

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرمت علت له منځه لاړو په دې ډول چې دار اسلام وګرځیدو او یا پکې د مسلمان نفس خوندي ؤ او دیني شعائر یې په علني ډول تر سه کولی شول نو دغه حالت کې راستنیدل حرام ندي ، اوس نو کله چې د هجرت باعث [یعني په ځان ویره او یا دیني شعائر په ځرګنده تر سره کیدو منع] له منځه ولاړ د هجرت د صحت لپاره عدم راستنیدل شرط ندي.

کومه نهي چې د هجرت څخه د راستنیدو راغلی ده : هغه خاص ده هغه هجرت پورې کوم چې صحابه کرامو رسول الله ته مدیني ته کړی ؤ ، په دغه حالت کې علماء اخلاف لري چې دغه نهي په ابتدا د اسلام کې وه او که د رسول الله تر وفات ورسته هم باقي پاتې ؤ ؟

خو اصل دا دی چې کله د هجرت باعث له منځه ولاړ نو د مهاجرینو راستنیدل مباح دي[1].)

همدارنګه وایي : (مسلمان مهاجر ته هیڅ مانع نشته کله چې د یوه معین سبب له کبله یې هجرت کړی وي لکه د کفر او یا د منکراتو د ظهور او یا د دیني شعائرو د تر سره کولو قدرت نه لرل ، کله چې سبب له منځه ولاړ ، ځکه حکم د علت سره څرخي د وجود او عدم په دواړو حالتونو کې ، دغه راستنیدل د خپلې کورنۍ د کتلو لپاره وي او که د استوګنې لپاره وي.

---

[1] - اسلام ویب : حکم رجوع المهاجر الی بلد الکفر التي هاجر مها (**22**ربیع الأول 1437 - 2016-1-3) ، فتوی نمبر (۳۱۸۸۷۱) **http://fatwa.islamweb.net/fatwa/index.php?page=showfatwa&Option=FatwaId&Id=318871**)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگر که غوره خو دا ده چې د دايمي استوگنې لپاره راستون نشي ځکه سلفو به دا بده گڼله چې هغه څه ته رجوع وکړي کوم څه چې يې د الله لپاره ترک کړی وه.

او په کومو رواياتو کې چې مهاجر ته خپل هېواد ته راستنيدل په صورت کې درې ورځې استوگنه جائز گڼل شوې ؛ دا د هغه صحابه کرامو پورې خاص دی چې رسول الله ته يې مديني ته هجرت کړی ؤ.

نو په همدې بناء مسلمان مهاجر ته جائز دي چې خپل هېواد ته راستون شي او استوگنه پکې اختيار کړي پرته لدې چې ځان ته څه ورځې مشخص کړي ، پدې شرط چې نفس او دين يې په امن کې وي[1].)

او د خصوصيت وجه يې ابن عبدالبر مالکي رحمه الله داسې په گوته کوي : (هجرت د وطن په ترک کولو کې مقتصر ندی او علی الابد ورته رجوع حرامه نده مگر يواځې د مکې خلکو لپاره کومو چې ايمان قبول کړی او د رسول الله اتباع يې کړې په دوی باندې خاصتا هجرت فرض کړی شوی دی او په دوی باندې فرض ده چې چېرته رسول الله وي هلته به اوسيږي ، چېرته چې ځي هلته به ورسره ځي د ده مبارک د نصرت ، ساتنې ، صحبت او د دين د حفاظت لپاره او لده مبارک څخه د دين د رسولو لپاره تر ټو پوره فضيلت ورته

---

[1] - - اسلام ويب : حکم رجوع المهاجر الی بلد الکفر التي هاجر مها (**9**شوال 1428 - 21-2007-10) ، فتوی نمبر (**100150**) (**http://fatwa.islamweb.net/fatwa/index.php?page=showfatwa&Option=FatwaId&Id=100150**)

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل شي ، دوی یوه ته هم جائز نده چې خپل وطن ته رجوع وکړي او رسول الله صلی الله علیه وسلم پریږدي.[1])

او اسلامي تاریخ کې له دقت څخه وروسته مونږ ته د هغه صحابه کرامو واقعه هم مخ ته پرته ده چې حبشي ته یې هجرت وکړ او کله چې خبر شول په مکه کې فتنه له منځه تللې بیرته مکې ته راستانه شول ، چې پدې اړوند باندې رسول الله صلی الله علیه وسلم کومه منع نده فرمایلې.

او کیدای شي چې همدغه واقعه به یې یوه غوره توجیه وي.

له همدې امله ده چې شیخ الباني رحمه الله څخه یوه فتوی غوښتل کیږي چې : که یو شخص له یوه ځای څخه د ځینې اسبابو له امله هجرت کوي ، کله چې دغه اسباب له منځه لاړ شي ، دغه مهاجر خپل هیواد ته راستنیدلی شي ؟

شیخ رحمه الله جواب کوي : رسول الله علیه السلام له دغه سوال څخه داسې جواب کوي ، یعني مقصد یې دا دی چې (لا هجرة بعد الفتح [2]) له فتح مکې څخه وروسته هجرت نشته ، هجرت له مکې او نورو ځایونو څخه واجب ؤ د رسالت او نبوت مقر او د اسلامي دولت مقام یعني مدینې ته ، کله چې الله عزوجل خپل نبي باندې مکه فتحه کړه ، خپل لښکر یې عزتمند جوړ کړ ، خپل بنده مرسته یې وکړه او کفر او کافران یې ذلیله کړل نو دغه وخت کې رسول الله وفرمایل (لا هجرة بعد الفتح وإذا استنفرتم فانفروا [3]) د مکې له فتحې

---

1 - النمري ابن عبد البر ، أبو عمر یوسف بن عبد الله(۱۴۱۴ هـ ـ ۱۹۹۳ م) : الاستذكار الجامع لمذاهب فقهاء الأمصار وعلماء الأقطار، ۲۳ / ۴۰.

2 - مخکې تخریج شوی

3 - مخکې تخریج شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته هجرت نشته ، کله چې درځخه د عامو وتلو غوښتنه وشوه نو ووځئ ، لدې وروسته هر ځای ته راستنيدل جايز شول کله چې دغه هيوادونه اسلامي وه ، که چېرته يو شخص د خپل ښار څخه په غوره ښار کې وي د جواز دروازه خلاصه ده ، تا ته جائز ده چې له يوه اسلامي هيواد څخه بل اسلامي هيواد ته ستون شې مگر تا ته جائز نده چې د کفر او گمراهۍ هيوادونو ته سفر وکړې لکه اروپا او امريکا ....[1])

د پورته عبارت مفهوم دا دی چې : په ابتدا د اسلام کې هجرت فرض ؤ ، نو د هجرت ترک کول او مکې ته راستنيدل هم نامشروع وه او کله چې مکه فتحه شوه د هجرت فرضيت له منځه لاړو او يواځې د فتنې له ويرې او د جهاد او نور شرعي اعمالو د تر سره کولو لپاره د هجرت کولو جواز پاتې شو ، اوس نو هر اسلامي هيواد ته هجرت کول او بيا خپل هيواد ته راستنيدل جائز دي.

خلاصه :

د دلائلو په کتنې او د علماء کرامو له اقوالو څخه داسې معلوميږي چې خپل هيواد ته د مهاجرينو راستنيدل د هغه چا لپاره جايز ندي چې خپل هيواد يې يواځې د الله د رضاء لپاره پريښې وي ، نه د دې لپاره چې هغه ځای کې يې د دين ، نفس ، مال او اولاد له فتنې څخه د حفاظت لپاره که چېرته د دين ، نفس ، اولاد د حفاظت لپاره کوم ځای څخه هجرت شوی وي نو هلته واپس کيدلو کې به دغه لاندې دوه حالات په نظرکې نيول کيږي.

---

[1] - الالباني ، محمد ناصر الدين : تفريغات سلسلة الهدى والنور ،مسلسل نمبر ٦٤١.
(http://www.alalbany.net)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی : که له کوم هیواد څخه هجرت کول واجب ګرځیدلی وه ، پدې ډول چې د مسلمان نفس او دین په امن نه وي او یا د دیني شعائرو په اظهار قادر نه وي او دغه هیواد لا هم په همدې حالت باقي پاتې وي ، دغه هیواد ته د مهاجرینو او پناه اخېستونکو راستنیدل جایز ندي ، ځکه دغه ځای کې د استوګنې د حرمت علت لا هم باقي دی.

دویم : مګر که هیواد اوضاع تغیر وکړي ؛ د دین اظهار او د نفس او دین حفاظت پکې محفوظ شي او دغه هیواد دار اسلام یا دار امن وګرځي ، پدغه حالت کې د مهاجرینو واپس کیدل حرام ندي ځکه اوس نو علت له منځه تللی او د علت له منځه تلو سره حکم هم له منځه ځي.

پورته خبرې په دغه اصل ولاړې دي چې : (فَإِن الحكم يَدُور مَعَ الْعلَّة وجودا وعدما[1]) حکم له علت سره څرښي د وجود او عدم دواړو حالاتو کې.

یعني که علت موجو ؤ حکم به هم موجو وي او که علت موجود نه ؤ نو حکم به هم نه موجودیږي.

والله اعلم بالصواب

دا چې د مهاجرینو او پناه اخېستونکو د راستنیدلو حکم څرګند شو ، اوس پوښتنه پیدا کیږي هغه دا چې ، هغه مهاجر یا پناه اخېستونکی چې خپل مسکن ته راستنیږي ، ایا د ده راستنیدل د دوی په ثواب اغیزه کوي او کنه ؟

اصلا په هر ځای کې د استوګنی حکم د فتني په علت څرخي ، یعني چېرته چې فتنه موجوده وي ؛ هلته استوګنه حرامه او چېرته چې فتنه نه وي

---

1 - السرخسي ، محمد بن أحمد بن أبي سهل شمس الأئمة (ب.ت) : أصول السرخسي ، بيروت ، دار المعرفة، ١٨٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجوده هلته استوګنه مباحه ده ، خو کله چې د فتنې له ويرې له يوه ځايه هجرت وشي يا په بل هيواد کې پناه واخېستل شي او د فتنې په حالت کې د هجرت په ثواب بحث وشو ، اوس نو دا بايد څرګنده شي چې د هجرت ثواب مطلق په هجرت کولو سره تر لاسه کيدلی شي او که د مهاجر وفات کيدل د هجرت په حالت کې ضرور دي:

الله عزوجل فرمايي ﴿وَمَن يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ يَجِدْ فِي ٱلْأَرْضِ مُرَٰغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ۚ وَمَن يَخْرُجْ مِنۢ بَيْتِهِۦ مُهَاجِرًا إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ يُدْرِكْهُ ٱلْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٠﴾﴾[1]

ژباړه : څوك چې د الله په لار کښې هجرت وکړي هغوی به په ځمکه کښې د پناه اخيستلو ډېر ځايونه او د ژوند تېرولو له پاره ډېره پراخي ومومي، او څوك چې له خپله کوره د الله او پيغمبر خوا ته د هجرت کولو له پاره ووځي، بيا په لاره کښې ورته مرګ راشي د هغه ثواب د الله پر ذمه واجب شو، الله ډېر ښښونکی او رحيم دی.

د پورته ايات کريمه په (ثُمَّ يُدْرِكْهُ ٱلْمَوْتُ) په کلمة کې د محمد طاهر ابن عاشور رحمه الله [2] وايي :

---

[1] - النساء / ۱۰۰.

[2] - محمد الطاهر بن عاشور په ۱۲۹٦هـ ، ۱۸۷۹م کې پيدا شوی او ۱۳۹۳هـ ، ۱۹۷۳م کې وفات شوی ، د مالکي مفتيانو رئس ؤ په تونس کې او د جامع الزيتونيه او د دې جامعې د فروعو استاذ ؤ ، تونس کې پيدا شوی ، وفات شوی او درس يې هم همدلته لوستلی ، مشهور کتابونه يې (مقاصد الشريعة الإسلامية) او (أصول النظام الاجتماعي في الإسلام) او (التحرير

(c) ketabton.com: The Digital Library

١ – مخکې لدې چې دار هجرت ته داخل شي مرگ ورته راشي نو د هجرت اجر يې واجب شو.

٢ – مرگ ورته په داسې حالت کې راشي چې دا شخص مهاجر وي ، يعني بيرته دار کفر ته را واپس شوی نه وي نو د هجرت اجر يې واجب شو او ابن عاشور وايي همدا قول اصح هم دی[1].

رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي : (اللَّهُمَّ أَمْضِ لِأَصْحَابِي هِجْرَتَهُمْ، وَلاَ تَرُدَّهُمْ عَلَى أَعْقَابِهِمْ، لَكِنِ البَائِسُ سَعْدُ ابْنُ خَوْلَةَ» يَرْثِي لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ مَاتَ بِمَكَّةَ[2]»يا الله زما د ملگرو هجرت باقي پاتې کړې او ته يې په پوندو شاته ومه گرځوې ، مگر سعد بن خوله فقير) رسول الله په سعد بن خوله خواشني ځرگنده گړه چې په مکه کې وفات شو.

د پورته حديث په تشريح کې امام نووي رحمه الله ليکي : عيسی بن دينار وايي په سعد بن خوله باندې د رسول الله خواشينۍ سبب د هجرت سقوط ؤ ځکه هغه په خپل اختيار سره له مديني څخه راستون شوی ؤ او مکه کې وفات شو ، نور بيا وايي چې د خفگان سبب يې په مکه کې وفات کيدل دی ، په هر حال د ده په اختيار کې وه او کنه ، خو د رسول الله صلی الله عليه وسلم د خفگان سبب د سعد بن خوله رضی الله عنه څخه د هجرت پوره ثواب

والتنوير) تفسير کې او نور . وگوره :خير الدين بن محمود الزرکلي الدمشقي: الاعلام ، دار العلم للملايين ، پنځلسم چاپ (٢٠٠٢م) ٦ / ١٧۴.

1 - ابن عاشور ، محمد الطاهر بن محمد بن محمد الطاهر(ب.ت): التحرير والتنوير ، بيروت ـ لبنان ، مؤسسة التاريخ، ٥ / ١٠٨.

2 - مفق عليه ، رواه البخاري ، کتاب الجنائز ،باب رثاء النبي صلى الله عليه وسلم سعد ابن خولة، رواه مسلم ، کتاب الوصية ، باب الوصية بالثلث.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فوت کیدل وه کوم چې په دار هجرت کې د وفات په سبب ورته رسیدلی شو او کوم چې د خپل وطن څخه په نا اشنایې او غربت کې د وفات په سبب چې د الله لپاره تر سره شوی ؤ ورته رسیدلو[1]. په هر حال لکه مخکې چې ورته اشاره وشوه چې دغه حکم یواځې د هغه صحابه کرامو پورې خاص ؤ کوم چې له مکې څخه یې مدیني ته هجرت کړی ؤ.

دا چې اوس کله فتنه په یوه سیمه کې ختمه شي هلته راستنیدل جائز دي خو په ثواب یې اثر شته ، پدې شکل چې ثواب په کلي شکل له منځه نه ځي البته هغه ثواب کوم چې په دار هجرت کې د وفات په سبب تر لاسه کیدلی شي هغه د راستنیدلو څخه وروسته په خپل وطن کې د وفات په نتیجه کې لاس ته نه راځي ، چې همدې خبرې ته پورته امام نووي رحمه الله هم اشاره کړې چې سعد بن خوله باندې رسول الله ځکه خواشني څرگنده کړه چې په مکه کې د وفات په سبب له پوره ثواب څخه محروم شو یعني ټول ثواب د هجرت له منځه ندی تللی بلکې پوره ثواب ورته ندی حاصل کوم چې نورو هاغو مهاجرینو ته حاصل دی چې دار هجرت کې وفات کیږي.

دویمې خبرې ته چې امام نووي رحمه الله اشاره کوي وایي (وَالْغُرْبَةِ عَنْ وَطَنِهِ) د خپل وطن څخه په نا اشنایې او غربت کې د وفات په سبب ، نو ممکن امام نووي رحمه الله دې حدیث ته اشاره کول غواړي چې : (عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: تُوُفِّيَ رَجُلٌ بِالْمَدِينَةِ مِمَّنْ وُلِدَ بِالْمَدِينَةِ، فَصَلَّى عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «يَا لَيْتَهُ مَاتَ فِي غَيْرِ مَوْلِدِهِ» فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ النَّاسِ: وَلِمَ

---

[1] - النووي ، محيي الدين يحيى بن شرف (١٣٩٢هـ): المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج ، بيروت ، دار إحياء التراث العربي ١١ / ٨٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ «إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا مَاتَ فِي غَيْرِ مَوْلِدِهِ، قِيسَ لَهُ مِنْ مَوْلِدِهِ إِلَى مُنْقَطَعِ أَثَرِهِ فِي الْجَنَّةِ[1]»)

ژباړه : د عبدالله بن عمرو څخه روايت دی دا وايي : يو سړی په مدينه کې وفات شو کوم چې په مدينه کې پيدا شوی ؤ ، رسول الله يې جنازه وکړه نو وه يې فرمايل : ای کاش چې خپل پيدايشي ځای کې نه وی وفات شوی ، يوه سړي ورته وويل : ولي ای رسول الله !؟ ، رسول الله وفرمايل : کله چې يو سړی د خپل وطن څخه غير بل ځای کې وفات کيږي نو د ده له وطن څخه تر وفات ځای پورې ورته په جنت کې اندازه کيږي.

نو پورته تشريح ته په کتو سره ويلی شو چې :

الف : که چيرته فتنه له منځه نه وي تللي هغه ځای ته راستنيدلو سره د هجرت ثواب له منځه ځي ځکه د هجرت هدف متحقق نشو (لکه د ابن عاشور قول ذکر شو)

ب : که فتنه له منځه لاړه نو د هجرت ثواب له منځه نه ځي خو البته د هغه مهاجر په اندازه ثواب به يې نه وي کوم چې د خپل وطن څخه د نا اشنا يئ په حالت کې وفات کيږي (لکه د امام نووي قول او حديث چې ذکر شو) والله اعلم

---

1 - رواه ابن ماجه ، کتاب الجنائز ، باب ما جاء فيمن مات غريبا ، او ابن حبان په خپل صحيح کې ، کتاب الجنائز وما يتعلق بها مقدما أو مؤخرا ، ذکر إعطاء الله المتوفى في غربته مثل ما بين مولده إلى منقطع أثره من الجنة ، د دې حديث په اړوند الالباني رحمه الله او شعيب الأرنؤوط وايي ، دا روايت حسن دی اوګوره (محمد بن حبان : صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان ، المحقق: شعيب الأرنؤوط ، بيروت ، مؤسسة الرسالة)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبصره : او دا چې کله که يو څوک په يوه هېواد کې د نفس او يا دين له اړخه په فتنه کې وي او له دغه ځايه هجرت وکړي ، وړاندې تر دې چې دغه فتنه له منځه لاړه شي ، يوه شخص ته جائز دي چې دغه هېواد ته د تجارت يا نورو مباحو کارونو تر سره کولو ته د لنډ وخت لپاره راستون شي او کنه ؟

جواب دا دی چې : په کوم هېواد کې چې د دين او يا نفس له اړخه فتنه موجوده وي هيڅ مسلمان ته دا جائز ندي چې هلته استوګنه وکړي او يا ورته هجرت وکړي ، ځکه په دې کې د علماؤ اتفاق دی که يو څوک په يوه هېواد کې د دين له پلوه په فتنه کې لويده يا د دين له اظهار عاجز وي او يا يې د دين احکام نه شوای تطبيقولی او په هجرت قادر وي ؛ نو له هغه ځايه هجرت کول واجب دی ، پدغه حالت کې د هجرت د وجوب اجماع ؛ ابن کثير ، بدر الدين العينی او علاء الدين المرداويرحمهم الله نقل کړی[1].

او د دې اجماع ګڼ شمير دلايل شته چې په مخکې مبحث کې ورته په تفصيل سره اشاره وشوه.

همدارنګه دکتور محمد مصطفی نيازی ليکي : له دار کفر څخه دار اسلام ته هجرت پدې پورې تړلی چې په دار کفر کې مسلمان په کومه اندازه کولای شي اسلامي شعائر په ډاډمنه فضاء کې تر سره کړي او خپل دين ، اولاد او کورنۍ په هکله له هيڅ راز فتني څخه په ويره کې نه وي ، که چيري د دين

---

[1] - ابن کثير ، إسماعيل بن عمر القرشي الدمشقي (۱۴۲۰هـ ۱۹۹۹م) : تفسير القرآن العظيم ، ۳ / ۴۶۲. او العيني ، بدر الدين (ب.ت) : عمدة القاري ، ۱ / ۲۹. او علاء الدين المرداوي : المرداوي ، علاء الدين : الإنصاف في معرفة الراجح من الخلاف ، ار إحياء التراث العربي ، ۴ / ۱۲۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ښکاره کېدو قادر نه وي ، يا په خپل ځان دين ، زامنو او کورنۍ باندې له فتنې څخه په ويره کې وي نو پدغسې حالت کې هجرت واجب دی[1].

دويم دا چې په تير مبحث کې بيان شول چې هغه هېوادونو ته چې مسلمان پکې په خپل نفس او دين په امن کې نه وي د تجارت او نورو مباحو کارونو سرته رسولو لپاره تلل جائز ندي[2].

اوس نو کله چې له يوه هېواد څخه هجرت واجب وي نو دا په دې معنی چې په دغه هېواد کې استوگنه حرامه ده نو راستنيدل هم ورته په طريقه اولی حرام دي. والله اعلم بالصواب

دويم پراگراف : په نړيوالو تړونونو کې د مهاجر او پناه اخېستونکي راستنيدل

په نړيوالو تړونو کې هم مهاجر او پناه اخېستونکی کولی شي په ازاد ډول خپل هيود ته راواپس شي چې دلته به لومړی د مهاجر راستنيدل وڅيړو او بيا د پناه اخېستونکي :

اول : جز : د مهاجر راستنيدل

په نړيوالو تړونونو کې مهاجر ته حق ورکړل شوی چې هر وخت وغواړي خپل هيواد ته راستون شي ، د بشري حقوقو نړيواله اعلاميه ديارلسمه ماده کې راځي (الف : هر څوک حق لري چې د هر هيواد په دننه کې ازادانه تگ او راتگ وکړي او د استوگنې ځای انتخاب کړي.

---

[1] - نيازی ، محمد مصطفی (١٣٩٦هـ ش): معاصر فقهي قضايا ، ٢ / ٢١۴.

[2] - په دې اړوند د دې بحث ١٠٢ او ١٠٣ صحفي وگوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب : هر څوک حق لري ، چې د خپل هیواد په ګډون هر هیواد پرېږدي او یا خپل هیواد ته راستون شي.)

دلته بشر ته حق ورکړل شوی چې هر وخت وغواړي خپل هیواد ته راستنیدلی شي.

دویم جز : د پناه اخېستونکي راستنیدل

د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند ګنوانسیون له مخې پناه وړونکی په جبري ډول له خپل هیواد څخه نه اخراجوي مګر د ملي امنیت ته د ګواه له کبله چې پدې اړه ، دري دیرشمه ماده داسې صراحت لري : ۱ -له ژمنو دولتونو څخه هېڅ یو به په هېڅ ډول پناه وړونکی هغو خاورو ته چې امکان لري په توکم (نژاد) ، مذهب ، ملیت ، په خاصه ټولنیزه ډله کې په غړیتوب یا د سیاسي عقیدو په لرلو پورې په ا ړوندو علتونو د هغۀ ژوند یا آزادي تر ګواښ لاندې راشي ، و نه باسي ، یا به یې بېرته و نه ګر ځوي.

۲ -خو هغه پناه و ړونکی به چې د کافي دلایلو له مخې یې وجود هغۀ هېواد ته چې هلته ژوند کوي ، خطرناك وي یا د محکمې د قطعي قضاوت له مخې د مهم جرم یا جنایت په ارتکاب محکوم شوی ، وي او دهېواد دټولنې حال ته مضر تشخیص شي ، نشي کولای پدې ماده کې له ذکر شوو مقرراتو څخه د ګټې اخستنې دعوي وکړي[1].

همدغه رنګه پناه وړنکو ته حق ورکړل شوی چې په خپله خوښه او رضاء سره خپل هیواد ته ستون شي د همدغه کنونسیون ۴ ماده (ج) برخې ۴

[1] - د عدلي وزارت رسمي جریده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بند داسې صراحت لري: داوطلبانه د استو ګنې لپاره هغۀ هېواد ته ستون شي چې د شکنجې له وېرې يې د مخه هغه ځای پرېښی (خوشی کړی) وي یا یې له هغۀ څخه په بهر کې ژوند کاوه[1].

مقارنة :

له پورته څېړنې څخه دا نتيجه لاس ته راځي چې اسلامي فقه او نړيوال تړونونه په دې خبره سره متفق دي چې ، مهاجر او پناه اخېستوکی هر کله چې وغواړي خپل هيواد ته راستنيدلی شي.

البته په اسلامي فقه کې د مهاجرينو د راستنيدلو سره د هجرت په ثواب کې اثر شته او همدارنګه تر څو چې فتنه له منځه نه وي تله لي تر هغې راستنيدل جواز نلري.

خو په نړيوالو تړنونو کې بيا که يو شخص په خپله خوښه غواړي چې راستون شي نو هيڅ مانع وجود نلري ، چې دلته مونږ ته په څرګنده معلوميږي چې اسلامي فقه د يوه شخص د ساتنې په اړوند تر نړيوالو تړونونو زياته محتاطه ده.

---

[1] - د عدلي وزارت رسمي جريده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسيون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم فصل

ایران او پاکستان ته د افغانانو هجرت او راستنیدل یې

په دې فصل کې به د هجرت او پناه اخېستنې احکام په تطبیقي ډول وڅېړل شي او د افغانانو هجرت او پناه وړنه ایران او پاکستان ته او بیرته راستنیدل یې یوه عملي موضوع ده چې دلته پرې بحث کیږي ، هڅه به وشي تر څو په دې اړخ کې د مسلمانانو عامه مصالح او په خاص ډول د افغانانو مصالح په نظر کې نیولو سره د اسلامي فقهي او نړیوالو تړونونو احکام په بې پرې ډول وڅېړل شي.

دا فصل په دوه مبحثونو مشتمل دی

لومړی مبحث : ایران او پاکستان ته د افغانانو هجرت

دویم مبحث : د ایران او پاکستان څخه د افغان مهاجرینو راستنیدل

چې دغه دوه موضوعات به دلته په لنډ ډول بحث شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مبحث : ایران او پاکستان ته د افغانانو هجرت

دا مبحث په دوه مطلبونو مشتمل دی

لومړی مطلب : ایران او پاکستان ته د افغانانو د هجرت عوامل

دویم مطلب : ایران او پاکستان ته د افغانانو د هجرت حکم

چې په دغه دوه موضوعاتو به دلته رڼا واچول شي.

لومړی مطلب : ایران او پاکستان ته د افغانانو د هجرت عوامل

دلته به له کودتا تر کودتا او د شوروي اتحاد لخوا د افغانستان تر اشغاله د افغان مهاجرینو د هجرت اسباب او عوامل تر مطالعې لاندې ونیول شي ، د دې لپاره چې موضوع له فقهي او قانوني بحث څخه په تاریخي بحث تبدیله نشي ، د نظامو د بدلون او کودتا ګانو او اشغال په عواملو بحث نه کیږي ، یوائې په هغه اسبابو بحث کیږي چې پدغه نظامونو کې د افغان مهاجرین لپاره یې ایران او پاکستان ته د هجرت لار برابره کړه.

لومړۍ مرحله : د سردار محمد داود له کودتا څخه وروسته د افغانانو هجرت

د ۱۹۷۳م کال د جولای د میاشتي په ۱۷ چې د چنګاښ د میاشتي له اووه ویشتمي نیټې سره سمه وه په هیواد کې د محمد ظاهر شاه شاهي نظام د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړي د تره ځوی او پخواني صدرا اعظم سردار محمد داود خان له خوا د يوې (سپيني) پوځي کودتا په نتيجه کې پای ته ورسيد[1].

د داود خان په کودتا کې د کمونستانو لوی لاس موجوديت دا تقريبا د ډيری تاريخ ليکونکو ترمنځ د اتفاق نقطه ده ، همدغه لامل شو چې د داود خان او ولس او په خاص ډول د اسلام پالو ترمنځ ټکررامنځ ته شو[2].

دا چې لدغې کودتا څخه وروسته ولې ځيني افغانان مجبور شول تر څو ګاونډيو هيوادونو ته هجرت وکړي !؟ مير محمد صديق فرهنګ يې په اړوند وايي : پرچميان د اسلامي ډلو له منځه وړلو په هڅه کې شول او محمد دواود يې پدې قانع کړ يا يې مجبور کړ په دې وخت کې د اسلامي نهضت مشرتابه دنده د شرعياتو د پوهنځي د رئس استاذ غلام محمد نيازي په غاړه وه د ۱۳۷۳ کال له کودتا وروسته استاذ نيازی پرته له کوم تور او دليل څخه ونيول شو ، ورپسې پوليسو د جوانان اسلام نور غړي ځيني ونيول او ځيني په تيښته بريالي شول چې لدې جملې څخه استاد برهان الدين رباني په غرونو پاکستان

1 - زرملوال، غلام محمد (۱۳۸۳ل ـ ۲۰۰۴م): افغانستان تر ورستي افغانه ، قصه خواني بازار ـ پيښور، دانش خپرندويه
۱ / ۳۱۹

2 - مصداق ، نبي (۱۳۸۹ش ـ ۲۰۱۱ع) : افغانستان سياسي کمزوري او بهرنۍ مداخله ، ۱۷۳ ، او زرملوال، غلام محمد (۱۳۸۳ل ـ ۲۰۰۴م): افغانستان تر ورستي افغانه ، ۱ / ۳۲۲ ، او فرهنګ ، مير محمد صديق : افغانستان په وروستيو پنځو پيړيو کې ، ۹۱۲– ۹۱۴ او کول ، سټيو (۱۳۹۵هـ ش ـ ۲۰۱۶م) : د پيريانو جګړې ، ژباړه : غلام محمد زرملوال ، دانش خپرندويه ټولنه، ص ۱۶۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته واوښت او پوهنتون د محصلینو له جملې حکمتیار او مسعود هم پاکستان ته وتښتیدل[1].

او زرملوال وایي : په اخوان المسلمین مشهوره بله ډله هم بوتهو په غیږ کې ونیوله دا ډله په سر کې د جوانان مسلمان او اسلامي تحریک په نامه یادیده د کابل پوهنتون د شرعیاتو پوهنځي رئس پوهاند غلام محمد نیازي په مشري د کمونستانو پرضد په شدید سري او څرګند فعالیت کې لاس لاره د جوانان مسلمان ګوند په ۱۹۷۴ کال کې که څه هم د کمیت له خوا دومره پیا وړي نه وه د محمد داود خان د حکومت پرضد په یوه پاڅون کې برخه لرله خو مقاومت یې زر وځپل شو او د هماغه کال د جون تر میاشتي پورې د دې ګوند مشر پوهاند نیازی او څه نا څه دوه سوه نور غړي یې ونیول شول د برهان الدین رباني احمد شاه مسعود او ګلبدین حکمتیار په شمول د هغې ځیني فعالین پاکستان ته وتښتیدل[2].

علت چې هر څه ؤ خو اسلام ته ژمن محصلین او استاذان تر سختو شرائطو لاندې راغلل ، ونیول شول ، ووژل شو او بلاخره هجرت کولو ته مجبور شول ، مجبور شول چې پاکستان ته پناه یوسې ، د پیریانو جګړې کتاب لیکوال یې تقریبا شمیر ۵۰۰۰ زره تنه په ګوته کوي[3].

بالاخره په ۱۹۷۷ کال لیونید بریژنیف داود خان ملاقات او د ډیرو مسالې د توضیح لپاره راوغوښت چې افغانستان لیډر هڅه کوي چې د مصر ، سعودي عربستان او نورو دولتونو سره اړیکې تنګې کړي ، داود په غوسې سره

---

[1] - فرهنګ ، میر محمد صدیق : افغانستان په وروستیو پنځو پیړیو کې ، ۲ / ۹۳۳.

[2] - زرملوال، غلام محمد (۱۳۸۳ل ـ ۲۰۰۴م): افغانستان تر ورستي افغانه ، ۱ / ۳۲۷ – ۳۲۸.

[3] - کول ، ستیو (۱۳۹۵هـ ش ـ ۲۰۱٦م) : د پیریانو جګړې ، ص ۱٦۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتراض او مخالفت وکړ چې افغانان خپله اختیار لري ، چې هر راز پریکړې وکړي ان تر دې چې یو ځل یې میز په سوک وواهه د په خپلو خبرو ټنګار وکړ ، چې ډیرې تاریخ پوهان پدې باور دي چې همدا لیدنه کتنه د داود د ماتې خوړلو پیل وګرځید[1].

دویمه مرحله : د ثور له کودتا څخه وروسته د افغانانو هجرت

په ۱۳۵۷ هجري لمریز کال د ثور په اومه نیټه د ۱۹۷۸ میلادي کال د اپریل میاشتي په ۲۷ په افغانستان کې یوه پوځي کودتا تر سره شوه ، په کودتا کې محمد داود خان او د نوموړي د کورنۍ ۱۷ غړي هم ووژل شول ، د ۱۹۷۸ کال د اپریل په ۳۰ نیټه نور محمد ترکی د افغانستان دیموکراتیک جمهوریت رئس جمهور وټاکل شو.[2]

د افغانستان خلق دیموکراتیک ګوند او د هغوی دیموکراتیک جمهوریت د افغاني ټولنې او افغاني ولس د مهار کولو او ولچک کولو لپاره له هر څه نه مخکې داسې فرامینونه جاري کولو او نافذ کولو لړۍ پیل کړه چې هغه هر یو فرمان د افغانستان په درې زره کلن تاریخ کې ساری نه درلوده ، هر فرمان دې ته لاره هواره وله چې ګوندي منګولې ښې په مضبوطیا سره د ولس په مرۍ ښخې شي ، د فرمانونو په جاري کولو سره ولس په پدې حقیقت باور پیدا کړ چې ګوند او دولت دواړه به هیڅکله د هېواد د اداره کولو لپاره له اسلامي لارو چارو څخه کار وانه خلي او عمل کې یې هم خلکو ته و خودل چې

[1] تانیر ، ستیوېن (۱۳۹۳) : افغانستان د جګړو تاریخ ، ژباړن : ګل شریف هڅاند ، خیبر خپرندویه ټولنه ، ص ۴۷۳ ، او خیبري ، غوث (۱۳۸۹ل ۲۰۱۰م) : په افغانستان کې توپان ، دانش خپرندویه ټولنه) ص ۴۵ او ٦۸.

[2] - زرملوال، غلام محمد (۱۳۸۳ل ـ ۲۰۰۴م): افغانستان تر ورستي افغانه ، ۱ / ۱ ـ ۲ او ۲۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی له نوي نړۍ لید سره راغلي نه له هغه پخواني اسلامي او افغاني عنعنوي لارو څخه ، په همدې اساس په روحانيون ، ديني عالمان ، مذهبي مشران او نورو نيول کيدل پيل شول ، د ديني او مذهبي اعتقاداتو سره دښمني خودل کيدله ، همدې چال چلند او گوندي ديکتاتورۍ د بي کچه ځواک په نتيجه کې د هيواد له گوټ گوټ ، ښارونو او کليو څخه د خلکو د تېښتې ، فرار او مهاجرت بهير پيل شو ، د هېواد گڼ شمير روښانفکران ، پوهان ، استاذانو ، ډاکټرانو ، انجنيرانو ، پورفيسرانو ، ليکوالانو ، شاعرانو او داسې نورو چې د افغانستان د خلکو معنوي پانگه گڼل کيدله د مجبوريت او ويرې له کبله هيواد پريښود او ځيني خو يا ووژل شول او يا په زندانونو کې واچول شول[1].

ډاکټر نبي مصداق وايي : (پر پوځي ځايونو حملو د حکومت له خوا ډير سخت غبرگونونه په بر کې لرل ، دغسې غچ به پولې ته نژدې خلک مجبورول چې د ژغورنې په خاطر پاکستان ته واوړي ، کله چې معلومه شوه چې کډوالو ته په پاکستان کې شه راغلی ويل کيږي ، نو دا ځاځکي په يو توپان سره واوښتل په پاکستان کې د افغان مهاجرينو شمير چې تير کال [۱۹۷۹ز] ۴۰۰۰۰ ته رسيدلی وو ، ډير ژر دا دی يو مليون هم واوښت. [۱۹۸۰ ډسمبر ۱۲][2])

د ۱۳۵۸ ل کال د سنبلې په ۲۵ نور محمد ترکی له گوندي او دولتي دندو گوښه او حفيظ الله امين د گوند عمومي منشی ، انقلابي شوری رئس او صدر اعظم په توگه وټاکل شو ، له همدې نيټې څخه د حفيظ الله امين درې

---

[1] - خيبري ، غوث (۱۳۸۹ل ۲۰۱۰م) : په افغانستان کې توپان ، ص ۱۲۹ ـ ۱۳۱ ، په اختصار سره.

[2] مصداق ، نبي (۱۳۸۹ش ـ ۲۰۱۱ع) : افغانستان سياسي کمزوري او بهرنۍ مداخله ، ص ۳۲۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاشتنۍ واکمني پيل شوه او د ۱۳۵۸ل کال د ميزان ۱٦ مه له راډيو تلويزيون څخه د نور محمد ترکي مړينه اعلان کړه او پر هيواد د شوروي اتحاد له يرغل سره جوښت د ۱۳۵۸ل کال د جدي په ٦ نومړی ووژل شو[1].

دريمه مرحله : د شوروي له اشغال څخه وروسته د افغانانو هجرت

په افغانستان باندې په ۱۳۵۸ل د مرغومي پر شپږمه د پخواني شوروي اتحاد له يرغل سره پر افغانانو قيامتونه راکوز کړل ، کله چې په افغانستان کې د پخواني شوروي اتحاد د لاسپوڅو گوندونو (خلق او پرچم) ډلو د کودتا له لارې د کابل واکمني لاندې کړه ولس يې ورو ورو پر خلاف ودريد ، زيات افغانان پاکستان ته په هجرت مجبور شول ... کله چې په افغانستان کمونستي ډلې واکمنې شوې په هيواد کې حاکم استبداد دې ته زمينه برابره کړه چې زيات خلک په پوه پاړکی [محصلين ، علما ، زده کوونکي او برحال مامورين] له هيواده وتښتېږي او پاکستان او ايران ته پناه يوسي ، کله چې شوروي پوځو نو پر افغانستان يرغل وکړ ټول ولس يې پرخلاف راپورته شو او بيا عام خلک په ډير زيات شمير گاونډيو هيوادونو ته په هجرت مجبور شول[2].

پر افغانستان باندې د شوروي اتحاد يرغل ، پنځه مليونه افغانان يې بې کوره ، بې اوره او بې وطنه کړل ... څه د پاسه دوه مليونه افغانان ايران او څه کم درې مليونه افغانانو پاکستان ته کډه وکړه[3].

---

[1] - نيازی ، مستعلي(۱۳۹۴ل ـ ۲۰۱۵ز) : پر افغانستان د شوروي اتحاد يرغل او شوری کمونستي رژيم پر سقوط يې اغېز، ننگرهار ، گودر کتاب خپرنځی ، ص ۱۰۷ ، ۱۲۷.

[2] - شفيقي ، محمد زبير (۱۳۹۴ل ـ ۲۰۱۵ز): افغانستان د پردۍ جگړې په اور کې ، اکسوس کتابپلورنځی، ۴۲ – ۴۳ ، ۵۲ . په اختصار سره.

3 - خيبري ، غوث (۱۳۸۹ل ۲۰۱۰م) : په افغانستان کې توپان ، ص ۳۱۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورته جریاناتو ته په کتو سره کیدلی شي د افغان مهاجرینو او پناه غوښتونکو د مهاجرت او پناه غوښتنې اسباب په لاندې ډول په گوته شي :

الف : په لومړنۍ مرحله کې یعني د داود خان له کودتا وروسته ؛ ځیني افغانان له زندان څخه د خلاصون ، خپل ژوند د ژغورول لپاره هجرت کولو ته مجبور کړل شول ، دا چې دغه ویره لدوی سره د داود خان د تشدد لرونکی مفکوري او که په داود خان باندې د کمونستو اشخاصو د تاثیر له کبله وه ، هر څه چې وه خو ځینی اشخاص د اخوانیانو په نوم زندان ته وغوزول شول او د وژلو هڅه یې وشوه او ځینی خو لا ان اعدام شوه.

ب : په دویمه او دریمه مرحله کې یعني په افغانستان کې د ثور له کودتا او د شوروي اتحاد له یرغل څخه رووسته ، په افغانستان کې د کمونیزم له نظر یې سره د افغانانو ټکر راغی ، چې لدې کبله په افغانستان کې د میشتو مسلمانو قومونو ژوند له یوه پلوه د کمونیزم له مفکورې سره یو ځای ژوند کول او له بله پوله د کمونستانو او بادارنو په لاسونو یې افغانان له سختو کړاؤ ونو سره لاس او گریوان شوه ، بلاخره افغانانو ایران او پاکستان ته د هجرت لار غوره کړه.

سره لدې چې له ۲۰۰۱ کال څخه تراوسه ۷ میلیونو څخه ډیر افغان کډوال او پناه غوښتونکي خپل هېواد ته راستانه شویدي .خو لا هم ۵ میلیونو څخه ډیر افغانان دنړۍ په ٥٦ هېوادونو کې لا دکډوالۍ ژوند تېروي .

د نړۍ په ٥٦ هیوادونو کې د افغان کډوالو او پناه غوښتونکو احصاییه[1]

[1] - د کډوالو او راستنیدونکو چارو وزارت : د کډوالۍ په برخه کې د افغانستان اسلامي جمهوري دولت لاسته راوړنې (**https://www.morr.gov.af**) ، ص ۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېواد	دافغان کډوالو او پناه اخېستونکو شمېر
ایران)	(۲۱٦۰۰۰۰) ۱۱٦۰۰۰۰ اسناد لرونکي
پاکستان	(۱۹۴۷۰۴۴) ۱۲۴۷۰۴۴ قانوني اسناد لرونکي
اروپا	۴۸۷۳۹۹
امریکا	۳۵۰۰۰۰
ترکیه	۱۵۱۹۱۴
استرالیا	۴۰۰۰۰
سعودي عربستان	۳۴۳۲۵۰
عربي متحده امارات	۴۸۱۸۳

دنړۍ په ٥٦ هېوادونو کې د افغان کډوالو او پناه غوښتونکو مجموعي شمېر **5 :691466**

دویم مطلب : له ایران او پاکستان څخه د افغان مهاجرینو راستنیدلو حکم

په دې مطلب کې به په پورته موضوع په دوه عنوانونو کې بحث وشي ، په لومړي عنوان کې به دغه موضوع د اسلامي فقهې او په دویم عنوان کې د نړیوالو تړنونو له انده وڅېړل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی پراګراف : له ایران او پاکستان څخه د افغان مهاجرینو راستنیدل د اسلامي فقهې له انده

په دویم فصل کې د مهاجر راستنیدل په تفصیل سره مطالعه شول ، دلته به هغه احکام په تطبیقي ډول مطالعه شي ، کوم چې د افغان مهاجرینو د راستنیدلو پورې تړلي دي.

کیدلی شي چې افغان مهاجرینو راستندل په دوه قسمه تقسیم شي ، لومړی هغه ډله راستنیدونکي چې په خپله خوښه غواړي راستانه شي پرته له کوم فشار او ضرورت څخه او دویمه ډله هغه کسان چې د دار هجرت کې د حاکم نظام لخوا په جبري ډول خپل هیواد ته ستنول کیږي چې دغه دواړه حالات به په لاندې ډول وڅیړل شي.

ما له ځیني افغان مهاجرینو سره مرکې وکړي چې افغان مهاجرین ولې نه غواړي افغانستان ته په خپله خوښه راستانه شي ؟ نو د دې په جواب کې اظهار الحق عزیز[1] له درې عمده دلائلو څخه یادونه وکړه لومړی دا چې افغانستان کې اوس هم امنیتي وضعه د ډاډ وړنده او دویم دا چې افغانستان کې لا هم اشغال حاکم دی او دیني وضعه پکې د دې تقاضاء نه کوي چې مهاجرین ستانه شي او دریم یې له اقتصادي ستونزو څخه یادونه وکړه) ، نو تر ډیره د دغه مهاجرینو اندېښنې د فکر وړ دي ځکه په افغانستان کې بحرني اشغالګر قوتونه په سختو جنګي جرمونو کې لتاړ دي چې د عامو مسلمانانو ژوند یې تریخ کړی ، په ودونو ، جنازو او مدارسو بمباردونه تر سره شوی ، چې څو نمونې یې دلته د مثال په ډول ذکر کیږي : د (۲۰۰۱ز کال د

[1] - اظهار الحق عزیز یو افغان مهاجر دی چې د اسلام اباد په نړیوال پوهنتون کې د استاذۍ دنده پرمخ وړي او ما ورسره د ۱۲ / ۲ / ۱۳۹٦ د سهار په ۹ بجو د فیس بوک له لارې مرکه وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکتوبر د ۷ مي) د بمباريو له پيل سره چې هر څومره مرګ ژوبله شوې ده ، هغه د طالبانو د ځپلو په حساب د نوي نظام او نړيوالو بريا ثبت شوې ده ، په دې کې تر ټولو لويه بوږنوونکې غميزه د مزار د جنګي کلا پېښه ده چې پر کلابندو زرګونو طالبانو ، لومړی د بي ۵۲ الوتکو پنځه سوه کيلو يي بمونه وغوزورل او وريسې چې ژوندي پاتي طالبان سمڅو ته ننوتل اوبه پرې ور پرېښودل شوې او ټول ځای پر ځای ووژل شول ، د ۲۰۰۲ کال په لومړيو کې د سکاتلينډ په ادنبرا کې د افغانستان په اړه مستندو فلمونو په يوه فستيوال کې د (مرګ کاروان) په نامه يو پنځوس دقيقه يي فلم وښودل شو چې د ۲۰۰۱ کال د نومبر کې له کندز نه د جنرال دوستم او امريکايانو لخوا په کانتينرو کې د څلور زره طالبانو وژلو په اړه ؤ ، دغه طالبان څه د ساه له بنديدو او څه د دوستم د جګړه مارو په ډزو کې ټول ووژل شول ، همدغه رنګه په ۲۰۰۴ز کال کې د جنوري پر ۲۴ مه د شپې لخوا په چارچينو کې د يوه واده پر مراسمو بمبارۍ کې ۴۸ تنه بې ګناه افغانان شهيدان شول چې زوم او ناوې هم پکې شامل وه ، د هرات شينډنډ ولسوالۍ د عزيز اباد پرکلي د شپې پر ۲ بجو بمبار وشو چې ټول ټال ۹۲ تنه پکې شهيدان او ۷۰ تنه پکې ټپيان شوه دغه پېښه په ۲۰۰۸ ز د اګست پر ۲۲ مه وشوه ، د ۲۰۰۸ ز کال د جولای په ٦ مه د ننګرهار په هسکه مينه ولسوالۍ کې د واده پر مراسمو هوايي بريد وشو چې د زوم او ناوي په شمول ۷۲ تنه بې ګناه هيواد وال پکې شهيدان شول ، د ۲۰۱۱ز کال د فبروري ۱۰ مه پر غازي اباد دويمه د مارچ په لومړۍ په پيچ دره او دريېمه د مارچ په ۱۵ مه وې چې ټول ۷۷ تنه پکې شهيدان شول پدې کې ۴۱ تنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماشومان او ۲۳ تنه ښځې وې ، غرض دا چې د نوي اشغال پر محال هم عام افغانان خوندي ندي[1].

همدارنگه د یوناما د ملکي خلکو د ژوند د نه خوندیتوب او د هغوی د تلفاتو په اړه وایي : (ملکي وګړي د ۲۰۱۷ کال په اوږدو کې له وسله واله جګړې څخه په دوامداره ډول اغېزمن شوي دي ، د جنوری له لومړی نیټې څخه تر ۳۱ د دسمبر پورې ، یو ناما ۱۰۳۵۳ ملکي تلفات [۳۴۳۸ مړینې او ۷۰۱۵ ټپیان) ثبت کړي ، چې په ټولیز ډول دا د ۲۰۱۶ کال په پرتله ۹ سلنه کمښت ښیي او ۲۰۱۲ راورسته لومړنی کال دی چې په ملکي تلفاتو کې کمښت ثبت شوی دی ، د ۲۰۱۶ کال په پرتله د ملکي وګړو په مړینه کې دوه سلنه کمښت راغلی او د ملي وګړو په ژوبله کې ۱۱ سلنه کمښت راغلی ، په ټولیز ډول د ملکي وګړو دوام داره ډول لوړ شمیر تلفات د روان جنګ له امله ځاني تلفات په ګوته کوي ، د ۲۰۰۹ کال د جنوری د لومړی نېټې څخه د ۲۰۱۷ کال د دسمبر تر ۳۱ نېټې پورې په افغانستان کې وسله والې جګړې د ۲۸۲۹۱ ملکي وګړو ژوند اخستی او ۵۲۳۶۶ نور یې ټپیان کړي.[2])

دا خو هغه رسمي شمېرنې وې چې یوناما ثبت کړي د ملکي تلفاتو حقیقي شمیره تر دې زیات خودل کیږي.

نو په نتیجه کې ویلی شو متاسفانه په افغانستان کې د بهرنیو قوتونو ، دولت او د دولت وسله وال مخالفینو له لوري نن ورځ ملکي وګړي خوندي ندي ، او د اسلامي فقهي له انده د مهاجرینو راستنېدل د خوندیتوب په علت

---

[1] - شفیقي ، محمد زبیر (۱۳۹۴ل ـ ۲۰۱۵ز): افغانستان د پردی جګړې په اور کې ، ص ۱۸۵ ـ ۱۸۷ په اختصار.

[2] - د بشري حقونو لپاره د ملګرو ملتونو د عالي کمشنری دفتر (فبروري ۲۰۱۸) په وسله واله جګړه کې د ملکي وګړو خوندي ساته کلنی راپور ۲۰۱۷ ، کابل افغانستان ، ص ۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرخي نو په همدې اساس ویلی شو چې: افغان مهاجرینو ته په خپله خوښه راستنېدل مشروع ندي.

چې د دې خبرې د اثبات لپاره دغه دلائلو باندې اتکاء کیږي :

لومړی دلیل - عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: جَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي وَأَنَا بِمَكَّةَ، وَهُوَ يَكْرَهُ أَنْ يَمُوتَ بِالأَرْضِ الَّتِي هَاجَرَ مِنْهَا[1]»

ژباړه : د سعد بن ابي وقاص رضی الله عنه څخه روایت دی ، دا فرمايي : رسول الله صلی الله علیه وسلم زما د ناروغۍ پوښتنې ته راغی او زه په مکه کې وم ، او هغه دا بده ګڼله چې یو شخص دې په هغه ځای کې وفات شي چې له هغه ځایه یې هجرت کړی وي.

(وَهُوَ يَكْرَهُ أَنْ يَمُوتَ بِالأَرْضِ الَّتِي هَاجَرَ مِنْهَا)احتمال لري چې دا جمله د فاعل څخه حال شي او یا هم له مفعول څخه حال شي ځکه هر یو رسول الله او سعد بن ابي وقاص دواړو دا بده ګڼله چې هغه ځای ته راشي چې هجرت یې ورڅخه کړی دی[2].

دویم دلیل : په بل روایت کې راځي چې سعد بن ابي وقاص د حجة الوداع په کال کې مریض شو او رسول الله یې پوښتنې ته راغی او په اخر د حدیث کې رسول الله وفرمایل : (اللَّهُمَّ أَمْضِ لِأَصْحَابِي هِجْرَتَهُمْ، وَلاَ تَرُدَّهُمْ عَلَى أَعْقَابِهِمْ، لَكِنِ البَائِسُ سَعْدُ ابْنُ خَوْلَةَ» يَرْثِي لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ

---

1 - رواه البخاري ، كتاب الوصايا ، باب أن يترك ورثته أغنياء خير من أن يتكففوا الناس

2 - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (۱۴۲۴هـ ـ ۲۰۰۴م) : فتح الباري ، ۵ / ۳۶۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مَاتَ بِمَكَّةَ[1]»یا الله زما د ملګرو هجرت باقي پاتې کړې او ته يې په پوندو شاته ومه ګرځوې ، مګر سعد بن خوله فقير) رسول الله په سعد بن خوله خواشني څرګنده ګړه چې په مکه کې وفات شو.

((اللهم أمض) عرب وايي امضيت الامر يعني کار مې نافذ کړ يعني پوره مې کړ ، (لأصحابي هجرتهم) او د دوی له اجر څخه څه حصه مه کموه او مه يې باطلوه ، (ولا تردهم على أعقابهم) يعني شاته يې مه ګرځوه چې خپل وطن ته واپس شي او مدينه ترک کړي تر دې چې مدينه کې وفات شي ، ... او په هغه چا باندې مدينه کې استوګنه لازم شوه چې مديني ته يې هجرت کړی ؤ.[2])

دريم دليل : دا چې د مهاجرينو راستنېدل د خونديتوب په علت څرخي په دې اړوند د اسلام ويب انلاين دار الافتاء وايي : (کله چې له يوه هېواد څخه هجرت واجب شي يعني چې مسلمان پکې په ځان وېرېږي او يا د ديني شعائرو د تر سره کيدو قدرت ونلري ، دغه هېواد چې تر څو په همدغه حالت باقي پاتې وي [يعني په ځان ويريږي او يا ديني شعائر په څرګنده نشي تر سره کولی] نو په خپله خوښه ورته راستنيدل جائز ندي ، ځکه اوس هم د حرمت علت موجود دی.[3]).

---

[1] - مفق عليه ، رواه البخاري ، کتاب الجنائز ،باب رثاء النبي صلى الله عليه وسلم سعد ابن خولة، رواه مسلم ، کتاب الوصية ، باب الوصية بالثلث.

2 - الأرمي ، محمد الأمين بن عبد الله (١٤٣٠ هـ ٢٠٠٩م) : الكوكب الوهاج شرح صحيح مسلم ، دار المنهاج دار طوق النجاة ، ١٨ / ١٠٦.

[3] - اسلام ويب : حکم رجوع المهاجر الى بلد الکفر التي هاجر مها (22ربيع الأول 1437 - 2016-1-3) ، فتوى نمبر (٣١٨٨٧١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې د مهاجرينو او پناه اخېستونكو د راستنيدلو حكم څرګند شو ، اوس پوښتنه پيدا كيږي هغه دا چې ، هغه مهاجر يا پناه اخېستونكى چې خپل مسكن ته راستنيږي ، ايا د ده راستنيدل د دوى په ثواب اغيزه كوي او كنه ؟

نو بايد وويل شي چې په خپله خوښه د هجرت پاى او له منځه وړل يې د هجرت په ثواب باندې اغېزه لري د لاندې دلائلو په اساس :

لومړى دليل : الله عزوجل فرمايي ﴿وَمَن يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ يَجِدْ فِي ٱلْأَرْضِ مُرَٰغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ۚ وَمَن يَخْرُجْ مِنۢ بَيْتِهِۦ مُهَاجِرًا إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ يُدْرِكْهُ ٱلْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٠﴾﴾[1]

ژباړه : څوك چې د الله په لار كښې هجرت وكړي هغوى به په ځمكه كښې د پناه اخيستلو ډېر ځايونه او د ژوند تېرولو له پاره ډېره پراخي ومومي، او څوك چې له خپله كوره د الله او پيغمبر خوا ته د هجرت كولو له پاره ووځي، بيا په لاره كښې ورته مرګ راشي د هغه ثواب د الله پر ذمه واجب شو، الله ډېر بښونكى او رحيم دى.

د پورته ايات كريمه په (ثُمَّ يُدْرِكْهُ ٱلْمَوْتُ) په كلمة كې د محمد طاهر ابن عاشور رحمه الله وايي :

---

http://fatwa.islamweb.net/fatwa/index.php?page=showfatwa&Option=FatwaId&Id=318871)

[1] - النساء / ١٠٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ – مخکې لدې چې دار هجرت ته داخل شي مرگ ورته راشي نو د هجرت اجر یې واجب شو.

۲ – مرگ ورته په داسې حالت کې راشي چې دا شخص مهاجر وي ، یعني بیرته دار کفر ته را واپس شوی نه وي نو د هجرت اجر یې واجب شو او ابن عاشور وایي همدا قول اصح هم دی[1].

دویم دلیل : رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي : (اللَّهُمَّ أَمْضِ لِأَصْحَابِي هِجْرَتَهُمْ، وَلاَ تَرُدَّهُمْ عَلَى أَعْقَابِهِمْ، لَكِنِ البَائِسُ سَعْدُ ابْنُ خَوْلَةَ» يَرْثِي لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ مَاتَ بِمَكَّةَ[2]»یا الله زما د ملگرو هجرت باقي پاتې کړې او ته یې په پوندو شاته ومه گرځوې ، مگر سعد بن خوله فقیر) رسول الله په سعد بن خوله خواشني څرگنده گړه چې په مکه کې وفات شو.

د پورته حدیث په تشریح کې امام نووي رحمه الله لیکي : عیسی بن دینار وایي په سعد بن خوله باندې د رسول الله خواشینۍ سبب د هجرت سقوط ؤ ځکه هغه په خپل اختیار سره له مدیني څخه راستون شوی ؤ او مکه کې وفات شو ، نور بیا وایي چې د خفگان سبب یې په مکه کې وفات کیدل دی ، په هر حال د ده په اختیار کې وه او کنه ، خو د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خفگان سبب د سعد بن خوله رضی الله عنه څخه د هجرت پوره ثواب فوت کیدل وه کوم چې په دار هجرت کې د وفات په سبب ورته رسیدلی شو او کوم چې د خپل وطن څخه په نا اشنایې او غربت کې د وفات په سبب چې

---

1 - ابن عاشور ، محمد الطاهر بن محمد بن محمد الطاهر(ب.ت): التحریر والتنویر ، ٥ / ١٠٨.

[2] - مفق علیه ، رواه البخاري ، کتاب الجنائز ،باب رثاء النبي صلی الله علیه وسلم سعد ابن خولة، رواه مسلم ، کتاب الوصیة ، باب الوصیة بالثلث.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله لپاره تر سره شوی ؤ ورته رسیدلو[1]. په هر حال لکه مخکې چې ورته اشاره وشوه چې دغه حکم یواځې د هغه صحابه کرامو پورې خاص ؤ کوم چې له مکې څخه یې مدینې ته هجرت کړی ؤ.

البته دا خبره باید یاده شي چې که د حکومتونو لخوا افغان مهاجرین په زور او جبري ډول استل کیږي نو بیا یې راستنېدل مشروع دي ځکه دا نو د اضطرار حالت گڼل کیږي او د اضطرار په حالت کې ممنوع اعمال مباح گرځي ، د لاندې دلائلو په اساس :

لومړی دلیل : الله عزوجل فرمايي : (**إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةَ وَٱلدَّمَ وَلَحْمَ ٱلْخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ بِهِۦ لِغَيْرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٧٣﴾**)[2]

ژباړه : د الله له لوري که پر تاسې څه بندیز لگول شویدی نو هغه دادی چې مرداره مه خوري، دوینې او د خوگ د غوښې له خوړلو نه ډډه وکړئ او داسې کوم شی مه خورئ چې پر هغه له الله نه پرته د بل چا نوم اخیستل شوی وي هو که څوك د اړتیا په حالت کښې وي او له دغو شیانو نه څه شی بې له دې چې د ا لهي حکم ماتولو اراده ولري یا له حده تیری وکړي زیات وخوري؛ نو پر هغه څه وبال نشته، الله بښونکی او رحم کوونکی دی.

---

[1] - النووي ، محيي الدين يحيى بن شرف (١٣٩٢هـ): المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج ، ١١ / ٨٠.

[2] - البقرة / ١٧٣

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنگه الله عزوجل فرمايي : (وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾ [1])

ژباړه : ښه نو څه دليل دی چې تاسې هغه څه ونه خورئ چې پر هغه د الله نوم اخيستل شوی وي، په داسې حال کښې چې دکومو شيانو استعمال چې الله له اضطراري حالاتو نه پرته په نورو ټولو حالتونو کښې پر تاسې حرام کړيدي دهغو تفصيل يې تاسې ته درښودلی دی زياتره خلك داسې دي چې له علم نه پرته صرف د خپلو خواهشاتو په اساس گمراه کوونکې خبرې کوي،ستا رب داله حده تېرېدونکي ډېر ښه پيژني.

دغه دواړه اياتونه پدې دلالت کوي چې د ضرورت په حالت کې حرام اعمال مباح گرځي او زمونږ د بحث لاندې موضوع کې هم قوي دليل کيدلی شي ، ځکه کله چې پاکستان او ايران افغان مهاجرين په زوره له هېواده استل وغواړي يا يې هلته ژوند ته جدي گواخ متوجه وي ، د زنداني کيدو او ترور کيد ويره وي او يا يې کورونه ورانوي او دوئ ورڅخه په زور اوباسي نو دغه حالت د ضرورت حالت دی چې افغان مهاجرينو ته پکې راستنيدل جائز دي.

دويم دليل : فقهاؤ ځيني قواعد وضعه کړي چې هغه د ضرورت په حالت کې د حرامو په اباحت دلالت کوي مثلا :

الف : المشقة تجلب التيسير : مشقت د اسانتيا غوښتونکی دی

---

[1] - الانعام / ۱۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یوه لویه قاعده ده چې تعظیم او مقام یې له فقاؤ څخه په تواتر سره نقل شوی ، په دې قاعده باندې د فقهي قواعدو کتابونه اجماع لري او دا د اسلامي فقهي یوه قوي ستنه ده[1].

د دې قاعدې معنی دا ده چې : هغه شرعي احکام چې په تطبیق سره یې انسان له تکلیف سره مخ کېږي په نفس او یا مال کې نو شریعت ورسره له اسانتیا څخه کار اخلي او هغه کار ورته تلقین کوي چې د مکلف په وسه پوره وي[2].

ب : الضرورات تبیح المحظورات ، ضرورتونه حرام اعمال مباح گرځوي

د جمهورو مسلمانانو پر وړاندې دا یو منل شوې قاعده ده چې اسلامي شریعت د احکامو په وضع کولو کې د انسانو مصالح په نظر کې نیسي او د مفاسدو څخه یې بچ کوي او د اسلامي شریعت په نصوصو کې د پلټنې څخه دا خبره ډېره ښه څرگندیږي له همدې کبله هغه کارونه ، خبرې ، عقدونه او تصرفات چې امر ورباندې شوې په هغې کې د انسانانو مصالح پراته وي او کوم چې منع ورڅخه شوې هغې کې د انسان ته ضرر متوجه وي[3].

---

[1]- السدلان ، صالح بن غانم : القواعد الفقهية الكبرى و ما يتفرغ منها ، (۱۴۱۷هـ ق) الرياض – المملكة العربية السعودية ، درا بلنسية للنشر والتوزيع ، ص ۲۱٦.

[2] - البورنور ، محمد صدقي : الوجيز في ايضاح قواعد الفقه الكلية (۱۴۰۴هـ ق) لبنان ، مؤسسة الرسالة ، ص ۱۳۰

[3]- السدلان ، صالح بن غانم : القواعد الفقهية الكبرى و ما يتفرغ منها ، (۱۴۱۷هـ ق) ، ص ۱۴۷ـ ۲۴۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه دا چې : د افغانستان وسني اوضاع د ډاډ وړ نده او انساني نفسونه او مالونه پکې خوندي ندي ، هغه افغان مهاجرين چې په ايران او پاکستان کې د هجرت ورځې او شپې سباء کوي ، هغوئ ته د اسلامي فقهي په اساس په خپله رضاء او رغبت راستنيدل جائز ندي.

البته که حکومتونه افغان مهاجرين مجبور کړي چې له دار هجرت څخه راستانه شي او کورونو څخه يې په زور اوباسي او په ښارونو کې د گرځيدو اجازه نه ورکوي او همدارنگه د کاروبار په وړاندې يې خنډ جووړېږي نو دغه حالت يې د اضطرار حالت دی او راستنيدل يې شرعا جائز او مشروع دي.

والله اعلم وعلمه اتم

اوس دا چې : کوم افغان مهاجرين چې افغانستان ته د مباحو کارونو د ترسره کولو لپاره د مؤقت وخت لپاره راځي او دلته د دايمي استوگنې ايراده نلري ، ايا دغه راستنيدل يې د اسلامي فقهي په اساس څه حکم لري ؟ نو دا چې مکې ته د مهاجرو صحابه کرامو راستنيدل مشروع نه وه خو البته د مؤقت وخت لپاره رسول الله ورته اجازه ورکړې وه ، رسول الله فرمايي «ثَلاَثٌ لِلْمُهَاجِرِ بَعْدَ الصَّدَرِ[1]»

ژباړه : مهاجر ته د طواف صدر څخه وروسته درې ورځې استوگنه جائز ده.

[1] رواه البخاري ، کتاب اصحاب النبي ، باب اقامة المهاجر بمکة بعد قضاء نسکه ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا قول موږ ته دا راپه ګوته کوي چې د کوم مقصد لپاره چې مهاجر راستون شوی وي د هغې مقصد د تر لاسه کولو څخه وروسته باید مهاجر درې ورځو څخه زیاتې تېرې نه کړي.

دا چې زیات وخت باید هغه ځای کې چې هجرت یې ورڅخه کړی پاتې نشي ، ځکه رسول الله دا بده ګڼله چې مهاجر هغه ځای کې وفات شي له کومه ځایه یې چې هجرت کړی : عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: جَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي وَأَنَا بِمَكَّةَ، وَهُوَ يَكْرَهُ أَنْ يَمُوتَ بِالأَرْضِ الَّتِي هَاجَرَ مِنْهَا[1]»

ژباړه : د سعد بن ابي وقاص رضی الله عنه څخه روایت دی ، دا فرمايي : رسول الله صلی الله علیه وسلم زما د ناروغۍ پوښتنې ته راغی او زه په مکه کې وم ، او هغه دا بده ګڼله چې يو شخص دې په هغه ځای کې وفات شي چې له هغه ځایه یې هجرت کړی وي.

(وَهُوَ يَكْرَهُ أَنْ يَمُوتَ بِالأَرْضِ الَّتِي هَاجَرَ مِنْهَا)احتمال لري چې دا جمله د فاعل څخه حال شي او يا هم له مفعول څخه حال شي ځکه هر يو رسول الله او سعد بن ابي وقاص دواړو دا بده ګڼله چې هغه ځای ته راشي چې هجرت یې ورڅخه کړی دی[2].

والله اعلم وعلمه اتم

---

1 - رواه البخاري ، كتاب الوصايا ، باب أن يترك ورثته أغنياء خير من أن يتكففوا الناس

2 - العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (١۴٢۴هـ ـ ٢٠٠۴م) : فتح الباري ، ٥ / ٣٦۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم پراګراف : ايران او پاکستان ته د افغان مهاجرينو هجرت د نړيوالو تړونونو له نظره

لکه څنګه چې په دويم فصل کې هم د نړيوالو تړونونو له انده د پناه اخېستنې اسباب په ګوته شول هغه اسباب د افغانانو په هجرت کې موجود وه ، يعني ځيني افغانانو د سياسي نظريې له کبله په ويره کې وه او د ثور له کودتا څخه وروسته د کمونستانو له لوري د دين له کبله له ويرې سره مخ شول نو پدغه حالت کې ايران او پاکستان ته د پناه وړل قانوني بڼه لري لکه د بشري حقوقو نړيواله اعلاميه بشر ته حق ورکړی چې د ويرې له کبله په بل هيواد کې پناه واخلي نوموړی اعلاميه په ۱۴ ماده الف بند کې د پناه اخيستنې په اړوند د وايي: (هر څوک حق لري ، چې د ځورونې او تعقيب په وړاندې په نورو هيوادونو کې د پناه په لټه کې شي او په نورو هيوادونو کې پناه واخلي. [1])

همدارنګه د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسيون (۱۹۵۱ د جولای ۲۸) رامنځ ته شو چې دغه کنوانسيون په لومړۍ ماده الف بند کې د پناه وړنی اسباب داسې په ګوته کوي : لدې څخه د موجه ويرې له امله چې د توکم [نژاد] مذهب ، په خاصو ټولنيزو ډلو کې د غړيتوب يا د سياسي عقيدې په لرلو پورې په اړوندو علتونو تر شکنجې لاندې ونيول شي ، د خپل تابعيت له هيواد څخه په بهر کې ژوند کوي او نشي کولای يا د ويرې په علت نوموړی نه غواړي ځان د هغهٔ هيواد تر ملاتړ لاندې راولي په هغه صورت کې چې د تابيعت نه لرونکی دی او د دغسې پيښو په پايله کې د خپل دايمي استوګنځي

[1] - ناصري ، صفي الله : نړيوال سندونه(د ملګرو ملتونو منشور ، د بشري حقونو نړيواله اعلاميه ، د بشري حقونو اسلامي اعلاميه) ص ۵۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیواد څخه په بهر کې ژوند کوي ، نشي کولای یا د ویرې له امله نوموړی نه غواړي هغه هیواد ته وروګرځي.[1])

پورته قانوني موادو ته په کتو سره ویلی شو چې : د نړیوالو تړنونو له انده هم د افغانانو هجرت او ایران او پاکستان کې یې پناه اخېستنه قانوني جنبه لري.

[1] - د عدلي وزارت رسمي جریده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم مبحث : له ایران او پاکستان څخه د افغان مهاجرینو راستنیدل

دغه موضوع به په دوه عنوانونو کې مطالعه شي.

لومړی مطلب : له ایران او پاکستان څخه د افغان مهاجرینو راستنیدلو اسباب

دویم مطلب : له ایران او پاکستان څخه د افغان مهاجرینو راستنیدلو حکم

چې هریو به یې په لنډ ډول وڅیړل شي.

لومړی مطلب : له ایران او پاکستان څخه د افغان مهاجرینو راستنیدلو اسباب

په ۱۹۸۸ د اپریل پر ۱۴ مه په جینوا کې د افغانستان او پاکستان ترمنځ یو تړون لاسلیک شو چې امریکا او روسیه پکې نړیوال ضمانت کوونکي وه ، دغه تړون کې یوه اساسي موضوع په خپله خوښه د افغان مهاجرینو د راستنیدل وه[1].

روسي جنرال گروموف په خپل کتاب کې پرته لدې چې پورته تړون ته اشاره وکړي وایي : د مقاماتو خپل سري ، د باغیانو (مجاهدین یادوي) ظلمونه

[1] - مصداق ، نبي (۱۳۸۹ش ـ ۲۰۱۱ع) : افغانستان سیاسي کمزوري او بهرنۍ مداخله ، ص ٦۱۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

، له حقوقو څخه د کډوالو بشپړ بي برخې والی او د نیکمرغه راتلونکي د لرلید نشتوالی له یوې خوا او د افغانستان د حکومت پرله پسې هڅې د دې سبب کیدې چې یو شمیر کډوال خپل هیواد ته د ستنیدو پریکړه وکړي ، د شوروي پوځي حضور په لومړیو اووه کلوونو کې کې ایله دولس زره تنه هیواد ته ستانه شوي وو ، خو یوازې په ۱۹۸۸ کال کې ۱۲۰ زره کډوال خپلو کورونو ته راوګرځیدل[1].

که څه هم دغه شمیره نورو ازادو لیکوالانو نده تائد کړې ، خو په هر حال ممکن بعضي افغان مهاجرین هاغه مهال د اقتصادي ستونزو له کبله بیرته افغانستان ته راستانه شوي وي.

په افغانستان کې د شوروي اتحاد له ماتي وروسته د **(UNHCR)** له یوه راپور سره سم ، یو ملیون افغان مهاجرین خپل هیواد ته راستانه شول ، چې متاسفانه تر ډیره دغه راستنیدونکي په خپله راستنیدنه پښیمانه شول ، ځکه دلته لا هم عدالت تامین نه ؤ ، امنیت موجود نه ؤ ، بلکې لا هم د دوی ژوند له ګواښ سره مخ ؤ[2].

د عودت مجلې په خپل یو تحلیلي راپور کې د ۱۳۸۱ کال څخه راپدیخوا افغان مهاجرینو د راستنیدو اسباب په ګوته کړي چې دلته یې د راپور لنډیز ته اشاره کیږي : افغان مهاجرینو له څو لسیزو راپدېښوا په قانوني او غیر قانوني ډول په ایران او پاکستان کې مهاجر دي ، په افغانستان کې د نوي نظام څخه راپدېخوا (۱۳۸۱) څخه تر اوسه ۷ ملیونه مهاجرین له ایران ،

[1] - ب.ګروموف(۱۳۷۵هـ ش ـ ۱۹۹۷م) : سرې لښکرې په افغانستان کې ، ژباړن : داود جنبش ، پیښور ، دانش خپرندویه ټولنه ص ۴۲۴.

[2] - خیبري ، غوث (۱۳۸۹ل ۲۰۱۰م) : په افغانستان کې توپان ، ص ۴۴۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاکستان او نورو هېوادونو څخه راستانه شوي ، ګاونډي هېوادونو خاصتا له ایران او پاکستان څخه د افغان مهاجرینو راستنیدل د جاذبه او دافعه اسبابو له کبله صورت نیسي ، په افغانستان کې د طالبانو د نظام له سقوط څخه وروسته زیات افغانان له ایران او پاکستان څخه راستانه شول چې په تیر کې کال کې تقریبا یو ملیون یو سل او څوارلس زره مهاجرین راستانه شوي.

له ۱۳۸۲ کال څخه راپدېخوا د جاذبه او دافعه اسبابو له کبله د افغان مهاجرینو راستنیدل زیات شوي ، په تیر کال کې له پاکستان څخه د دافعه اسبابو له کبله کله چې په پاکستان کې سیاسي وضعه مخ پر خراپیدو شوه او افغان مهاجرین تر سیاسي فشارونو لاندې راغلل نو افغان مهاجرینو د راستنیدو پریکړه وکړه.

د جاري ۱۳۸٦ کال له حمل څخه د جوزا تر ۱۲ پورې ۱۷۴۴۸۵ نفر له ایران او پاکستان څخه راستانه شوي ، چې د تیر کال په پرتله دا شمیره زیاته ګڼل کیږی ، چې د دوی په منځ کې ٦۸۸۵۵ نفر له پاکستان او ۱۰۵٦۳۰نفر له ایران څخه راستانه شوي [1].

د یو شمیر راپورنو پر بنسټ د پاکستان د لاهور او یو شمیر نورو ښارونو له ترهګریزو بریدونو وروسته په دغه هېواد کې افغان کډوال له کنو ستونزو سره مخامخ شوي ، همدغو ترهکریزو بریدونو په تړاو د پاکستان اتباعو ترڅنګ زمونږ هېواد وال هم د پاکستاني پوځ له لوري نیول شوي ، یو شمیر افغانان چې قانوني اسناد هم ور سره شته د پاکستان د امنیتي ځواکونو له

[1] - د کډوالو او راستنیدونکو چارو وزارت (۱۳۹٦هـ ش): عودت ، څلورمه ګڼه ، پسرلی ، ص ۲۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوري ځورول شوي او ځيني يې بيا په زوره له دغه هيواد څخه اېستل شوي دي.

د کډوالۍ پديده يوه انساني پديده ده ، خو کله نا کله د کډوالۍ موضوع سياسي کيږي کله چې له پاکستان سره د افغانستان اړيکې خرابيږي قرباني يې افغان کډوال ورکوي ، د تورخم له شخړو وروسته او په پاکستان کې له ترهګريزو بريدونو وروسته دغه ستونزې پيدا شوي دي1.

ځينې جاذبه اسباب هم وه چې په افغان مهاجرينو کې يې خپل وطن ته د راستنيدلو شوق پيدا کړ او هغه دا چې تر ايران او پاکستان په افغانستان کې د کار روزګار مساعد چاپيريال جوړ شوی ؤ د بېلګې په ډول، د ۲۰۰۸ کال راپديخوا په ايران کې د نه ورتګ د ځايونو جوړيدا هغه سيمې چې د کډوالو لپاره د ملي امنيت، عامه ګټو او صحت د لاملونو له امله منع الدخول شميرل شوې دي - د يوې دندې ساتل، د ټولنيزو اړيکو ساتل، ښوونځيو ته د ماشومانو ليږل، او د کورونو د مصرف د عهدې نه وتل ډير ستونزمن کړی دی .

پورته ستونزې چې کله د خوړو او نورو اړتياوو د پيريدلو د څواک د لږيدو د ستونزې سره ضرب شي نو ډيری راستنيدونکې کورنۍ اړباسي چې د يوه پلان شوي بيرته راتګ پر ځای يو چټک او ناڅاپي بيرته راتګ اختيار کړي چې ددې پريکړې لامل افسردګي او اروايي خفګان دی[2].

---

[1] - د کډوالو او راستنيدونکو چارو وزارت (۱۳۹۵هـ ش): عودت ، درې مياشتني مجله ، دريم وار ، ژمی ، ۱

2 - ګيلر ، آرمنډو او ايم لاټک ، ماسيج (۲۰۱۴) : د ايران څخه راستنيدل ، د اجباري مهاجرت بيا ليدنه ، ص ۲٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځيني دافعه اسبابو څخه چې په پورته راپور کې يادونه شوي دا دي چې : پاکستان کې د افغان مهاجرينو په اړوند په يو تحليلي راپور کې چې د ۲۰۱۰ کال راهيسي په ساحوي کار کې ليکل شوي: (که څه هم يو وخت د مجاهدينو په نوم افغانان د قهرمانانو په نوم شهرت درلود خو اوس په پاکستان کې افغانانو ته د طالبانو په رڼا کې کتل کيږي او د افغانانو پر وړاندې دې مخ په زياتيدو کينې د هغوی لپاره ډيري منفي اغيزې د ځانه سره لرلې دي .

په پاکستان کې د افغانانو لپاره د کورونو ضمانت وجود نلري(که په کمپونو کې وي، غير رسمي سيمې وي او که کرايي کورونه)او د کرايو يو په يو جګيدل يوه معموله پيښه ده .

د اساسي خدمتونو عرضه کول هم بې باوره ده او ځينې غير دولتي اداري خو د افغانانو په سيمو کې د پانګې اچونې تکل نه لري ځکه چې ويره لري چې دا سيمه به وتړل شي .

منظمه نيونې، ځورونې، او حتی د افغانانو بيرته افغانستان ته شړل يو عادي کار شميرل کيږي .

د امنيتي ګواښونو د ډيروالي له کبله امنيتي پوستې هم ډيرې شوې دي او د ورځني ژوند يو معمول ګرځيدلې دي – او د پيژندنې يو کارډ چې ډير افغانان يې نه لري اړين دی .

همدارنګه په منظم ډول د افغانانو نښه کول د ډيرو له آنده يوه ستراتيژي ده چې موخه يې د افغانانو د بيرته ستنيدلو تشويق دی[1].)

---

1 - اليميه، سنا (۲۰۱۴م): زور زياتی او آسيب پذيری افغانان په پاکستان کې، د اجباري مهاجرت بيا ليدنه، ص ۲۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خلص ډول د افغانانو د راستنیدلو اسباب په لاندې ډول په گوته کولی شو

١ – د اشغال له ختمیدو څخه وروسته د اقتصادي اسبابو له کبله راستنیدل

٢ – د اشغال پای ته رسیدل او دین ، نفس ، عرض او مال له فتني څخه خوندي کیدل

٣ – د اشغال پای ته رسیدو څخه وروسته اقتصادي اسباب

۴ – د سیاسي اسبابو له کبله په زور سره له کوربه هیوادونو څخه شړل.

دویم مطلب : له ایران او پاکستان څخه د افغان مهاجرینو راستنیدلو حکم

په دې مطلب کې به په پورته موضوع په دوه عنوانونو کې بحث وشي ، په لومړي عنوان کې به دغه موضوع د اسلامي فقهې او په دویم عنوان کې د نړیوالو تړنونو له انده وڅیړل شي.

لومړی پراگراف : له ایران او پاکستان څخه د افغان مهاجرینو راستنیدل د اسلامي فقهې له انده

په دویم فصل کې د مهاجر راستنیدل په تفصیل سره مطالعه شول ، دلته به هغه احکام په تطبیقي ډول مطالعه شي ، کوم چې د افغان مهاجرینو د راستنیدلو پورې تړلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مخکې پراګراف کې د افغان مهاجرينو راستنيدلو اسباب په ګوته شول ، له هماغې اسبابو څخه کيدلی شي چې افغان مهاجرينو راستندل په دوه قسمه تقسيم شي ، لومړی هغه ډله راستنيدونکي چې وړاندې تر دې چې اشغال پای ته ورسيږي ، د دين ، نفس ، عرض او مال له اړخه فتنه له منځه لاړه شي او دويمه ډله هغه کسان دي چې د اشغال پای ته رسيدلو څخه وروسته ، کله چې د راستنيدونکو دين ، نفس ، عرض او مال خوندي شول.

د لومړۍ ډله اشخاص کوم چې وړاندې تر دې چې اشغال پای ته ورسيږي او فتنه له منځه لاړه شي راستنيدل چې روسي جنرال ګروموف ورته اشاره کړې ، دغه حالت کې راستنيدل جائز ندي ، ځکه لا هم فتنه باقي وه او دين ، نفس ، عرض او مال خوندي نه وه.

دويمه ډله هغه اشخاص چې د اشغال د پای ته رسيدلو وروسته او بيا په افغانستان کې د نوي اشغال د پيل سره جوخت ۱۳۸۱هـ ش څخه وروسته د افغان مهاجرينو راسنيدلو موضوع ده چې دغه موضوع يو څه بحث ته ضرورت لري.

سره لدې چې اوس هم د عامو افغانانو ژوند په بشپړ ډول خوندي ندی ، که يو څو بيلګو ته اشاره وکړو ، نو په افغانستان کې د (۲۰۰۱ز کال د اکتوبر د ۷ مي) د بمباريو له پيل سره چې هر څومره مرګ ژوبله شوې ده ، هغه د طالبانو د ځپلو په حساب د نوي نظام او نړيوالو بريا ثبت شوې ده ، په دې کې تر ټولو لويه بوږنوونکي غميزه د مزار د جنګي کلا پيښه ده چې پر کلابندو زرګونو طالبانو ، لومړی د بي ۵۲ الوتکو پنځه سوه کيلو يي بمونه وغورزول او ورپسې چې ژوندي پاتي طالبان سمڅو ته ننوتل اوبه پرې ور پرېښودل شوې او ټول ځای پر ځای ووژل شول ، د ۲۰۰۲ کال په لومړيو کې د سکاتلينډ په ادنبرا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د افغانستان په اړه مستندو فلمونو په یوه فستیوال کې د (مرگ کاروان) په نامه یو پنځوس دقیقه یي فلم وښودل شو چې د ۲۰۰۱ کال د نومبر کې له کندز نه د جنرال دوستم او امریکایانو لخوا په کانتینرو کې د څلور زره طالبانو وړلو په اړه ؤ ، دغه طالبان څه د ساه له بندیدو او څه د دوستم د جگړه مارو په ډزو کې ټول ووژل شول ، همدغه رنگه په ۲۰۰۴ز کال کې د جنوري پر ۲۴ مه د شپي لخوا په چارچینو کې د یوه واده پر مراسمو بمباری کې ۴۸ تنه بي گناه افغانان شهیدان شول چې زوم او ناوې هم پکې شامل وه ، د هرات شینډنډ ولسوالۍ د عزیز اباد پرکلي د شپي پر ۲ بجو بمبار وشو چې ټول ټال ۹۲ تنه پکې شهیدان او ۷۰ تنه پکې ټپیان شوه دغه پېښه په ۲۰۰۸ ز د اگست پر ۲۲ مه وشوه ، د ۲۰۰۸ ز کال د جولای په ٦ مه د ننگرهار په هسکه مینه ولسوالۍ کې د واده پر مراسمو هوايي برید وشو چې د زوم او ناوي په شمول ۷۲ تنه بي گناه هیواد وال پکې شهیدان شول ، د ۲۰۱۱ز کال د فبروري ۱۰ مه پر غازي اباد دویمه د مارچ په لومړۍ په پیچ دره او دریيمه د مارچ په ۱۵ مه وې چې ټول ۷۷ تنه پکې شهیدان شول پدې کې ۴۱ تنه ماشومان او ۲۳ تنه ښځې وې ، غرض دا چې د نوي اشغال پر مهال هم عام افغانان خوندي ندي[1].

دا نمونې پدې خاطر وړاندې شوې چې د نوي اشغال مظالم پټ پاتې نشي ، خو سره لدې هم اوس په عام ډول د عوامو پر وړاندې هغه تشدد ندی موجود کوم چې پخوا موجود ؤ .

اوپه کل کې هغه اوضاع چې د روس د اشغال پرمهال افغانان په کوم ډول په ډله ایز ډول وژل او ترور کیدل هغه اوضاع یو څه تغیر ده ، همدغه

[1] - شفیقي ، محمد زبیر (۱۳۹۴ل ـ ۲۰۱۵ز): افغانستان د پردی جگړې په اور کې ، ص ۱۸۵ ـ ۱۸۷ په اختصار.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنګه د دين له لحاظ په افغانستان کې پوره پوره ازادي موجوده ده ، هغه مهال د کمونيستي نظرياتو ترويج ته په څرګنده کار کيدو ، هغه چې د دې نظرياتو مخالف وه وژل ، ترور او بندي کول يې لار وه ، چې دغه حالت په وسني نظام کې تر ډيره نه تر ستر ګو کيږي ، که څه هم چې وسني نظام کې هم هغه اندازه اسلامي مقدسات په پام کې نه نيول کيږي چې پکار ده ونيول شي ، خو د نورې نړۍ په پرتله اوضاع ښه بريښي[1].

همدغه رنګه اوس په عام ډول باندې اسلامي بلونکو شمير ښه په پراخه کچه په پوهنتونونو او نورو علمي مراکزو کې موجود دی او پروړاندې يې هيڅ څوک په برملا ډول خنډ کيدلی نشي ، د ديموکراتو او کمونستو عناصرو پروړاندې په ښه برملا ډول دعوت کيږی او د کمونستو او ديموکراتو عناصرو دعوتي پروګرامونه په خفيه ډول تر سره کيږی.

د دې تر څنګ که وکتل شي چې هغه وخت په ايران او پاکستان کې افغان مهاجرينو ته د اتلانو په سترګه کتل کيدل ، خو اوسورباندې څمکه سور اور ګرځيدلې ، په پاکستان کې نيول کيږی ، په زور له هيواده شړل کيږی.

همدغه رنګه ايران کې له افغان مهاجرينو څخه د اسلام او مسلمانانو په خلاف استفاده کيږی ، چې سوريې او عراق ته د افغان مهاجرينو ليږل او هلته د مسلمانانو په خلاف جنګيدل يې ښه مثال دی.

نو دغې ټولو حالاتو ته په کتو سره ويلی شو چې اوس نو هغه وضعه چې په افغانستان کې حاکمه وه تر ډيره له منځه تله لې همدغه رنګه هغه

[1] - د هغې نظامونو مظالم او له دين سره د دښمنۍ مفکورهې په اړوند د غه کتابونه مطالعه کولی شئ : حکمتيار : اسلامي نهضت ، محمد يعقوب شرافت : سپيڅلی پاڅون ، پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ : د ثور کودتا او د هغې ژورې پايلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرورت چې هجرت ته موجود ؤ هغه هم اوس نه تر سترګو کيږي همدارنګه په مهاجر منونکو هيوادونو کې هم اوضاع تغير شوی ، نو ځکه ويلی شو چې افغان مهاجرينو ته خپل هيواد ته راستنيدل جواز لري ، دغه خبره په درې دليلونو قوي ښکاري :

لومړی دليل : په يوه هيواد کې د استوګنې جواز او حرمت ، همدارنګه خپل هيواد ته راستنيدلو جواز او حرمت د فتني په موجود ديت باندې څرښي ، که فتنه موجوده وه نو هجرت واجب او راستنيدل ورته نا جايز دي او که فتنه نه وه موجوده هجرت واجب ندی او راستنيدل ورته جايز دي.

لکه په دويم فصل کې چې دا خبره څرګنده شوه چې د هجرت سبب د فتني موجوديت دی ، کله که فتنه موجوده وه هلته استوګنه حرامه او که فتنه نه وه موجوده نو استوګنه ورکې جائز ده ، همدغه رنګه که يوه ځای څخه هجرت صورت نيولی ؤ د فتني له کبله او هلته فتنه له منځه لاړه هلته راستنيدل جائز دي.

شيخ الباني رحمه الله د همدغه رنګه يوې استفتاء په مقابل کې وايي : رسول الله عليه السلام له دغه سوال څخه داسې جواب کوي ، يعني مقصد يې دا دی چې (لا هجرة بعد الفتح [1]) له فتح مکې څخه وروسته هجرت نشته ، هجرت له مکې او نورو ځايونو څخه واجب ؤ د رسالت او نبوت مقر او د اسلامي دولت مقام يعني مديني ته ، کله چې الله عزوجل خپل نبي باندې مکه فتحه کړه ، خپل لښکر يې عزتمند جوړ کړ ، خپل بنده مرسته يې وکړه او کفر او کافران يې ذليله کړل نو دغه وخت کې رسول الله وفرمايل (لا هجرة بعد

1 - مخکې تخريج شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفتح وإذا استنفرتم فانفروا [1]) د مکې له فتحې وروسته هجرت نشته ، کله چې درڅخه د عامو وتلو غوښتنه وشوه نو ووځئ ، لدې وروسته هر ځای ته راستنیدل جایز شول کله چې دغه هیوادونه اسلامي وه ، که چېرته به یو شخص د خپل ښار څخه په غوره ښار کې ؤ نو د جواز دروازه خلاصه وه ، تا ته جائز ده چې له یوه اسلامي هیواد څخه بل اسلامي هیواد ته ستون شې مګر تا ته جائز نده چې د کفر او ګمراهۍ هیوادونو ته سفر وکړې لکه اروپا او امریکا ....[2])

همدارنګه قرطبي رحمه الله وایي : [کوم څوک چې] د فتنې له ویرې وتښتي تر څو دین یې سالم پاتې شي ایا دغه شخص بیرته خپل مسکن ته را ګرځیدلی شي !؟ کیدای شي داسې وویل شي ، که چېرته یې الله لپاره پریښی وي (ترکها لله) لکه مکې څخه هجرت کوونکو چې پر یښی ؤ نو دوی ته جائز ندي چې راستون شي او که په دین کې د فتنې له ویرې تښتیدلی وي تر څو دین یې سالم پاتې شي او د مسکن د ذات له کبله یې نه وي ترک کړی نو ده ته رجوع جائز ده[3].

او دا چې ولې له مکې څخه مدینې ته هجرت کوونکي صحابه بیرته مکې ته راستانه نه شول ؟ نو دا حکم یواځې د مکې څخه مدینې ته د هجرت کوونکو پورې خاص ؤ چې دغه د خصوصیت قول یې اسلام ویب انلاین دار

---

1 - مخکې تخریج شوی

[2] - الالباني ، محمد ناصر الدين : تفريغات سلسلة الهدى والنور ،مسلسل نمبر ٦٤١. (**http://www.alalbany.net**)

3 - لاشين ، موسى شاهين (ب.ت): فتح المنعم شرح صحيح مسلم ، دار الشروق ، ٥ / ٤١٩ ، او العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (١٤٢٤هـ ـ ٢٠٠٤م) : فتح الباري ، ٧ / ٣٠٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الافتاء نقل کړی : (کله چې له یوه هېواد څخه هجرت واجب شي یعني چې مسلمان پکې په ځان وېرېږي او یا د ديني شعائرو د تر سره کیدو قدرت ونلري ، دغه هېواد چې تر څو په همدغه حالت باقي پاتې وي [یعني په ځان ویرېږي او یا ديني شعائر په څرګنده نشي تر سره کولی] نو په خپله خوښه ورته راستنیدل جائز ندي ، ځکه اوس هم د حرمت علت موجود دی ، مګر که د هېواد وصف تغیر شو او د استوګنې د حرمت علت له منځه لاړو په دې ډول چې دار اسلام وګرځیدو او یا پکې د مسلمان نفس خوندي ؤ او ديني شعائر يې په علني ډول تر سه کولی شول نو دغه حالت کې راستنیدل حرام ندي ، اوس نو کله چې د هجرت باعث [یعني په ځان ویره او یا ديني شعائر په څرګنده تر سره کیدو منع] له منځه ولاړ د هجرت د صحت لپاره عدم راستنیدل شرط ندي.

کومه نهي چې د هجرت څخه د راستنیدو راغلی ده : هغه خاص ده هغه هجرت پورې کوم چې صحابه کرامو رسول الله ته مديني ته کړی ؤ ، په دغه حالت کې علماء اخلاف لري چې دغه نهي په ابتدا د اسلام کې وه او که د رسول الله تر وفات ورسته هم باقي پاتې ؤ ؟

خو اصل دا دی چې کله د هجرت باعث له منځه ولاړ نو د مهاجرينو راستنیدل مباح دي[1].)

---

[1] - اسلام ويب : حكم رجوع المهاجر الى بلد الكفر التي هاجر مها (**22**ربيع الأول 1437 - 2016-1-3) ، فتوی نمبر (۳۱۸۸۷۱) (**http://fatwa.islamweb.net/fatwa/index.php?page=showfatwa&Option=FatwaId&Id=318871**)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنگه وايي : (مسلمان مهاجر ته هيڅ مانع نشته کله چې د يوه معين سبب له کبله يې هجرت کړی وي لکه د کفر او يا د منکراتو د ظهور او يا د ديني شعائرو د تر سره کولو قدرت نه لرل ، کله چې سبب له منځه ولاړ ، ځکه حکم د علت سره څرخي د وجود او عدم په دواړو حالتونو کې ، دغه راستنيدل د خپلې کورنۍ د کتلو لپاره وي او که د استوگنې لپاره وي.

اگر که غوره خو دا ده چې د دايمي استوگنې لپاره راستون نشي ځکه سلفو به دا بده گڼله چې هغه ځه ته رجوع وکړي کوم څه چې يې د الله لپاره ترک کړی وه.

او په کومو رواياتو کې چې مهاجر ته خپل هېواد ته راستنيدل په صورت کې درې ورځې استوگنه جائز گڼل شوې ؛ دا د هغه صحابه کرامو پورې خاص دی چې رسول الله ته يې مديني ته هجرت کړی ؤ.

نو په همدې بناء مسلمان مهاجر ته جائز دي چې خپل هېواد ته راستون شي او استوگنه پکې اختيار کړي پرته لدې چې ځان ته څه ورځې مشخص کړي ، پدې شرط چې نفس او دين يې په امن کې وي[1].)

او د خصوصيت وجه يې ابن عبدالبر مالکي رحمه الله داسې په گوته کوي : (هجرت د وطن په ترک کولو کې مقتصر ندی او على الابد ورته رجوع حرامه نده مگر يواځې د مکې خلکو لپاره کومو چې ايمان قبول کړی او د رسول الله اتباع يې کړې په دوی باندې خاصتا هجرت فرض کړی شوی دی او په

---

[1] - - اسلام ويب : حکم رجوع المهاجر الى بلد الکفر التي هاجر مها (**9**شوال 1428 - 21-2007-10) ، فتوى نمبر **(100150)** (**http://fatwa.islamweb.net/fatwa/index.php?page=showfatwa&Option=FatwaId&Id=100150**)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی باندې فرض ده چې چېرته رسول الله وي هلته به اوسيږي ، چېرته چې ځي هلته به ورسره ځي د ده مبارک د نصرت ، ساتنې ، صحبت او د دين د حفاظت لپاره او لده مبارک څخه د دين د رسولو لپاره تر څو پوره فضيلت ورته حاصل شي ، دوی يوه ته هم جائز نده چې خپل وطن ته رجوع وکړي او رسول الله صلی الله عليه وسلم پريږدي.[1])

يعني هغوی باندې دا فرض وه چې چېرته رسول الله استوګنه کوي دوی به ورسره هلته اوسيږي ، تر څو د ده مبارک نصرت ، ساتنه وکړي او لده مبارک څخه د دين زده کړه وکړي او فضيلت ورته حاصل شي.

دويم دليل : د امت مصالح په نظر کې نيول دي ، که د امت مصالح په نظر کې ونيول شي نو د امت مصلحت د افغان مهاجرينو په راستنيدو کې دی او خاص ډول باندې د افغانانو مصلحت د افغان مهاجرينو په راستنيدو کې پروت دی ، په لاندې دلائلو :

الف : په ايران کې له افغان مهاجرينو او پناه اخيستونکو سره ناوړه چلند او لدوی څخه غير شرعي او غير قانوني استفاده کول : دا چې په ايران کې له افغان کډوالو سره کوم ډول ناوړه چلند کيږي لدې ښه معلوميدلی شي چې افغان پناه اخيستونکي د پرديو جګړو ښکار ګرځول کيږي ، د پرديو ګټو لپاره استعماليږي ، ښه مثال يې د ايران لخوا د افغان مهاجرينو او پناه اخيستونکو د عراق او سوري جګړو ته ليږل دي ، له هماغه اوله سره افغان کډوال د د عراق جنګ ته ليږل کيدل ، د دغو کډولو عمرونه اکثرا د ١٦ او ١٨ کلونو په منځ کې وه ، لدې سره دوی ته چې کوم معاشونه ورکول کيدل هغه

1 - النمري ابن عبد البر ، أبو عمر يوسف بن عبد الله(١٤١٤ هـ ـ ١٩٩٣ م) : الاستذكار الجامع لمذاهب فقهاء الأمصار وعلماء الأقطار، ٢٣ / ٤٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم ډير ناچيزه او پر خپل وخت نه ورکول چې دغه خبرې سره له ثبوتو نو تاريخ ليکونکو راجمع کړي[1].

همدا اوس په ۲۰۱٦ او ۱۷ کلونو کې چې په سوريه او عراق کې کوم جنگونه روان دي ، دغلته هم افغان مهاجرينو او پناه اخېستونکي د مسلمانانو پروړاندې جنگول کيږی ، چې دا عمل هم د افغانانو او هم د نړۍ مسلمانانو د مصالحو خلاف دی.

ب : په ايران او پاکستان کې خاصتا او په ټوله نړۍ کې عموما له مهاجرينو او پناه اخېستونکو څخه په سياسي لوبو او استخباراتي جگړو کې ترې ناروا گټه اخستل کيږي او د مسلمانانو په خلاف استعماليږي ، چې دا خپله د مسلمانانو او په خاص ډول د افغانانو د مصالحو په خلاف دی[2].

دريم دليل : هغه وخت افغان مهاجرينو ته ايران او پاکستان په خپله خوښه او په قانوني ډول د استوگنې اجازه وکړی وه ، او اوس ورته د دايمي استوگنې اجازه نه ورکوي بلکې نيټې ورکوي تر څو خپل هيواد ه ستانه شي ، نو د هاغه معلومې نيټې څخه وروسته په ايران او پاکستان کې استوگنه جائز نده ، دکتور محمد بن موسی بن مصطفی الدالي وايي : د نړۍ د هيوادونو ترمنځ چې په کومو حدودو باندې اتفاق صورت نيولی دی او د يوه حکومت تر تسلط لاندې وي ، هيڅ هيواد او د هيڅ هيواد افرادو ته مناسبه نده چې لدغه حدودو څخه بغير له قانوني اجازې څخه تير شي او يا ورته داخل شي ، د دې خبرې

---

1 - خيبري ، غوث (۱۳۸۹ل ۲۰۱۰م) : په افغانستان کې توپان ، ص ۳۴۳ – ۳۵۴.

2 - پدې اړوند وگوره : کول ، ستيو (۱۳۹۵هـ ش ـ ۲۰۱٦م) : د پيريانو جگړې. پدغه کتاب کې د **CIA** پټ رازونو څخه يادونه شوې چې گڼ شمير مثالونه يي کتلی شو کوم چې د افغان مهاجرينو څخه په استخباراتي جگړو کې گټه اخستل شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پابندي كول د دولتونو سياسي قدرت ته درناوي كول دي د سيمي امن او امان خوندي كوي او دا د دې دليل دی چې يوه هيواد ته له ناقانونه لارو څخه داخليدل او هلته استوګنه كول مطلقا حرام دی د مؤقت وخت لپاره وي او كه د دائم لپاره د سياسي ، ديني او يا نورو مقاصدو لپاره ، ځكه دغه عمل د فساد د خپريدو او نا امنۍ باعث جوړيږي او دا يو قسم اشغال ګڼل كيږي او ډير ځله جنګونو ته هم لاره حواره وي[1].

نو پور ته نظر ته په كتو سره ، كله چې افغان مهاجرينو ته د ميلمه هيواد لخوا وخت وركول كيږي چې تر دغه معلوم وخت پورې بايد خپل هيواد ته ستانه شئ نو هلته بيا تر هغې وخت څخه وروسته استوګنه غير قانوني ده او غير قانوني ډول باندې د يوه هيواد څخه استفاده كول ، د هيوادونو ازادۍ تر سوال لاندې راځي ، د نا امنۍ سبب جوړيږي او يو قسم د اشغال او غصب يې ګڼلی شو.

نو كله چې په ناقانونه توګه په يوه هېواد كې استوګنه جائز نده او اشغال ګڼل كيږي نو په پاكستان او ايران كې كومې سيمي چې د مؤقت وخت لپاره افغان مهاجرينو په واک كې وركړل شوې وی نو هلته ورته استوګنه جائز وه خو اوس چې د ايراني او پاكستاني حكومتونو لخوا ورته د بيرته تګ امر كيږي نو هلته استوګنه يې د هغو سيمو غصب ګڼل كيږي ، د مجلة الاحكام العدلية داسې وايي (كله چې رئس جمهور (سلطان) يا يې نائب كوم چاته كومه ځمكه يواځې د ګټې اخستنې لپاره وركړي او د هغه ملكيت يې ونه ګرځوي دغه شخص پدې ځمكه كې تصرف كوي نو دا ورڅخه يواځې ګټه اخستلی شي

---

[1] - الدالي ، محمد بن موسى بن مصطفى (ب.ت): الوطن والاستيطان دراسة فقهية ، ٢ / ٤٧٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مالک يې نشي جوړيدلی[1].) کله چې د مهاجرينو کمپونه د مهاجرينو ملکيت ندی بلکې د ګټې اخستنې لپاره ورکړل شوي وه او اوس ورڅخه بيرته اخستل کيږي ، نو په دوی لازمه ده چې بيرته يې هماغو حکومتونو ته تسليم کړي او که نه يې تسليموي نو دا به غصب وي. والله اعلم.

همدغه رنګه افغان مهاجرين د داود خان په دور کې د زندان او شکنجې له ويرې هجرت کولو ته مجبور شوي وه چې دا خبره مير محمد صديق فرهنګ په داسې ډول بيانوي : پرچميان د اسلامي ډلو له منځه وړلو په هڅه کې شول او محمد دواود يې پدې قانع کړ يا يې مجبور کړ په دې وخت کې د اسلامي نهضت مشرتابه دنده د شرعياتو د پوهنځي د رئس استاذ غلام محمد نيازي په غاړه وه د ۱۳۷۳ کال له کودتا وروسته استاذ نيازی پرته له کوم تور او دليل څخه ونيول شو ، ورپسې پوليسو د جوانان اسلام نور غړي ځيني ونيول او ځيني په تيښته بريالي شول چې لدې جملې څخه استاد برهان الدين رباني په غرونو پاکستان ته واوښت او پوهنتون د محصلينو له جملې حکمتيار او مسعود هم پاکستان ته وتښتيدل[2].

او زرملوال وايي : د جوانان مسلمان ګوند په ۱۹۷۴ کال کې که څه هم د کميت له خوا دومره پيا وړي نه وه د محمد داود خان د حکومت پرضد په يوه پاڅون کې برخه لرله خو مقاومت يې زر وځپل شو او د هماغه کال د جون تر مياشتي پورې د دې ګوند مشر پوهاند نيازی او څه نا څه دوه سوه نور غړي يې ونيول شول د برهان الدين رباني احمد شاه مسعود او ګلبدين حکمتيار په

---

[1] مجلة الاحكام العدلية ، مادة ۱۲۷۲.

[2] - فرهنګ ، مير محمد صديق : افغانستان په وروستيو پنځو پيړيو کې ، ۲ / ۹۳۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمول د هغې ځيني فعالين پاکستان ته وتښتيدل[1]. نو معلومه شوه چې هغه وخت دغه ډله چې وروسته مهاجر شوي په افغانستان کې خوندي نه وه او اوس خوندي دي.

او د روسانو د اشغال پرمهال هم د کمونستانو او د هغوی د بادارنو د ظلم څخه هجرت کولو ته مجبور شوي وه د افغانستان خلق ديموکراتيک گوند او د هغوی ديموکراتيک جمهوريت د افغاني ټولنې او افغاني ولس د مهار کولو او ولچک کولو هڅه وکړه او په همدې اساس په روحانيون ، ديني عالمان ، مذهبي مشران او نورو نيول کيدل پيل شول ، د ديني او مذهبي اعتقاداتو سره دښمني خودل کيدله ، همدې چال چلند او گوندي ديکتاتورۍ د بي کچه ځواک په نتيجه کې د هيواد له گوټ گوټ ، ښارونو او کليو څخه د خلکو د تېښتې ، فرار او مهاجرت بهير پيل شو ، د هېواد گڼ شمير روښانفکران ، پوهان ، استاذانو ، ډاکټرانو ، انجنيرانو ، پورفيسرانو ، ليکوالانو ، شاعرانو او داسې نورو چې د افغانستان د خلکو معنوي پانگه گڼل کيدله د مجبوريت او ويرې له کبله هيواد پريښود او ځيني خو يا ووژل شول او يا په زندانونو کې واچول شول[2]. نو ويلی شو چې په هغه وخت کې چې افغان مهاجرين ايران او پاکستان ته مهاجر شول د زندان ، ظلم او وژلو له ويرې مهاجر شول چې په هېواد کې وسنۍ اوضاع له هغې اوضاع سره تر ډيره توپير لري.

پورته دلائلو په کتو سره په لنډ ډول ويلو شو ، د افغان مهاجرينو او پناه اخېستونکو راستنيدل په هغه حالت کې چې هلته د فشار لاندې وي نه يواځې

---

[1] - زرملوال، غلام محمد (۱۳۸۳ل ـ ۲۰۰۴م): افغانستان تر ورستي افغانه ، ۱ / ۳۲۷ – ۳۲۸.

[2] - خيبري ، غوث (۱۳۸۹ل ۲۰۱۰م) : په افغانستان کې توپان ، ص ۱۲۹ ـ ۱۳۱ ، په اختصار سره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داچې جائز دی بلکې غوره ګڼل کیږي ، خو که له فشار څخه خلاص شي او د میلمه هیواد له لوري ورته د دایمي استوګنې اجازه ورکړي نو بیا ورته هلته پاتې کیدل غوره دي ، تر څو هغه څه چې د الله لپاره یې ترک کړي دوباره ورته رجوع کولو ته مجبور نه شي.

دویم پراګراف : له ایران او پاکستان څخه د افغان مهاجرینو راستنیدل د نړیوالو تړونونو له انده

د افغان مهاجرینو او پناه اخېستونکو په داوطلبانه ډول راستنیدل له ایران او پاکستان څخه د نړیوالو تړونونو له انده یو قانوني عمل دی ، لکه چې مخکې هم پرې بحث شوی د نړیوالو تړونونو له انده هر څوک حق لري په ازادانه ډول خپل هیواد پریږدی او په ازادانه ډول خپل هیواد ته راستون شي ، چې د بشري حقوقو نړیواله اعلامیه ۱۳ او ۱۴ ماده کې دا موضوع روښانه شوېده ، او د د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند ګنوانسیون ۴ ماده (ج) برخې ۴ بند داسې صراحت لري: [هر شخص حق لري چې] داوطلبانه د استو ګنې لپاره هغۀ هېواد ته ستون شي چې د شکنجې له وېرې یې د مخه هغه ځای پرېښی (خوشی کړی) وي یا یې له هغۀ څخه په بهر کې ژوند کاوه[1].

مګر دلته باید دا خبره هم یاده شي چې ایران او پاکستان د افغان پناه غوښتونکو په جبري ډول اخراجول د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند ګنوانسیون له مخې غیر قانوني عمل دی په داسې حال کې چې افغان مهاجرین او پناه اخېستونکي نوموړو هیوادونو ملي امنیت ته کوم ګواښ هم

---

[1] - د عدلي وزارت رسمي جریده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ندی چې پدې اړه ، دري ديرشمه ماده داسې صراحت لري : ۱ -له ژمنو دولتونو څخه هيڅ يو به په هيڅ ډول پناه وړونكی هغو خاورو ته چې امكان لري په توكم (نژاد) ، مذهب ، مليت ، په خاصه ټولنيزه ډله كې په غړيتوب يا د سياسي عقيدو په لرلو پورې په ا ړوندو علتونو د هغۀ ژوند يا آزادي تر ګواښ لاندې راشي ، و نه باسي ، يا به يې بېرته و نه ګر ځوي.

۲ -خو هغه پناه و ړونكی به چې د كافي دلايلو له مخې يې وجود هغۀ هېواد ته چې هلته ژوند كوي ، خطرناك وي يا د محكمې د قطعي قضاوت له مخې د مهم جرم يا جنايت په ارتكاب محكوم شوی ، وي او دهېواد دټولنې حال ته مضر تشخيص شي ، نشي كولای پدې ماده كې له ذكر شوو مقرراتو څخه د ګټې اخستنې دعوي وكړي[1].

[1] - د عدلي وزارت رسمي جريده ، (د ۱۳۸۵هـ ش كال) د پناه وړونكو په وضع پورې اړوند كنوانسيون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم فصل

د مهاجر او پناه اخیستونکي حقوق او د هجرت او پناه اخیستنې تاثیرات

په دې فصل کې به د مهاجرینو او پناه اخېستونکو په حقوقو او همدارنګه په هغه اغیزو او تاثیراتو بحث وشي کوم چې د هجرت او پناه اخېستنې په نتیجه کې رامنځ ته کېږي او همدارنګه د مهاجرینو او پناه اخېستونکو د راستنیدلو په تاثیراتو به هم بحث وشي ، په همدې اساس دا فصل په درې مبحثونو مشتمل دی

لومړی مبحث : د مهاجر او پناه اخیستونکي حقوق

دویم مبحث : د هجرت او پناه اخیستنې تاثیرات

دریم مبحث : د مهاجرینو او پناه اخیستونکو د راستنیدلو تاثیرات

چې هر یو به یې په جلا جلا توګه وڅیړل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مبحث : د مهاجرينو او پناه اخېستونکو حقوق

په دې مبحث کې به د مهاجرينو او پناه اخېستونکو حقوق په دوه مطلبونو کې تر بحث لاندې ونيول شي چې لومړی به د مهاجر او پناه اخېستونکي حقوق په اسلامي فقه او بيا به په نړيوالو تړونونو کې وڅېړل شي.

لومړی مطلب : په اسلامي فقه کې د مهاجرينو او پناه اخېستونکو حقوق

لومړی : د ژوند حق

په اسلام کې لومړی تړون چې د مهاجرينو په اړوند تر سره شوی هغه د مديني مسلمانانو او رسول الله ترمنځ تر سره شوی چې پدغه تړون کې د مهاجرينو د ژوند خونديتوب حق ته خاصه پاملرنه شوی ، پدغه تړون کې راځي : («تبايعوني على السمع والطاعة في النشاط والكسل، والنفقة في العسر واليسر، وعلى الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر، وأن يقولها لا يبالي في الله لومة لائم، وعلى أن تنصروني، وتمنعوني إذا قدمت عليكم مما تمنعون منه أنفسكم وأزواجكم وأبناءكم، ولكم الجنة»[1])

ژباړه : ما سره به بيعت کوئ په اوريدلو او منلو باندې د ضعف او قوت په حالت کې ، په مالدارۍ او غريبي کې په خرچه کولو باندې ، په نيکيو

[1] - رواه ابن حبان في صحيحه ، كتاب التاريخ ، باب بداء الخلق ، الباني رحمه الله په صحيح ابن حبان باندې تعليق کې وايي : دا حديث صحيح دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امر کولو او له بدیو منعه کولو باندې ، او دا چې وائي به : د الله په لار کې د هیڅچا له ملامیتا څخه نه ویریږو ، زما نصرت او امداد به کوئ ، زما څخه به داسې دفاع کوئ لکه له خپلو ځانونو ، میرمنو او ماشومانو یې چې کوئ او د دې ټولو په بدل کې به تاسو ته جنت وي.

چې د دې تړون دغه الفاظ : (وعلى أن تنصروني، وتمنعوني إذا قدمت عليكم مما تمنعون منه أنفسكم وأزواجكم وأبناءكم [زما نصرت او امداد به کوئ ، زما څخه به داسې دفاع کوئ لکه له خپلو ځانونو ، میرمنو او ماشومانو یې چې کوئ]) پدې دلالت کوي چې د مهاجر یو حق دا دی چې ژوند یې خوندي شي.

همدغه رنګه هغه اشخاص چې اسلامي دولت ته پناه وړي او هلته ورسره معاهده یا تړون تر سره کیږي د هغوی وژل حرام دي: عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ قَتَلَ مُعَاهَدًا لَمْ يَرِحْ رَائِحَةَ الجَنَّةِ، وَإِنَّ رِيحَهَا تُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ أَرْبَعِينَ عَامًا»[1]

ژباړه : د عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما څخه روایت دی چې رسول الله وفرمائل : چا چې معاهد وواژه ؛ د جنت بوی به بوئ نه کړئ او د جنت بوئ د څلوېښت کلونو مزل په اندازه احساس کیدلی شي.

عطية بن محمد سالم رحمه الله وایي : (هر [غیر مسلم] چې اسلامي هیواد ته داخلیدو لپاره ویزه تر لاسه کړي ، دغه ویزه د معاهدې په معنی ده

1 - رواه البخاري ، كتاب الجزية ، باب اثم من قتل معاهدا بغير جرم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د مسلمانانو په ذمة کې دخل شو د مسلمانو چارواکو په عهد سره د معلوم وخت لپاره.[1]) نو د دې اشخاصو ژوند باید خوندي شي .

له پورته دلائلو څخه څرګندیږي چې په اسلامي دولت کې د اسلامي فقهې په اساس د هرچا ژوند خوندي دی او د ژوند حق ورکړل شوی ، هغه مسلمان مهاجر وي او که غیر مسلم چې اسلامي دولت ورته پناه ورکړې وي.

دویم : د دیني شعائرو د ازادۍ حق

په اسلامي فقه کې ټول انسانان هغه مهاجر وي او که پناه اخیستونکي د دیني شعائرو د ازادۍ حق لري ، د مسلمان مهاجر په اړوند خو خبره بلکل څرګنده ده ، ځکه مسلمان چې کله اسلامي دولت ته پناه وړي نو د اسلامي مقدساتو موافق عمل تر سره کوي او دا نو ده ته خو هسې هم د خپلو دیني شعائرو د تر سره کولو ازادۍ ده.

همدارنګه په اسلامي فقه کې غیر مسلمانو پناه اخیستونکو ته په اسلامي دولت کې د خپلو دیني شعایرو تر سره کولو اجازه ورکول کیږي ، البته خپل دیني شعائر به د مسلمانانو په عامه ځایو نو کې نه ترسره کوي ، همدارنګه هغه څه چې په اسلامي فقه کې غیر شرعي ګڼل کیږي ، لکه شراب او نور څه د مسلمانانو له نظرونو پټ استعمالوي[2].

---

[1] - عطية بن محمد سالم : شرح بلوغ المرام (**http://www.islamweb.net**) ، ٢٢ / ٢٢٧.

[2] - الكاساني ، علاء الدين أبو بكر بن مسعود بن أحمد (١٤٠٦هـ ١٩٨٦م) : بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع ، ٩ / ٢٣٣٦ ، البهوتى ، منصور بن يونس بن صلاح الدين ابن حسن بن إدريس (ب.ت): كشاف القناع عن متن الإقناع ، ٣ / ١٣٣ ، الشربيني ، شمس الدين محمد بن أحمد الشافعي(١٤١٥هـ ـ ١٩٩٤م) : مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج ، ٤ / ٢٥٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلامي تاریخ کې د دغه حق ډېرې بیلگې شته : د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دور کې د نجران وفد کوم چې نصاری وه ، مدینې منورې ته راغلل او رسول الله ته د ماذیگر لمانځه څخه وروسته مسجد نبوي ته داخل شول ، د نصاراؤ د لمانځه وخت راغی ، دوی لمانځه ته ودرېدل ، څه خلکو منع کړل ، رسول الله ورته وفرمایل پرېږدئ چې لمونځ وکړي ، دوی په مسجد نبوي کې خپل لمونځ ادا کړ[1].

دا هم پدې دلالت کوي چې د اسلامي دولت په حدودو کې د اسلامي فقهې په اساس هر شخص مسلمان مهاجر وي او که غیر مسلم پناه اخېستونکی د دیني مراسمو د تر سره کولو ازادي لري او هیڅ شخص یې د دین په بدلولو نشي مجبورولی.

دریم : د ملکیت حق

اسلامي فقه کې هر انسان مهاجر وي ، پناه اخستونکی وي او که هېواد وال ؛ د ملکیت لرلو حق لري ، د دې ترڅنگ د ملکیت د گټلو لپاره د کاروبار کولو حق لري.

دا چې مهاجرین د کار و کسب حق لري په اسلامي تاریخ کې د لومړنیو مهاجرینو قصه لولو : (عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَدِمَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ المَدِينَةَ فَآخَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ

[1] - الجوزية ، محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سعد شمس الدين ابن قيم: زاد المعاد في هدي خير العباد ۳ / ۵۴۹ ـ ۵۵۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الأَنْصَارِيِّ فَعَرَضَ عَلَيْهِ أَنْ يُنَاصِفَهُ أَهْلَهُ وَمَالَهُ، فَقَالَ: عَبْدُ الرَّحْمَنِ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ دُلَّنِي عَلَى السُّوقِ، فَرَبِحَ شَيْئًا مِنْ أَقِطٍ وَسَمْنٍ...الخ.[1])

ژباړه : له انس رضی الله عنه څخه روایت دی دا وايي : عبد الرحمن بن عوف مدیني ته را مهاجر شو ؛ رسول الله صلی الله علیه وسلم د ده او د سعد بن الربیع الانصاري ترمنځ ورور ګلوي وکړه ، سعد ورته خپل مال او اهل د نیمه ولو وړاندیز وکړ ، خو عبد الرحمن وویل : الله دی ستا په مال او اهل کې برکت کیږدي ؛ ماته بازار وښایه ، (هغه ورته بازار وښود) ده یو څه اندازه پنیر او غوړي وګټل.

دغه پورته دلائل په څرګنده بیانوي چې مهاجرین په اسلامي دولت کې د کار کولو حق لري.

څلورم : د مساوات حق

رسول الله صلی الله علیه وسلم د مهاجرینو قریش وه او که د نورو قبائلو څخه وه د مدیني منورې له اصلي استوګنو سره داسې علاقه جوړه کړه چې د هجرت په لومړنیو کلونو کې یې مدینه دار اسلام ونوموله ، دغه علاقه یې د مهاجرینو او انصارو ترمنځ د وروۍ پر بنسټ جوړه کړه او د مهاجرینو او انصارو ترمنځ یې د هیوادوالو په حقوقو کې او د مدیني منورې د چارو په سمبالولو کې کامل مساوات مراعت کړل دغه کار رسول الله یواځې د قریشو

---

1 - رواه البخاري ، کتاب مناقب الانصاری ، باب: کیف آخی النبي صلی الله علیه وسلم بین أصحابه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهاجرینو لپاره ونکړ بلکې هغه بانده چیان چې مدیني ته مهاجر شوي وه هغه یې هم لدغه حقوق څخه برخمن کړل[1].

نو معلومیږی چې اسلام مهاجرینو ته د مساوات حق ورکړی دی.

دویم مطلب : په نړیوالو تړونونو کې د پناه اخېستونکي او مهاجر حقوق

لومړی د ملکیت حق

هر انسان په فطري ډول ملکیت ته ضرورت لري له همدې کبله ده چې د بشریت د تاریخ له پیل څخه انسانان په اقتصادي چارو مصروف دي ، د ملکیت د لاسته راوړلو لپاره کار کوي او خپلو فطري غوښتنو ته جواب وایي ، د بشري حقوقو نړیوال اعلامیه ۱۷ ماده د ملکیت د حق په اړوند وایي : (۱ – هر وګړی د ځانګړي او یا ګډ ملکیت درلودلو حق لري.

۲ – هیڅوک د ملکیت درلودلو حق څخه محروم کولی نه شو.[2])

چې د بشري حقوقو د نړیواله اعلامیه دغه ماده په څرګنده بشر ته د ملکیت حق ورکوي او مهاجر او پناه اخېستونکی من حیث بشر لدغه حق څخه برخمن دي په همدې اساس د بهرنیانو د حقوقو نړیواله اعلامیه (۱۹۸۵م

---

[1] - صالح ، اماني (۱۴۲۷هـ ـ ۲۰۰۶م) ، الشرعية فقه الخلافة الاسلامية وواقعها ، المعهد العالمي للفكر الاسلامي، ۱ / ۳۰۵.

[2] - ناصري ، صفي الله : نړیوال سندونه (د ملګرو ملتونو منشور ، د بشري حقونو نړیواله اعلامیه ، د بشري حقونو اسلامي اعلامیه) ، ص

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسمبر ۱۳) پنځمه ماده دویمه فقره [د] برخه کې وایي : بهرنیان د ځانته او مشترک ملکیت د لرلو حق لري خو د محلي قانون په رعایت سره[1].

دغه رنګه د کاګرو مهاجرینو په نړیوال تړون په ۱۵ ماده کې راځي : کارګر مهاجر او د هغه د کورنۍ غړي د ملکیت څخه په جبري توګه نه بې برخې کیږي ؛ برابره ده دا مکلیت یې فردي وي او که مشترک ، کله چې د کارګر مهاجر او د هغه د کورنۍ د کوم غړي مال په کلي او یا هم جزي ډول د کار د هیواد قانون په اساس مصادره شي نو د عادلانه او پوره عوض مستق ګرځي[2].

همدارنګه د پناه وړونکو د وضع پورې اړوند کنوانسیون پناه وړونکو ته مختلف حقوق ورکوي چې ټول یې د ملکیت د لاسته راوړلو لپاره دي د منقول او غیر منقول مالونو د لرلو حق (۱۳ ماده) ، له اجورې سره بوختیا او اشتغال حق (۱۷ ماده) ، په ازادو کارونو کې بوختیدلو حق (۱۸ ماده) ، ازادې علمي حرفې حق (۱۹ ماده) په ګوته شوي.

چې دغه پورته ټول حقوق د ملکیت د لاسته راوړلو او ملکیت لرلو لپاره ورکړل شوي.

دویم : محکمو ته د رجوع حق

---

1 فشار ، عطاء الله (۲۰۱۳) : حقوق الانسان من خلاف مواثیق الدولیة ، فلسطین ، دار الصداقة للنشر الالکتروني، ص ۳۵٦.

2 -اتفاقیة لحقوق العمال المهاجرین((httpwww.ohchr.orgDocumentsPublicationsFactSheet24Rev.1ar.pdf ص ۳۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محاکمو ته د رجوع د حق معنی دا ده چې : پناه وړونکی او مهاجر بغیر له کوم ډار او ترس څخه وکړای شي د خپل حق د ترلاسه کولو لپاره دعوی اقامه کړي او وکولی شي له خپل ځان څخه دفاع وکړي ، د بهرنیانو د حقوقو د تړون په پنځمه ماده لومړۍ فقره [ج] جز کې وایي : بهرنیان په مساوي ډول محاکمو ته او نورو ارګانونو ته کوم چې د عدل د قائمولو لپاره کار کوي د رجوع حق لري[1].

او کاګرو مهاجرینو نړیوال تړون په ۱۸ ماده کې کارګر مهاجر ته د محاکمو ته د رجوع حق ثابت کړی نوموړی ماده داسې صراحت لري : (کارګر مهاجر او د کورنۍ غړي یې په مساوي ډول هر قسم محاکموته د رجوع حق لري او د هر قسم تور د اثبات لپاره کوم چې د دوی په ضد یې ادعا شوې او د خپلو حقوقو او التزاماتو د اندازې معلومولو لپاره د دوی حق دی چې د دوی خبره په عادلانه او علني ډول د ذي صلاح او مستقلو محاکمو پروړاندې په قانوني ډول واوریدل شي [2])

او د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند ګنوانسیون (د ۱۹۵۱م د جولای ۲۸) ۱٦ ماده کې پناه وړونکو ته دغه حق ثابت کړی : (: ۱ – هر پناه وړونکی کولای شي د ژمنو دولتونو په خاوره کې قضائي محکموته ازادانه مراجعه وکړي.

۲ – هر پناه وړونکی به د هغه ژمن دولت په خاوره کې چې د هغۀ د عادي استوګنې ځای دی ، محکمو ته له لاس رسۍ له هغې جملې له قضایي معاضدت څخه د ګټې اخستنې او دغورونې د لګښتونو د تضمین له سپارلو

---

[1] - فشار ، عطاء الله (۲۰۱۳) : حقوق الانسان من خلاف مواثیق الدولیة ، ۳٥٦.

[2] - میثاق حقوق للعمال المهاجرین وافراد اسرهم ، ص ۳۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه د معافیت په هکله له هم هغهٔ چلند ځخه چې د نوموړي دولت د اتباعو په باره کې عملي کیږي برخمن شي. [1])

دریم : د اسوده ژوند لرلو حق

په غالب ډول هغه اشخاص چې په بل هیواد کې پناه اخلي او یا بل هیواد ته هجرت کوي د اسوده ژوند په لټه کې وي ، دا چې پناه وړونکی او مهاجر اسوده ژوند ولري نو نړیوالو تړونونو ورته د استوګن ځای د لرلو ، عمومي تعلیماتو او خیریه کارونو حقوق ورکړي دي.

الف : د استوګن ځای د لرلو حق

بشر د مناسب استوګن ځای لرلو ته په فطري ډول ضرورت لري تر څو وکولی شي اسوده ژوند ولري نو نړیوالو تړونونو مهاجر او پناه اخېستونکي ته دغه حق ورکړی

د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند ګنوانسیون (د ۱۹۵۱م د جولای ۲۸) په ۲۱ ماده کې لدې حق ځخه داسې یادونه کوي : (: د استوګنځي په هکله تر هغهٔ ځایه چې دغه امر د قوانینو او مقرراتو مطابق تنظیم شوی یا د دولتي مقاماتو تر څارنې لاندې دی ، ژمن دولتونه به د پناه وړونکو په نسبت هغه چلند عملي کړي چې د امکان تر حده مساعد وي او په هر حال کې له هغهٔ

---

[1] د عدلي وزارت رسمي جریده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چلند څخه چې په دغسې مواردو کې یې په کلي توګه د پردیو په نسبت عملي کوي ، زیات نامساعد نه وي.[1])

ب : د عمومي تعلیماتو حق

د اسوده ژوند تر لاسه کولو لپاره د تعلیم ضرورت دی له همدې کبله د بشري حقوقو نړیواله اعلامیه په ۲٦ ماده کې بشر ته د تعلیم حق ورکړی : (۱ – هر څوک حق لري چې د ښوونې او روزنې څخه برخمن شي ، ښوونه او روزنه بر سیره په لومړنیو او اساسي پړاوونو کې وړیا وي لومړني تعلیمات باید اجباري وي ، حرفوي او تخنیکي زده کړې ، عمومیت ومومي لوړې زده کړې باید د برابرو شرایطو سره د ټولو پرمخ خلاصي وي او ټول د استعداد او وړتیا په بنسټ له هغه څخه ګټه پورته کړي.

۲ – ښوونه او روزنه باید د انساني شخصیت د بشپړوالي او بشري حقوقو او بنسټیزو ازدایو ته د درناوي د زیاتوالي په لوري و هڅول شي ، ښوونه ، روزنه باید ټولو ملیتونو ، توکمونو او دیني ډلو ترمنځ تفاهم ، زغم او دوستي پیاوړي کړي او د ملګرو ملتونو هڅې د سولې د پیاوړتیا لپاره پر مخ بوزي.

۳ – میندې او پلرونه د خپلو ماشومانو د روزنې د ډول په غوره کولو کې د لومړیتوب حق لري.[2])

---

[1] د عدلي وزارت رسمي جریده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

[2] - ناصري ، صفي الله : نړیوال سندونه (د ملګرو ملتونو منشور ، د بشري حقونو نړیواله اعلامیه ، د بشري حقونو اسلامي اعلامیه) ، ص

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه رنگه د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند گنوانسيون (د ۱۹۵۱م د جولاى ۲۸) په ۲۲ ماده کې وايي:(۱ – د لومړنيو تحصيلاتو په هکله به ، ژمن دولتونه د پناه وړونکو په نسبت د خپلو اتباعو په شان چلند وکړي.

۲ – د غير لومړنيو تحصيلاتو په هلکه او په خاصه په تحصيل باندې د بوختېدو د حق په هکله او له بهرنيو مملکتونو څخه د صادرو شوو تحصيلي مدرکونو ، ديپلومونو او پوهنليکونو د ارزښت د ټاکلو ، د اړوندو حقوقو او عوارضو د راکمولو ، د تحصيلي او تحصيلي بورس د لگښت د مرستو ورکولو په هکله به ، ژمن دولتونه د پناه وړونکو په نسبت هغه چلند عملي کړي چې د امکان تر حده پورې مساعد وي او په هر حال کې له هغۀ چلند څخه چې په کلي توگه د پرديو په نسبت عملي کيږی ، زيات نامساعد نه وي.[1])

ج : د خيريه چارو څخه برخمن کيدل

د اسوده ژوند لپاره بايد له انسانانو سره مرستې وشي په همدې اساس د پناه وړنکو په وضع پورې اړوند کنوانسيون (د ۱۹۵۱ م د جولاى ۲۸) لدغه حق څخه په ۲۳ ماده کې يادونه کړې (د عمومي مرستو او کومکونو په هکله ، ژمن دولتونه به د هغو پناه وړونکو په نسبت چې د قانون مطابق د هغو په خاوره کې ژوند کوي ، د خپلو اتباعو په څېر چلند وکړي.[2])

چې دغه ټول حقوق (د استوگن ځاى د لرلو ، د عمومي تعليماتو ، د خيريه چارو څخه د برخمن کيدلو حقوق) د کارگرو مهاجرينو نړيوال تړون ۴۳

---

[1] د عدلي وزارت رسمي جريده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسيون (۱۹۵۱ جولاى ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

[2] هماغه مرجع.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماده لومړي فقره کې داسې یاد شوي :۱ - کارگر مهاجر سره به لاندې مواردو کې د کار په هیواد کې د کار هیواد د اتباعو په څیر چلند کیږی :

الف : تعلیمي خدماتو او مؤسساتو ته لاس رسی ، د غوښتنو د قبول شرائطو په پوره کولو سره کوم چې دغه مؤسسات او معین خدمات یې لري.

ب : د متخصصینو تقرر ته لاس رسی.

ج : د متخصصینو د تربیې او تقرر پروگرامو ته لاس رسی.

د : په اجماعي ځایونو کې مسکن حاصلولو ته لاسرسی او ایجارې پورې تړلی گټې خوندي توب.

هـ : اجتماع او صحي خدماتو ته لاس رسی پدې شرط چې پدغه پروگرامونو کې د گډون شرائط یې پوره کړي وي.

و : بشري مرستو ته لاس رسی کوم چې د همدغې کار لپاره گمارل شوی مؤسسات یې وړاندې کوي او له دوی سره باید د مهاجر په شکل هیڅ تبعیض ونشي.

ز : ثقافي ژوند ته لاس رسی او پدې کې د اشتراک کولو حق[1].

همدغه رنگه دغه تړون د کارگر مهاجر کورنۍ ته هم دغه ټول حقوق چې په ۴۳ ماده کې ذکر شول کټ مټ د کارگر مهاجر د کورنۍ غړوته په ۴۵ ماده کې ورکوي[2].

څلورم : د ازادۍ حق

[1] - اتفاقية لحقوق العمال المهاجرين وافراد اسرهم ، ص ۴۷.

[2] - هماغه مصدر ، ص ۴۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پناه وړونکی او مهاجر د ازاد ژوند د ترلاسه کولو لپاره هجرت او پناه اخېستلو ته مجبورېږي له همدې کبله نړیوالو تړونونو مهاجرینو او پناه وړونکو ته د دین ازادۍ او د ګرځېدو راګرځېدو ازادۍ حقونه ورکړي.

الف : د دین ازادي

د دینونو ازادي هم یوه له هغه مهمو موضوعاتو څخه ده چې نړیوالو تړنونو په نظر کې نیولې ده ، د کاګرو مهاجرینو نړیوال تړون په ۱۲ ماده کې وایي : ۱ – کارګر مهاجر او د کورنۍ غړي یې د فکر ، ضمیر او دین ازادۍ حق لري دغه حق کې دا راځي چې یو شخص به دین او معتقدات لري کوم چې دا یې اختیاروي او ورته ژمن وي او د دین او عقیدې په څرګنده ولو کې ازاد دی په انفرادي ډول وي او که په ډله ایز ډول ؛ پټ وي او که ښکاره ؛ عبادت کوي او که شعائز څرګنده وي ؛ زده کول کوي او که ورزده کول.

۲ – کارګر مهاجر او د کورنۍ غړي باندې به یې اکراه ونشي چې له خپلو ازادیو او دیني شعائرو کې کمی وکړي هغه چې ده اختیار کړی دی او کوم چې دا ورته ژمن دی.

۳ – افراد به د خپل دین او معتقداتو په څرګندولو کې د هغه قیودو کوم چې قانون وضعه کوي او د ملي امنیت ؛ عام نظام ، عامه صحت ، عامه ادابو او د نورو د حقوقو او ازادیو غوښتنه وي.

۴ – د دې تړون امضاء کوونکي هیوادونه په دې عقیده دی چې که والدین او یا یو یې له کارګرو مهاجرینو څخه وي او یا یې قانوني اولیاء کارګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهاجر وي نو دوی ته حق دی چې دوی خپلو اولادونو ته د خپلو ديني او اخلاقي معتقداتو د زده کړې زمينه برابره کړي[1].

د پناه وړونو په وضع پورې اړوند کنوانسيون په څلورمه ماده کې ليکي : (ژمن دولتونه په خپل قلمرو کې ديني چارو په اجراء او خپلو کوچنيانو ته د مذهبي زدکړو په ورکولو کې د پناه وړونکو د ازادۍ په نسبت لږ تر لږه د هغې رويې په حد کې چې د خپلو اتباعو په نسبت يې لري ، رويه وکړي.[2])

ب : د گرځيدو راگرځيدو ازادي

د کارگرو مهاجرينو تړون په ۳۹ ماده کې کارگر مهاجر ته د انتقال د ازادۍ حق ورکړی : (۱ – کارگر مهاجر او د کورنۍ غړو ته يې د کار هيواد په حدودو کې د گرځيدو راگرځيدو د ازادۍ حق او د استوگنې د اختيار حق ثابت دی.

۲ – د دې مادې په ۱ فقره کې ثابت حق هيڅ قيد نلري مگر هغه قيدونه چې قانون ورباندې صراحت کړی وي او د ملي امنيت ؛ عام نظام ؛ عامه ادابو او د نورو د حقوقو او ازاديو څخه پرته بل قيد نلري او هغه چې په دې تړون له نورو حقوقو سره په ټکر کې نه وي.[3])

د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسيون شپږ ويشتمه ماده پناه وړونکو ته د دغه حق په اړوند وايي : له ژمنو دولتونو څخه هر يو به هغو پناه

---

[1] - اتفاقية لحقوق العمال المهاجرين وافراد اسرهم ، ص ۳۴.

[2] - د عدلي وزارت رسمي جريده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسيون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

[3] - اتفاقية لحقوق العمال المهاجرين وافراد اسرهم ، ص ۴۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړونکو ته چې د هغوی په خاوره کې ژوند تیروي ، حق ورکړي چې د خپلې استوګنې ځای وټاکي او ازادانه د هغۀ دولت په خاوره کې تګ راتګ وکړي ، د هغو مقرراتو له په پام کې نیولو باندې مشروط چې عموما پدغۀ شان مواردو کې د بهرنیانو په هکله اجراء کیږي[1].

پنځم : د ایستلو یا اعادې منع حق

د نړیوالو تړونونو په اساس مهاجر او پناه اخېستونکی په زوره له هیواد څخه نشي شړل کیدلی ، مګر که مهاجر او پناه اخېستونکی ملي امنیت ته ګواښ وګڼل شي ، د کارګرو مهاجرینو نړیوال تړون په ٥٦ ماده ١ فقره کې همدغه خبره کوي : د کار له هیواد څخ به کارګر مهاجر او د کورنۍ غړي یې ونه شړل شي مګر د خاصو اسبابو له کبله کوم چې د هیواد قانون کې ورڅخه یادونه شوې وي پدې شرط چې هغه ضمانتونه موجود وي کوم چې پدې تړون کې په ګوته شوي[2].

د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (د ۱۹۵۱م د جولای ۲۸) په دري دیرشمه ماده کې لدغه حق څخه داسې یادونه شوې : ۱ -له ژمنو دولتونو څخه هیڅ یو به په هیڅ ډول پناه وړونکی هغو خاورو ته چې امکان لري په توکم (نژاد) ، مذهب ، ملیت ، په خاصه ټولنیزه ډله کې په غړیتوب یا د سیاسي عقیدو په لرلو پورې په ا ړوندو علتونو د هغۀ ژوند یا آزادي تر ګواښ لاندې راشي ، و نه باسي ، یا به یې بېرته و نه ګر ځوي.

---

[1] - د عدلي وزارت رسمي جریده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

[2] - اتفاقیة لحقوق العمال المهاجرین وافراد اسرهم ، ص ٥٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ -خو هغه پناه و ړونکی به چې د کافي دلایلو له مخې یې وجو دهغهٔ هېواد ته چې هلته ژوند کوي ، خطرناك وي یا د محکمې د قطعي قضاوت له مخې د کوم جرم یا جنایت په ارتکاب محکوم شوی وي او دهېواد دټولنې حال ته مضر تشخیص شي ، نشي کولای پدې ماده کې له ذکر شوو مقرراتو څخه د ګټې اخستنې دعوي وکړي[1]

شپږم :د نه تبعیض حق

بالاخره مهاجر او پناه وړنکی باید پورته ټول حقوق پرته له تبعیض څخه تر لاسه کړي په همدې اساس د کارګرو مهاجرینو نړیوال تړون په ۷ ماده کې له عدم تبعیض څخه داسې یادونه کوي : امضاء کونکي هیوادونه وعده کوي چې : د نړیولو اسنادو په اساس چې کوم حقوق بشر ته ورکړل شوی د هغې به رعایت کوي او دا ټول به کارګرو مهاجرینو او د کورنۍ غړو ته به یې ورکوي کوم چې د دوی په حدوداتو کې موجود وي پرته له هیڅ قسمه تبعیض مثلا د جنس ، عنصر ، رنګ ، ژبې ، دین او معتقداتو ، سیاسي راي او نور په اساس به هیڅ قسمه تبعیض ونکړي او نه به د قومي ، عنصري ، جنسي ، عمر ، اقتصاد ، ملکیت ، مدني حالت او هیڅ بل حالت په نظر کې نیولو سره تبعیض ونکړي[2].

د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (د ۱۹۵۱م د جولای ۲۸) لدې حق څخه په دریمه ماده کې یادونه کوي : (ژمن دولتونه به د پناه

[1] د عدلي وزارت رسمي جریده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسیون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

[2] - اتفاقیة لحقوق العمال المهاجرین وافراد اسرهم ، ص ۳۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړونکو په هکله د دې کنوانسيون مقررات د توکم (نژاد) يا مذهب يا اصلي قلمرو له لحاظه له تبعيض پرته اجراء کړي.[1])

مقارنة :

اسلامي فقه او نړيوال تړونونه کې د مهاجرينو او پناه اخېستونکو د حقوقو په برخه کې کوم توپير نه تر سترګو کيږي ، البته اسلامي فقه لا له پخوا څخه مهاجرينو او پناه اخېستونکو ته هغه حقوق ورکړي چې ننۍ نړۍ يې مهاجرينو او پناه اخېستونکو ته د ورکولو ادعا لري.

[1] د عدلي وزارت رسمي جريده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسيون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم مبحث : د هجرت او پناه اخيستنې تاثيرات

په دې مبحث کې به د هجرت او پناه اخېستنې ايجابي او سلبي تاثيرات اسلامي او غير اسلامي هيوادونو ته وڅېړل شي ، په همدې اساس دغه مبحث په دوه مطلبونو مشتمل دى:

لومړى مطلب : کفري هيوادونو ته د هجرت او پناه اخيستنې تاثيرات

دويم مطلب : اسلامي هيوادونو ته د هجرت او پناه اخيستنې تاثيرات

چې هر مطلب به په جلا جلا توگه وڅېړل شي.

لومړى مطلب : کفري هيوادونو ته د هجرت او پناه اخيستنې تاثيرات

لومړى پراگراف : سياسي تاثيرات

دا چې په دنيا کې هيڅ شى نه مطلق شر دى او نه هم مطلق خير په همدې اساس کفري هيوادونو ته د هجرت او هلته د پناه اخېستنې تاثيرات به په دوه عنوانونو کې مطالعه شي ، په لومړي عنوان کې به د هجرت او پناه اخېستنې ايجابي تاثيرات مطالعه شي او په دويم عنوان کې سلبي تاثيرات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی جز : ایجابي تاثیرات

الف : مهاجر او پناه اخېستونکی په کفري هیوادونو کې د مسلمانانو استازی دی

د هجرت او پناه اخېستنې یو له سیاسي تاثیراتو څخه دا دی چې د کفري ملت او اسلامي امت ترمنځ د ارتباط نقطه ده ، په خاص ډول کله چې مهاجر او پناه اخېستونکی پدې ایمان ولري چې زه د مسلمان په حیث دا دنده په غاړه لرم چې د مسلمه امت سمه استازولي باید وکړم ، چې دغه حالت د اسلامي نړۍ او غیر اسلامي نړۍ ترمنځ څرګند سیاسي ارتباط پیدا کوي.

د مثال په ډول : حبشې ته د مسلمانانو او د حبشي د پاچا لخوا مسلمانو پناه غوښتونکو ته د پناه ورکولو تاثیر دا شو چې ، رسول الله او نجاشي د حبشي پاچا ترمنځ استازي او خطونه تبادله شول ، د اسلام بلنه یې ورکړه ، رسول الله بلنه ورکړه چې صحابه کرامو مدیني ته په راستنیدو کې ورسره مرسته وکړۀ ، هغه همداسې وکړل صحابه کرام یې راولیږل او خپل یو وفد یې هم ورسره راواسته ولو او د دواړو دولتونو ترمنځ یو بل ته احترام او عزت پیدا شو[1].

ب : مهاجر او پناه اخېستونکو له سیاسي ازادیو څخه ګټه اخستنه

په ډیری غیر اسلامي هیوادونو کې مهاجرین او پناه اخېستونکي له سیاسي ازادیو څخه برخمن دي لکه د سیاسي ډلو کې مشارکت کول ، سیاسي احزاب جوړول او همدارنګه نور سیاسي فعالتونه کول چې پدې سره مسلمان

---

[1] - أبوبكر ، أحمد (١٤١٣هـ ـ ١٩٩٣م) : معالم الهجرتين الى أرض الحبشة ، الرياض ، مكتبة التوبة، ص ٢٣٥ – ٢٣٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهاجر او پناه اخېستونکی له سیاسي ازادیو څخه برخمن جوړیږي ، چې دا یو له هغه ایجابیاتو څخه شمیرل کیدلی شي چې مهاجر او پناه اخېستونکی ترې په غیر اسلامي هیوادونو کې برخمن جوړیږي[1].

ج : سیاسي پوهه ترلاسه کول

یو له سیاسي ایجابیاتو څخه دا هم شمیرل کیدلی شي چې په غیر اسلامي هیوادونو کې مسلمان مهاجرین او پناه اخېستونکي سیاسي خبره او پوهه ترلاسه کولی شي ، چې له راستنیدلو څخه وروسته ترې په سمه توګه استفاده وکړي او په اسلامي هیوادونو کې سیاسي حرکات پیاوړي کړي ، اګر که بعضي وخت دا سلبي حالت هم غوره کولی شي ، پدې معنی چې له هغه سیاسي تجربو څخه استفاده کول کوم چې له اسلامي فقهي سره په ټکر کې وي[2].

دویم جز : غیر اسلامي هیوادونو ته د هجرت او پناه اخېستنې سیاسي سلبي تاثیرات

غیر اسلامي هیوادنو ته هجرت او هلته پناه اخېستنه سر تر پایه سلبي تاثیرات لري ، خاصتا په اسلامي سیاست باندې بده اغیزه کوي ، ډیری وخت اسلامي هیوادونه د هغه اشخاصو له لوري د غیر اسلامي هیوادونو په چوپړ کې د همدې پناه اخېستونکو او مهاجرینو په لاس غورزیدلي ، چې دلته به کوشش

---

[1] - دا چې په غیر اسلامي هیوادونو کې مهاجرین ، پناه اخېستونکي او په کل کې مسلمه اقلیات په سیاسي ژوند کې برخه اخستل څه حکم لري ؟ کولی شئ دا کتاب مطالعه کړئ : فلة زردومي : فقه السیاسة الشرعیة للاقلیات المسلمة ، ص ۲۰۷ ـ ۳۲۶.

[2] - سلقیني ، ابراهیم عبدالله (۱۴۳۵هـ ـ ۲۰۱۴م) : الهجرة واحکامها دراستة شرعیة لواقع الهجرة العشوائیة في عصر الحدیث ، لنبان ـ بیروت ، دار النوادر اللبنانیة، ص ۲۸۳ – ۲۸۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشي کفري هیوادونو ته د هجرت او هلته د پناه اخېستنې سلبي تاثیرات په لنډ ډول په ګوته شي.

۱ : کفري نړۍ له مهاجرینو او پناه اخېستونکو څخه د اسلامي نړۍ په خلاف ګټه اخلي او په استخباراتي جګړو کې یې استعمالوي

۲ : مهاجرین او پناه اخېستونکي له کفري سیاست څخه متاثره کیږي او فکر کوي چې کفري سیاست د مشکلاتو د حل لار ده.

۳ : اسلام یوازې د عباداتو دین ګڼل او له سیاسي پوهې څخه یې خالي ګڼل.

۴ : کفري نړۍ ته د اسلامي هیوادونو د سیاست کمزوري په ډاګه کیدل.

مثلا په افغانستان کې د ثور کودتا د رامنځ ته کیدو او بریالیتوب له اسبابو څخه یو هم دا ؤ چې : د افغانستان دولت چې شوروي اتحاد ته خپل محصلین د نظامي زده کړې یا ملکي تحصیلاتو لپاره لیږل هغوی به په کمونستي مفکورې سمبال بیرته وطن ته راګرځیدل[1].

دویم پراګراف : اقتصادي تاثیرات

هجرت او پناه اخېستنه د مهاجر او پناه اخېستونکي په هیواد ، په خپله په مهاجر او پناه اخېستونکي ځیني سلبي او ځیني ایجابي اقتصادي تاثیرات لري ، چې په لاندې دوه عنوانو کې به تشریح شي.

---

[1] - فیضان ، عبدالمالک (۱۳۹۴هـ) : د افغانستان معاصر تاریخ ، جلال اباد ، حکمت خپرندویه ټولنه، ص ۱۱۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی جز : سلبي اقتصادي تاثيرات

له يوه هيواد څخه د ځوان نسل تېښته په اصل کې د يوې سترې معنوي سرمايې تېښته ده او هر هېواد هڅه کوي چې دغه ځوان کاري ځواک په خپله گټه وکاروي او ځان ته يې جذب کړي ، انساني سرمايه د اقتصادي پرمختگ ستر لامل بلل کيږي او د دغې سرمايه نه تېښته انساني ځواک له تشې سره مخامخ کوي او په لنډ مهال او اوږد مهال کې د هېواد لپاره ناوړه پايلې رامنځ ته کوي[1].

همدغه رنگه ډېری خلک بهرنيو هيوادونو ته د تگ لپاره زيات مصارف کوي ، کله خو لوي قرضونه په خپله غاړه واخلي ؛ کله چې په اروپايي هيوادونو کې ورته پناه ورنه کړل شي او يا په کار پيدا کولو ونه توانيږي نو مجبور دی بيرته خپل هيواد ته راستون شي او خپل مصارف کوم چې اروپا ته په تگ کې يې کړي وه له لاسه ورکوي[2].

دويم جز : ايجابي اقتصادي تاثيرات

که څه هم د کډوالۍ ننگونې ډېرې دي خو ترځنگ يې بيا يو شمير فرصتونه او گټې هم لري يوه له هغو گټو څخه د کډوالو له لوري خپلو هېوادونو ته د پيسو لېږد دی ، دغه کډوال خپلو هېوادونو لپاره يوه مهمه اقتصادي او د عايد سرچنې بلل کيږي ، په بهر کې کډوال کار کوي او د خپلو پيسو ډېره برخه په خپلو اصلي هيوادونو کې خپلو کورنيو ته استوي هر کال

---

[1] - حيدري ، زينت (١٣٩٥) : د کډوالۍ موکې (فرصتونه) او ننگونې ، عودت ، شماره سوم ، زمستان ١٣٩٥ ، د کډوالو او راستنېدونکو چارو وزارت ، ص ٢١.

[2] - موحدي ، علي رضا (١٣٩٥هـ ش) : اثرات مهاجرت برمهاجرين وخانواده انها ، عودت مجله ، دوهمه شماره ، ١٣٩٥هـ ، ص ٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوى ملياردونه ډالر خپلو اصلي هېوادونو ته لېږدوي ، چې يوازې په ۲۰۱۵ز كال كې د كډوالو لخوا ۴۴۰ مليارده ډالر د دوى هېوادونو ته لېږدول شوي د يو شمېر پرمختللو هيوادونو له لوري مخ پرودې هېودونو ته د دغو پيسو لېږد كولاى شي چې د مخ پرودو او وروسته پاتې هېوادونو په اقتصادي وده كې مهمه اغېزه ولري[1].

ډيرى افغان مهاجرين په افغانستان كې يا خو دنده نه لرله او كه لرله يې هم نو ډير كم مزد او معاش يې تر لاسه كولو ؛ ولې په صنعتي او پيش رفته هيوادونو كې پس له هجرت څخه له ډيرو لاسته راوړنو څخه برخمن دي ؛ چې همدا كولى شي د دوى د ژوند په مختلفو برخو كې پرمختګ رامنځ ته كړي[2].

دريم پراګراف : كفري هيوادونو ته د هجرت او پناه اخېستنى ديني تاثيرات

غير اسلامي هيوادونو ته هجرت ديني سلبي او ايجابي تاثيرات لري چې دلته به دواړه ډوله په لنډ ډول وڅيړل شي :

لومړى جز : ايجابي ديني تاثيرات

كفري هيوادونو ته هجرت او هلته پناه اخېستنه د دې سبب جوړيږي چې هلته د اسلام وړانګې خپرې شي (هركله چې د اسلام د ختمولو كوشش كيږي اسلام راڅرګنديږي او نوي ځايونه تر خپل اثر لاندې راولي نوي

---

[1] - حيدري ، زينت (۱۳۹۵) : د كډوالۍ موكې (فرصتونه) او ننګونې ، عودت مجله ، ص ۲۲.

[2] - موحدي ، علي رضا (۱۳۹۵هـ ش) : اثرات مهاجرت برمهاجرين وخانواده انها، عودت مجله ، ص ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادونه یې تر اثر لاندې راځي ، د مسلمانو تاتاریانو هجرت د دې سبب شو چې هغه ځایونو ته اسلام خپور شي چې دوی په هاغه ځای تیر شوي او هلته هم چې دوی هلته استوګنه اختیار کړې او هلته په زور سره شړل شوي او د دې نتیجه دا شوه چې اسلام په بعضې کفري هیوادونو کې خپور شي او مسلمانان پدې وتوانیدل چې په دغه هیوادونو کې اسلام خپور کړي.[1])

افغانان په استرالیا کې د اسلام بنسټ ایښودونکي دي ، دوی هغه لومړني مسلمانان دي چې استرالیا ته راغلل او د محمدي اذان غږ یې په دې هېواد کې اوچت کړ ، له دوی څخه پخوا هغه ټول مهاجرین چې دې هېواد ته راغلي وو اروپایي عیسویان وو د هغو ترڅنګ لږ شمېر چینایان هم دې هېواد ته راغلي وو ، ځکه نو افغانان هغه لومړني مسلمانان دي چې د بسپنو په راغونډولو سره یې جوماتونه په دې هېواد کې ودان کړل چې له هغو څخه دوه لوی جوماتونه په (ادیلاید) او (پرت) کې همدا اوس هم د دې ښارونو تر ټولو لوي جوماتونه دي[2].

دویم جز : دیني سلبي تاثیرات

غیر اسلامي هیوادونو ته هجرت کول او هلته پناه اخېستنه ډېر زیات دینی سلبي تاثیرات لري ، مثلا :

الف : د ارتداد احتمال او د کفارو څخه تاثر : له کفارو سره د مسلمانانو اختلاط په هغه وخت کې چې مسلمانان ضعیف او کم وي او کفار

---

[1] - الشویمان ، عبدالله بن ابراهیم بن عبدالرحمن (١٤١٧هـ) : الهجرة في ضوء الكتاب والسنة دراسة دعوية (**http://www.al-eman.com**)، ص ٢٨٥

[2] - امین ، حمید الله ، (١٣٨٤ل / ٢٠٠٦م) : افغانان په استرالیا کې ، رڼا علمي مرکز، ص ٨٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوي او ډېر وي ، دا ډېر ځله د دې سبب جوړېږی چې مسلمانان له کفارو متاثره شي او له هغوی سره یوځای شي[1].

ب : اخلاقي انحراف : اسلامي ټولنه هغه ټولنه ده چې ثابت اصول لري چې یو یې اخلاقي او دین اصول دي ... لدغه قوانینو او ثابتو اصولو څخه د خلاصون او بې مهاره شهواني ټولنې ته داخلیدلو سره د تر تاثیر لاندې راځي او دا د اخلاقي انحراف باعث جوړېږي خاصتا کله چې دیني تربیه هم نه وي موجوده او ایماني قوت هم له منځه تله لی وي[2].

(برتانوی ورځپاڼې انډیپنډنټ د المان د کلیساو د چارواکو له خولې خبر ورکړی، چې هره ورځ هلته یو ستر شمېر مسلمان کډوال خپل دین پرېږدي او مسیحیت ته اوړي.

په دې اړه څو ځل مخکې هم راپوررونه ورکول شوي وو او ځینې ویډیوګانې هم خپرې شوې وې، چې په کې څرګندېده چې مسلمانان له خپل دین څخه اوړي او مسیحیت کې داخلېږي. په دې ویډیوګانو کې د نویو مسیحي شویو کسانو مراسم ښودل شوي.

د المان د یوې کلیسا مشر ماتیاس لینک رسنیو ته ویلي، چې «ډېری دغه کډوال المان ته راځي او فکر کوي، چې کولی شي خپل دین غوره کړي او د ازادۍ دین قبلوي». خو بل پلو داسې راپوررونه هم ورکول کېږي، چې المان

[1] - الرازي ، فخر الدين (١٤٢٠ هـ) : التفسير الكبير ، ٥ / ٥١٨.

[2] - سلقيني ، ابراهيم عبدالله (١٤٣٥هـ ـ ٢٠١٤م) : الهجرة واحكامها دراستة شرعية لواقع الهجرة العشوائية في عصر الحديث ، ص ٣٠٤.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د دې کډوالو له ستونزمن حالته په ګټه اخیستو مسلمانان له اسلامه وتو ته اړویستل کېږي، چې لوږه، بې روزګاري او د پناه د غوښتنو نه منل کېدل په کې شامل دي.

د کلیسا یوه بل الماني راهب فیلیکس ګولډینګیر رسنیو ته ویلي، چې مسیحیت ته په نویو داخلېدونکو کډوالو کې ډېری یې له ایران، افغانستان، سوریې او اریتریا څخه دي، چې ټول مسلمان هېوادونه دي[1].)

(هغه کډوال چې پرته له پاسپورټ او ویزې څخه آلمان او ځینې نورو اروپايي هیوادونو ته داخلیږي، د پولیسو لخوا د نیول کیدو له ویرې کلیسا ګانو ته پناه وړي او کلیسا ګانې هم دوی ته خپلې دروازې پرانیستي دي .

هر دین ځانته دعوت کوونکي لري، د عیسویت د دین د دعوت محل کلیسا او داعي یې په کلیسا کې شته مذهبي مشران او کارکوونکي دي.

کله چې مسلمانان پخپله د دوی کلیسا ګانو ته پناه وړي بیا نو دوی ته ښه موقع په لاس ورځي تر څو د عیسویت د تبلیغ او عیسویت ته د اوښتلو لپاره په دوی باندې کار وکړي.

په ډېرې مواردو کې پناه غوښتونکو کې ته دا هم ویل کیږي کېږي چې که چیرې دوی له خپل دین څخه واوړي نو دوی ته په مربوطه هیواد کې پناه

---

1 - باور : غربي رسنۍ: آلمان کې مسلمان کډوال عیسویان کېږي http://zalaand.af/fullstory.php?id=50523 وخت : I GMT 08:37 11.12.2016

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړ شي.

د آلماني رسنيو له قوله له (۲۰۰۸ ع) کال څخه را پدېخوا تر (۵۰۰) زيات افغان او ايراني پناه غوښتونکي مسيحيان شوی، چې د هغې جملې څخه ۷۵٪ يي ايرانيان او پاتې ۲۵٪ نور يي افغانان دی.

د پناه غوښتونکو د ويبپاڼې د راپور پر اساس ځينې وختونه داسې هم کيږي چې پناه غوښتونکي د يوه کال لپاره په دغه کليسا ګانو کې پاتې شي. يو کال ژوند کول په کليسا کې حتما خپل اثر لري او پر پناه غوښتونکو اثر پريباسي[1].)

ج : د ماشومانو انحراف او ارتداد : کله چې د مشرانو په اړوند ويره موجوده وي سره لدې چې مشران خو د غربي جراثيمو په اړوند معلومات هم لري او د دې ترځنګ د ښه او خراپ توپير هم کولی شي نو ماشومان خو په وچه بيديا کې خوشې شوي ؛ بلکي په داسې دښته کې خپاره شوي چې هلته مفاسد زرغونيږي ، کله چې بالغان شي نو د استقلال او خپلواکۍ غوښتونکي وي ، له سرکشۍ سره مخ کيږي ځکه پدغه ټولنه کې خو هيڅ کوم قيود وجود نلري[2].

1 - الهاشمی ، ياسر : په اروپا کې افغان او ايراني مسيحيان ، (**http://www.tolafghan.com/posts/30904**) د ۱۳۹٦ لمريز کال د کب ۲.

2 - الأزهري، عيساوي ، أبناء المسلمين في مجتمعات الهجرة ، مخاصر الواقع وهموم المستقبل ، ص ٦١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په استراليا کې افغان مهاجرينو تر ډېره وخته خپل کلتور وساتلی شو خو د افغانانو بچيانو خپل زيات کلتوري خصوصيات لکه ژبه ، دين جامې او دودونه هر څه له لاسه ورکړي[1].

دويم مطلب : اسلامي هيوادونو ته د هجرت او پناه اخيستنې تاثيرات

اسلامي هيوادونو ته هجرت او هلته پناه اخېستل يو صورت دا دی چې له يوه اسلامي هيواد څخه بل اسلامي هيواد ته هجرت وشي او بل دا چې له کفري نړۍ څخه اسلامي نړۍ ته هجرت صورت ونيسي ، چې هر يو يې جلا تاثيرات لري ، چې دلته به په دوه عنوانونو کې تشريح شي.

لومړی پراگراف : له اسلامي هيوادونو څخه نورو اسلامي هيوادونو ته د هجرت او هلته د پناه اخېستنې تاثيرات

لومړی جز : سياسي تاثيرات

الف : اسلامي هيوادونو ته هجرت کول او هلته د پناه اخېستلو سلبي تاثيرات

دا چې اوس اسلامي نړۍ د ديني او اجتماعي ضعف ترڅنگ د سياسي ضعف سره هم لاس او گريوان ده نو اسلامي هيوادونو ته د مهاجرينو هجرت کول او هلته يې پناه اخېستل ځينې سلبي تاثيرات هم لري مثلا : ډېری وخت ځيني اشخاص په اسلامي هيوادونو کې پناه اخلي او نوره نړۍ د هغه اشخاصو

[1] - امين ، حميد الله ، (۱۳۸۴ل / ۲۰۰٦م) : افغانان په استراليا کې ، ص ۲۰۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استرداد غوښتنه کوي ، پدغه حالت کې اسلامي نړۍ له دوه ستونزو سره لاس او گریوان کیږي یا به کفري نړۍ ته مسلمان سپاري ، چې دا خپله یوه لویه ستونزه ده او یا به هم د کفري نړۍ سره دښمنۍ ته غاړه غړۍ ورځې چې دا بله ستونزه ده ، چې همدغه حالت سره مونږ افغانان په نژدې کلونو کې لاس او گریوان شو ، کله چې په امریکا کې د پنټاگون حملې وشوې او تور یې په اسامه بن لادن پورې شو او نتیجه کې افغانستان له یوه لوی بهران سره لاس او گریوان شو.

همدغه رنگه ډیری وخت اسلامي هیوادونه له مهاجرینو څخه د سیاسي فشار په ډول استفاده کوي ، لکه کله چې له پاکستان سره د افغانستان اړیکې خرابیږي قرباني یې افغان کډوال ورکوي ، د تورخم له شخړې وروسته او په پاکستان کې له ترهگریزو بریدونو وروسته دغه ستونزې پیدا شوې دي ، چې د افغانستان ، پاکستان او ملگرو ملتونو د کډوالو ادارې ترمنځ د کډوالو په تړاو دوه اړخیز او درې اړخیز ناستې وشوې او پدې کې له کډوالۍ څخه د سیاسي فشار په توگه د نه استفادې پریکړه وشوه[1].

همدغه رنگه په ایران کې له افغان مهاجرینو څخه په استخباراتي جگړو کې استفاده کیږي ، ښه مثال یې د ایران لخوا د افغان مهاجرینو او پناه اخېستونکو د عراق او سوري جگړو ته لیږل دي ، له هماغه اوله سره افغان کډوال د د عراق جنگ ته لیږل کیدل ، د دغو کډولو عمرونه اکثرا د ۱٦ او ۱۸ کلونو په منځ کې وه ، لدې سره دوی ته چې کوم معاشونه ورکول کیدل هغه

---

[1] - د کډوالو او راستنیدونکو چارو وزارت ، عودت درې میاشتنۍ مجله ، دریم وار اوړې ۱۳۹۵ ، ص ۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم ډېر ناچیزه او پر خپل وخت نه ورکول چې دغه خبرې سره له ثبوتو نو تاریخ لیکونکو راجمع کړي[1].

کله چې په افغانستان کې د پخواني شوروي اتحاد لاس پوڅو ګوندونو (د خلق او پرچم) د ګودتا له لارې د کابل واکمني لاندې کړه ولس ورو ورو پر خلاف ودرید زیات افغانان پاکستان ته هجرت ته مجبور شول همدغه وضعه په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره د دې سبب شوه چې پاکستان د افغانستان د ننه نفوذ وکړي او د جهاد د ملاتړ په نامه پاکستان د خپلو راتلونکو سترا تیژیکو اهدافو لپاره پانګونه پیل کړه ، د جهاد بیلا بیلو ډلو جوړیدلو او پر یوه زعامت نه راټولیدل ټول یوې ستاتیژۍ له مخې وو چې اسلام اباد نه غوښتل افغان ولس د یوه پیاوړي زعامت خاوند شي.[2]

ب : اسلامي هیوادونو ته هجرت کول او هلته د پناه اخېستلو ایجابي تاثیرات

له مهمو ایجابي سیاسي تاثیراتو څخه یې دا دی چې د نورې اسلامي نړۍ له دردونو او کړاوونو څخه معلومات ترلاسه کړي ، یا په معاصر تعبیر سره اسلامي فکر نړیوال شي او اسلامي فکر نړیوال کیدل د اسلامي نړۍ د وحدت مهمه وسیله ده[3].

---

[1] - خیبري ، غوث (۱۳۸۹ل ۲۰۱۰م) : په افغانستان کې توپان ، ص ۳۴۳ – ۳۵۴.

[2] - محمد زبیر شفیقي : افغانستان د پردۍ جګړې په اور کې ، ص ۴۳.

[3] سلقیني ، ابراهیم عبدالله (۱۴۳۵هـ ـ ۲۰۱۴م) : الهجرة واحکامها دراستة شرعیة لواقع الهجرة العشوائیة في عصر الحدیث ، ص ۲۶۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم جز : ديني تاثيرات

له اسلامي هيودونو څخه نورو اسلامي هيودونو ته هجرت يو سلسله ديني تاثيرات لري.

په ايجابي تاثيراتو کې يې کولی شو له لاندې تاثيراتو څخه يادونه وکړو :

الف : ديني پوهه تر لاسه کول : اسلامي هيوادونو ترمنځ هجرت په نتيجه کې ديني پوه قوت پيدا کوي.

ب : فقهي مدارسو قوت : پدې معنی چې نوي فقهي مسائل او نوي عرفونو په پيژندلو سره فقهي مدارس قوي کيږي.

او په سلبي تاثيراتو کې داسې کوم سلبي تاثيرات په نظر نه راځي غير لدې څخه چې فکري انحرافات او ديني تيروتنې له يوې سيمې څخه بلې سيمي ته انتقاليږي[1].

دريم جز : اقتصادي تاثيرات

په دې برخه کې اقتصادي تاثيرات له نورو هغه تاثيراتو سره کوم خاص توپير نلري کوم چې مخکې په کفري هيوادونو ته د هجرت او پناه اخېستنې اقتصادي تاثيرات ذکر شول.

څلورم جز : د زده کړو په برخه کې

---

[1] - سلقيني ، ابراهيم عبدالله (۱۴۳۵هـ ـ ۲۰۱۴م) : الهجرة واحكامها دراستة شرعية لواقع الهجرة العشوائية في عصر الحديث ، ص ۲۷۷ ـ ۲۸۰ په اختصار سره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان یو له هغه هېوادونو څخه دی چې ډېری کډوال یې په بهرنیو هېوادونو کې په بیلا بیلو برخو کې زده کړې او تجربې تر لاسه کړي د نورو هېوادونو ترڅنګ په پاکستان او ایران کې چې زمونږ ګڼ شمیر افغانان میشت دي ، دوی د دغو دوو هېوادونو په پوهنتونونو کې لوړې زده کړې کړي ، ځوانان دغلته پر نوي تکنالوژۍ سمبال شوي او دې ته ورته نورې زده کړې او تجربې یې ترلاسه کړي دي ، د پاکستان او ایران ترڅنګ په امریکا او اروپایي هیوادونو کې هم ګڼ شمیر افغانان له لوړو زده کړو او تجاربو برخمن شوي او ډېر ښه باظرفیته افغانان هلته میشت دي ؛ خو که چېرې د دوی د راستنولو لارې چارې برابرې شي پرته له شکه چې د افغانستان په بیارغونه او اقتصادي وده کې اغېزمن رول لوبولای شي[1].

همدغه رنګه ایران او پاکستان ته د افغان مهاجرینو هجرت سلبي تاثیرات هم لري لکه په ایران کې هغه افغان مهاجرین چې د مهاجرت قانوني اسناد په لاس نه لري د دوی ژوند په تعلیمي برخه کې منفي تاثیرات لري ، بلکې د دوی د اولادونو په ژوند هم ، ځکه دغه ډله افغان مهاجرین قانوني اسناد نه لري چې پر اساس یې خپل اولادونو ته د تحصیل زمینه برابره کړي ، همدا بعث جوړیږي چې ډېری هغه افغان کډوال چې د مهاجرت قانوني اسناد نلري له تعلیم او تحصیل څخه بې برخې پاتې کیږي.[2]

---

1 - حیدري ، زینت (۱۳۹۵) : د کډوالۍ موکې (فرصتونه) او ننګونې ، ص ۲۰

2 - خبر ګزاري میزان : اثار واسیب مهاجرت غیر قانوني افغاني ها به ایران (۱۳ / September / ۲۰۱۵ز) (http://www.mizanonline.com/fa)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم پراګراف : اسلامي نړۍ ته له کفري نړۍ د هجرت او هلته د پناه اخېستنې تاثيرات

له کفري نړۍ څخه اسلامي نړۍ ته هجرت کول او په اسلامي هيوادونو کې پناه اخېستل هم يو سلسله سياسي او ديني تاثيرات لري.

لومړی جز : سياسي تاثيرات

له کفري نړۍ څخه اسلامي نړۍ ته هجرت کول په عمومي ډول ايجابي تاثيرات لري ، لکه د کفري نړۍ د سياسي مظالمو او تيريو افشاء کيدل او همدارنګه د مسلمانو مهاجرينو او پناه اخېستونکو خلاصون له هغه غير اسلامی سياستونو څخه چې په کفري نړۍ کې حاکم دي[1].

خو که د ننۍ اسلامي نړۍ وضعيت ته وکتل شي ، په سياسي لحاظ باندې اسلامي نړۍ له سخت بحران سره لاس او ګريوان ده ؛ نشي کولی په سمه توګه له هغه مهاجرينو څخه چې اسلامي دولت ته هجرت کوي او په اسلامي هيوادونو کې پناه اخلي په سمه توګه استفاده وکړي او بالاخره مهاجرين او پناه اخېستونکي په نيابتي جګړو کې استعماليږي.

مثلا : په سلګونو مهاجرين (عرب او عجم) کوم چې عراق ته له مختلفو لارو راغلل ، يو قوي قوت شو د (دولت اسلامي) لپاره ، دا په اصل کې ځانګړی ځواک شو ، عراق د بغدادي لخوا د خلافت تر اعلان وروسته د مهاجرينو د راتلو لوی مرکز شو ، کوم چې له اروپا ، شرقي اسيا ، شمالي افريقا او خليج هيوادونو څخه راتلل ... حقيقت دا ؤ چې د بغدادي لخوا د خلافت د بيعت تر اعلان وروسته داسې فکر کيدو چې دغه مهاجرين به د (خلافت او

---

[1] - هماغه مصدر ، ص ۳۰۷ – ۳۰۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنظيم) حالت ښه کړي ، اسلام ته به يې نژدې کړي خو په حقيقت کې دا فکر تر حقيقت ډير لرې ؤ[1].

دويم : ديني تاثيرات

السيد محمد الحسيني الشيرازي په خپل کتاب کيف و لماذا اسلموا کې د لسگونه هغه مسيحيانو قصې او محورات ذکر کړي چې له غير اسلامي هيوادونو څخه عراق ته راغلي او په نتيجه کې د اسلام په مقدس دين باندې مشرف شوي[2].

محمد الغزالي د الاسلام والغرب په نوم کتاب کې کڼ شمير واقعات د هغه اشخاصو نقل کوي چې اسلامي نړۍ ته له هجرت کولو څخه وروسته په اسلام مشرف شوي او خپلو هيوادونو ته تر گرځيدو وروسته ورڅخه لوی بلونکی جوړ شوي او د دوی په لاسونو الله عزوجل اسلامي شريعت د اسلامی نړۍ څخه بهر هم خپور کړ[3].

---

1 - الهاشمي ، هشام : عالم داعش تنظيم الدولة الاسلامية في العراق والشام ، لندن ، دار اللحكمة او بغداد ، دار بابل للطباعة والنشر والتوزيع ، (**www.iqraapdf.net**)ص ٢٦٧.

2 - الشيرازي ، السيد محمد الحسيني (١٤٢١هـ ـ ٢٠٠١م) : كيف ولماذا اسلموا ، بيروت ، دار الصادق ص ٧.

3 - الغزالي ، محمد (ب.ت) : مستقبل الاسلام خارج ارضه كيف نفكر فيه ؟ ، دار الشروق، ص ١٣ – ٢٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم مبحث : د مهاجرینو او پناه اخیستونکو د راستنیدلو تاثیرات

په دې مبحث کې به د مهاجرینو او پناه اخېستونکو د راستنیدلو تاثیرات وڅیړل شي ، لومړی به د اسلامي هیوادونو څخه د راستنیدونکو تاثیرات او بیا د کفري هیوادونو څخه د راستنیدونکو تاثیرات و څیړل شي ، که څه هم په اقتصادي لحاظ دغه تاثیرات تر ډېره سره ورته وي ، خو په سیاسي او دیني لحاظ ډېر متفاوت تاثیرات لري ، چې هر یو یې په جلا جلا مطلب کې څیړل کیږي.

لومړی مطلب : له اسلامي هیوادونو څخه د مهاجرینو او پناه اخېستونکو د راستنیدلو تاثیرات

لومړی پراګراف : اقتصادي تاثیرات

د مهاجرینو د را ستنیدل د هیواد په اقتصادي حالت یو لړ تاثیرات لري چې په لاندې ډول ورته اشاره کیږي:

الف : د کډوالو راستنیدل د هېواد بشري پانګه ده

له راستنیدنو وروسته د کډوالۍ له ظرفیتونو او د دوی له نویو تجربو ، مهارتونو او نوښتونو څخه چې دوی په کډوالۍ کې تر لاسه کړي د کډوالۍ د اقتصادي فرستونو په توګه کار اخستل کیږي ، ګڼ شمیر کډوال په یو شمیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمختللو هېوادونو کې په لوړو زده کړو بوخت دي ، له فني او حرفوي زده کړو برخمن شوي ، بېلابېلې تجربې يې تر لاسه کړي دي ، په نوې تکنالوژۍ سمبال شوي او نويو فکرونو خاوندان دي دغه ځوانان د افغانستان لپاره يوه ستره بشري پانګه بلل کيږي ، يو شمير هېوادونه هڅه کوي چې کډوالۍ له دا ډول ظرفيتونو ګټه پورته کړي او د دوی د بېرته ستنولو لارې چارې برابرې او له دغه انساني ځواک څخه د هېواد د بيارغونې او پرمختګ په ګټه کار واخلي ... افغانستان هم يو له هغه هېوادونو څخه دی چې ډيری کډوال يې په بهرنيو هېوادونو کې په بيلا بيلو برخو کې زده کړې او تجربې تر لاسه کړي د نورو هېوادونو ترڅنګ په پاکستان او ايران کې چې زمونږ ګڼ شمير افغانان ميشت دي ، دوی د دغو دوو هېوادونو په پوهنتونونو کې لوړې زده کړې کړي ، ځوانان دغلته پر نوي تکنالوژۍ سمبال شوي او دې ته ورته نورې زده کړې او تجربې يې ترلاسه کړي دي ، د ۲۰۰۱ کال راهيسې د ٦ ميليونه راستنو شويو کډوالو له ډلې څخه اکثرا يې په دولتي ادارو کې په لوړو پوستونو کې په دندو بوخت دي او د دولت خصوصي سکتور د کار کوونکو يوه عمده برخه په ځانګړې ډول د تکنالوژۍ او ای ټي په برخه کې هغه ځوانان دي چې په پاکستان او ايران کې يې زده کړې کړي ، د دوی له راتګ سره تر يوه حده د ظرفيتونو تشه ډکه شوې او ډېر ښه ظرفيتونه د افغانستان په دولتي خصوصي ارادو کې په دندو بوخت دي ، د پاکستان او ايران ترڅنګ په امريکا او اروپايي هيوادونو کې هم ګڼ شمير افغانان له لوړو زده کړو او تجاربو برخمن شوي او ډېر ښه باظرفيته افغانان هلته ميشت دي ؛ خو که چېرې د دوی د راستنولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لارې چارې برابرې شي پرته له شکه چې د افغانستان په بیارغونه او اقتصادي وده کې اغېزمن رول لوبولای شي[1].

ب : عام راستنیدونکي مهاجرین او پناه اخېستونکي د ملک په ابادۍ کې ونډه لري

راستنیدونکي مهاجرین او پناه اخېستونکي د ملک په اقتصادي پرمختګ او ابادۍ کې پراخه ونډه لري ، هغه افغان راستنیدونکي چې له ګاونډیو هیوادونو څخه راستنیږي د ملک په اقتصادي پرمختګ کې ونډه لري ، د ملک د ابادۍ باعث ګرځیدلي ، مثلا : د ۱۳۹۵ هـ ش کال د (۱۰۴) نمبر فرمان په اساس په مرکز او ولایاتو کې هغه راتستنیدونکو ته چې د راستنیدلو اسناد په لاس لرل (۴۳۱۴۰۴) عریضي د مهاجرینو او راستنیدونکو ریاستونو ته وړاندې شوي چې لدې جملې څخه (۱۲۰۳۰۰) کورنیو د نمرو د ویش کمیسون لخوا د نمرو مستحق ګڼل شوي او (۷۹۰۵۸) کورنیو د نمرو قیمت د دولت خزانې ته تحویل کړی دی[2].

نو د پورته راپور په اساس ملي خزانې ته د (۷۹۰۵۸) نمرو قیمت تحویل شوی ، همداغه رنګه د شاړو دشتو د ابادۍ باعث ګرځیدلی.

نو ویلی شو چې د مهاجرینو او پناه اخېستونکو راستنیدل د هیواد په ابادۍ او اقتصادي پرمختګ کې څرګنده ونډه لري.

ج : د پانګې لیږد

---

1 - حیدري ، زینت (۱۳۹۵) : د کډوالۍ موکې (فرصتونه) او ننګونې ، ص ۲۰

2 - د کډوالو او راستنیدونکو چارو وزارت : دست اوردهای عمده ، ۱۳۹۵ لمریز کال کالنۍ ، ص ۳٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تېرو څلور لسیزو د هجرت په دوران کې افغانان د ګاونډیو هېوادونو ترڅنګ په یو شمېر پرمختللو هېوادونو کې د زده کړو ترڅنګ په کاروبار او سوداګرۍ پیل وکړ او اوس دړوئ د عمده سرمایو خاوندان شوي دغه افغان پانګوالو په بهرنیو هېوادونو کې پانګونه کړې فابریکي لري او خپل تجارت پرمخ بیایي یوازې په پاکستان کې له ۱۰۰ څخه ډېر افغان ملیاردران ژوند کوي ، شاوخوا ۴۵۰ فابریکې او سلګونه کارخانې او دوکانونه د دوی په پیسو چلیږي چې سلګونه زره کسانو ته یې د کار زمینې برابرې کړی ، د دې ترڅنګ په عربي هیوادونو کې ګڼ افغان پانګوالو پانګونه کړې او په بیلا بیلو برخو کې د دوی سوداګري روانه ده[1]. .

چې دغه پانګوالو او تجارانو راستنیدل د ملک اقتصاد ته نوی روح ورکوي او نوې پانګه ور اضافه کیږي.

دویم پراګراف : سیاسي تاثیرات

له اسلامي هیوادونو څخه د مهاجرینو رساتنیدل هم په سیاسي لحاظ ډېر څرګند رول لري ، هغه محصلین چې مصر ته د تحصیل لپاره مهاجر شوي وه ، او خپل هیواد ته راستانه شول نو د دغه پورته یادو کسانو په وړاندې یې په مبارزه کې څرګند رول درلود او د همدغه اشخاصو تاثیر ؤ چې په افغانستان کې د شوروي اتحاد کمونستي مفکوره ناکامه شوه او ونه توانیدل چې په افغانستان کې یو کمونستي نظام رامنځ ته کړي.

دریم پراګراف : اجتماعي تاثیرات :

---

1 - حیدري ، زینت (۱۳۹۵) : د کډوالۍ موکې (فرصتونه) او ننګونې ، ص ۲۱ – ۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ايران او پاکستان څخه د افغان مهاجرينو راستنيدلو په افغانانو يو سلسله اجتماعي سلبي تاثيرات وکړل ، مثلا : د بي بي سي د يوه راپور په اساس د افغانستان حکومت وايي په هېواد کې په نشو د روږدو کسانو شمېر په بې سارې توګه لوړ شوی دی .د نشه يې توکو ضد وزارت وايي اوس په افغانستان کې نژدې يونيم مليونه کسان په نشه يي توکو روږدي دي.

په دوی کې ډېری له ايران او پاکستان څخه راستانه شوي کډوال دي .

په کابل ښار کې د افغان پارلمان ودانۍ په څو سوه متری کې د پخواني شوروي د علم او فرهنګ ړنګه ودانۍ د نشيانو يو ستر مرکز بلل کېږي .

ددغو نشيانو له ډلې څخه يو هم عبدالجليل دی.

دی ٤٠ کاله عمر لري او وايي له نژدې ٢٠ کلونو راهيسې دغه عمل کوي او د لومړي ځل لپاره يې په ايران کې پوډر وڅکول.

تيره اوونۍ د افغانستان د نشه يې توکو ضد وزارت اعلان وکړ چې په دغه هيواد کې شاوخوا يو نيم ميلون وګړي په نشو روږدي شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چارواکو په وینا په دغو کسانو کې ډېری هغه افغان کډوال دي چې په دې وروستیو کې له ګاونډیو هېودونو ایران او پاکستان څخه هیواد ته راستانه شوي دي.[1]

دویم مطلب : له کفري هیوادونو څخه د مهاجرینو او پناه اخېستونکو د راستنیدلو تاثیرات

مخکې مو د اسلامي هیوادونو څخه د مهاجرینو او پناه اخېستونکو د راستنیدلو تاثیرات څېړلي وه اوس به له کفري هیوادونو څخه د مهاجرینو او پناه اخېستونکو د راستنیدلو تاثیراتو باندې بحث وشي.

لومړی پراګراف : اقتصادي تاثیرات

لکه مخکې چې و ویل شول د کفري او اسلامي هیوادونو څخه د راستنیدونکو مهاجرینو او پناه اخېستونکو اقتصادي تاثیرات سره ورته دي او هلته مو د اسلامي او کفري دواړو هیوادونو څخه د راستنیدونکو تاثیرات وڅېړل.

---

1 جعفر هاند : بي بي سي پشتو ، 'یونیم ملیون افغانان په نشه یي توکو روږدي دي ' (**2008** **25,**جون)

)

http://www.bbc.com/pashto/news/story/2008/06/printable/080625_hf-afghan-addict-rise.shtml)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم پراکراف : سیاسي تاثیرات

کفري هیوادونو ته د هجرت او پناه اخېستنې په سبب مهاجر او پناه اخېستونکی د استخباراتو په جال کې نخلي ، هغوی د مهاجرینو او پناه اخېستونکو د ضعف نقطې په ډاګه کوي او له هماغې څخه د مهاجر په هیواد کې استفاده کوي او کله چې مهاجر او پناه اخېستونکی خپل هیواد ته راستنیږي نو دوی باندې لازموي چې د دوی د استخباراتي جال غړی شي ، تر څو د خپلو مسلمانو ورونو تجسس ورته وکړي[1].

داسې معلومیږي چې په افغانستان کې غربي قوتونه افغانان په قصدي ډول مجبوره وي چې غربي هېوادونو ته پناه یو سي او هلته د غربیانو له کلتور او سیاسي نظریاتو متاثره شي ، په غرب کې ورته د کار او زده کړې زمینه برابره کړي او بالاخره هغه ځوانان چې د اسلامي روزنو څخه بې خبره او د وطن پالنې حس یې کمزوری دی د خپلو اهدافو د تر لاسه کولو لپاره یې افغانستان ته رالیږي ، پرته له شکه تحصیل کرده ځوانان کوم چې د اسلامي او وطن پالني حس څخه لرې روزل شوي د غربیانو منفي او استعماري مفکورې له ځان سره راوړي ، پداسې حال کې چې له دوی سره د غربیانو قوي ملاتړ هم ملګری وي ، په لنډ ډول ویلی شو چې غربي هېوادونو ته د افغانانو پناه وړل د دې باعث جوړیږي چې د هغوی له استعماري مفکورو څخه متاثره شي او په نتیجه کې له افغانستان ته له راستنیدو څخه وروسته د هغوی مفکورو ته کار وکړي[2].

---

[1] - الشوکي ، مصطفی (۱۳۲۱هـ ـ ۲۰۰۰م) : تحدیات المهجر بین الاصالة والمعاصرة ، بیروت ـ لبنان ، دار الملاک لطباعة والنشر والتوزیع، ص ۷۷.

[2] - مشرق : مهاجرت افغان ها به غرب و تاثیرات ان ، (۱۴ / ابان / ۱۳۹۳هـ ش ۲۲: ۱۳) (https://www.mashreghnews.ir)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم پراګراف : دیني تاثیرات

غیر اسلامي هیوادونو څخه د مهاجرینو او پناه اخېستونکو راستنیدل ډیر خطر ناک دیني تاثیرات لري ، په اسلامي هیوادونو کې د الحاد نظریه له همدغې لارې خپره شوې : کله چې له اسلامي هیوادونو څخه غربي او شرقي هیوادونو ته د تعلیم لپاره محصلین ځي او هلته د طب ، تربیه ، علم الاجتماع او نورو علومو کې تخصصات تر لاسه کوي او هغه اشخاص چې له دیني لحاضه خالي الذهن وي نو د غربي او شرقي فکر څخه متاثر کیږي او په نتیجه کې د هغوی طبیعت خپلوي ، د هغوی په اخلاقو ملبس کیږي او له ټولو اسلامي اخلاقو څخه خالي کیږي ، کله چې خپل وطن ته راستنیږي نو شرقي او غربي ورڅخه جوړ شوی وي ، شرق او غرب ته تر شرقیانو او غربیانو ډیر ژمن وي ، د ده دغه انحراف د ټولنې د انحراف باعث جوړیږي ، مونږ هغه محصلین نشو هیرولی چې کمونستي هیوادونو ته تللي او کله چې راستانه شوي نو د خپل دین او اسلامي مقدساتو په خلاف یې توره را استلې او کمونستي افکارو ته یې دعوت شروع کړی او د ادیانو په خلاف یې اواز اوچت کړی ، د الله جل جلاله له ذات څخه یې انکار کړی ، د مالکیت د لمنځه وړلو لپاره یې دعوت شروع کړی...[1].

---

[1] - علوان ، عبدالله ناصح (۱۴۲۷هـ ـ ۲۰۰٦م): الشاب المسلم في مواجهة التحديات ، القاهرة ـ الاسكندرية ، دار السلام للطباعة والنشر والتوزيع والترجمة ، ص ۱۳۴ ـ ۱۳۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

په پورته بحث کې کوشش شوی چې د افراط او تفریط څخه پکې ځان وساتل شي او په بې پرې ډول موضوعات تجزیه او تحلیل شوي او په اخر کې يې لنډ نتایج چې باحث ورته د خپل بحث په نتیجه کې رسیدلی دی په لاندې ډول په ګوته کیږي:

۱ - هجرت یوه عربي کلمة ده چې د جلا والي او له یوه ځای څخه بل ځای ته د انتقال په معنی استعمالیږي او پناه اخیستنه چې په عربي ژبه کې ور څخه په اللجوء باندې تعبیر کیږي او د پناه او امان په معنی استعمالیږي.

۲ – هجرت یوه شرعي اصطلاح ده او پناه اخېستنه سیاسي اصطلاح ده ، د پناه اخېستنې اصطلاح چې یوه نوي اصطلاح ده په بعضي حالاتو کې د اسلامي فقهي د هجرت او بعضي حالاتو کې د امان د عقد له اصطلاح سره مشابهت لري.

۳ - په نړیوالو تړونونو کې د پناه اخېستنې اسباب د نژاد ، دین ، اجتماعي ډلې ، سیاسي نظریې او نورو له کبله ډار دی خو په اسلامي فقه کې بیا هر هغه څه چې د ډار باعث جوړیږي او له دې پرته نور اسباب هم لري لکه د قرانکریم اوریدل او داسې نور هم دي نو له کدې کبله اسلامي فقه د نړیوالو تړونونو په نسبت سره د پناه اخېستنې ډیر اسباب په نظر کې نیولي.

۴ - که څوک په کفري هیواد کې نشي کولی چې دیني احکام تر سره کړي یا د دین اظهار وکړي او په هجرت قادر وي ؛ نو هجرت پرې واجب دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ - کله چې ټولو هیوادونو کې د دین اظهار ممکن نه وي نو هجرت فرضیت ساقطیږي همدارنګه که چا سره د هجرت طاقت نه وي هم هجرت وجوب ساقطیږي.

٦ – نن ورځ کفري هېوادونو ته پناه وړل د ضرورت په اساس جائز دی ، خو په دې شرط چې دومره علم ولري چې شبهات پرې دفعه کړي او دیني جنبه یې دومره قوي وي چې شبهات پرې دفع کړای شي.

۷ - غیر اسلامي هیوادونو ته دتحصیل او سوداګرۍ لپاره هجرت جائز دی ، خو د ښه ژوند لپاره او بغیر له کوم شرعي ضرورته کفري هېوادونو ته هجرت جائز ندی.

۸ - په قاچاقي لارو اروپایي هېوادونو ته هجرت کول جائز ندي ، له یوطرفه د انسان نفس په خطر کې لویږي او له بله طرفه بیا د نړۍ امنیت له کډوډۍ سره مخامخ کوي.

۹ - په ناقانونه توګه په پردي هېواد کې استوګنه هم شرعا جائز نده ځکه دا کار د هېوادونو خپلواکي او داخلي امنیت له منځه وړي.

۱۰ - په نړیوالو تړونونو کې هجرت د بشر یو له اساسي حقوقو څخه یو حق ګڼل شوی البته دغه هجرت باید د مهاجر د مبتوع هېواد او د مهاجر قبلونکي هیواد په موافقه تر سره شي او بشر ته وېرې له کبله د پناه اخېستنې حق ورکړل شوی خو چې دغه ویره د جنائي جرمونو له کبله نه وي رامنځ ته شوی.

۱۱ - د مهاجرینو او پناه اخېستونکو راستنیدل هلته مشروع دي چې کله فتنه له منځه لاړه شي او مسلمان باور ولري چې که خپل هېواد ته راستون

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي نو دین او نفس یې په خطر کې ندي او نړیوال تړونونه هم بشر ته حق ورکوي چې هر کله وغواړي خپل هېواد ته راستون شي ، البته میلمه هېواد به پناه اخېستونکی په زور له خپله هیواد څخه نه شړي.

۱۲ - افغانان د شوروي اتحاد د اشغال څخه وروسته مهاجرت ته مجبور شول چې هغه مهال په دوی لازم وه چې د نفس او دین د محفوظ ساتلو لپاره هجرت وکړي ، خو اوس متاسفانه چې لا هم د هېواد امنتي وضعه د ډاډ وړ نده نو افغان مهاجرین تر څو چې تر فشار لاندې نه وي نو دوئ ته مشروع نده چې خپل هېواد ته راستانه شي خو که د کوربه هېوادونو لخوا ورته د وتلو امر کیږي او په جبري ډول ستنېدلو ته مجبورول کیږي د کوربه هېواد دغه کړنه د نړیوالو اصولو سره په ټکر کې ده او بیا نو افغان مهاجرینو ته شرعا جائز ده چې خپل هېواد ته راستانه شي.

۱۳ - اسلامي فقې او نړیوالو تړونونو مهاجرینو او پناه اخېستونکو ته یو سلسله حقوق ورکړي ، لکه د ژوند حق ، د دیني شعائرو د تر سره کولو د ازادۍ حق ، د ملکیت لرلو حق او همدارنگه د مساوات حق او داسې نور ....، البته په نړیواله سطحه هېوادونه په خپلو قوانینو کې دغه حقوقو باندې یو سلسله محدودیتونه لره وي

۱۴- کفري هېوادونو ته هجرت او پناه اخېستنه یو سلسله سلبي او ایجابي تاثیرات لري ، چې دغه تاثیرات د مهاجر او پناه اخېستونکي د پوهې پورې اړه لري ، چې څنگه وکولی شي د هجرت له سلبي تاثیراتو څخه ځان وژغوري او له ایجابي تاثیراتو یې د ځان په گټه کار واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پايلې مناقشه

په پورته ډول سره د هجرت او پناه اخېستنې تر لانامه لاندې تحقيقي رساله تحکميل شوه او د پايله يې په خلص ډول لوستونکو ته وړاندې شوې ، په پايله باندې ځينې نيوکې او اعراضات واقع کيږي ، د اعراض ذکر ورسره جواب هم وړاندې کيږي:

لومړی اعتراض : په نتيجه کې ذکر شوي چې افغان مهاجرينو ته جائز ندي چې پرته د فشار له موجوديته خپل هېواد ته راستانه شي ، پداسې حال کې چې اوس هېواد کې په ديني مقدساتو هيڅ کوم بنديز نشته ؟

جواب : د هجرت علت په دين او نفس کې فتنه ده ، پدې معنی چې له هغه ځايه هجرت کول واجب دي چې هلته د يوه مسلمان دين او يا نفس په خطر کې وي ، کله چې دغه علت له منځه ځي نو د هجرت د وجوب حکم هم له منځه ځي او له بله اړخه افغانانو هم هجرت د نفس او دين د خوندي ساتلو لپاره کړی ؤ ، خو متاسفانه اوس هم د افغانستان امنتي وضعه د ډاډ وړ نده نو په همدې لحاظ افغانان د نفس ه لحاظه خوندي ندي نو مهاجرينو ته راستنېدل جائز ندي خو البته که کوربه هېواد لخوا په جبر سره ستنېدو ته مجبوريږي نو بيا ورته شرعا راستنيدل جائز دي.

دويم اعتراض : کفري هيوادونو ته د تحصيل او تجارت لپاره هجرت کول مشورع شميرل شوي او د ښه ژوند د تيرولو لپاره نامشروع ، توپير په څه کې دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوب : کم هېواد کې چې د مسلمان دين ته ضرر متوجه وي نو له هغې ځای څخه هجرت واجب ګڼل کيږي او په طبعي ډول په کفري هيوادونو کې ژوند کول له اضرارو څخه خالي نه وي ، له همدې کبله معاصرو علماؤ يو سلسله شرطونه وړاندې کړل چې له يوه طرفه د انسانانو ضرورتونه په نظر کې ونيول شي او له بله طرفه له اضرارو څخه خوندي شي نو په دغه سلسله کې يې وويل چې : هجرت به د ضرورت په اساس وي او د مؤقت وخت لپاره به وي ، چې د ښه ژوند تيرولو لپاره هجرت کول نه ضرورت دی او نه هم د مؤقت وخت لپاره کيږي.

دريم اعتراض : په نتيجه کې ذکر شوي چې کله فتنه له منځه لاړه شي نو خپل هېواد ته له مهاجرت څخه وروسته راستنيدل مشروع دي ، خو له مکې څخه هجرت کوونکي صحابه د مکې له فتحي څخه وروسته مکې ته د استوګنې لپاره نه دي راستانه شوي؟

جواب : دغه حکم د هغه صحابه ؤ ځانګړنه وه ، ځکه هاغو صحابه کرامو ته امر شوی ؤ چې ، چېر ته رسول الله صلی الله عليه وسلم ژوند کوي تاسو به له هغه سره هماغلته اوسېږئ او دا چې دغه حکم يواځې د مکې مهاجرينو پورې خاص ؤ دليل يې د هغو صحابه کرامو واقعات دي چې له مکې څخه غير نورو ځايونو څخه رسول الله ته رامهاجر شوی نو هغوی ته خپل هېواد ته د ستنېدو اجازه شوې او همدارنګه حبشې ته هجرت کوونکو صحابه ؤ د راستېدلو جواز ورکړل شوی ، نو که فتنه له منځه لاړه راستنېدل جائز دي خو که د نفس يا دين په لحاظ فتنه موجوده وي نو راستنېدل جائز ندي او د مکې څخه هجرت کوونکو صحابه ؤ ته که مکه کې فتنه هم وي نو راستنېدل ورته جائز نه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندیزونه

لومړی :د کډوالو او راستنیدونکو چارو وزارت باید د اطلاعاتو او فرهنگ د وزارت په مرسته د غیر قانوني هجرتونو او غېر اسلامي هېوادونو ته د مهاجرتونو او هلته د پناه اخېستنې له بدو عواقبو څخه د عامو خلکو د خبریدلو لپاره یو میکانیزم جوړ کړي تر څو هېوادوال له دغه ډول مهاجرتونو څخه ځان وساتي.

دویم : دا چې افغانستان د کار لپاره زیات شمېر ځوانان لري او په هېواد کې د بې کارۍ کچه ډیره ده نو د کار ، ټولنیزو چارو او شهېداو وزارت باید د اسلامي هیوادونو سره د کارگرانو د لیږد تړونونه د لاسلیک کولو زمینه برابره کړي ، تر څو له یوه طرفه د غېر قانوني مهاجرتونو څخه مخنیوی وشي او له بله پلوه په قانوني ډول افغان کارگران ته په اسلامي هېوادونو کې د کاروبار زمینه مساعده شي.

دریم : کوم محصلین چې له هېواد څخه بهرته د لوړو زده کړو وزارت له طریقه تحصیل لپاره لیږل کیږي ، پکاره ده چې دوی ته د ارشاد حج او اوقاتو د وزارت په مرسته لنډ سیمنار ورکړل شي تر څو دومره دیني پوهه تر لاسه کړي چې د غیر مسلمو تبلیغاتو ته پرې جواب ورکړای شي.

څلورم : د کډوالو او راستنېدونکو چارو وزارت باید د اړونده وزارتونو په مرسته د افغان راستنېدونکو په اړوند یوه بشپړه طرحه جوړه کړي او د راستنېدونکو ژوند ته خاصه پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم : د هېواد په پوهنتونونو او ښوونځيو کې د لوړوزده کړو او د ښوونې او روزنې وزارتونه په ابتکار محصلين او متعلمين ته د مهاجرتونو د عواقبو او تاثيراتو باندې د پوهېدو لپاره لنډ سمنارونه داير شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصادر او مراجع

1) قرانكريم

2) ال الشيخ ، عبداللطيف بن عبدالرحمن بن حسن بن محمد بن عبدالوهاب (ب.ت) ، عيون الرسائل والأجوبة على المسائل ، المحقق : حسين محمد بوا ، الرياض ، مكتبة الرشد

3) أبو الفرج ، جمال الدين عبد الرحمن بن علي بن محمد الجوزي (١٤٢٢هـ) : زاد المسير في علم التفسير ، المحقق : عبدالرزاق المهدي ، بيروت ، دار الكتاب العربي

4) أبو الوفا ، أحمد(١٤٣٠هـ ـ ٢٠٠٩م): حق اللجوء بين الشريعة والقانون الدولي للاجئين، الرياض ـ المملكة العربية السعودية ، جامعة نايف العربية للعلوم الامنية

5) ابو زهرة ، محمد (١٤٢٩هـ ـ ٢٠٠٨م) : نظرية الحرب في الاسلام ، قاهرة ـ مصر ، جمهوريت مصر العربية وزارة الاوقاف المجلس الاعلى للشؤن الاسلامية ، العدد ١٦٠

6) أبوبكر ، أحمد (١٤١٣هـ ـ ١٩٩٣م) : معالم الهجرتين الى أرض الحبشة ، الرياض ، مكتبة التوبة

7) ابوعيانة ، فتحي محمد (١٩٨٩م): د راسات في الجغرافيا البشرية ، دار المعرفة الجامعية الاسكندرية

(c) ketabton.com: The Digital Library

8) ابوليان ، عبدالله يوسف (١٤٣٢هـ ـ ٢٠٠١م): الهجرة الى غير بلاد المسلمين وحكمها واثارها المعاصرة في الشريعة الاسلامية ، غزة ، جامعة الاسلامية

9) الابي ، صالح عبدالسميع (ب.ت) : جواهر الأكليل ، بيروت ، دار الفكر

10) اتفاقية لحقوق العمال المهاجرين
(
httpwww.ohchr.orgDocumentsPublicationsFactSheet24Rev.1ar.pdf)

11) اتفاقيه منظمة الوحدة الافريقية التي تحكم المظاهر الخاصة بمشكلات اللاجئين في افريقيا
(
http://www.palmonitor.org/UpLoad/uploads/dce4f24c2c.pdf).

12) الأرمي ، محمد الأمين بن عبد الله (١٤٣٠ هـ ٢٠٠٩م) : الكوكب الوهاج شرح صحيح مسلم ، دار المنهاج دار طوق النجاة

13) الأزهري ، عيساوي ، أبناء المسلمين في مجتعات الهجرة ، مخاصر الواقع وهموم المستقبل

14) الأصبهاني ، أحمد بن عبد الله بن أحمد أبو نعيم: معرفة الصحابة ، تحقيق: عادل بن يوسف العزازي ، دار الوطن للنشر، الرياض ، لومړی چاپ ، (١٤١٩ هـ ١٩٩٨ م)

(c) ketabton.com: The Digital Library

15) الإفريقى ، محمد بن مكرم ، جمال الدين ابن منظور (۱۴۱۹هـ ـ ۱۹۹۹م) : لسان العرب : تصحيح امين محمد عبدالوهاب و محمد الصادق العبيدي ، بيروت ـ لبنان ، دار احياء التراث العربي موسسة التاريخ العربي

16) الالباني ، محمد ناصر الدين : تفريغات سلسلة الهدى والنور ،مسلسل نمبر ٦۴۱. (**http://www.alalbany.net**)

17) الألوسي ، شهاب الدين محمود ابن عبد الله الحسيني (۱۴۱۵هـ ق) : رح المعاني في تفسير القران العظيم والسبع المثاني ، بيروت ، دار الكتب العلمية

18) امين ، حميد الله ، (۱۳۸۴ل / ۲۰۰٦م) : افغانان په استراليا کې ، رڼا علمي مرکز

19) الأندلسي ، علي بن أحمد بن سعيد بن حزم (ب.ت) : المحلى بالاثار ، بيروت ، دار الفكر

20) الأنصاري ، محمد بن قاسم (1350هـ) : شرح حدود ابن عرفة للانصاري ، المكتبة العلمية

21) ب. گروموف(۱۳۷۵هـ ش ـ ۱۹۹۷م) : سرې لښکرې په افغانستان کې ، ژباړن : داود جنبش ، پېښور ، دانش خپرندويه ټولنه

22) باور : غربي رسنۍ: آلمان کې مسلمان کډوال عيسويان کېږي (**http://zalaand.af**) وخت: **11.12.2016 | 08:37 GMT**

(c) ketabton.com: The Digital Library

23)البخاري ، محمد بن إسماعيل أبو عبد الله (١٤٢٢هـ) :صحيح البخاري ، المحقق: محمد زهير بن ناصر الناصر ، دار طوق النجاة

24)البستي ، محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن معبد (١٤١٤هـ ـ ١٩٩٣م) : صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان ، المحقق: شعيب الأرنؤوط ، بيروت ، مؤسسة الرسالة.

25)البصيصي ، صلاح (ب.ت) : المعاهدة الدولية والرقابة عليها في ظل الدستور العراقي الجديد ، جامعة كربلاء كلية القانون

26)البغوي ، الحسين بن مسعود بن محمد بن الفراء (١٤٠٣هـ ١٩٨٣م) : شرح السنة ، تحقيق: شعيب الأرنؤوط محمد زهير الشاويش ، دمشق، بيروت ، المكتب الإسلامي

27)البهوتى ، منصور بن يونس بن صلاح الدين (ب.ت) : كشاف القناع عن متن الإقناع ، دار الكتب العلمية

28)البيهقي ، أحمد بن الحسين بن علي بن موسى ، (١٤١٤ هـ ١٩٩٤ م): أحكام القرآن للشافعي ، القاهرة ، مكتبة الخانجي

29)تانير ، ستيوېن (١٣٩٣) : افغانستان د جگړو تاريخ ، ژباړن : گل شريف هڅاند ، خيبر خپرندويه ټولنه

30) الترمذي ، محمد بن عيسى بن سَوْرة بن موسى بن الضحاك، (١٣٩٥هـ ـ ١٩٩٥م):سنن الترمذي ، مصر ، شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

31)توبولياک ، سليمان محمد (۱۴۱۸ه ـ ۱۹۹۷م) : الاحكام السياسة للاقليات المسلمة في الفقه الاسلامي ، عمان ، دار البيارق

32)التونسي ، محمد الطاهر بن محمد بن محمد الطاهر بن عاشور (ب.ت): التحرير والتنوير ، بيروت ـ لبنان ، مؤسسة التاريخ

33)الجوزية ، محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سعد شمس الدين ابن قيم (۱۴۱۵هـ /۱۹۹۴م) : زاد المعاد في هدي خير العباد ، بيروت ، مؤسسة الرسالة ، الكويت ، مكتبة المنار الإسلامية

34)الحاكم ، أبو عبد الله محمد بن عبد الله (۱۴۱۱هـ ۱۹۹۰م) : المستدرك على الصحيحين ، تحقيق: مصطفى عبد القادر عطا ، بيروت ، دار الكتب العلمية

35)الحليبة ، محمد بن عبدالله (۱۴۲۲ه ـ ۲۰۰۱م) : حق اللجوء السياسي بين الشريعة الاسلامية والأنظمة الوضعية، الرياض ، اكاديمية نايف العربية للعلوم الأمنية

36)حليمة ، عبد المنعم مصطفى (ب.ت):الهجرة مسائل وأحكام (http://www.abubaseer.bizland.com/books.htm)

37)حنا ، عيسى: هجرة المسيحين الفلسطينيين ، موقع الهيئة الاسلامية المسيحية لنصرة الأقصى والمقدسات

38)حيدري ، زينت (۱۳۹۵) : د كډوالی موكې (فرصتونه) او ننګونې ، عودت ، شماره سوم ، زمستان ۱۳۹۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

39)خيبري ، غوث (۱۳۸۹ل ۲۰۱۰م) : په افغانستان کې توپان ، دانش خپرندويه ټولنه

40) د عدلي وزارت رسمي جريده ، (۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند پروتوکول (۱۹٦۷ د جولای ۳۱) ، پرله پسي نمبر (۹۰۲).

41)د عدلي وزارت رسمي جريده ، (د ۱۳۸۵هـ ش کال) د پناه وړونکو په وضع پورې اړوند کنوانسيون (۱۹۵۱ جولای ۲۸) پرله پسي نمبر (۹۰۲).

42)د کډوالو او راستنيدونکو چارو وزارت : دست اوردهای عمده ، ۱۳۹۵ لمريز کال کالنۍ

43)د کډوالو او راستنيدونکو چارو وزارت : عودت ، څلورمه ګڼه ، پسرلی ، ۱۳۹٦

44) الدارمي ، محمد بن حبان بن أحمد بن حبان بن معاذ بن مَعْبدَ : صحيح ابن حبان بترتيب ابن بلبان ، المحقق: شعيب الأرنؤوط ، بيروت ، مؤسسة الرسالة

45)الدالي ، محمد بن موسى بن مصطفى : الوطن والاستيطان دراسة فقهية ، مكتبة الراشد ناشرون

46) الدمشقي ، محمد أمين بن عمر بن عبد العزيز عابدين(۱۴۲۸هـ ـ ۲۰۰۷م) : رد المحتار على الدر المختار ، تحقيق : عبدالمجيد طعمه حلبي ، بيروت ـ لبنان ، دار المعرفة

(c) ketabton.com: The Digital Library

47)الذهبي ، شمس الدين أبو عبد الله (۱۴۲۷هـ ـ ۲۰۰٦م) : سير أعلام النبلاء ، القاهرة ، دار الحديث

48) الرازي ، فخر الدين (۱۴۲۰ هـ) : التفسير الكبير ، بيروت ، دار إحياء التراث العربي

49) رضاء ، محمد رشيد (۱۳۲۸هـ) : تفسير القران الحكيم ، مصر ، مطبعة المنار

50) الرئاسة العامة لإدارات البحوث العلمية والإفتاء والدعوة والإرشاد : مجلة البحوث الاسلامية ، گڼه ٦۰

51)الزحيلي ، وهبه (۱۳۹۵ل ـ ۲۰۱٦ز) : نړيوالې اړيکې د اسلام او نړيوالو حقوقو پرتليزه لوستنه ، ژباړن : معراج الدين امينزى ، جلال اباد افغانستان ، يار خپرندويه ټولنه

52)زركلي ، خير الدين بن محمود بن محمد بن علي بن فارس (۲۰۰۲م) : الأعلام ، داراالعلم للملايين

53)زرملوال ، غلام محمد (۱۳۸۳ل ـ ۲۰۰۴م) : افغانستان تر ورستي افغانه ، قصه خواني بازار ـ پيښور ، دانش خپرندويه ټولنه

54)ستيز ، ملک : بې ځايه شوي کډوال او پناه اخيستونکي ، ژباړن : سيد محي الدين هاشمي ، کابل : د مدني ټولني او بشر حقوقو شبکه

55)السجستاني ، أبو داود سليمان بن الأشعث : سنن أبي داود ، تحقيق : محمد محيي الدين عبد الحميد، صيدا – بيروت ، المكتبة العصرية

(c) ketabton.com: The Digital Library

56)السرخسي ، محمد بن أحمد بن أبي سهل شمس الأئمة (ب.ت) : أصول السرخسي ، بيروت ، دار المعرفة

57)السعدي ، عبد الرحمن بن ناصر بن عبد الله (١٤٢٠هـ ٢٠٠٠ م) : تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان ، تحقق: عبد الرحمن بن معلا اللويحق ، مؤسسة الرسالة

58)سعيد ، ابراهيم (١٤١٨ه ـ ١٩٩٧م) : أسس الجغرافية البشرية والاقتصادية ، حلب ـ سوريه ، منشورات جامعة حلب كلية الأدب والعلوم الانسانية ، (www.esraahussein.wordpress.com)

59)سلقيني ، ابراهيم عبدالله (١٤٣٥هـ ـ ٢٠١٤م) : الهجرة واحكامها دراسة شرعية لواقع الهجرة العشوائية في عصر الحديث ، لنبان ـ بيروت ، دار النوادر اللبنانية

60) السندي ، محمد بن عبد الهادي التتوي (١٤٠٦هـ ١٩٨٦م) : حاشية السندي على سنن النسائي ، حلب ، مكتب المطبوعات الإسلامية.

61)السيواسي ، كمال الدين محمد بن عبد الواحد ابن الهمام : فتح القدير ، دار الفكر ، بيروت

62)السيوطي ، جلال الدين(١٤٢٢ه ـ ٢٠٠١م) : حاشية السيوطي والسندي على السنن ، بيروت ـ لبنان ، دار المعرفة للطباعة والنشر والتوزيع

63)الشاطبي ابو اسحاق ، إبراهيم بن موسى اللخمي الغرناطي المالكي (ب.ت): الموافقات في اصول الشريعة ، دار الفكر العربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

64) الشربيني ، شمس الدين محمد بن أحمد الشافعي(١٤١٥هـ ـ ١٩٩٤م) : مغني المحتاج إلى معرفة معاني ألفاظ المنهاج ، دار الكتب العلمية

65)شفيقي ، محمد زبير (١٣٩٤ل ـ ٢٠١٥ز): افغانستان د پردۍ جګړې په اور کې ، اکسوس کتابپلورنځی

66) شكري ، محمد عزيز: القانون الدولي العام ، دمشق ، دار الفكر

67)الشوكاني ، محمد بن علي بن محمد بن عبد الله (١٤١٣هـ ـ ١٩٩٣م) : نيل الاوطار ، تحقيق : عصام الدين الطبابطي ، مصر ، دار الحديث

68) الشوكاني ، محمد بن علي بن محمد بن عبد الله (١٤١٤هـ) : فتح القدير ، دار ابن كثير ، دمشق ـ بيروت ، دار الكلم الطيب.

69) الشوكي ، مصطفى (١٣٢١هـ ـ ٢٠٠٠م) : تحديات المهجر بين الاصالة والمعاصرة ، بيروت ـ لبنان ، دار الملاک لطباعة والنشر والتوزيع

70)الشوكاني ، محمد بن علي بن محمد بن عبد الله (ب.ت) : السيل الجرار المتدفق على حدائق الأزهار ، دار ابن حزم

71) الشويمان ، عبدالله بن ابراهيم بن عبدالرحمن (١٤١٧هـ) : الهجرة في ضوء الكتاب والسنة دراسة دعوية (**http://www.al-eman.com**)

(c) ketabton.com: The Digital Library

72) الشيباني ، أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد (١٤١٦هـ - ١٩٩٥م): مسند احمد ، المحقق: أحمد محمد شاكر، القاهره ، دار الحديث

73) الشيباني ، علي بن أبي الكرم محمد بن محمد بن عبد الكريم ، ابن الأثير (١٣٩٨هـ) : الكامل في التاريخ ، بيروت - لبنان ، دار الفكر

74) الشيرازي ، السيد محمد الحسيني (١٤٢١هـ - ٢٠٠١م) : كيف ولماذا اسلموا ، بيروت ، دار الصادق

75) صافی ، رحمت الله (١٣٧٤هـ ش - ١٩٩٦ ع) : افغانستان څنګه تباه شو ؟ ، قصه خواني پشاور ، سبا کتابخانه

76) صالح ، اماني (١٤٢٧هـ - ٢٠٠٦م) ، الشرعية فقه الخلافة الاسلامية وواقعها ، المعهد العالمي للفكر الاسلامي

77) الصفي ، عبدالفتاح (١٤١٥هـ - ١٩٩٥م): الأحكام العامة للنظام الجزائي ، نشر عمادة شؤون المكتبات ، الرياض - سعودي ، جامعة الملك سعود

78) الصنعاني ،السيد محمد بن اسماعيل (ب.ت) : سبل السلام شرح بلوغ المرام من ادلة الاحكام ، دار الحديث

79) الطبري ، سليمان بن أحمد بن أيوب (ب.ت) : المعجم الكبير ، المحقق: حمدي بن عبد المجيد السلفي ، القاهرة ، مكتبة ابن تيمية

80) الطبري ، محمد بن جرير بن يزيد بن كثير بن غالب الآملي (١٤٢٢هـ - ٢٠٠١م) : جامع البيان في تأويل القرآن ، تحقيق: الدكتور عبد

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله بن عبد المحسن التركي ، دار هجر للطباعة والنشر والتوزيع والإعلان

81)الطبري ، محمد بن جريرى بن يزيد بن كثير (١٣٨٧هـ) : تاريخ الطبري ، بيروت ، دار التراث

82)طنطاوي ، محمد سيد: التفسير الوسيط للقران الكريم ، الفجالة – القاهرة ، دار نهضة مصر للطباعة والنشر والتوزيع

83)عبدالله ، نظام الدين (١٣٩١هـ ش) : حقوق بين المللي خصوصي ، كابل ـ افغانستان ، انتشارات سعيد

84) عتلم ، شريف او عبدالواحد ، محمد ماهر (٢٠٠٢م) : موسوعة اتفاقيات القانوني الدولي الانساني (النصوص الرسمية للاتفاقيات والدول المصدقة والموقعه) القاهره ، اصدار بعثة اللجنة الدولية للصليب الاحمر

85)العثيمين ، محمد بن صالح (ب.ت) : شرح الأصول الثلاثة ، اسكندرية ، دار الايمان للطبع والنشر والتوزيع

86) عدلي وزارت رسمي جريده ، (١٣٩٥هـ ش كال) د انسان له قاچاق او مهاجرانو له قاچاق سره د مبارزې قانون ، پرله پسې نمبر (١٢۴۴)

87)العسقلاني ، احمد بن علي بن حجر (١۴٢۴هـ ـ ٢٠٠۴م) : فتح الباري ، القاهرة ، دار الحديث

(c) ketabton.com: The Digital Library

88)العطية عصام (١٩٩٢م) : القانون الدولي العام ، طبع على نفقه جامعة بغداد

89)العظيم آبادي ، محمد أشرف بن أمير بن علي بن حيدر (١٤١٥هـ) : عون المعبود شرح سنن أبي داود ، بيروت ، دار الكتب العلمية

90) علوان ، عبدالله ناصح (١٤٢٧هـ ـ ٢٠٠٦م): الشاب المسلم في مواجهة التحديات ، القاهرة ـ الاسكندرية ، دار السلام للطباعة والنشر والتوزيع والترجمة

91)العيني ، بدر الدين (ب.ت) : عمدة القاري ، بيروت ، دار إحياء التراث العربي

92)الغزالي ، محمد (ب.ت) : مستقبل الاسلام خارج ارضه كيف نفكر فيه ؟ ، دار الشروق

93)فرهنگ ، مير محمد صديق : افغانستان په وروستيو پنځو پيړيو کې ، ژباړن : سيد عبدالله پاچا

94) فشار ، عطاء الله (٢٠١٣) : حقوق الانسان من خلاف مواثيق الدولية ، فلسطين ، دار الصداقة للنشر الالكتروني

95)الفوزان ، صالح بن فوزان بن عبدالله : المنتقي من فتاوى ، (http://www.alfawzan.af.org.sa/node/3071)

96) فيضان ، عبدالمالک (١٣٩٤هـ) : د افغانستان معاصر تاريخ ، جلال اباد ، حکمت خپرندويه ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

97)القرشي ، إسماعيل بن عمر بن كثير (١٤٠٨هـ ـ ١٩٨٨م) : البداية والنهاية ، المحقق : علي شيري ، دار احياء التراث العربي

98)القرشي ، إسماعيل بن عمر بن كثير (١٤٢٠هـ ١٩٩٩م) : تفسير القرآن العظيم ، المحقق : سامي بن محمد سلامة ، دار طيبة للنشر والتوزيع

99) القرطبي ، محمد بن أحمد ابن رشد ، (١٤٠٨ هـ ١٩٨٨ م) : المقدمات المهدات ، دار الغرب الإسلامي

100) القرطبي ، محمد بن أحمد بن أبي بكر (١٣٨٤هـ ـ ١٩٦٤م): الجامع لاحكام القران ، تحقيق : أحمد البردوني او ابراهيم أطفيش ، القاهرة ، دار الكتب المصرية

101) القزويني ، أحمد بن فارس بن زكريا (١٣٩٩هـ ـ ١٩٧٩م) : معجم مقاييسُ اللّغة : تحقيق: عبدالسلام محمد هارون ، بيروت ـ لبنان، دار الفكر لطباعة والنشر والتوزيع

102) القزويني ، محمد بن يزيد ابن ماجة (ب.ت): سنن ابن ماجه ، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي ، دار إحياء الكتب العربية.

103) القشيري ، مسلم بن الحجاج أبو الحسن (ب.ت) : صحيح مسلم ، المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي ، بيروت ، دار إحياء التراث العربي.

104) كول ، سټيو (١٣٩٥هـ ش ـ ٢٠١٦م) : د پيريانو جګړې ، ژباړه : غلام محمد زرملوال ، دانش خپرندويه ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

105) الكاساني ، علاء الدين أبو بكر بن مسعود بن أحمد (١٤٠٦هـ ١٩٨٦م) : بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع ، دار الكتب العلمية

106) ګیلر ، آرمنډو او ایم لاټک ، ماسیج (۲۰۱۴) : د ایران څخه راستنیدل ، د اجباري مهاجرت بیا لیدنه ، پرلپسې ګڼه ۴۶

107) لاشين ، موسى شاهين (ب.ت): فتح المنعم شرح صحيح مسلم ، دار الشروق

108) ماوردي ، علي بن محمد بن محمد بن حبيب البصري البغدادي(١٤١٩ هـ ١٩٩٩ م) : الحاوي الكبير في فقه مذهب الإمام الشافعي وهو شرح مختصر المزني ، بيروت – لبنان ، دار الكتب العلمية

109) المباركفوري ، صفي الرحمن (ب.ت) : اتحاف الكرام شرح بلوغ المرام ، لاهور ، دار السلام

110) المباركفوري ، محمد عبد الرحمن ابن عبد الرحيم : تحفة الاحوذي

111) محمد الطاهر بن محمد بن محمد الطاهر بن عاشور التونسي : التحرير والتنوير

112) المراغي ، أحمد بن مصطفى (١٣٦٥ هـ ١٩٤٦ م) : تفسير المراغي ، مصر ، شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابى الحلبي وأولاده

113) المرداوي ، علاء الدين : الإنصاف في معرفة الراجح من الخلاف ، ار إحياء التراث العربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

114) المشوخي ، زياد بن عابد (۱۴۳۳هـ ـ ۲۰۱۲م) :الاستضعاف واحكامه في الفقه الاسلامي ، الرياض ، دار كنوز اشبيليا للنشر والتوزيع

115) مصداق ، نبي (۱۳۸۹ش ـ ۲۰۱۱ع) : افغانستان سياسي كمزوري او بهرنۍ مداخله ، مترجم : ډاکټر نثار حمد صمد ، کندهار ـ افغانستان ، علامه رشاد خپرندويه ټولنه

116) المعافري ، عبد الملك بن هشام بن أيوب الحميري (۱۴۱۱هـ) : السيرة النبوية لابن هشام ، تحقيق طه عبد الرءوف سعد ، بيروت ، دار الجيل

117) المعافري ، محمد بن عبد الله ، أبو بكر ابن العربي المالكي (ب.ت): عارضة الاحوذي في شرح الترمذي ،، بيروت ـ لبنان الكتب العلمية

118) المعافري ، محمد بن عبدالله ابوبكر ابن العربي المالكي (۱۴۲۵هـ ۲۰۰۴م): احكام القران ، تحقيق و تخريج عبدالرازق المهدي ، بيروت ـ لبنان ، دار الكتاب العربي

119) المقدسي ابن قدامة ، أبو محمد موفق الدين عبد الله بن أحمد بن محمد(ب.ت): المغني ، القاهرة ، مكتبة

120) موحدي ، علي رضا (۱۳۹۵هـ ش) : اثرات مهاجرت برمهاجرين وخانواده انها ، عودت مجله ، دوهمه شماره ، ۱۳۹۵هـ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

121) موسی زاده ، رضا (۱۳۹۳هـ ش) : سازمان های بین المللي ، بنیاد حقوقي میزان

122) ناصري ، صفي الله (۱۳۹۵ل ـ ۲۰۰٦ز): نړیوال سندونه (د ملګرو ملتونو منشور ، د بشر حقونو نړیواله اعلامیه ، د بشر حقونو اسلامي اعلامیه) ، کابل ـ افغانستان ، میهن خپرندویه ټولنه

123) النمري ابن عبد البر ، أبو عمر يوسف بن عبد الله(۱٤۱٤ هـ ـ ۱۹۹۳ م) : الاستذكار الجامع لمذاهب فقهاء الأمصار وعلماء الأقطار ، تحقيق: عبدالمعطي امين قلعجي ، دمشق ، دار قتيبة

124) نمین ، سپیده غفاري(۱۳۹۰هـ ش) : حقوق مهاجرت ، تهران ـ ایران ، انتشارات جنګل جاودانه

125) نور ، عثمان الحسن محمد او المبارک ، یاسر عوض الكريم(۱٤۲۹هـ ؛ ۲۰۰۸م) : الهجرة غير المشروعة والجريمة ، رياض ، جامعة نايف العربية للعلوم الأمنية

126) النووي ، أبو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف (۱۳۹۲هـ) : المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج ، بيروت ، دار إحياء التراث العربي

127) النووي ، أبو زكريا محيي الدين يحيى بن شرف (۱٤۱۲هـ / ۱۹۹۱م) : روضة الطالبين وعمدة المفتين ، تحقيق: زهير الشاويش ، بيروت دمشق عمان ، المكتب الإسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

128) النووي ، محيي الدين يحيى بن شرف أبو زكريا (ب.ت) : المجموع شرح المهذب ، تحقيق : محمد نجيب المطيعي ، جدة ـ المملكة العربية السعودية ، مكتبة الارشاد

129) نیازی ، محمد مصطفی (۱۳۹۰المريز) : د بشري حقوقو نړیواله اعلامیه د اسلام په رڼا کې ، جلال اباد ـ افغانستان ، حکمت خپرندویه ټولنه

130) نیازی ، محمد مصطفی (۱۳۹٦هـ ش) : معاصر فقهي قضایا ، کابل ـ افغانستان ، نوی مستقبل خپرندویه ټولنه

131) نیازی ، مستعلي(۱۳۹۴ل ـ ۲۰۱۵ز) : پر افغانستان د شوروي اتحاد یرغل او شوری کمونستي رژیم پر سقوط يې اغېز، ننګرهار ، ګودر کتاب خپرنځی

132) الوزاني ، سيدي المهدي (١٤١٧هـ ـ ١٩٩٦م): النوازل الجديدة الكبرى ، المغرب ، وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية

133) الونشريسي ، احمد بن يحيى (١٤٠١هـ): المعيار المعرب والجامع المغرب عن فتاوى علماء أفريقية والأندلس والمغرب ، بيروت ، دار المغرب الاسلامي

134) الهاشمي ، محمد بن سعد بن منيع (١٤٠٨هـ) : الطبقات الكبرى ، المحقق : زياد محمد منصور ، المدينة المنورة ، مكتبة العلوم والحكم

(c) ketabton.com: The Digital Library

135) الهاشمي ، هشام : عالم داعش تنظيم الدولة الاسلامية في العراق والشام ، لندن ، دار اللحكمة او بغداد ، دار بابل للطباعة والنشر والتوزيع ، (**www.iqraapdf.net**)

136) الهاشمی ، یاسر : په اروپا کې افغان او ایراني مسیحیان ، (**http://www.tolafghan.com**) د ۱۳۹٦ لمریز کال د کب ۲

137) الهيئة العامة لشئون المطابع الآميرية (۱۴۲۰هـ ـ ۱۹۹۹م) : معجم القانون ، القاهرة ، مجمعة اللغة العربية

138) اليحصبي ، عياض بن موسى بن عياض (۱۴۱۹ هـ - ۱۹۹۸ م) : إِكمَالُ المُعْلِمِ بفَوَائِدِ مُسْلِم ، المحقق: الدكتور يحْيَى إِسْمَاعِيل ، مصر ، دار الوفاء للطباعة والنشر والتوزيع

139) اليميه ، سنا (۲۰۱۴م) : زور زياتی او آسيب پذيری افغانان په پاکستان کې ، د اجباري مهاجرت بيا ليدنه ، پرلپسې گڼه ۴٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

انټرنيټي منابع

1. http://tabyincenter.ir
2. http://www.fikr.com
3. http://www.mawsoah.net
4. الموسوعة العربية العالمية http://www.mawsoah.net
5. http://www.ahlalhadeeth.com
6. http://www.awda.com
7. http://www.tolafghan.com
8. http://fatwa.islamweb.ne

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library